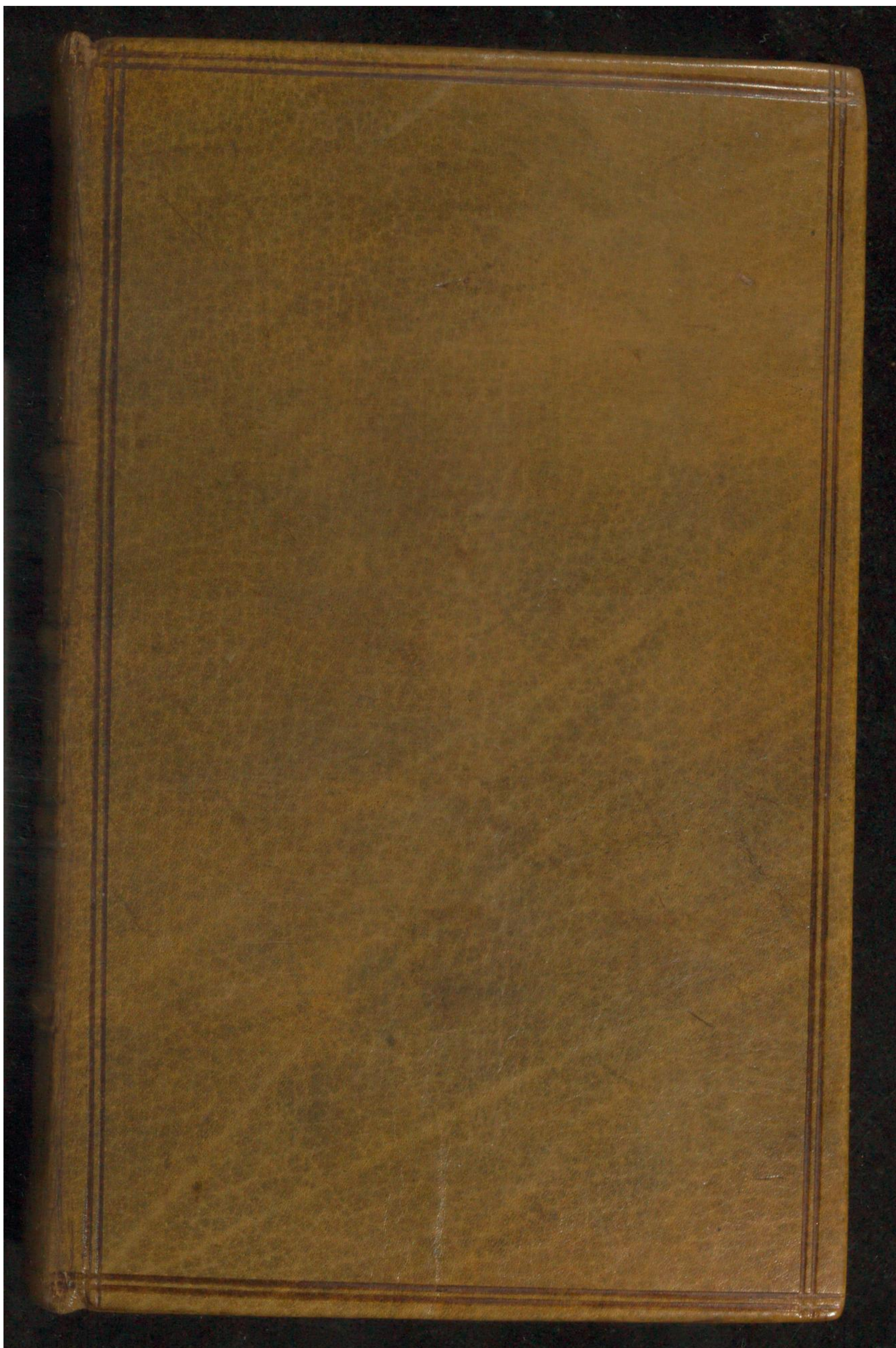
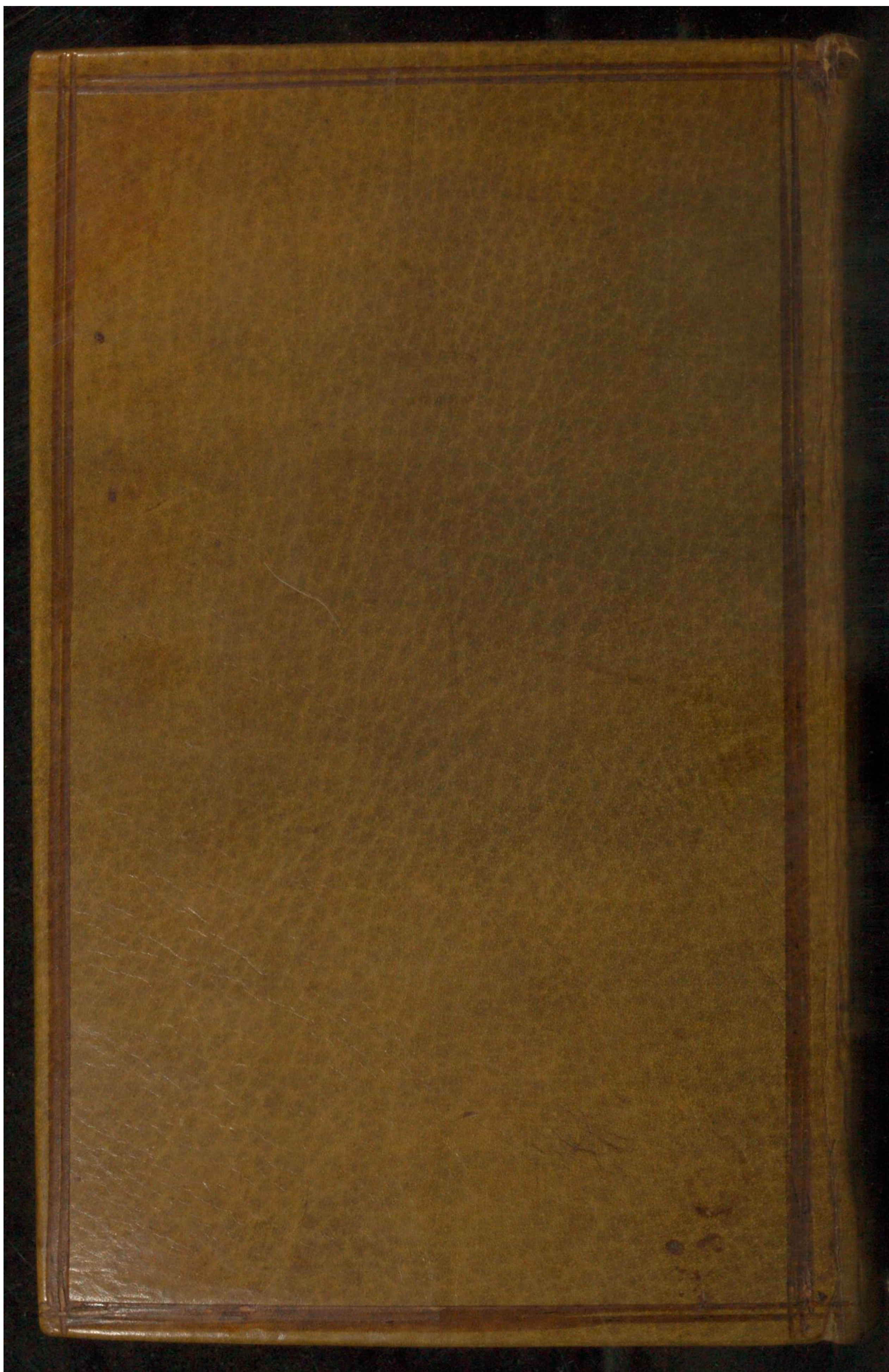
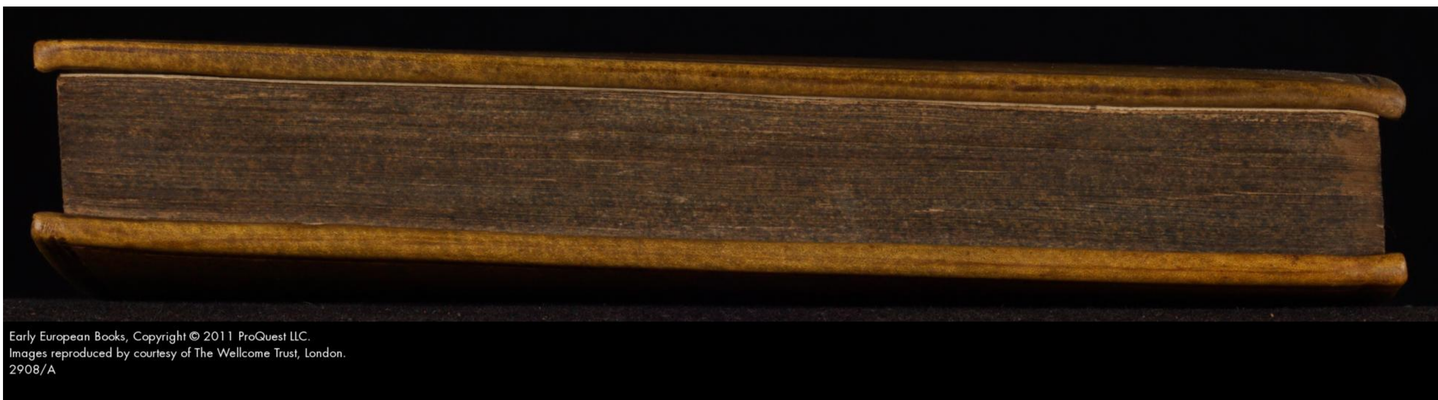

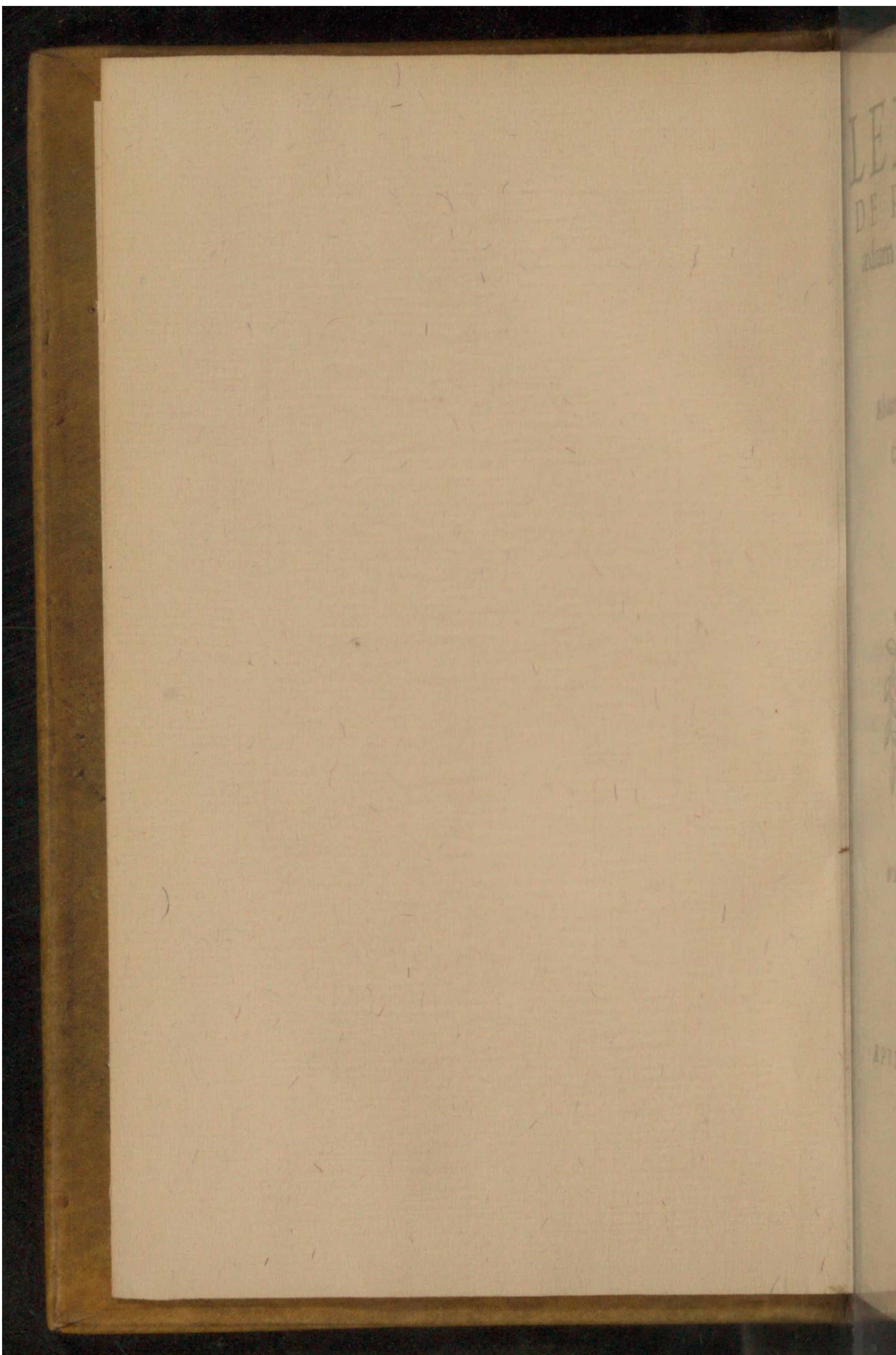

DE PARTIBUS AEDIUM
GRAPALDI
1535

LEXICON
DE PARTIBVS
aedium Francisci Marij Grapaldi Parmensis.

Ab autore denuo auctum & recognitum.

CVM INDICE.

LVGDVNI
APVD HÆREDES SIMONIS
VINCENTII.
M. D. XXXV.

FRANCISCVS MA-
RIVS GRAPALDVS PAR-
MENSIS LECTO-
RI, S.

ANtonio Quintiano primi in hac urbe nominis bibliopolæ, cõpluribus'q; alijs, qui ſturnatim (ut loquar) huc conuolabant, annũ ab hinc ſeptimũ libellos noſtros dedimus diſſeminandos. Satio peracta eſt, & meſſis ipſa cum ſpicilegio in horreis condita. Placuit igitur rurſum (quæ noſtra eſt auiditas) ſationis aleam ſubire. Et iterum ecce ſationem habes lector meſſor'ue candidiſſime. ſolum altius repaſtinatum, elegantius excultũ eſt. fimus pinguior inſperſus, glebæ duriores protritæ. Ne pigeat campum intrare, ſpica uel una decerpta, hinc ad lætiora abiturus, ſi ad manum non fecerit. Scias tamen pauca latifundia ſine glabretis aut rubiginetis inueniri. Ipſe equidem operam ſedulam impendi: tu lege, mete, excute alienos labores, & conde quæ bona ſunt. Apludam grana'q; abortiua æquum eſt pullos pipientes depaſcere, uel formicas in horreolis ſuis hypogæis ſepelire. Vale, & quicquid id eſt, æqui boni conſule.

ILLVSTRI
ORLANDO MARCHIONI
Pallauicino, uiro principi, Franciſcus Marius Grapaldus Parmenſis, Sal.

VM MVLTI LIBELLI, cõplurimaq́; uolumina, candidiſsime uir, eruditorum omnium fauiſſor conſtantiſsime, hac potiſsimũ de cauſa ſæpius legantur, quia uiris optimis, illuſtribusúe dicata ſunt, ego haſce ſtudiorũ meorũ primitias, ſeu magis lubet, hæc nugamẽta gerris Syracuſanis uaniora, ſub tuo nomine ædere conſtitui, ut cum legentes uiderint, tibi, in quo uirtutes de excellentia inter ſe certare iam norunt omnes, eſſe dicata, auidius legant, reuerentiusq́; obſeruẽt. Sunt autem de partibus ædium, additis quæ conuenire uidebantur ex probatiſsimis, quãtum potui, ſcriptoribus, & in primis Plinio luce doctrinarum ſplendidiſsima, quorum uerba ſæpiculè inter legẽdum notabis, nec de omnibus, ſed quæ crebra lectione occurrerunt memoria, ingeniumq́; ſuggeſsit. His equidem multa, illa uerò quàm plurima apes ex floridis herbantibusq́; pratis millilegulas ſecutus, in ſchedulis calamo digeſsi, magis dictionum ſtudens interpretamẽtis, quàm locorum ſingulorum idoneis (ut architecti ſolent) diſpoſitionibus. Domus enim tam ampliſsimæ ſtructuram non docere, uerũ ædificatæ partes deſcribere, hoc eſt, ſingulis nomina ſua reddere, & breuiuſcule fortaſsis quàm decebat, elaboraui. Cõplura fateor me uel addere, uel diffuſius ſcribere potuiſſe, quo-

rum quibusdam cōsulto, ne in immēsum opus cresceret, falce imperaui: quædam quom obsoleta, tum nimis triuialia, minimè cōuenire uisa sunt. Præterea alius alio plura & scire & rimari potest, nemo omnia: homines sumus. Mihi autem satis est huius materiæ, quam publicæ utilitatis ergò suscepi, maximam partem tradidisse hoc breui enchiridio, quod à semidocto intra decimestre spatiū & conceptum & æditum pigmentariorum olitorū, & artificum turbæ semidoctulæ emptionē (si uenerit in auctione) præstolabitur. Afranius quippè nauci non daret, nec licitator Plautus Cicum offerret. Ea tamen omnia qualiacunq; sunt, his præcipuè saturnalibus (quæ nūc Christiana religio ex ortu redemptoris saluberrimo Natalitia rectißimè nuncupat) ad te mitto tanquàm xeniola, ueterū morē Romanorum imitatus, ut cū talis sepositis tesseris, scrupis, & alueolo post ludum, quem tēpus postulat, in ocio fueris (Si tamen Africani Scipionis exemplo esse potes ociosus) hæc legas, legendoq; cœlū expolitionis (dummodo castigatoris & non reformatoris operam requirere uideantur) adhibeas: & illa ueluti Aesculapius Virbiū, aut restituas ad uitam, aut iuuante Vulcano, ut Plato tragica poëmata, liberes infamia, si peruenire non merentur ad famam. Noui enim ingenij tui acumen, noui acerrimū illud tuū iudiciū, quod mediusfidius tanti facio, quanti Catonem illū adoriam gladio adeptū, M. Cicero Romanæ princeps eloquentiæ faciebat, & merito: in te nanq; summa doctrina & lepos uiget, Atticus musarum (ut dicunt) eloquio comparandus. Quam ob rem si has meas nugalas non improbaueris, sublimi feriam sidera uertice. Vale, & Marium tibi addictum excipe.

AD EVNDEM PRINCIPEM, FRANCIS. M. GRAPALDVS.

Signa dabit plastes, leporem uenator, & auceps
Perdices, crepidas sutor, & arma faber,
Isitia & fartor, sumen, uentremq; faliscum,
Instar pyramidis bubsequa lactis opus,
Et figulus capides, ientacula dulcia pistor,
Crœsus opes numos diuitis arca Mydæ.
Attalicum textrix, redolentia coccina Lydus
Infector, uates grande poëma dabit.
Ast ego quæ potui, ne spernas munera, gerræ
Sint licet, est etiam grata Corolla Ioui.
Fœlix uiue diu, Marij non immemor, Euan,
Phœbus, Calliope tu mihi solus eris.

PHILIPPVS BEROALDVS BONONIENSIS IN LAVDEM OPERIS.

Tectum nobile, multiplex, uenustum,
Cellas, horrea, porticus, columnas,
Mensas, balnea, fornices, dietas,
Extruxit tibi doctus Architectus.
Nec perpendiculo, decempedaq;
Metatus, calamo sed eleganti
Structuram uariauit & poliuit.
Lector perspice, rem statim probabis.

BERNARDINVS SAXO-GVIDANVS.

Aedes attalica domo uel aula
Tanto nobilior Neroniana,
Quanto corporeæ minore uires
Censentur precio uigore mentis.
Quis te Dædalus, aut eo quis æde
Maior te fabricauit Archimedes?
Parmensis Marius, diu supersit
Tali cum lare tantus architectus.

GEORGII ANSELMI NEPOTIS.

Prisca fides sileat radiantia tecta Neronis,
 Luculli nitidas marmora secta domos.
Maius opus struxit Marius, cui liuor & ignis
 Ipsaq́; non poterit longa nocere dies.

M. ANTONII BREMII.

Quisquis amas uno quasi cuncta uidere libello,
 Hunc eme, nam fiet bibliotheca tibi.

CAPITA HVIVS OPERIS.

Cap. VII. Fol. 107.

Leporarium, Elephans, Leo, Tigris, Aper, Ceruus, Vrſus, Lepus, Caprea, Erynacius, Glires, Simia.

Cap. VIII. Fol. 119.

Stabulum, Equus, Mulus, Aſinus, Camelus, Canis, Præſæpium, Furculæ ſiue Furcillæ, Raſtelli, Fœnũ, Stramentum, Fiſcina, Strigilis, Frena, Habenæ, Ephippium, Monile, Poſtilena, Phalera, Helcium, Clitella.

Cap. IX. Fol. 137.

Ornithones, Aquila, Pauo, Phaſianæ, Perdix, Coturnix, Porphyrio, Grus, Ciconia, Anſer, Anas, Cygnus, Struthiocamelus, Gallus, Capo, Gallina, Pulli gallinacei, Turtur, Ficedula, Turdus, Merula, Sturnus, Pſitacus, Pica, Coruus, Cornix, Graculus, Alauda, Caßita, Carduelis.

Cap. X. Fol. 158.

Thermæ, Piſcina, Vrnarium, Apodyterium, Laconicum, Propnigeon, Sphæriſterium, Baptiſterium, Labrũ, Lintea, Guttus, Strigilis.

LIB. II. Cap. I. Fol. 167.

Scalæ, Contignatio, Pauimentum, Proceſtrium.

Cap. II. Fol. 172.

Baſilica.

Cap. III. Fol. 174.

Cœnaculum, Feneſtra, Laquearium, Polymychos, Abacus, Maluuium, Gutturnium, Candelabrum, Calix, & alia uaſa, ut Cryſtallina, Murrhina, &c. Poculum, Apyroton, Vrceolus, Menſa, Cilibæ, Tripodes, Sedile, Mappa, Salinum, Cultellus, Quadræ, Structores menſarum, Panis, Vinum, Lances, Scutella, Epulæ, Bellaria,

Vagina, Venabulum, Dolones, *Iaculum, Arcus, Pharetra, Funda,* Balista, *Tormentum.*

Cap. XI. Fol. 339.

Granarium, Fruges, Triticum, Siligo, Far, Spelta, Oriza, Hordeum, Secale, Milium, Faba, Vicia, Cicer, Pisum, Lens, Fasiolus, Lupinus, Vannus, Cribrum, Sextarius, Radium, Culeus.

Cap. XII. Fol. 352.

Turris, Transtra, Tibicines, Delitia, Templum, Imbrices, Pectenatum, Stillicidium, Subgrundia, Tubuli, Culmen.

FRANCISCI MARII GRAPALDI PARMENSIS, DE PARTIBUS ÆDIUM.

LIBER I.

VNDI RVDIMENto homines feri & inculti ante fruges cognitas querna glande ac fructibus, quos paßim é terra natura produxerat, uictitabant, in speluncisq; aut habitabant, aut tecta syluarum incolebant: uerum agresti illo & ferino uictu aliquantulum posito, cœpere primum alij tuguriola de fronde harundinibusq; contexere: alij (quemadmodum Doxius Cœlij filius) exemplo ab hirundinum nidulis sumpto, luto acerato extruere loca, quæ cannulis temeré contecta subirent: mox cogitationibus suis adijcientes res nouas, non solum humiles casas, sed & amplißimas domos fundatas, & lateritijs parietibus, aut lapidibus erectas, materiaq; & tegulis tectas construere cœperunt: ueluti Athenis, Eurialus, & Hyperbius fratres excogitasse dicuntur. Procedente demum tempore luxus ille Romanorū sumptuosiores ac splendidiores erexit, & picturæ honore, & ex toto feré orbe marmoribus translatis: & (quod maius est) solerti inuento ex arena in crustas sectis: qui-

Domorũ inuentio.

bus non contẽtis luxuria etiam addidit, ut trabes & parietes tanquam uasa inaurarentur, compluraq́; ac diuersa ad habitandum loca, non tantum utilitatis opportunitatisúe, sed & uoluptatis causa ponerentur. De quibus ne longius quàm res exigit, nostra procurrat oratio, hinc exordior. Candidè & feliciter lege.

PARIETES, VESTIBVLVM, IANVA, ATRIVM, PERISTYLIVM, CAPVT I.

Parietũ genera.

INter parietes, architectorum omnium sententia, lateritij præferuntur, utpote si ad perpendiculum fiant æterni: ideoq́; ad publica, ut plurimũ, & priuata opera, satrapũ domos, & amplißimas principum regumq́; aulas ponuntur: è silice tamen Græci diu probauere. Erecti sunt & marmorei, quos Romæ primo scænam M. Scauri ædilis habuisse memorant. Verum excogitata arte marmora secandi in laminas, fuere in pretio crustati, crusta tantum marmoris intecti: quæ primum Romæ totius domus suæ parietes in Cælio monte legimus Mamurram è Formijs, equitem Romanum operuisse. Sunt autem priuatarum ædium & publicarum, significantq́; structuram domus uniuersæ corpus ambientem: quæ si undiq; uiam habuerit, Insulam faciet. Muri uerò primum à Trasone erecti: siue mœnia urbium, & oppidorum. Structuræ quoq; quæ ædes intus distinguũt ac separant diuersis nominibus ad uaria opera usuśq; plurimos: parietes dicuntur & Intergerini & Mediani: id genus omnia, iactis in solo stabili fundamen-

Plin. lib. 36. c. 6.

Paries.

Insula.

Intergerini & Mediani parietes.

tis,calce,arena,lateribus,marmore,gypſo,cæmentis creſcunt & conſtruuntur, At ſi ſtabile ſolum non fuerit ex uligine uel aquarum exundantia, Fiſtuca inſtrumento ſublicæ paliq́; ex alno imprimis pangentur ad fundamina. Calx ipſa de albo ſaxo aut ſilice, optima coquitur, fornace calcaria per calcarios ad ſtructurã:quæq́; erit ex ſpiſſo ſaxo & duriore utiliſsima, iuſta tamen arenæ,ab ariditate hærendoúe,mixtione temperata:unde Arenatum à calce & arena:& Arenarium ubi foditur.Eius ſunt foßitia, fluuiatica, & marina: inter quas craßior Sabulum nuncupatur. Foßitiæ quartam partem calcis, fluuiaticæ & marinæ tertiam addere conuenit. Laterum quoq; ex intrita fiunt genera tria: Lydoron ſiue Didoron longum ſeſquipede, latum pede, Tetradoron è palmis quatuor, Pentadoron è quinq;. Δῶρον enim Græci palmum appellant, & Δῶρα munera, quòd manu darentur: unde Antidora. Variant autem nationes laterum nomina & formas, quæ omnes ſiue oblongæ,uel incuruæ,ſeu quadrangulæ, ut in frontatis, triangulæúe fuerint, fornace latericia durandæ ſunt. Marmoris in ædificijs etiamnum uſus probatur, qui apud Romanos adeò percrebuit, ut nauibus ad id præparatis ex longinquis regionibus,tranſmarinis prouincijs,extremis nationibus aduehere͂tur in urbem marmora,nulla ferè alia,quàm delitiarum cauſa. Hinc Plinius alpes (quas in portento propè habuere ueteres) ab Hannibale Pœno, mox à Cymbris ſuperatas, cædi in mille marmorum genera conqueritur. Eſt enim Parium candidiſsimum à Paro è Cycladibus inſula:ſimile ex Liguria uehitur ad nos, quòd à loco Carărienſe uocita=

Calx.

Arena.
Arenatum.
Arenarium.

Sabulum.

Laterum genera tria.
Plin.lib.35. cap.14.

Marmoris uſus & uaria nomina.

mus: tale Ligusticum olim Lunensium lapidicinæ dederunt. Lucullus marmori, quod ferè atrum erat, illo delectatus, nomen imposuit: cuius colūnas duodequadragenum pedum Scaurus in atrio collocauit, quæ postea in theatro Marcelli translatæ sunt. Laconicum uiride

Ophites. est, cunctis hilarius: Ophites à maculis serpentium quibus distinguitur, nomen accepit:

Porphyrites. Porphyrites rubet,

Leucostictos. candidis interuenientibus punctis Leucostictos uocatur. Primnm autem uersicoloria marmora Latomiæ

Bassaltes. chiorum dedere. Bassaltes ferrei coloris est & duriciei: unde nomen mutuatur:

Onychites. Onychites, qui & Onyx, ex Arabiæ montibus est, è quo uasa potoria in Germaniam perducuntur. P. Lentulus Spinter amphoras ex eo

Alabastrites. & urceos magnitudine cadorum ostendit. Alabastriten quoq; candidum cauare solent ad myrothecia, quoniam

Tophus. unguenta incorrupta seruare creditur. Est Tophus la-

Pumex. pis fricabilis candidus, & minus inquit Plinius, ponderosus qui Porus uocatur. Est pumex Græcè κισσηρὶς quasi pertusus erosusq; à uermiculo, qui κὶς dicitur, qualis hordearius triticariusq; est. Sed de his iam satis. Difficile nāq; esset enumerare singula genera in tanta multitudine, quum quilibet locus suū ferè marmor producat. Primus autem peregrinum marmor Numidicum, quod fuit in columnis, habuit L. Grassus orator, quem ob id M. Brutus in iurgijs Venerem palatinam appella-

Cæmentum. uit. Cæmenta uerò dicuntur omnis rudior materia, qua ædificia consurgunt: sed propriè lapides uulgares subduri. Plinius in XXXVj. Medios parietes farcire fractis cæ-

Cæmentarij. mentis. Inde Cæmentarij fabri murarij, qui parietes ducendo, domos ædificant, nomen acceperunt. Hi de pretio

totius operis faciundi, si cum domino conuenerint, ædificandumq; id conduxerint, Redemptores uocitantur. A Redemptores.
cæmento Cæmentitij parietes etiam dicti. Hoc scitu dignum, ordines ipsos læterum in parietibus struendis à
Vitruuio Coria nominari, quæ uulgò turba opificum Coria.
Cursus appellat. Sed eidem flexus angulorum in ædifi- Cursus.
cijs & parietibus exterior, Versura dicitur, quam Græ Versura.
ci καμπὴν uocant: & ἀγκῶνες etiam à cubiti uersura quandoq; legimus. Gypso quoq; parietes cameræ, & infumibula additis arũdinibus, leuißimè suspẽdũtur. Vsus eius & in albarijs pro tectorio. Sed in hoc præfertur
maltha, quæ Plinio authore, fit è calce recenti & intri- Maltha.
ta: quæ in mortarijs, hoc est Lacunis & conceptaculis, maceratur & fermentescit. Eo madido statim utuntur, quoniam celerrimè coit, ac siccatum durescit. Optimum coquitur è lapide speculari: quo & sculptores & pictores prototypa, ectypa, iconia simulachra, & compluria alia producunt, ac formas faciũt. Fit & è lapide marmoroso, quod in albarijs apud nos probatur (parietibus nãq; extructis calx inducitur) unde calcata ædificia,
calce cõtecta, Loricationẽ & tectoriũ appellãt, & præ- Loricatio. Tectorium.
cipuè si leue politumúe fuerit, ut superinduci poßit penicillis: uel Albariũ uel pictura, & cæteræ id genus cir- Albarium. Pictura.
cũlitiones, quæ structurã plurimũ uenustant: nã & calx interdum aspere relinquitur, ita ut grumuli emineant. Plinius de cucurbitis in xviij. Reptãtibus inquit, flagellis scandẽtes parietum aspera in tectũ usq; natura sublimitatis auida. Quo loco per artesum aspera pleriq; le- Arteses.
ctitabant, ab arta calce aspera tectoria, uel ab ἀρτάω appẽdices è ligno interpretãtes. Sed de hoc alias. Porrigi

tur autẽ ſæpiculè extra parietẽ in facie domus, mutulis è marmore ſuppoſitis, locus ad aſpectandum, inſtar ſuggeſtus uel pulpiti, quem Podium & Podiolum per diminutionem rectiſsimè dicemus.

Podium. Podiolum.

VESTIBVLVM.

VEſtibulum ante ianuam locus, à particula ue, quæ modo intendit, modo minuit, & ſtando com poni uidetur. Domos nanq; ampliſsimas ædificaturi, ante ianuam uacuum reliquere, in quo togati clientes, qui patronum, qui diuitem orbum ſalutatum ex cõſuetudi ne ueniebant, priuſquàm per admiſsionales in ſalutatorio admitterentur conſiſtebant, & neq; in uia ſtabant, neq; intra ædes erant. Ab hac igitur conſiſtitione, & quadã quaſi conſtabulatione, ſpatia illa Veſtibula ſunt appellata. Plautus in Moſtel.

Vide ueſtibulũ ante ædis hoc & ambulacrũ huiuſmodi.

Alij à Veſta deduci exiſtimarunt (Ouidius in Faſt.

Hinc quoq; ueſtibulum dici reor unde precamur,

Quam famur Veſtam quæ loca prima tenet.)

domuſq; partem non rectè primorem ſignificare. Græci προπυλαῖον dixerunt. M. Cicero Offici. ij. Phalereus Demetrius qui Periclem principem Græciæ uituperabat, quòd tantam pecuniam in præclara illa propylæa profuderit.

Propylæum.

IANVA.

IAnua primus ædium aditus eſt à Iano bifronte, cui omne principium conſecrauit antiquitas. Cætera intra ianuam generaliter Oſtia ſunt, ſeu ualuas habeant, ſiue fores: quamuis hæc uſus corrupit, nam & ianua, à qua ianitor, pro oſtio ponitur: & oſtium, à quo

Oſtium.

à quo ostiarius, pro ianua. Græci θύρας uocitant: unde θυρίδιον ostiolum, & pseudothyra deducta: Prothyra quoq;, & Hypothyra ualuarum hians illa cauitas. Ipsa uerò ostiorum latera Antas appellamus, quandoq; παραστάδας: à quibus Antipagmenta ualuarum ornamēta. At Postes, quòd post ostia stant, è populo, abiete, cupresso, & id genus cæteris, clauis ferreis cōfixi ad egressum & ingressum prohibendum, & bullis auratis interdum ad ornatum & splendorem, in medio impaginum æque distincti, super cardines deuoluuntur. Horat. Thyræ. Thyridion. Hypothyra. Antæ. Antipagmenta. Postes.

Veianius armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro.

Posuerunt & maiores ex ære. hinc Camillo Spurius Carbilius quæstor obiecit, quòd in domo ostia haberet ærata. nam Fores propriè, & per diminutionem Forulæ dicūtur quæ foras aperiuntur. Plinius in. xxxvj. de Valerio Publicola & eius fratre: Adijci decreto ut domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Et Plutarchus, parū dissentiens à Plinio, memorat primum. M. Valerio Publicolæ fratri, quum de Sabinis triumphasset, domum publicè positam, cuius fores extrà aperirentur, quum anteà cæterarum ædium intrò reserando impellerentur: ut ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publicè admissuram. Valuæ quæ reuoluuntur & se uelant, ut ex Varrone Seruius attestatur. Porta uerò propriè est murorum & castrorum (hinc decumana, hinc prætoria) quòd per eam portētur & exportentur cuncta. Alij, inter quos est Donatus, ab aratri portatione nomen accepisse existimarunt. Subiunctis nanq; uacca Fores. Forulæ. Valuæ. Porta. Decumana. Prætoria.

& tauro, qui urbem designabat, aratrum manu suspendebat, ne sulcum, quem primigenium dicunt, faceret ubi

Portunus deus. aditus ciuitatis erant relinquendi. Portarum deus Portunus, unde & clauim manu tenebat, author Festus: ueluti nunc claues dantur diuo Petro, qui ianitor cœlestis

Posticum & Postica. aulæ uulgò creditur. Posticum item ostium, sed in posteriore ædium parte tantum. Horatius:

Atria seruantem postico falle clientem.

Pseudothyron. Ammianus Pseudothyrō uocat. Est & postica ad fru-

Posticula. gum inuectionem domibus necessaria: unde Posticula. Apuleius: Per quandam breuem Posticulam introuocat me. Fores autem cum planulis ferreis, parietibus, ut uidemus, Cardinibus coniunguntur, & super illos deuol-

Cardo. uuntur. Cardo ipse quasi cor ianuæ quo mouetur. Hu-

Carda dea. ius dea Carda quasi Cardina apud Romanos fuerat, cuius feriæ Kalendis Iunijs celebrabantur. Ouidius sexto Fastorum:

Prima dies tibi Carda datur: Dea Cardinis hæc est.

Hæc striges nocturnas & lamias, puerorum, ut dicebant, cunas infestantes à limine summouebat.

LIMEN.

Limen tam superior quàm inferior ostiorum pars. Iuuenal.

Pendentia liquit
Vela domus, & adhuc uirides in limine lauros. Et poëta:
Armatosq; uident stantes in limine primo.

Superliminare. Limen autem superius, quod neoterici Superliminare, Græci ὑπέρθυρον, & ὑπερθύριον. Sustinere solent si-

Atlantes. gilla quædam incurua & gibbosa, quæ Atlantes dicun-

Telamones. tur, & à nostris Telamones, uirili quidem effigie: nam

muliebri si quæ in ædificijs etiam stantes erectæ fuerint, Caryatides uocabuntur, ut scribit Vitruuius architectus. Limina è marmore Numidico primus in domo posuit Marcus Lepidus, Catuli in consulatu collega, uerum magna reprehensione. A Limine Liminaris lapis: & Postliminium ius competens in captiuitate detentis, si ad propria repedauerint. At Limen ipsum à Limo obliquo, quòd ingredientibus exeuntibusq; transuersum sit: ut est apud Donatum & Pompeium. Liminis deum Limentinum ueteres & Forculum qui præesset foribus coluerũt. Caryatides. Liminaris lapis. Postliminium. Limentinus & Forculus deus.

SERA.

SEra qua admota ostia clauduntur. Diuus Hieronymus in Pauli uita: Ostium quod patebat occludens Sera obfirmauit. Adserere enim est admouere, ut Festus Pompeius. At. M. Varro à Sarire, quod est aperire, dictam existimauit: inde Reserare recludere. M. Cicero. Nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non poßit, nec ita reseranda ut pateat omnibus. Nonius Marcellus Patibulum uocat, quòd ea remota ualuæ patescunt. Serra aliâs qua quid secatur. Vergilius: Adserere. Sarire. Reserare. Patibulum. Serra.

Tum ferri rigor atq; argutæ lamina serræ.

Hanc, ut Plinio placet, Dædalus inuenit: ut apud Seruium legimus, Perdix illi nepos ex sorore primus monstrauit. Ouidius in Metamorphosi:

Ferroq; incidit acuto
Perpetuos dentes, & serræ repperit usum.

Pessuli quoque quibus ostia claudimus, claueq; mox subdita reseramus. Apuleius in asino aureo: Tunc Myrmex tandem claue pessulis subiecta, pandit fores. Pessulus.

Itẽ: Subdita claui pessulos reduco. Hinc Solomonis Canticorũ quinto: Pessulum ostij mei aperui dilecto meo. ubi Nicolaus de Lyra ostiolum in porta nimis frigidè interpretatus est. Vnde Oppessulata ianua, pessulis firmata.

Oppessulata ianua.

Vectes. Vectes item, quibus fores offirmantur. Vergilius:

Centum ærei claudunt uectes, æternáq; ferri
Robora, nec custos absistit limine Ianus.

Vectem Cyniras Agriopæ filius inuenit: cuius nomine & palus ferreus præsertim significatur.

Clauis. Clauis etiam qua fores, arculæ, & id genus multa, & clauduntur & aperiuntur.

Conclaue. Vnde Conclauia, loca quæ sub una eademq; claue clausa sunt, ut apud Pompeium. Terentius in Eunucho:

Dum apparatur uirgo in conclaui sedet.

Vbi Donatus Conclaue inquit, est separatior locus in interioribus tectis, quòd intra eum loca multa & cubicula clausa sint, adhærentia triclinio. At Cicero conclaue ipsum Triclinium est interpretatus. Clauem Theodorus Samius primo monstrauit: à qua faber clauicularius.

Obex. Obices etiamnum pessuli, claustra seræ, uncini uocitantur: & ab obijciendo (teste Gellio) nomen acceperunt. Generaliter quæcunq; obstacula dici possunt. Silius Italicus:

Et fidos certant obices accersere sylua. Vergilius:
Ecce maris magna claudit nos obice pontus.

Repagula. Repagula itẽ sunt, quæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut è contrario pangantur: author Pompeius. Ouid.
Raptáq; de dextro robusta repagula posti. Oßibus illisit.

Plinius: Abies ualuarum repagulis, & ad quælibet intestina opera aptißima. Hæc & repages.

Repages.

ATRIVM.

ATrium primus intra ædes aditus. Vitruuius: In urbe atria proxima ianuis esse debent, ruri à pseudo urbanis statim peristylia. Lucæ. xj. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Et Poëta:

Atria longa patescunt.

Vbi, ut notauit Seruius, culinam facere antiqui consueuerant: hinc atria dicta quasi atra propter fumi fuliginem: siue ab Atriatibus Aethruriæ populis, ut author est. M. Varro. Nam Pompeius atrium ante ædes genus ædificij propriè dictum putat, quasi aterriũ, quòd è terra oriatur: unde Atriensis inter primores seruus nomen accepit: & Atriolum in amplis domibus, in quibus erat atrium maius. At proximus atrio locus Tablinũ à tabulis, ut Græcè πινακοθήκη, dicebatur. Plinius in. xxxv. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarũ: aliæ in foribus & circa limina animorũ ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs. Item: Imaginum pictores Sopylon & Dionysium quorũ tabulæ pynacothecas implent. Et Apuleius Floridorũ ultimo: Medici (inquit) cũ intrauerint ad ægrũ uti uisant: nemo eorum qui perpulchra tablina in ædibus uisant, & lacunaria auro oblita. De tablino quoq; meminit in. vij. Vitruuius architectus. Esse tamen illa ferè uidetur differentia, quòd in Pinacothecis tabulæ dictæ, in tablino rerũ in magistratu gestarum monumenta continebantur.

Atriensis. Tablinum. Pinacotheca. Cap. 2. Cap. II.

PERISTYLIVM.

PEristylium columnis formam accipit: in treis enim, aut quatuor parteis habet porticus. Vitruuius,

Peristylia (inquit) in transuerso tertia parte longiora sint quàm introrsus: columnæ tam altæ, quàm porticus latæ fuerint. Perystiliorum intercolumnia ne minus triũ quatuórue columnarum craßitudine inter se distent. Item coniunguntur his domus ampliores habentes latiora peristylia, in quibus pares sunt quatuor porticus altitudinibus, aut una quæ ad meridiem spectat excelsioribus. Id autem peristylium, quod unam altiorem habet porticum, Rhodiacum dicitur: habent enim domus egregia uestibula, & ianuas proprias cum dignitate, porticusq; peristyliorum albarijs, & tectorijs, & ex intestino opere lacunarijs ornatas, ubi intestinum opus è ligno fabrorum accipies, quod & Sublicium, & Oecodomicum ædibus aptum. Suetonius in Augusto, & M. Varro Peristylum appellant: cui nomen dedit περὶ Græca præpositio, & στύλη columna: quemadmodum ab ἐπὶ capitellum ἐπιστύλιον nominatur. Inde tetrastylon, decastylon, à columnarum numero: & pycnostylon, in quo densiores, spissæq; sunt columnæ.

Rhodiacum. Intestinũ opus. Sublicium. Peristylus. Epistylium. Pycnostylum.

PORTICVS.

Porticus apud antiquos ad deambulationẽ & umbram erectæ sunt. Martialis:

Claudia diffusas ubi porticus explicat umbras.

Et Suetonius in Domitiano: Solicitior indies, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit: è cuius splendore per imagines, quicquid à tergo fieret, prouideret. Primi eas domibus addiderunt Tyrrheni, in quibus seruorum & concurrentium turba diuerteret: quæ imitati Romani postmodum, & in melius aucta, ad suam rempublicam trãstulerunt,

ut scribit Diodorus. Celeberrimæ autem Porticus Romæ fuerunt, Corinthia, ab ære Corintho, quod erat in columnis, ad circum Flaminium erecta à Cn. Octauio: Pompeia, Claudia, Liuia, ab authoris nomine: & Porticus Catuli, quam de manubijs Cymbricis erexerat. Subterraneas autem Cryptoporticus appellant. Sunt & miliariæ porticus ex passuum numero: sicut à stadijs, quas Vitruuius Stadiatas uocat: nisi quis miliarias porticus accipiat pro eis, in quibus multæ porticus conuiæ procumbebant. Sustentantur omnes columnis, quæ ideo dictæ sunt, quòd culmina sustineant, authore Pompeio. Harum tria potißimum habemus genera: Teretes. Quadrangulas, & in his Striatas. Quadrangulæ potißimum angulares, quæ Antes: cæteræ Medianæ. Plinius eleganter concham, & Apuleius Metaphoricῶs frontem striatam dixere. Quanta autem debeat esse craßitudo, longitudoq; illarum in ædificijs, docet locupletißimè Vitruuius in tertio, & in quarto: Circa Striglium (inquit) caua & angulos Striarum: nam Striæ in columnis erunt partes extantes & prominulæ: Strigles uerò cauæ & conditæ, ipsiq; canaliculi. Apud ueteres Doricæ in ima craßitudine sextam partem altitudinis habuerunt, nonam Corinthiæ & Ionicæ, septimã Tuscanicæ. Fuerũt præter has & Atticæ columnæ, quaternis angulis pari laterum interuallo. Columnas è marmore peregrino primus Lucius Crassus orator, de quo superius, in domo sua posuit. Quod in summo earum ponitur in opere Epistylium nuncupatur. Plinius: Sic patris ædes Iouis quamuis lapideas columnas & Epistylia circundarent. Sed & trabem, quam columnis imponunt

Porticus celebriores olim apud Romanos.

Cryptoporticus.

Porticus miliariæ & stadiatæ.

Colũnæ eorũq; genera.

Striæ.

Strigles.

Epistylium.

in ſtructuris architecti, hoc nomine ſignificamus. Quod
Spira. Baſis. ſupponitur, Spiram eruditiores, cæteri Baſem dixerunt: quæ ad plura refertur. Idem: In Epheſiæ Dianæ æde, de qua prius ſermo fuit, primum columnis ſpiræ ſubditæ & capitella addita. Spira item genus operis piſtorij, & funis nauticus in orbem conuolutus: ſed propriè circulus qui in ſeipſum non recurrit. Hinc in ornamentis capitis matronarum, & in ſerpentibus eſt ſpira. Plinius in nono: Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, uidi ſmaragdis, margaritisq; opertam, alterno textu, fulgẽtibus toto capite, crinibus, ſpiris, auribus, collo, monilibus, digitisq;: quæ ſumma quadrigenties ſeſtertiũ colligebat. Claudianus in raptu Proſerpinæ de ſerpentibus:
Nunc ſpiris Zephyros tranant.

Martianus Capella de nuptijs philologiæ & Mercurij.
Et ſpiris toruo nituerunt aſtra dracone.

Xyſtus. Inter porticus eſt Xyſtus lata ad hybernam exercitationem: ibi enim athletæ per hyemem exercebantur, ut ſcribit Vitruuius, qui docet quemadmodum facienda ſit.
Xyſtici. Vnde à Xyſto Xyſtici. Suetonius in Auguſto: Nec tamen eo minus aut Xyſticorum certationes, aut gladiatorum pugnas ſeueriſsimè ſemper exegit. Item: Non tam ſtatuarum & tabularum ornatu ædes ſuas, quám Xyſtis &
Sueto. locus. nemoribus excoluit. Vbi Xyſtus pro ambulatione accipi poteſt, in qua arbuſcula ſunt in plurimas ſpecies effigiata: ueluti & penes Plinium ad Apollinarem: Ante porticum Xyſtus, conciſus in plurimas ſpecies, diſtinctusq; buxo. Nam, ut refert Vitruuius, Latini Xyſta am
Paradromidæ. bulationes appellãt, quas Græci παραδρομίδας. Cicero in Bruto: Cum ambularem in Xyſto, & eſſem otioſus

domi. De Xysticis etiamnum Suetonius in Galba: Vt & si quid scænici aut xystici donatũ olim uendidissent, auferretur emptoribus.

CAVAEDIVM ET PVTEVS, CAPVT II.

Cauædium, ut Plinius Cæcilius in episto lis, dictione mutilata: siue cauũ ædium, ut M. Varro, dictione integra, locus est sub Dio uacuus, cinctus undiq; portici bus ad communẽ omniũ usum. Quinq; autem generibus distinguitur, quorum nomina, Tuscanicum, Corinthium, Tetrastylon, Displuuiatũ, & Testudinatum. Singulorum structuram & facies breuitatis causa scribere supersedimus: tum etiã quia huiuscemodi structuris rarò nunc utimur, & cum utimur, ita mutamus, ita uenustamus, ut aliæ uideantur: quisquis tamen illas nosse uoluerit, inueniet in libro Vitruuij de architectura sexto. Circa cauædium loca disponentur, uniuscuiusq; rei utilitatis gratia parietibus dissepta: ueluti penaria cella & uinaria, coquinæ, cœnatio, cubicula, & balneæ: Impluuium quoq;, quà impluere imber in domum potest. M. Varro: Si relictum erat in medio ut lucem caperent, deorsum quò impluebat impluuium, sursum qua compluebat compluuium, ntrunq; à pluuia. Plautus in Amphytrione: Deuolant angues Iubati deorsum in impluuium duo maximi.

Cauædium. Puteus.

Impluuium.

Compluuium.

Cicero in Verrem: Ostendã in ædibus priuatis, Verrem longa difficiliq; uectura, columnas singulas ad impluuiũ nummis quadragenis milibus non nimis magnas habuisse locatas. Suetonius in Augusto compluuiũ pro

impluuio posuit:Enatam palmam ante ædes suas in com pluuium deorum penatium transtulit: utq; coalesceret magnopere curauit. In eo autem Puteus fodiendus:nam in oppidis aut hic,aut cisterna necessaria est, ne (ut inquit Aristoteles in Politicis) aqua deesse poßit, quæ & utilißima ad munditiam,& saluberrima est,ut Philosophi & medici referunt,& nos ex usu liquido cognoscimus,nisi ciuitas fontium scaturigine redundet,impendio laudanda:quæ etenim cœlum uidet,aqua salubrior iudicatur,ut multi credidere.Plinius obseruationem hãc uanam existimat.De puteo igitur cisterna,& fonte, nõnulla his ascribenda duximus.

Puteus & cisterna.

Puteorum origo.

PVteos primus Danaus Beli prisci filius ex Aegypto in Græciam, quæ uocabatur Argosdipsion, aduectus, inuenit. Strabo quoq; scribit Danaides plurimos puteos Argis effodisse : quo ex facto uersus ille uulgatus est:

Argos aquis uacuum Danaæ struxere redundans.

Putearius.

Hinc Putearius, fossor puteorũ: in quibus (ut salis, quæ notiora sunt,taccã) argẽti metalla reperiũtur. Indicio est puteus in Hispania ab Hãnibale inchoatus, qui in dies illi ccc.pondo argenti subministrauit. Ipsæ uerò aquæ puteorum respectu fontiũ malæ sunt,ut sentit Auicenna.Stagnãtes nãq; dãnantur:quæ profluunt,salubriores dicũtur.Hoc scitu dignum est,quod tradit Aristoteles in Problematis,summã puteorũ aquam infima salsiorem.Nec minus,quod referũt Seneca in quæstionibus naturalibus,& Aphrodisæus,puteanas aquas æstate frigidas,hyeme calidas esse:quoniã calor per æstatẽ aërẽ ambiens calidũ, frigus in terræ fugat penetralia, quo aqua

ſrigeſcit: hyeme uerò frigore aëra occupante calor in penitiβima terræ deſcendit, & aquam calefacit. Natura quippe ita ſanxit, ut contraria in eodem loco & tempore ſimul non manerent. Hinc Lucretius:

Frigidior cur in puteis æſtate ſit humor?
Areſcit, quia terra calore: & deniq; ſi quid
Forte uaporis habet, properè dimittit in auras.
Quo magis eſt igitur tellus effœta uapore
Fit quoq; frigidior qui in terris eſt abditus humor.
Frigore comprimitur, porrò omnis terra coitq;
Et quaſi concreſcit: fit ſcilicet in coëundo,
Exprimat in puteos ſi quem gerit ipſa calorem.

Emittunt omnes ferè lanuginem, quæ Muſcus appellatur: unde Muſcoſi fontes ac putei, & Columellæ uerbum Muſcantur: non autem ab odore, qui & Muſcus dicitur, Græcè Sphagnos & βρύον, diuerſo tamen ab illo qui Moſchos uocatur. Muſcus. Muſcoſi fontes. Muſcari. Plinius libro 12. cap. 28.

CISTERNA.

Ciſterna aquam euripis, aquagijs, & canaliculis, ſiue nauicellis ſub ſtillicidio poſitis, ad imbres ſuſcipiēdos in ea inductam continet. Ad quod alludēs Horatius Flaccus in Satyris inquit:

Collectos ne bibāt imbres puteóſue perēnes Iugis aquæ.

Sic autem ideo dicta uidetur, quòd ſit cis, id eſt infra terram, authore Feſto Pompeio. unde M. Varro diſciplinæ ruſticæ libro primo: Si omnino aqua non eſt uiua, ciſternæ faciendæ ſub tectis. Vlpianus iureconſultus: Ciſterna aquam uiuam non habet, & quidem ciſternæ imbribus concipiunt, ſed per glaream immiſſam & ſpongias purificatis. Medici ciſternarū aquā inutilem aluo

confitentur, duritiasq́; faucibus facientem. Multi illam laudarunt, quòd leuißima sit imbrium aqua, ex qua, ut plurimum, replentur: quod falsum esse in. xxxj. Plinius ostendit. Probatur tamen aqua pluuia ab Auicenna, propter subtilitatem, licet facilè putrescat. Decocta uerò nulli est æquiparanda, minore inflatione, & faciliore descensu: quoniam subtilitas decoctione acquiritur. Inuentum fuit Neronis principis aquam decoquere, uitroq́; demissam in niues refrigerare: ita sine uitijs niuium uoluptas frigoris innocua contingebat. Optima est autem aqua aëri perquàm simillima, quæq́; calefiat & refrigeretur celerius: quæ decocta uasis crustas non relinquit, quæ legumina citius percoquit: & demũ quæ leuior est, ut sentire uidentur Auicennas & Hippocrates. At plinius ad stateræ iudicium perrarò aliquam dicit leuiorem inueniri.

Aquarum quæ præstantior.

FONS.

Fons dictus est, quòd inde aqua funditur è terra. Quæ fontana appellata, cæteris salubrior est, & maximè terræ liberæ, ut Auicẽnas testatur: & cum nullus sapor odórue aquarum ad cibos esse debeat, unus tamen in toto traditur orbe fons aquæ iucundè olentis, in Mesopotamia Cabura: quoniam (ut ferunt fabulæ) eius aqua Iuno est perfusa. Fons erat Aethiopiæ, quo loti, perinde ac oliuo delibuti, uiolam redolebant: & in eius aqua nihil innatare poterat. sed omnia pessum ibãt in profundum, ut tradit Herodotus. In Germania trans Rhenũ maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua epota intra biennium dentes deciderent, Plinius author est. Fons erat Thebis, Cissusa nomine, in quo Bacchũ nu

Fontes celebriores.

Cabura.

Cissusa.

trices, cum fuisset in lucem æditus, abluisse dicuntur in fabulis: nam color uini splendebat aspectu translucidus, potuq; mellitißimus, ut Plutarch. in Lysandro. Fons uti uino mixtus fuit Paphlagoniæ, ex quo potantes madulsæ, hoc est ebrij fiebant. Apud Nasamonas fons erat per diem frigidus, noctu calidus: de quo meminerũt Italicus, Pomponius Mela, & Lucretius. Est apud Hammonis fanum fons luce diurna frigidus, at calidus nocturno tempore fertur. Solinus Aganuppen fontem Boëtiæ dixit à Cadmo fuisse monstratum, cuius aqua facundiã pareret. E Clitorio Arcadiæ q biberint, fiunt abstemij, id est uini osores, & inuinij, ut recitant Vitruuius, Vibius Sequester, & Ouidius Metamorphoseos ultimo his uersibus: Madulsæ. Aganippe. Clitorius.

Clitorio quicunq; sitim de fonte leuauit,
Vina fugit, gaudetq; meris abstemius undis.

Fons autem Græcè πηγή. Vnde Pagus, simul positæ uillæ, hoc est rusticanæ domus plures, nomen accepit: quòd circa fontes hæ ponerentur. Hinc Paganus, rusticus: Semipaganus, semirusticus: & Paganalia, festa rusticorum, ut à fontibus Fontani dei, & Fontanalia. Pagus, & ab eo deriuata.

SIPHONCVLVS.

Siphonculus signare uidetur tubos, & fistulas, siue epistomia, quibus aquæ murmurantes emittuntur: tales conspicimus in fontibus manu fabrefactis, in quibus sunt huiuscemodi lingulæ plures prominẽtes, & aquas plurifariam euomentes. Plinij ex epistola ad Apollinarem hoc apertißmè uerba declarãt, quæ idcirco duximus subiungenda: In hoc fonte Crater, circà Siphonculi plures miscent iucũdißimum murmur. Et paulo post: Estibadio aqua uelut expressa cubantium pondere Si- De instrumẽtis ad aquarũ usum pertinentibus.

phōculus effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atq; ita occultè tēperatur, ut impleat, nec redūdet. Fistula uerò à ferēda siue fundēda aqua dicta uidetur: significatq;, ut Pomponius iureconsul. inquit, propriè tubos, per quos aquas ducimus: à cuius similitudine instrumentū musicū, & ulcus altum, & callosum in corpore nomen sortitur. Dicuntur & papillæ in fontibus quæ aquas fundūt. Varro in re rustica: Si adduxeris (inquit) fistulam, & in eā papillas imposueris tenues, quæ eructent aquam. Alij mammas uocāt: Græci μασοὺς, ubera Cassiodorus. Siphonculos ipsos per diminutionē à Siphonibus appellamus, quibus ꝓpriè aquas, aliúdue liquidum interueniente spiritu attrahimus atq; emittimus. Seneca in quæstionibus naturalib. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquā concipere, & compressa utrinq; palma in modum Siphonis exprimere.

Fistula.

Siphones.

ANTLIA.

Antlia machinula est ad aquā hauriendā excogitata: nā ἀντλεῖν Latinè haurire dicitur. Martia.

Cura laboratas Antlia tollit aquas.

Et Pompeius: Antlare haurire à Græco ἀντλεῖν descendit. Liuius: Florem antlabant liberi ex carchesijs. Vtuntur rustici ligno oblongo ad aquam è puteis extrahendam, urnula, quod Ciconiam, à rostro ciconiæ alitis, Hispani dixere: illi uerò Telonem, quidam Tollonem à tollēdo, ut Vegetius. Trochleæ nanq; rotulæ sunt striatæ è ligno uel ære, quibus aquas haurimus fune ductario & hydria. Lucretius,

Ciconia.

Telo & Tollonis.

Trochleæ.

Multaq; per trochleas & tympana pondere magno
Commouet, atq; leui sustollit machina nixu.

Et ex interpretatione Diogenis Laërtij sic scriptum inuenimus: Ego ita hisce iampridem assuetus sum, ac si sonum iugiter trochlearum hauriam. Nam dum saxa, aquæ, ligna, marmora, & id genus cætera, per trochleam sursum ductario fune trahuntur, crepitus & sonus concitatur. Ductarius autem funis est, qui per orbiculos trochleæ ducitur: Vrnæ uerò uascula quibus aquas haurire solemus, sic ideo dictæ sunt, quòd urinãt in aqua. Vrinare est enim in aquam mergi: unde Vrinãtes & Vrinatores, qui in aquam merguntur apud Varronem. Et Calistratus iureconsultus ad legem Rhodiam de iactu scribit urinatores merces extrahere ex undis, quas leuandæ nauis causa in illas nautæ miserant. Delphini sidere oriente natus erit urinator, authore Firmico Materno. Complures equidẽ machinulæ ad aquã hauriandam parantur. Proxima æstate cum ad monasterium diui benedicti diuertissem in agro Mantuano citra Padum, Podilironum quod uocitant, uidi uersatilem machinam, qua æneis uasculis quadratis, & equo helciario aquas hauriebant. De simili meminit Vitruuius: Ita cum rota à calcantibus uersabitur, modioli pleni ad summum elati, & rursus ad imum reuertentes infundent in castellum ipsi per se, quod extulerunt. Sunt enim Modioli uascula quadrata, quibus cum tympanis ad hauriendas ex puteo, siue lacu undas utuntur: quorum (ut est apud Frontinum de aquæductibus) alius erogatorius, alius acceptatorius. Tympana uerò machinæ sunt tractoriæ, ut est apud Vitruuium in x. ad aquam hauriendam summa celeritate, aptissimæ ad salinas, & hortos irrigandos. Et Castellum, ut

Ductarius funis.
Vrnæ.
Vrinare.
Vrinatores.
Podilironum.
Modioli.
Tympana.
Castellum.

Crater. Crater in fontibus, aquæ receptaculum, ex quo fistulis aqua decurrit, ut Iabolenus inrecōsultus interpretatur.

Diuidicula. At Festus, Diuidicula, inquit, antiqui dicebant, quæ nūc sunt castella, ex quibus à riuo communi aquam quisq; in suum fundum ducit.

HARPAX.

Harpax instrumentum dicitur cum pluribus uncinis, quo uasa & alia compluria, quæ uel in flumine, uel in puteis ceciderint, extrahimus. Dici potest

Harpago. & Harpago inter nauium utensilia numeratus, & ab Anacharse Scytha philosopho, ut dicitur, inuentus. A Græcis ambæ dictiones sunt: nā apud illos ἁρπάζειν est rapere. Triuiales à lupo, quod rapax est animal,

Lupus. Lupum appellant.

APOTHECA CAPVT III.

CELLA.

Ella locus à cælando, ubi aliquid condebant. Inde à carne Carnariā, à farina Farinariā, à lignis Lignariā, à libris Librariam, à caseo Caseariā, & à uino Cellam uinariā dicimus, in qua ut nomē indicat, uinum seruatur. Vitruuius: Habeatq; coniunctā cellam uinariam, habentem à septentrione lumina fenestrarum. Cū enim alia parte habuerit, quā sol calefacere poßit, uinum quod erit in ea cella confusum à calore, efficietur imbecillum. Plinius xiiij. Latus cellæ uinariæ aut certè fenestras obuerti in aquilonem oportere, uel usq; in exortum æquinoctialem sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniaq; odoris euitādi facillimo in uino transitu. De ijsdem Andinus poēta in Georgicis:

Nec cellis

Nec cellis ideo contende falernis.

Vbi Seruius exposuit Apothecis: ita enim nuncupantur cellæ uinariæ. Plinius, Apothecas inquit, fuisse & diffundi solita uina, anno sexcentesimo trigesimotertio urbis, apparet, indubitato uini opimiani argumento. Item: Vina in Apothecis canis ortu mutantur quædam, posteaq; restituuntur sibi. Scribit Vlpia. Vina, quæ in Apothecis sunt, fundo instructo legato non cedere, si sint illic non usus, sed custodiæ gratia: & sic quæcunq; ibi quasi in horreo habentur. Vbi horreum accipitur locus ad custodiam non solum frugum: sed rerum aliarum sepositarum à quotidiano usu: ueluti apud. L. Apuleium in Metamorphosi: Demonstrat horreum, ubi uespera sagaciter argentum copiosum recondi uiderat. A quibusdam Entheca nominatur. Cellam autem uinariam conclusam, & subterraneam, si loci conditio patitur (nam in pluribus regionibus Hypogea, subterranea loca fieri in ædibus uliginis mador non sinit) ac subdiali omnino pauimento cum lacunula in medio sternere, habereq; conducet: ut & uina incorruptiora seruentur, &, si quid cadorum uel seruorum uitio fuerit effusum, colligi poßit. Lacuna ipsa & Lacunula dicitur liquidorũ in terra concauum receptaculum. M. Tulius, Lacunam impropriè ex furto dixit in auro factam. In hac ueteres testis, dolijs fictilibus, uina seruarunt: quæ si duas aures uel ansas habuissent, Diotæ nominantur. Horatius:

Apotheca. Horreum. Entheca. Vinaria cella. Hypogea. Vligo. Lacuna. Testæ. Diota.

Deprome quadrimum
Sabina ô Thaliarche merum Diota. Item:
Diffugiunt cadis cum fece siccatis amici.

Nam primi in alpibus, postea rustici cados ligneos

Cadi. Seriæ. Dolia. *circulis cinctos excogitarunt. Cadi ipsi, Seriæ, Dolia, uasa dicuntur, quibus uinum conditur. Epigrammatarius poëta:*

In uaticanis condita musta cadis.

Plinius. Dolijs etiam interualla dari, ne inter se uitia serpant contagione uini semper ocyßima. Terentius: Releui omnia dolia, omnes serias.

Cados optimos nostri, qui sunt materiarij, è quercu, robore, castanea producũt: quos circulis amerina salice Vietor. Viere. *ligatis cingunt: Vietores dicti, quando Viere est ligare, inquit Festus: unde Vimina. Vsi sunt olim Tudertani Callaicis finitimi dolijs & præsepibus aurëis, ut est apud Strabonem. Illud autẽ scitu dignũ, quod tradit. M. Cato* Vini probatio. *in rebus rusticis ad uina probãda: Si uas ex hederæ ligno fiat, ut cißimbium: & uinum quod aquam habere dubitabis, in eo miseris, uina trãsfluere, & remanere aquam, si mixta fuerit, inuenies. Opercula ipsa cadorum addita mastice, & pice medicanda sunt: apud nos per hyemem cinis, per æstates arena adhibetur. Inde Columellæ uerbũ* Operculare. *Operculare, operculis claudere.* Fistulæ. *Fistulæ uerò ligneæ dolijs in fronte ponuntur ad uinum aptius depromendum.* Spina. *Additur illis Spina, hoc est lignum mucronatum, cuspidatumúe, à spinis id nomen adeptũ, quæ in arboribus, in frutibus acutæ sunt. Confert autem spinis fistulæ immittendis inuoluere stupã, ne perstillet fistula: nam stupa ad* Stipare. *stipandum optima: unde & ipsum Stipare deductum.*

VINVM, ET ILLIVS GENERA.

Vinum à ui nomen mutuatur, ut placet Varroni in libris linguæ Latinæ. Quatuor eius præ=

cipui sapores: dulce, acutum, lene, & austerum. Dulce minus inebriat, ut refert Aristoteles in Problematibus, stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Colores quatuor, album fuluum, sanguineum, & nigrum. Vinum, plantata primum uinea, Noë, sub quo fuit diluuium, inuenit, ut Lactantius diuinarum institutionum secundo testatur. Gentiles uerò Dionysium (qui Bacchus, Liber, Lieus, Leneus, & Euan) uini repertorem fuisse fabulantur. At primus Italis Saturnus dedit, è Creta in Latium aduectus. In Gallias autem primò uinum Aruns Aethruscus, uir clarus (teste Plutarcho) aduexisse dicitur ex Italia. Fuerat equidem ante urbem uini penuria, ut Marcus Varro author est, qui scribit Mezentium Aethruriæ regem auxilium Rutulis tulisse contra Latinos uini mercede, quod iam in eorum agro haberi esset cœptum. Sub regibus quoque & tum postea, Romulus lacte non uino libauit. Numæ Pompilij lex fuit propter uini inopiam: Vino rogum ne respergito. Et L. Papirius imperator aduersus Samnites dimicaturus, uouit uini pocillum, si uicisset. Deniq; inter dona, inquit Plinius, sextarios lactis sæpius nunquàm uini datos inuenimus. Post aliquot deinde annos Romæ & in Italia uini copia fuit, ingeniosissimaq; in potu uita apparuit ad bibendum generibus centum nonagintaquinque: &, si species æstimentur, penè duplici numero excogitatis. Vina fusca in album colorem mutari satis notum est, si lomentum, fabaceam farinam uino quis adijciat: uel ouorum trium lagœnæ uasculo uinario infundat alborem sale adiecto, diuq; commoueat, id quod Palladius & Apicius tradiderunt.

Vini sapores & colores.

Vini inuentor. Plura li. 2. cap. 3.

Lex Numæ.

Vina quomodo medenda.

At dulce ex auſtero origanum herba muſto immiſſa facere exiſtimatur. Apud ueteres melle admixto fiebat mulſi nomen adeptum, ut oſtendit Epigrāmatarius poëta eo diſticho, cui lemma eſt mulſum:

Mulſum.

Attica nectareum turbatis mella falernum,
Miſceri decet hoc à Ganymede merum.

Oenomel.

Vnde Oenomel dicetur, quo uerbo utitur Vlpianus iureconſultus: nam ueluti hydromel & oxymel, ita Oenomel rectè deducemus. Et paſſum dulce fuerat ex uua, quam Græci ſticha uocant, nos Apianam. Hinc uice mulſi eo pauperes utebantur, cum minoris eſſet precij. Martialis:

Paſſum. Sticha. Apiana uua.

Gnoſia Minoæ genuit uindemia Cretæ
Hoc tibi, quod mulſum pauperis eſſe ſolet.

De dulcium uinorũ generibus Pli.li.14.cap.9. & de Ariſtæo libro eodem, capite.iiij. Pli.li.14. cap.7.

Inter uina quoque dulcia uinum fuit, quod Græci ἀεὶγλευκος nominant, hoc eſt ſemper muſtum, id feruere prohibentes. Primus Ariſtæus mel uino miſcuit ſuauitate præcipua, ut ſcribit Plinius: Et mulſi nutritu multos (inquit) longam ſenectam toleraſſe, conſtat Pollionis Romuli exemplo, qui centeſimum annum excedens, cum à diuo Auguſto hoſpite interrogaretur, quanam ratione uigorem illum cuſtodiſſet: intus mulſo, foris oleo reſpondit. Habuerũt & compluria alia uini genera: Tortiuum nouiſſimè expreſſum, Protropum antequàm calcentur uuæ, ſponte diffluẽs: & à regionibus nomẽ adepta, Chiũ, Leſbium, Falernum, Cecubum, Setinum, Surrentinum, Calœnum, Signinum, Tarraconenſe, Spoletinum, Ceretanum, Fondanum, & ex Chio, Aruiſium. Noſtra ætate præ cæteris Trebianum, Vernatiolum, Amabile, & ex Creta Maluaticum quod uocant, commendantur.

Tortiuum. Protropum.

DEFRVTVM.

DEfrutum fit musto ad dimidiam partem decocto, ut scribit Plinius, à deferuendo dictum, authore Palladio. Inde uasa defrutaria. Sapa uerò à sapiditate mu sto ad tertiam partem decocto: Græcè ab ἕψειν, quod est decoquere, ἕψημα nominatur. Cum Plinio minimè sentit Marcellus, penes quem legimus Sapa, quod nunc mellacium mustum ad mediam partem decoctum, Defrutum si ex duabus partibus ad tertiam redegerant defeRuefacien do. Huic accedit L. Columella: Nam mustũ, inquit, quàm dulcißimum coquitur ad tertias, & decoctum, sicut supra dixi, defrutum uocatur. Cuius igitur opinioni inhærendum sit, iudicent alij, ipse hoc unum scio in condimen tis defrutum & sapam penè sapore non distare. Sapa. Hepsema. Mellacium.

OMPHACIVM VINVM.

OMphacium dici potest à nobis uinũ ex uua immatura, quæ Græcè ὄμφαξ. Omphacium item oleum fit ex eadem, cuius medicinæ meminit Plinius in xxiiij. & in. xij. eius confecturam docet. Medici ex immaturis oliuis Omphacium oleum appellant, ut est apud Auicennam. Omphax. Omphacium oleum.

ACETVM.

ACetum, quod uitio cadi seu uetustate fieri solet, stomacho prodest. Serenus:

Et potu & fotu stomacho conducit acetum.

Et Dioscorides uim Aceti esse dixit εὐςόμαχον. Colorem meliorem præstat, & cibos saporesq; nõ alius succus magis commendat aut excitat: præterea digestionem adiuuans, pesti aduersatur, ut scribit Auicennas. Eius quoq; ad multa remedia uis efficax. Siquidẽ. M. Agrippa Aceti uis.

supremis annis graui morbo pedum conflictatus, cum dolorem illum perpeti nequiret, demersis in acetum calidum cruribus, in acerrimo morbi impetu euasit: nec mirum, quando aceti uis & calfacit, & refrigerat, ut scribit Aphrodisæus. Ouum si in aceto diu fuerit, dissoluetur, & cortex eius adeò mollescet, ut p anulum transeat.

Cerussa. Aceto plumbum efficitur Cerussa: æs quoque transit in

Ærugo. æruginem. Margaritæ similiter dissoluuntur. Horatius filius Aesopi detractam ex aure Metellæ, scilicet ut decies solidum exorberet, aceto diluit insignem Baccam. Extat Cleopatræ, & M. Antonij sponsio, de qua Plinius & Macrobius meminerũt: & C. Caligulæ exemplum luxuriosissimum, qui ut scribit Suetonius, preciosissimas margaritas aceto liquefactas absorbuit, & panes obsoniaq; ex

Oxos. auro conuiuis apposuit. ὄξος Græci acetum dixere: un-

Oxymel. de Oxymel ab aceto & melle, cuius cõpositionem docet

Oxygala. Galenus in Pharmaceuticis. Oxygala quasi lac aceto-

Oxypora. sum. Oxypora condimenta, quæ ex aceto fiunt: à quibus

Oxyporopolæ. Oxyporopolæ uenditores. Ab aceto nos acetariũ condi-

Aceti cõdimẽta. mentum appellabimus, quo lactucas, erucam, tragopagum (nunc uulgò Barbam petræ) acetosam, & id genus herbas cõditaneas, uel pedes porcinos elixos: Caparimúe salitum, siue siseris radicem sub cinere prunoso coctam, & compluria alia cum aceto, oliuo, sale, & aromatibus interdum condita, ad escam præparamus.

LORA.

Deuteria. Secundaria. Tertiaria. Lora, siue Deuteria, quæ Secundaria, ueluti apud nos per uini caritatem Tertiaria: fiunt maceratis aqua uinacéis post mustum acinis expressum: inter uina operaria numeranda, ut scribunt Plinius & Marcellus.

Quẽadmodũ lora optima fiat docet. L. Columella. Eiusdẽ meminit. M. Varro rei rusticæ primo: Eoq; aqua additur, inqt, ea uocatur lora, q lota acina, ac pro uino operarijs datur hyeme. Habetur & uinũ, qd' licet merũ sit, terræ tñ altricis plerũq; uitio aquatũ gustu uidetur: id uillũ rectè dicemus, quale dãdũ est pueris, & spleneticis. Columel. lib. 12. cap. 40.

FLOCCES.

FLocces uini feces, Author Nonius: unde. A. Gellius in noctibus Atticis: Appludam edit, & flocces bibit. Hinc Floccipendo & Floccifacio uerba deducta, quæ paruipendere significant: flocces enim ferè nihili sunt: siue potius à floccis, qui lanarum particulas notant à uelleribus diuisas & euolantes. Terentius: Floccipendo. Floccifacio.

Inuidere omnes mihi mordere clãculũ, ego floccipẽdere.

Plautus in Casina:

Tibi hic, dum propitius sit Iupiter, tu istos minutos deos flocciseceris.

Fit tamen exprimiturq; è fecibus uinum, quod Fecatũ M. Varro appellat: Græci τρύγινον à fece quoq;, quam τρύγα nominant: & fex ipsa siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat, pluribus officinarum usibus seruiens. Vina omnia ferè Ianuario mense post uigesimam lunam defecanda sunt: nam illis plurimum detrahitur, si relinquitur defecatio: cui sese immiscentes, Defecatores rectè dicemus: unde & Defecatum uinum. Fecatum uinũ. Tryginon. Fex uini. Vina defecanda quando. Defecator.

VAPPA.

VAppa uinũ est, qd' odorẽ & saporẽ amisit. Hora.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla uappamq; profestis.

Inde homines uiles, trioboli, gerones, nebulones &

Lib.4. cap. 20. nugatorij Vappæ dicũtur. Plinius: Vitiumq́; musto quibusdam in locis sponte feruere: qua calamitate cũ deferbuit, deperit sapor, Vappæq́; accipit nomẽ probrosum, etiam hominum, cum degenerauit animus. Catullus:
Satis'ne cum isto Vappa frigoraq́; & famem tulistis.

Vitium est etiam si acet, unde fit acetum: si mucet
Mucidum. mali odoris mucore contracto, à quo Mucidum uocant nostrates.

TORCVLAR.

Torcular, Lacus, & Prælum pro eodem literato-
Prælum. res usurpant: sed propriè Prælum est trabs, qua
Lacus. calcantur uuæ, Prælij inde nomine deducto. Lacus qui cõtinet mustum Prælo ex uinaceis expressum, & transmittit ut in dolia condatur. Columella: Antequàm Prælo uinacea subijciantur, de Lacu quamrecentißimum addito mustum in amphoram nouam, eamq́; oblinito, & impicato diligenter. Tibul.
Pleno pinguia musta lacu.

Ληνός. Lacus ipse Græcè ληνός: unde ληναῖος Bacchus, &
Ληνοβάτης. ληνοβάτης, uuæ calcator. Torcular uerò, seu lubet,
Torcular. Torcularium, totum ipsum est instrumentum, siue machina, cuius structura à M. Catone in re rustica describitur. At Trapetum mola olearia. Vergilius:
Trapetum. Teritur Sicyonia bacca Trapetis.

TINIA.

Tinia. Tinia uasa uinaria apud antiquos fuere, author Pompeius. Marcellus Tinas appellauit: &, ut manifestarium est, grandiora non erãt, ueluti apud nos sub hoc uocabulo habentur, nec ad eos usus parata. His nanq́; è ligno fabricatis, & circulis cinctis, musta cum

urinaceis uostra tempestate ebuliunt, ponunturq; à plurimis in angulo apothecæ lateritia etiam cum fistulis in fronte ad musta transmittenda productis. Apud ueteres autem inter Epitrapozia numerabantur. At Tinea uermiculus dicitur, uestes, chartas, & quædam alia erodēs, & Aluearijs infesta. Ouidius: Tinea.

Agrestes tineæ res obseruata colonis. Ausonius:

Tineas cariemq; pati te charta necesse est.

Martianus Capella: Vittisq; semiuulsis, quas in Cumano antro post Sibyllam tinearū morsus cariesq; carpebant. Ecclesiastici quoq; quadragesimo secundo capite dicitur: De uestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas uiri. Et tineæ corporibus humanis, in quibus aluntur, & præsertim puerorū molestißimæ sunt, quæ Lumbrici dicuntur, & Græcè ἕλμινθες. Vnde Cornelius Celsus in pueris censet nihil tinearum uerminatione fore periculosius, quando sæpißimè necat. Lumbrici.

COLVM.

Colum genus est quasilli è uiminibus contexti, à colando dictū: nam uina apud antiquos colabantur, ut essent iucundiora, quod à plerisq; etiamnum hodie seruatur: uerum lineo colo, quod uitarunt in uinis præsertim generosißimis maiores: quoniam eo colata uina perdere saporem existimarunt. Horatius:

Integrum perdunt lino uitiata saporem.

De colo meminit Vergilius in Georgicis:

Colaq; prælorum fumosis diripe tectis.

Nam qualos è uermibus tantūmodo dicemus. De illo distichon est Martialis in apothecis. Sed uinarium id appellat à niue, qua ad uinum & aquam decoctam re- Quali. Colū uinarium.

Nix æstiua. frigerandam ueteres utebantur. Hinc niuem seruari mẽsibus æstiuis conqueritur Plinius, cum inquit: Seruatur algor æstibus, cogitaturq́; ut alijs mensibus nix algeat. Seneca in naturalibus quæstionibus: Vnguentarios, inquit, Lacedæmonij urbe expulere, & propere finibus suis cedere iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi, si uidissent seruandæ niuis officinas. Heliogabalum imperatorẽ scribit Lampridius montem niuium in uiridario domus aduectis niuibus æstate fecisse.

INFVNDIBVLVM.

INfundibulum è ligno excauato, uel ære dicitur, per quod in uasa latices ex solio, ut nomen indicat, infundimus, quo uocabulo utitur M. Cato in re rustica, & Columella: Raram, inquit, supra modum uelut per infundibulum transmittere imbres. Item: Alioquin plaga ipsa deorsum spectans non tantum recipit humorem, quàm illa, quæ reflexa & resupina, more infundibuli per medullam transmittit, quicquid aquarum cœlestium superfluxit. Vnde iuuenes & mulieres in primis meliora dogmata & consilia audientes, comparãtur infundibulo: nam more infundibuli quantum hauriunt, tantũdem transmittunt & non continent. Flauius Vopiscus in Aureliano de crapulatore: Bibebat, inquit, infundibulo apposito plus orca. Rustici nostrates Luram uocitant:
Lura. antiquiores autem os culei & utris Luram dicebant, un
Lurcones. Lemargi. de Lurcones capacis gulæ homines, ut Lemargi & degu
Solium. latores catillonesq́; nomen acceperũt. Soliũ uerò ipsum, de quo mentionem fecimus, uas salignum, uel ex abiete dicitur, in apotheca præsertim, quo ad uinũ, plurimosq́; liquores transferendos, elutriandos, detrullandos, id est

transfuasandos & diffundēdos, oleumq́; decapulandum utuntur. Vsus eius & ad pannos lineos, uel canabinos, cum lixiuio calido, & cinere emaculandos.

PENARIVM CAPVT IIII.

CELLARIVM.

Ellarium (quam Cellam promptuariā, alij Promptuarium appellant) locus est, in quo condūtur, & ex quo promuntur ad uictū necessaria. Diuus Hieronymus (si tamen is est) Lucæ duodecimo: Considerate coruos quibus non est cellarium, neq; horreum, & deus pascit illos. Eius qui curam gerebant, Cellarij dicebantur. Plautus in captiuis: Cella prōptuaria. Promptuariū. Cellarij.

Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium.

Eosdem Promos & Condos uocat, quòd de intus promant, & intus condant. ait enim in Pseudolo: Promus. Condus.

Promus & condus sum procurator peni. Ausonius:

Promusq́; quàm condus magis. Horatius:

Foris est promus.

Quo loco piscis genus perperam nouellus interpres exponit. A penore etiam is locus Penarium, ut Pōpeius & Varro testantur, & Penuaria cella, siue Penaria, ut Caper contendit, nuncupatur. M. Cicero: Semper enim boni aßiduiq; domini referta cella uinaria, olearia, & penuaria est. Idem quarto Verrinarum: M. Cato sapiens cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliā nominauit. Est autem Penus non locus (ut triuiales grammatistæ, & quidam alicuius in doctrina nominis crediderunt) sed quicquid uictus gratia, siue esculentū sit, siue poculētū, Penarium. Penaria Cella & Penuaria. Penus.

conditur ac seruatur: ut scribit Q. Mutius libro secundo iuris ciuilis: Sabinus libro quinto ad Vitellium. Vlpianus de penu legata: Donatus Terentianum illud enarrans: Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum: M. Cicero in secundo de natura deorum. & A. Gellius: Qui & thus & cæreos, ligna quoque, penori adscribi posse ex Massurij iureconsulti authoritate demonstrat. Plautus in Pseudolo.

Nam nisi penus annuus hodie conuenit, cras populo prostituam uos.

Salgama. Dantur & penario Salgama, cōditanea quæcunque ad uictum in uasis seruata, ut fici in orcis, uuæ in ollis (unde ollares) Sorba fœniculi, olyuæ, pyra, & id genus multa in urceolis: unde Salgamarium uas, & Salgamarij uenditores. Nos uerò aromata, caseum, carnes salitas, & nonnulla alia esculenta penario nostro dabimus seruanda, omißis frugibus, quas etiam ueteres promptuariæ cellæ dederunt, de quibus in horreo, suo loco dicemus. Vnde autem Penoris nomen deducatur, Phauorinus Gellianus ostendit: Quæ etenim, inquit, longè uisionis gratia contrahuntur & recōduntur, ex eo quòd non in promptu sint, sed intus & penitus habentur, Penus dicta sunt.

Salgamarium. Salgamarij. Penus unde. Gell. lib. 4. capite primo.

CASEVS.

CAseus à coacto lacte dictus uidetur: nam fit lacte coagulato, hædino imprimis, uitulorúmue coagulo. Primus id coagulare & caseum, ut uolunt, conficere monstrauit Aristeus Atheniensis. Lac uerò ipsum nihil aliud est, quàm sanguis concoctus. Ex caseis qui fiunt maximi cibi bubuli, & qui difficillimè transeant

Lac.

ſumpti, mox ouili: minimi cibi & qui facillimè deijciantur, caprini, fumo apud Romanos in uelabro (unde Velabrenses) cōditi. Cum moles ſunt, alibiles magis, in corpore non reſides: ueteres & aridi contrà, authore Varrone Rei ruſticæ ſecundo. Auicēnas quoq; ſcriptum reliquit, caſeum recētem & nutrire, & pinguedinem producere, uerum ſtomacho nō conferre. Ariſtoteles in tertio Hiſto. animalium: Præcipuum inquit, lac ad conficiēdum reponendumq́; caſeum, ouilum caprinūq́; eſt, mox bubulum. Equinum aſininumq́; miſcent ad Phrygiū caſeum faciēdum: bubulū quidem fertilius caſeo eſt, quàm caprinum. Cum ouilo caprinum miſcuere Siculi, ut nūc etiam, quicunq; copia id genus lactis abundant. Merum equinum ἱππάκην appellant. Prima nobilitas in Italia caſeo datur Parmenſi his temporibus, cum olim ſecunda Ianis daretur. Hinc nos diſticho:

Velabrenſis caſeus.

Cap. II.

Caſeus recēs & uetus.

Caſeus Phrygius.

ἱππάκη.

Caſeus Parmenſis.

Non me ueſtinus preßit, non Iuna, nec hyblæ.
Bubſequa, ſum Parmæ nobile lactis opus.

Plin. lib. 28. c. 9.

Incorruptus diu ſeruatur, & is diutius, cuius coagulo inditum ſit cerebrum muſtellæ: quem etiam à muſculis, à ſoricibus nō attingi Plinius atteſtatur. Zoroaſtrem legimus in deſertis caſeo uixiſſe annis. xx. ita temperato, ut carioſam uetuſtatem nō ſentiret. Fit quoq; caſeus, quem Secūdarium uocant, ex ſero primi caſei, lēto igne, ſiue potius tenui flammula, modico tamen lactis addito, tam diu ebuliente, donec ad ſummum natauerit. Recoctam paßim dicimus, candida eſt, & quaſi ſpongioſa, nec guſtu inſuauis, multisq́; herbaceis pulmentis adhibetur. Salita etiamnum uice caſei utuntur ruſtici, ſempagani, & tenuioris cenſus, paupertinæq; conditionis

Caſeus ſecundarius.

Recocta.

Salita.

Serum. hominés in cibarijs. Serum uerò ipsum purgatoriam uim obtinens lactis, sanies est diluta: quam lactis quodq; genus habere manifestarium est. Lac ipsum Græcè γάλα: unde γαλακτοπόται lactis potatores. Eo recens coagulato utimur in cibis secundæ mensæ: hinc faciunt

γάλα.

Iuncatæ. nostri lactarij præ cæteris lacticinijs Iuncatas, quas uocant à iuncis, in quibus inuoluuntur. Eodem lacte nutritos, Collacteos appellant.

Collactei.

SVCCIDIA.

Svccidia, tergus suis, siue massa carnis porcinæ salita nuncupatur à suibus cædendis: nam id pecus primum occidere, & salire ut seruarent, patresfamiliâs cœperunt, ut scribit M. Varro in libris linguæ Latinæ, & rei rusticæ ij. Qui, inquit, non audierit patres nostros, diceret ignauum & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius è laniario quàm domestico fundo. Et M. Cicero: Iam hortum agricolæ ipsi succidiam alteram uocant. Nonnulli succidiam dictam existimarunt, quòd paulatim succiditur. Nonius successionem necessariam interpretatus est, dixitq; lardum significare: quo nomine carnem salitam propriè notamus, ut sit lardum, quasi largè aridum, teste Macrobio. Vnde epitheton discretiuum pingue addiderunt. Ouidius:

Lardum.

Pinguia cur illis gustātur larda Kalēdis.

Et Horatius:

Vncta satis pingui ponantur oluscula lardo.

Neotoricè enim lardum uocatur, quod in succidia pinguiusculū esse solet, adipe (qui nec cogitur, nec siccitate aliqua frangitur) salito.

PERNA.

PErna, quæ à pede nomē mutuatur, pars est è succidia. Hinc Pernæ è concharum genere pisces, quòd stant ueluti suillo crure longo in arena defixi: nam pernam pedem antiqui dicebant. unde Compernes longis pedibus, siue genibus, plus iusto coniunctis, authore Pompeio. Succidia continet pernam, petasonem, & lardum. De petasone, qui per diminutionem Petasunculus, & de perna meminit duobus distichis Epigrammatarius poëta in xenijs: Compernes. Petaso. Petasunculus.

Musteus est, propera, charos ne differ amicos,
Nam mihi cum uetulo sit petasone nihil.
Ceretana mihi fiat uel massa licebit,
De menapis lauti, de petasone uorent. Et Horatius:
Quicquam præter olus fumosæ cum pede pernæ.

Vbi epitheton adiunxit iuxta salsuram M. Catonis, qui in libris rerum rusticarum, Pernas salitas in fumo biduum suspendere præcipit. Plautus in Captiuis:

Quanta pestis pernis ueniet, quanta lardo, aduenien s totum deturbabit cum carne carnarium.

Carnarium nanq; (ut nomen indicat) & locus est, in quo caro habetur, & instrumentum cum pluribus uncinis, quibus succidiæ appenduntur: nam ubi uenditur, Macellum & Laniena uocatur. Caro ipsa à cadendo, quòd euolata anima corpus deficiat, dicitur, nō modo quadrupedū bipedúmue, sed & apedum, inter quæ aquatilia numerātur. Bipedum præsertim anserina, sale conditur. Vtuntur illa apud nos, qui sunt superstitiosi Iudæi, suillā Leui. xj. interdictam ex ueteri lege (quam omnipotētis dei filius Mesias aduenieñs, abrogauit) non Carnarium. Macellum. Laniena. Caro. Salsura carnium quænā pbetur.

manducantes. Quadrupedum Porcina, pinguedine humidula, præ cæteris, & bubula ad salsuram cōmendantur. Inter aquatilia uerò anguillarū, Thynni, & eiusdē piscis Cordylarū & Pelamidū ad salis conditurā probatur (unde Thynniū, quod & Thunium) nam Thynni ceruice & abdomine in precio fuere, atq; Clidio. hoc est iugulo tantū recenti: cætera pars plena pulpamentis sale asseruatur. Melādrya uocatur cæsis quernis assulis simillima. In usu fuerāt & Cybiū, & Vræū, Horræúmue ex eodem genere. Cōdiuntur etiamnū sale è piscibus alij complures, ac eorū oua, (unde ὠαταρίχα, legimus) ad quadragesimale imprimis ieiunium, in quo non solū terrestrium omniū animaliū carnē, sed & caseū, & alituū oua degustare probibemur, ut est quarta distinctione Decretorum pontificaliū. Hinc salire cœpimus etiā fungos, & imprimis rubentes boletos, lacinias subruffas circa castaneæ radices forma ampliore erumpens, spongiolos albicantes & coccineos: & à digitis Digitellos. Nam pratenses & pruneoli siue spineoli per uer è spinarum radicidus recentes, tantum mensis apponuntur.

Piscium qui præcipue sale condiendi.

Clidium.

Melandrya.

Id est, mugilum oua sale cōdita.

Fungorum salsura.

SVMEN.

Svmen fit ex papillis suillis, uno die post partum sectis, & salitis. Martialis in xenijs:

Esse putas sumen, nondum sic ubere largo
Effluit, & uiuo lacte papilla tumet.

A sugendo, ut Marcellus interpretatur, sumen appellatum: ut alij, quasi rumen, à mamma, quam ueteres Rumā uocabant: unde Subrumi, agni lactentes: & Rumia dea, quæ lactentibus præest pueris, & mulierum mammis, ueluti apud nos diua Agatha. Dicitur & Abdomē, ut Plinio

Ruma.
Subrumi.
Rumia.
Abdomen.

ut Plinio refrente didicimus. Satyrographus poëta pro panticibus obesis posuit:

Montani quoq; uenter adest abdonine tardus.

Nam Abdomen in homine, ut ait Celsus, ab ilijs ac pube sursum uersus ad præcordia pertinet.

VVLVA SVILLA.

Vulua suilla lautißimi cibi erat apud Romanos, de qua multa traduntur à Plinio, qui optimam eam esse dicit, quæ fuerit porcæ occisæ partu enecto, Eiectitia uocatur: Altera ædito partu, Porcaria. Ex primipara sue imprimis probatur. Horatius: Cum sit obeso, Eiectitia. Porcaria.

Nil melius turdo, nil uulua dulcius ampla.

Hunc sequitur epigrammatarius poëta in xenijs:

Te fortasse magis capiet de uirgine porca,
Me materna graui de sue uulua capit.

Vulua autem, quam Vterum & Locos appellamus, in mulieribus sub matricis nomine à medicis significatur. Vnde in sacris literis cum mortuis parentant, canunt flamines: Quare de uulua eduxisti me. Et Plinius boletorum prorumpentium in oui speciem, album illud inuolucrum, Voluam nuncupat. At propriè matricem uteri ceruicem & Orificium Interfœmineumúe ipsum dicemus, quæ etiam apud Columellam fœminã notat ad prolem deputatam, ueluti matrem admissarius. Vterus. Loci. Matrix. Volua. Orificium. Interfœmineũ.

LVCANICA.

Lucanica genus est farciminis, & isicij notißimi, à Lucanis populis, à quibus milites Romani eam facere didicerunt: author Varro. Martial.

Filia Picœnæ uenio Lucanicæ porcæ,
Pultibus hinc niuëis grata corona datur.

Faliſcus uenter. *Eius compoſitionē docet Apicius. Eſt & Faliſcus uenter non diſsimilis (ut opinor) Lucanicæ, inuentus primo in Faliſcis, unde nomen. Papinius. iiij. Silua.*

Non luçanica, non graues fáliſci.

Hila. Hira. Hilum. *Hila itē farciminis genus eſt, ab Hira tenui inteſtino, quod ieiunum uocant: uel ab Hilo, ideſt minimo. Horat.*

Perna magis an magis hilis.

Farciminum cōfectio. *Farcimina autē (inter quæ & longanones, & ſanguiculi, & apexabo numerantur) à fartis inteſtinis nomen acceperunt: replentur quippe rebus multijugis, ueluti ſale, caſeo, carne minutim, fruſtulatim, teſſellatimúe conciſa, aromatibus: ſanguine hædino comprimis, & ſuillo* Iſitia. *adipe, & id genus reliquis. Iſitia quoq; farcimina notant.* Fartores. *Donatus, Fartores, inquit, qui Iſitia & farcimina faciũt. Difficilia ſunt omnia ad concoquendũ: cuius rei cauſam referunt Macrobius & Aphrodiſæus. Commendantur imprimis linguæ ad farturam: Sincipita etiam ſuilla & glandia, quæ ſuam laudem apud antiquos ſale tantũ condita habuerunt. Primum Heliogabalum Romanum imperatorem Iſitia de piſcibus excogitaſſe comperior.*

AXVNGIA.

Pli. lib. 28. ca. 9. *Axungia adeps porcinus interior. Plini. Axungiam, inquit, etiam Græci appellauere in uoluminibus ſuis. Eſ ſue quæ non peperit, aptiſsimè utuntur* Axungiæ uſus. *ad cutem mulieres Axungia. Noſtri hodie ex ea teſſellatim conciſa, & mox ad ignem in uaſe æneo liquefacta, faciunt liquamen, quod appellant. Id exemptum, & in olla teſtacea conditum, uſui toto ferè anno eſt. Axungia autem ex eo nomen eſt adepta, quòd ea præcipuè maiores axibus uehiculorum perungendis, ut nunc etiam ru-*

ſtici, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: alij Axes ab ea dictos uolunt. Aruina uerò intra uiſcus & cutem dicetur pinguedo. Axis. Aruina.

BVTYRVM.

Butyrum natura oleoſum, ex lacte fit: &, ut plurimum, bubulo. Plinius: E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatiſſimus cibus, & qui diuites à plebe diſcernat plurimum è bubulo, & inde nomen. Pinguiſſimum ex ouibus: nam (ut ſcribit Ariſto. hiſt. animalium tertio) lacti ineſt pinguedo, quæ etiam concreta oleũ propè trahit. Ruſticulæ noſtrates ex lactis particula pinguiore, quæ noctu in ſummo uenerit, crebris ictibus in uaſe ligneo oblongo, ſed oris anguſti impulſa, pauxillo aquæ addito, donec dureſcat, producunt Butyrum. Exiguo guſtu ſitim & famem ſedat, uires conſeruat: prodeſt & tuſſiculæ, uenenis aduerſatur, ut ſcribit Auicennas. Butyri confectio & uis.

OLEVM ET OLIVVM.

Oleum ab oliua, Oliuum ab oliua nomen mutuatur: utrunque frequens apud poëtas. Venafranũ, palmam obtinens, in maximo precio fuerat, ut teſtantur Strabo, & Marc. Varro. Vnde Epigrammatarius poëta in xenijs: Venafranum oleum.

Hoc tibi campani ſudauit bacca uenafri,
Vnguentum quoties ſumis & iſtud olet.

Oleum & trapetes primus Ariſtæus Athenienſis inuenit. Palladi nonnulli olearum, oleiq; educendi inuentionem dederũt: nam ante huius deæ ortum erat hæc arbuſcula cum alijs ſilueſtribus immixta (oliui enim uſus aberat) & cum eſſet ignota, hæc olei exprimendi modum inuenit, ut ſcribit Diodorus. Hinc Silius: Pli. lib. 15. ca. 2. Trapetes, id eſt mola olearia.

Inuento primam Lybien profudit oliuo.

Fraces. Amurca. Examurcari.

Ex oleis fecem expressam antiqui Fraces dixerunt, oliui uerò ipsius Amurcam: à qua Examurcari, sordibus purgari. Oleam tradit Fenestella, in Italia, Hispania, & Africa non fuisse, Tarquinio Prisco regnante, anno centesimo octogesimotertio. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote. L. Iunio consulibus olei libræ duodenæ aßibus ueniere: & mox anno sexcentesimo octogesimo. M. Seruius. T. F. ædilis curulis, olei libras denas singulis aßibus præstitit po. Ro. per totum annum. Minus ea, inquit Plinius, miretur, qui sciat post annos. xxij. Cn. Pompei quarto consulatu oleũ prouincijs Italiam misisse. Fit & è nucibus iuglandibus oleum, quod Carynum nominant. Alopecijs utile est, tarditatiq; aurium infusum, cæterum sapore graui. Vnde apud nos esculentis non miscetur, sed in lucernis funiculum nutrit ardentem: ueluti & quod è lini semine raporum raphaniq; exprimitur. Est & Petroleon, è petris oleum, sponte defluens. Ab oleo autem inter cætera fit Olearia cella, in qua habetur: & Olearia Taberna, ubi uenale exhibetur: & Olearium uas ex lapide præsertim excauato, in quo commode seruatur: ὑδρέλαιον uerò Græcè oleum erit aqua dilutum.

Lib. 15. cap. 11.

Carynũ oleum.

Petroleon.

Olearia cella & Taberna.

Olearium uas.

ὑδρέλαιον.

MEL.

MEl apes contrahunt, succum dulcißimum, subtilißimum, ad multa condimenta optimum medicaminaq; necessarium. Corpora putrescere non sinit, cũ purgandi simul, & conseruandi uim habeat, ut est apud Dionysium Areopagitam. Vnde Babylonij defunctorum cadauera in melle sepeliebant, ut refert Herodotus in

Mellis usus ad cadauera sepeliẽda, & aľs res seruandas.

Thalia: & Apicius cocus carnes, ut sine sale diu durent, melle contegit: mala quoq;, pyra, pruna, cerasa, ut diutile incorrupta habeantur, cum petiolis in melle seruanda præcipit. Vtrum autem succum ex floribus ducant, qui protinus mel fiat, an quæ collegerint, in hunc saporem mixtura quadam, & proprietate sui species mutent, ut inquit Seneca, non satis constat. Quibusdam enim placet non faciendi mel scientiam illis esse, sed colligendi. Aristoteles hist. animalium quinto: Mel non apes, sed rorem cadentem ad mella deferre argumento est, quòd uno aut altero die cellas melle repletas inueniunt Apiarij, illarum curam habentes. Item autumno mel, postea quàm detractum est, non reparatur: cum tamen illo etiam tempore flores proueniant. Mella primus ostendit Aristæus Atheniensis, ut Plinius author est. Diodorus Siculus sexto Bibliothecæ, Curetes Cretæ populos scribit mellis usum primos induxisse. Cyrenenses mellis & fructuum repertorem iactitant Saturnum, ut refert Macrobius. Alij inuentionem Thessalis, alij Melisso Cressorum antiquißimo regi aßignant: nonnulli Baccho dederunt. Ouidius:

Mel quomodo Apes producũt.

Apiarij.

A Baccho mella reperta ferunt. Item:

Liber & inuenti præmia mellis habet.

SAL.

SAl omnis, aut fit marina aqua, uel puteana, stagnorumúe, aut gignitur. Ad obsonium & cibaria utilior quisquis facilè liquescit, & humidior, utpotè qui minorem amaritudinẽ habere creditur: seruandis aptior acer & siccus. Vita namq; humanior sine sale nequit degere, adeoq; necessarium est elementum, ut transierit in-

tellectus ad * uoluptatem. Animi quoq; solatia, ut inquit Plinius, sales appellantur, omnisq; uitæ lepos, & summa hilaritas, laborumq; requies non alio magis uocabulo constat. Quid si Samia legendum sit, ut in pluribus codicibus habetur, non solatia, per quæ uoluerit acumina significare. Hinc Terentius:

Sales.

Hermol. ita legit, ad uoluptates animi quoq;. Nã ita sales appellantur.

Pli.lib.31.ca.7.

Quis habet salem quod in te est.

Samium

Samium uerò pro acuto posuisse ueteres, ex Marcelli authoritate satis notum est: hoc æstimandum relinquimus. Ancus Martius rex, salis modia sex midia in cõgiario dedit populo, & salinas, in quibus sal, primus instituit. Varro etiam uice pulmentarij sale usos ueteres, scriptum reliquit: à quo inter cætera Salitum deducimus, & Salsamentum ad usum ciborum. Vnde Salsamentarij, qui alio nomine Salarij, uendentes salsamenta, quorum aquam Muriam dicimus, ad salem iterum (si coquatur) redeuntem: & Salsamentarium, uasculum uel lapideum, uel figlinum: siue ligno excauato Monoxylum, in quo habentur. Salsa omnia minuunt corpus: nam inter κακόχυλα, idest mali succi ponuntur, quorum contraria εὔχυλα dicentur.

Salinæ. Salitus. Salsamentum. Salsamentarij. Salarij. Muria. Salsamentariũ. Monoxylon.

OVVM.

Ova gallinarum maximè sorbilia, recens nata, inter gancatos cibos numerãtur: εὐσόμαχα sunt, ut scribit Dioscorides. Nullus est certe alius cibus, qui in ægritudine magis alat, neque oneret, simulq; potus usum & cibi habeat. Auicennas quoq; multæ alimoniæ esse illa asserit, quoniam plurimum substantiæ ipsorum conuertitur in nutrimentum. Prandij dabantur initio, ueluti nunc, recens nata sorbilia. Horatius:

Idest, stomacho utilia.

Ab ouo Vsq; ad mala citaret, Io Bacche.

Apud quem Cacius longa meliora rotundis existimat. Ipsius hæc uerba sunt:

Longa quibus facies erit ouis, illa memento
Vt succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere: nanq; marem cohibent callosa uitellum. Oua meliora & quomodo seruẽtur.

In his quod candidum, alborem uocat Apitius, albuginem Plinius, medici albumen. Hoc admixtum calci uiuæ, glutinat uitri fragmenta. Quod croceum est, Vitellus nuncupatur. Martialis: Albor. Albugo. Albumen. Vitellus.

Candida si croceos circumfluit unda uitellos.

Oua mense Augusto nata, decrescente luna diutißime incorrupta habentur. Seruari autem illa in lomento, aut in paleis per hyemem: æstate in furfuribus utilißimum. Sale exinaniri creduntur.

SACCARVM.

Saccarum mel dicimus in harundinibus collectum. Hoc fert Arabia, producit & India: sed & Creta, Italia, & Sicilia mittunt Saccarum. Intellexit de eo Strabo cum scribit in. xv. Harundinem in India mel sine apibus. Hinc Seneca ad Lucilium: Aiunt inueniri apud Indos mel in harundinum folijs, quod aut ros illius cœli, aut ipsius harundinis humor dulcis & pinguior gignat. Optimum est dulcißimum, & condimentis aptißimum, ita ut nullum edulij genus (ut in adagio est) reddat insipidius: unde in pulmentarijs, testuacijs, iusculis, & omnibus ferè cibarijs, hoc tempore qui sunt potentiorum ἀρχιμάγειροι, uel coqui, eo utuntur. Pigmentarij quoque ad tragemata saccaro multa integunt, & panes dulciarios, additis Saccarũ ubi, & quomodo gignatur. Saccari usus.

nucibus, pineis, uel amygdalis, ad ientacula conficiunt. Sed & nuces, poma, siliquas, asparagos, allium, cucumeres, isicia, fungos, & quæcunq; id genus esculenta (ut cætera taceam) speciarij siue dulciarij nostrates è saccaro, ut uera & natiua diceres, concinnant. Iure igitur penario, sed minime humido, saccarum ad quotidianos usus seruabimus. Condemus & piper, cæteraq; aromata, quibus epulæ multifariam condiuntur.

AROMATA.

Aromata fragrantis odoris species sunt pigmentorum. Inter quæ habentur nux, quam Græci

Myristica nux. μυριστικὴ, Aromatopolæ (qui Aromatarij, & pigmentarij, ac Speciarij à speciebus) Moscatam dixere, bonum oris odorem facientem: oculis, epati, lieni, ut refert Auicennas, conferentem: Piper, Cinamum, Gingiber, & Caryophilum. Addidere Crocum nonnulli. Nam & his mi-

Piper. scetur, in sapore uim habens Aromaticam. Piper arbusculæ producunt, iuniperis nostris similes. Quarum siliquæ, in quibus grana sunt, priusquam dehiscant,

Piper longũ & candidum. decerptæ, tostæq; solibus, faciunt piper quod uocatur longum: dehiscentes autem per maturitatem, ostendunt candidum piper, quod deinde sole torrefactum, colore rugisq; mutatur. De his Auicennas, Galenus, & Dioscorides meminerunt. Frequens nascitur in India, & cum calidißimum sit, in cibis magis hyeme quàm æstate probatur. Sed hoc mirum quod legimus, piper & sinapi, integra si deuores, uentrem non excalfacere: si tri-

Gingiber. ta, excalfacere. Gingiber à pipere sapore penè non distat, in Arabicis Troglodyticisq; pagis nascitur. Parua est herba, radice candida, celeriterq; cariem,

in tanta etiam amaritudine, sentiente. Hinc condiunt eam multi cum melle, saccaroue, in uasculis reponunt, & Italis transmittunt. Caryophilum pipere grandiscu- Caryophilum. lum est, cum capitellis dentatis, ut tradit Serapio. In nemoribus Indicis genitum uehitur ad nos, odoris & medicinæ gratia: in cibarijs stomacho conferens uomitum & nauseam arcere creditur. Cinnamomum, siue Cinnamomum. Cinnamum, surculus est odoratus, in æthiopia nascens, Cinnamum. & in Sabeis. India quoq;, ut Strabo testatur, & ea maxime quæ australis est, Cinnamomum habet, & reliqua aromata. In Arabia uerò Cinnamus auis, surcu- Cinnamus auis. lis Cinnami comportatis, nidum sibi facit, quos incolæ sagittis plumbatis deijcientes colligunt, ut Aristoteles histo. animalium nono scriptum reliquit. Calidum est & siccum, stomacho prodest, caput humore purgat, ut est apud Auicennam. Frutex ipse duorum est cubitorum, altitudinis amplißimus, palmi minimus, craßitudinis autem quatuor digitorum. Gignitur in planis, sed in asperis densißimisq; rubis & uepribus: ideoq; difficilis collectu. Præcipua bonitas uirgultorum tenuißimis partibus. Lignum ipsum in fastidio est propter origani acrimoniam: Xylocinamum appellant. Xylocinamum. Crocum optimum tradunt saliuam ac dentes inficere. Crocum. Crapulam arcet, ebrietatiq; resistit, tollit pruritus, uenerem stimulat, rubicundiora facit corpora, somnum inducit, cor conciliat, ut placet Auicennæ, inflammationesq; omnes discutit. Fit ex eo unguentum crocinum, quod Crocomagma dixere. prima nobilitas croco datur Crocomagma. Cilicio, atq; ibi in Coryco monte, ut scribit Plinius, & Corycus. Vibius Sequester. Corycus item mons iuxta Theum,

Corycei. cuius præternauigatio latronibus infestatur, qui Corycei dicuntur. Hi mercatores auscultare soliti, uia & opibus cognitis, opes diripiebaut. Quamobrem omnes curiosos, & occulta, & secreta auscultare gestientes, Corcyreos nuncupamus. Et in Prouerbio est, ut apud Coryceus auscultauit. Strabonem legimus. Hunc ergo Coryceus auscultauit: Tmolus. cum quid & dicere, & facere uult occultè, ueluti Coryceorum insidias iamdiu expertus. Tmolus quoq; Lydiæ mons (ut referunt Probus, Solinus, & Lucius Columella) croco est florentißimus. Laudatur & Cro- A Centuripe agro Siciliæ. cum Liciũ: & Centuripinũ in Sicilia, & Phlægreũ. Croco medici in pharmacis, & plurifariam coqui in pulmentarijs utuntur. Huic Crocus adolescens, ut mythici fabulantur, in eo mutatus, nomen imposuit: à quo iam ad hortos, in quibus bulbo radicis seritur, per cauædiũ transeamus.

HORTVS.

CAPVT V.

Hortus communi appellatione, ubi herbæ & olera, dispositis areolis, puluillisúe, nascuntur. Verum apud antiquos omnis uilla Hortus dicebatur, quòd ibi autore Põpeio, qui arma capere possent, orirentur. Vnde Plinius, In duodecim, inquit, tabulis le- Heredium. gum nostrarum nusquam nominatur uilla: semper in si- Horti. gnificatione ea hortus: in horti uerò, heredium. Horti uerò numeri pluratiui arboribus ad uoluptatem cõsiti, ut Pompeiani horti, & Luculliani. Primus ad animi relaxationem hortos Athenis instituit Epicurus, Pago Cargetius. Hinc Papinius in syluis:

Quas ipse suis digressus Athenis,
Malet deserto senior Cargetius horto. Propertius:
Illic uel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

Cicero de natura deorum: Cur tantum Epicuri hortus habuerit licentiæ. Nam, ut scribit Laërtius, in horto is scholam habuit ubi docebat. Ante ipsum in oppidis illos habere morem ferũt non fuisse. Antiquitus equidem horti celebrati: hinc Hesperidum & Alcinoi. Pensiles quoq; siue Semiramis eos, siue Aßyriæ rex Cyrus fecerit. Pensiles autem dicuntur, quod supra edificia facti uel columnas erecti pendeat. Græci hortos παράδεισους, *Latini etiam Pomaria, & Viridaria: quibus adeò me delectari fateor, ut cum ocium datur, in his præsertim umbrosis & amœnis, apricisúe, spaciari impendio, & deambulare post sedentarium, & publicæ & priuatæ lectionis laborem, comitibus tamen libellis, ne horula pereat: modo in umbra, modo in sole cõsueuerim, existimauerimq; semper domum, licet ornatißimam, sine hortis, non domum sed ergastulum, & tenebricosum carcerem appellandam. Olus uerò unaquæq; herba satiua imprimis erit, qua uescimur: unde forum olitorium, ubi olera ueneduntur. Olitor, qui & Græca dictione* κηπουρός, *ipse hortulanus: nam teste Phoca grammatico,* κῆπος *est hortus. unde* ἱερόκηπος *hortus sacer,* κηπουρικὰ *hortensia: quæ antiqui illi frugalitatis dilectores, Acetaria appellabant ab accipiendo: quòd expedita ac parata semper essent. Omnino hortus papaueris est macellum: unde Macellotas, inquit Varo, Iones hortorum ostiola dicunt,*

Pẽsiles horti.
Παράδεισος.
Pomaria.
Viridaria.
Olus.
Olitoriũ forũ.
Olitor.
Κηπουρός.
Κῆπος.
Ἱερόκηπος.
Κηπουρικά.
Acetaria.
Macellotæ,

Macellum. & forum olitorium diu nominatum est Macellum. Apuleius in Apologia magiæ: Olitori & cauponi merito est concessum, olus & uinum ex nobilitate soli commendare: & olitoria instrumenta, ut marræ, sarcula, ligones, pala, bidentes, compluriaq; alia, quibus ad hortorum culturam utuntur: quæ imprimis foßione, & exherbatione inutilium herbarum constat: qualis est gramen herba notißima, à qua graminosus ager Columellæ. Ab olla, ut inquiũt, olera nomen acceperunt: Vnde olla olera legit, prouerbio dicitur: de quorum pauculis ad condimenta generibus, quæ digeßimus, hæc sunt. Adiunximus & coronamenta: de arboribus etiamnum, quibus horti consiti esse debent ad uoluptatem, nonnulla conscripsimus. In herbis autem multa efficacißima ad morbos remedia sunt: unde Herbarij tot medici, qui uim & naturam herbarum noscere student: & herbariam medicinam primum à Chyrone monstratam docti & indocti paßim profitentur, sæpius circumforanei allium (ut dicitur) pro cepa uendentes. Adijcienda fuerant hortis ac coronamentis aluearia & apes, res præcipui quæstus & compendij, cum fauent: sed quoniam in pagis illarum curam habere solent μελιττουργοὶ mellarijúe rustici, iure prætermißa nemo, ut opinor, culpabit.

Olitoria instrumenta. Gramen. Graminosus ager. Olla olera legit, Prouerb.

MENTA.

MEnta herba notißima est, cuius odor animũ, & sapor auiditatẽ in cibis excitat. Mentæ nomen, inquit Plinius, suauitas odoris apud Græcos mutauit, cũ alioquin Mintha uocaretur. ἡδύοσμον illi nomen est. Mentam uerò existimãt dictam à nomine Minthes: quam ferunt pellicem Plutonis à Proserpina deprehensam, in

Lib. 19. cap. 8. ἡδύοσμον.

mentam deformatam fuisse. Hinc nos disticho:

Summani pellex terram tenet arctius ulnis.
Miraris: uerus usq; perennat amor.

AMARACVS.

AMaracus herba ab amaraco nomen habuit, qui puer regius cum odorifera gestaret unguenta, casu lapsus, fracto uasculo, odore unguinis in herbã mutatus est: quam alij Sansucum, Romani Persam uocitant. Ex hac unguentum odoratum & oleum fit Amaracinum. A. Gellius: Nihil cum fidibus graculo, nihil cũ amaricino sui. Lucretius: Sansucus. Persa. Amaracinũ & Sansucinum unguentum.

Postesq; superbos
Vngit amaracino & foribus miser oscula figit.

Dicitur & Sansucinum à sansuco. Plinius in xiij. Similis & in sansucino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima sansucus. Et in. xxj. de sansuco loquens: Fit ex ea oleum, quod sansucinum uocatur, siue amaracinum, ad excalfaciendos, emolliendosq; neruos. Non possum non admirari cõ plures uiros alioquin eruditos amaricinum pro amaracino barbare etiam sæpius effutire. Cap. I.

SERPYLLVM.

SErpyllum, quod græci ἕρπυλλον, unde & Serpullum (etiam si à serpendo nomen accepisse autor est M. Varro rei rusticæ tertio) herba est folijs, ramusculisq; super terram serpentibus. imprimis odorata: de qua meminit Vergil. in Bucolico ludicro de Thestili intinctum faciente, sic scribens: Serpullum.

Allia serpyllum atq; herbas contundit olentes.

Ad medicinam efficacius syluestre, in aceto decoctũ,

frontiq; temporibus illitum cum rosaceo, capitis sedare creditur dolores.

LIBANOTIS.

Rosmarinus. Libanotis herba odorem thuris habens, Rosmarinus latine appellatur. Columella de cibarijs apũ rusticæ disciplinæ decimo, Post hæc, inquit, frequens sit incrementi maioris surculus, ut Rosmarinus. & paulò post: Nam sunt etiam languentibus remedio Cythisi, tum deinde casiæ atq; pini, & Rosmarinus. Hæc trita, & cum aqua sparsa per ædes, pulices nigellos necare dicitur. At succus eius regium morbum pellit & uisum exacuit.

SALVIA.

ἐλελισφακόν. Saluiam latinè nostri, qui nunc sunt herbarij, grecè ἐλελισφακόν nominant, mentæ haud dissimilẽ, canam & odoratam. Hãc cum Artemisia alligatam qui habet uiator, laßitudinem sentire itinerariam negatur. Paralyticis prodest, dolorem dentium ex uino imposita minuit, & contra serpentium morsus exhibetur. Artemisia ipsa ab Artemide dicta est, siue ab Artemisia regina, cum prius Parthenis uocaretur: quæ omnibus fœminarum malis medetur. Eandem quoq; secum habentibus negant nocere mala medicamenta, bestiamúe ullam: ne Solem quidem, ut scribit Plinius.

Artemisia.

OCYMVM.

Ocymum à celeritate nascendi ex græco sibi nomen uendicauit, autor Pompe. Plinius: In horto satorum celeberrime nascuntur ocymũ, blitum, napus, & eruca. Celerius quoq; idipsum putant erumpere, si inter sationis intia calida aqua fuerit aspersum. Odore

non improbatur: durat per autumnum, & Theophrasto authore in lib. de plantis, tonsum diminutumq; regerminat: mammis illitum lactis prouentum extinguit: capiti uerò cũ rosaceo cephaleam tollit: semen autẽ cũ ceramento sutorio uerucas pellit. Est & Ocymum genus quoddam pabuli, ut M. Varro disciplinæ rusticæ primo attestatur, Id est segetes uirides sectæ, antequam siliquas generent, bubusq; datur, ut citam aluum faciat, unde nomen accepit.

Cephaleã acutũ quoddam pestilẽsq; capitis malum Celsus appellat.

APIVM.

Apium folia habet petroselino similia, uerum maiora. Honos ipsi in Achaia coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Hinc Iuuenalis:

Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæq; apium meruisse coronæ.

Et Plutarchus in Thimeleontis uita, Corinthios refert apio coronare eos, qui apud Isthmon uicissent, sacram, & patriam coronam apium existimantes. Quemadmodum & apud Nemeam apio coronabantur uictores, cum pinus nondum in usus uenisset. Ab apij etiam num corona, quam L. Apius in Achaia meruit, Apiorũ gentem Romæ esse cognominatam legimus. Sapor est apio acutus & odoratus, uelut aneto & fœniculo: unde Auicennas tradit illud oris optimum odorem facere. At in condimentis quibusdam peculiarem gratiam habet: præterea si pisces in piscinis ægrotent eo uiridi recreantur. Petroselino autem nomen imposuit: nam πέτρα lapis, & σέλινον apium dicitur. Plinius. Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum. Est & Buselinon, Helioselinõ, Oreoselinõ, & Hipposelinõ,

Apiorum gens.

Petroselinon.

Plin. li. 20. c. 12.

omnia ex eodem nomine apud Græcos pendentia, ἀπὸ τ
Selinis. σέλινον, urbs Selinis dicta, quòd ibi plurimum naſca=
tur, ut ſcribit Vibius Sequeſter.

ANETHVM.

ANethum, authore Plinio in xviij. & coquorũ, & medicorum gratia naſcitur: nam in conditu ris non inſuaue eſt, & ſemen eius feruens: olfactum ſin= gultus cohibet, ac ex aqua potum, ſedat cruditates. Ipſius quoque ad tormina uis efficax: nam doloribus confert, ut Auicennas teſtatur. Eius comas in ſummo ſe=
Muſcaria. mina mittentes, Muſcaria appellabimus, qualia ſunt fœ= niculo, apio, coriandro, & alijs. Plinius lib. xij. cap. xxvj. de panace loquens; Semine, inquit, in muſcarijs dependente, ut ferulæ.

ANISVM.

ANiſum in condimentis peculiarem gratiam ha= bet, à Pythagora inter pauca laudatum, ſiue crudum, ſiue decoctum. Item uiride, aridúmue, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur, deſideratum. Quin ipſum oris halitum iucundiorem facit, fœtorem tollens matutinis manducatũ. Cum Zmyrneo & melle exiguo inſomnia leuat, ſuſpenſum in puluino, ita ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum facit, mox uino collu= tum, uultum præſtat iuniorem.

FOENICVLVM.

μάραθρον. FOeniculũ, Græco nomine μάραθρον, oculorũ cla= ritati mirè cõfert. Angues per hyemem membrana corpori obducta, fœniculi cibo impedimentum illud
Senectus. Vernatio. exuunt: Senectutem & Vernationem uocitamus. Iidem oculorum caliginem, quam hyberno latibulo contraxe=
rant,

rant, μαϱάθϱῳ sese adfricantes, deponūt atq; oculorum aciem resouent, ut scribit Auicennas ex Democriti authoritate. Vnde experimentis postea cognitum est idem præstare hominibus. Nam succus eius cum melle Attico uetustißimam licet caliginem discutit. Serenus:

Si tenebras oculis obducit pigra senectus,
Expressæ marathri guttæ cum melle recenti,
Detrusare malum poterunt.

Depulsare forte pro detrusare.

RVTA.

RVta apricis locis & siccis cinere uult nutriri, ut Plinius & Strabo tradidere. Gaudet & umbra fici, ut Auicennas scriptum reliquit: quoniam eius radices indigent calore, ut est apud Aristotelem in Problematibus. Peculiaris est illi authoritas propter uenena, quibus remedium exhibet præsentarium. Vnde & mustellæ contra serpentes dimicaturæ, Ruta se muniunt. & Cn. Pompeius uictoria Mithridatica in sanctuarijs (quæ ἀπόῤῥητα & arcana) regis manu ipsius Antidoti synthesim inuenit ex duabus nucibus siccis, ficis totidem, & Rutæ folijs uiginti simul tritis, mica salis addita: quod ieiunus si quis sumpserit, uenena eo die innocua experietur. Rutam furtiuam fertilius putāt prouenire, sicut apes furto substractas peßimè: eiusdem quoq; fruticem pluribus annis durare, nisi mulier, quæ in menstruis profluuio sanguinis sit, eum tetigerit, & ob hoc inaruerit.

Venena ne noceant.

SATVREA.

SAturea fragrantis odoris herba est, quam Thymbram nonnulli uocant: diuersam credit Columella. Hæc campo Troiæ uicino (ut aiunt) nomen imposuit, per quem fluit amnis Thymbreus, ut refert Strabo: &

Thymbra.

Thymbrei Apollinis haud longè templum fuerat, à campo sic appellati. Pompeius à monte Troiano dictum existimauit. Saturea autem ipsa, Venerem emortuam suscitat in cibis sumpta: unde ex Græco (ut quidam uolunt) nomen sibi uendicauit: quasi satyrea, ut satyri in Venerem proni & salaces.

PYRETRA.

Pyretra herba est aromatica linguam adurẽs: nam πῦρ ignis est. Eius folia in acetarijs probantur. Radice uerò utuntur pigmentarij, qua manducata (ut dicitur) si quis glandẽ mentulæ saliua humectauerit, in coitu ad duciclunium coget fœminam, de quo Lucretius:

Idq́; sua causa consuerunt scorta moueri,
Ne complerentur crebro, grauidæq́; iacerent,
Et simul ipsa uiris Venus ut concinnior esset.

Duciclunium. Ita enim dicere placuit Duciclunium, sicut Apuleia Duciclunex. Poscinumium. Præterea Ducicluneæ meretrices dicuntur, quas alij recelliclunias, mobilitate clunium non sine Venere amatorculis placere elaborantes.

LACTVCA.

Lactucæ à lacte, authoribus Plinio & Varrone nominatæ, naturam habent refrigeratricem: & ideo per æstatem gratæ, stomacho fastidium auferunt, cibi appetentiam faciunt, & somnum conciliant, ut ex Galeno scribit Auicennas. Præcipuum ad hoc est papauer, cuius è succo fit quod Opium uocant, habens per somnum uim, si copiosius sumatur, mortiferam. Ignauius est meconium, succus è capitibus (quæ κώδεια Græci) folijsúe decoctis. Diuus Augustus pristinam olim ualetudinẽ lactuca recuperauit, Musæ medici prudentia. Columella

Papauer. Opium. Meconium.

rusticæ disciplinæ undecimo:
Iamq; salutari properet lactuca sapore,
Tristia quæ releuat longi fastidia morbi.

Antonij Musæ medici in Augusto meminit Suetonius, cui ob restitutam Cæsari sanitatem Po.Ro. statuam iuxta ædem Aesculapij erexit. Lactucarum crispas Cappado= cas uocant: Seßiles uerò quæ latè per terram diffundun= tur: Endiuia quoq; lactucarum generi est ascribenda. Sa tiua magis probatur, & illa præcipuè quæ folio crispo solet prouenire: nam elixa εὐσόμαχος censetur. Altera sponte pullulās longo & angusto caule intubis haud dis= similis est. Intuba ipsa à ieiuno in cibis sumpta, semper e= paticis profuere, ut asserit Theodorus Priscianus: à me= dicis impensius laudatur Endiuia. Epaticis enim mirè cō= fert, stomacho saluberrima, ut est apud Auicennam. Cappadocæ. Seßiles. Endiuia. Intuba.

ERVCA.

ERucæ herbæ uis inest calida, ideoq; frigora con= temnit, & lactucæ miscetur in cibis, ut illius tempe ret frigiditatem. Venerem quoque ualenter excitat: Hinc poëta in Moreto:

Venerem reuocans eruca morantem. Et Columella:
Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.

Verum ad hoc efficatius est semen, quod Galenus in Pharmaceuticorum libello ponit in Satyrijs, hoc est com positionibus ad libidinem excitandam. In condiendis ue= rò obsonijs tanta fuit eius suauitas, ut Græci εὔζωμον appellauerint: in quod Plinius in uigesimo scriptum re= liquit. Eiusdem ferè saporis est Nasturcium, dictum à narium tormento, quòd animum ita exacuit, ut contra torpentem somniculosum dicamus: Ede Nasturcium, Satyria. Εὔζωμος. Nasturcium. Ede nasturcium prouerb.

idest excitate. Erucæ item in hortis animalia herbis no-
καμπαί. xia nascũtur, quæ à Græcis καμπαί, ut refert Columel.
xij. Aduersus illas ex equæ capite ossa palo imponũtur,
& cãcer fluuiatilis in medio horto suspẽsus auxiliatur.

PORTVLACA.

πέπλιον. ἀνδράχνη. Portulaca (quam Græci πέπλιον dicunt, & ἀνδράχνην) herba est frigida, & humida, ut scribit Auicennas: quæ dentium tollit stuporem, ut est apud Aphrodisæum in Problematib. Et Aristoteles quærens, cur id faciat Portulaca, & sal, qui etiam congelationem dentium dissoluit, causam affert humiditatis uiscosæ, exorbentis humidum acutum, siue acerbum, quod erat circa dentes. Venerem inhibet, & Veneris insomnia: præterea contra uuæ morbum collo suspensa probatur, ueluti exemplo Plinius affirmat. Sed & umbilico prociduo imposita medetur.

BVGLOSSVS.

Bvglossus & satiua est (quam Boraginem triuiales uocant) & syluestris. Latini ab asperitate linguam
Bubula lingua. Bubulam utranq; appellauere. Calida est & humida: cordiacis auxiliatur in cibo sumpta, sanguinem purgat, & hilaritatem inducit. Flores eius in conditura & medicina, peculiarem gratiam habent. Ipsa uerò in
εὐφρόσυνον. uino deiecta animi uoluptates auget. Hinc εὐφρόσυνον Græci dixere, quasi lætificantem: nam εὐφραίνειν est lætari, εὐφροσύνη leticia, & εὐφροσία exultatio.

BETA.

Beta hortensium herbarum leuißima est. Duo eius genera Græci fecere à colore, nigram & candidam. Mira differentia, si uera est: Candida solui aluum,

nigra modicè inhiberi. Illinitur alopetijs cruda, & ulce=
ribus in capite manantibus. Cocta fluctuationes stomachi
& uentris sistere existimatur: & cum braßica in dolio
uini sapor corrumpatur, odorem folijs Betæ *demersis,*
restitui, author est Plinius. Inter Annuicaulia *siue annui* Annuicaulia.
fera numeratur: germina inarescentia quidem, & exole=
scentia, sed radices retinentia, quæ annuatim pullulant:
ut Hysopus, *lateris morbo, quæ dicitur* ϖλευρῖτις, *con=* Hysopus.
ferens. Siliquastrum *odore piperis, unde etiam* Piperitis: Siliquastrum.
Lapatium *quandoq;, rumex, & eius omnino species a=*
cetosa: Melissa, Nepeta, Santolina *in acetarijs hyeme gra*
ta: Pulegium *brumali die suspensum in carnarijs flore=* Pulegium.
scens: μυριόφυλλον, Millefolium, *capillamenti modo fo=* Myriophyllon.
liosum: Marubiũ *quod* πράσιον, *eximiè* Hæmoptoicis Marubium.
utile: Betonica, *domũ in qua sata sit, tutam reddens à pia=* Betonica.
culis omnibus: γλυκύῤῥιζα, *dulciradix, quæ uulgò* Li= Glycyrrhiza.
quiritia, tußi conferens: & Ligusticũ, *ad intrimenta lau=*
datum: Panacem *aliqui uocant, quod nomen omniũ mor=* Panace.
borum remedia promittit, ut Plinius *author est.*

INVLA.

I*Nula calida est: hinc radice illius per hyemes in pul=*
mentarijs quibusdam utimur. Seritur oculis ex radi=
ce excisis, ut harundo. Illustrata *est olim* Iuliæ Augustæ
cibo quotidiano, austeritate tamen aliquantulum pungit.
Vnde Horatius *acres inulas appellauit. Condita tußim* Inulæ acres.
sedare creditur: à ieiuno quoq; commanducata dentes
confirmat, si, ut eruta est, terram non attigerit.

SINAPI.

S*Inapi herba nota, cuius semine semel sato, uix est li=*
berare locum, quoniam cadens protinus uiret: nec

aliud magis ex his, quorum uis in sublime fertur, iudicauit Pithagoras in nares & cerebrũ penetrare: nam usus eius etiam pro pulmentario in patellis, inquit Plinius decocto, citra intellectum acrimoniæ. Et nunc condimẽtum ex eo faciunt, admixtis uuis paßis, pipere, ficis, sandalis rubris, sapa & melle. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat. Gargarissatur ad uuam cum aceto & melle: ad dentium dolorem manditur: sensus atq; sternutamenta purgat, stomacho utilißimum.

BRASSICA.

Apiana. Selinada. Braßicæ Cato tria facit genera, unam extensis folijs caule magno: alteram crispo folio, quam Apianam uocat & σελίναδα: tertiam minutis caulibus lenem, & tenellã. Cymas à prima sectione præstat. Hic est, inquit Plinius, quidam ipsorum caulium delicatior tenerior q; cauliculus: πρωτότομον Græca dictione ueluti primæ sectionis uocitamus. Columella: Prototomus.

Sed iam Prototomos tempus decidere caules.

Braßicæ uerò ipsæ uel quasi paßicæ dicuntur, ut scribit Varro, uel à præsecando, quia folia præsecamus è thyrso, ut Pompeius. Sed & Caules nuncupantur, unde Cauliculos siue coliculos deducimus. Et capitatos caules prægrandes capite in orbem porrecto, olim Lacuturres: & Sabellicos caules usq; in admirationem crispos appellamus. Verumetiam herbarum plurium stipites, qui Thyrsi & Scapi hoc nomine significantur. Inde Vnicaulis herba, quæ unico tantum caule crescens in ramulos non diffunditur. Braßicæ cibo sensus purgantur. Erasistrati diatriba tenuit nihil salubrius, nihil utilius esse stomacho, & neruis Braßica: ideoq; paralyticis, & tre-

Caules. Cauliculi. Lacuturres. Sabellici caules. Thyrsi. Scapi. Vnicaulis.

mulis, & hæmoptoicis eam dari iußit. Est autem pauci nutrimenti: crapulam soluit, ebrietatem retardat, ut refert Aristoteles, & Auicennas. Nam exiccat uapores ut Galenus attestatur. Si quis parum audiat, inquit. M. Cato in re rustica, terat cum uino braßicam, succumq; expressum tepidum in aurem instillet, cito intelliget se plus audire. Dioscorides deniq; medicus tradit populum Romanum sexcentis ferè annis medicina braßicæ usum: nondum enim ad urbem conuenerant medici, qui pigmēta secum attulissent, sed ea tempestate militares uiri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant. Ad auriū auditum.

ATRIPLEX.

Atriplex & syluestre & satiuum est olus, accusatum à Pythagorà, tanquàm faceret hydropicos, morbum regiū, & pallorem. Addidere medici, Dionysius & Diocles, gigni ex eo plurimas ægritudines, nec nisi mutata sæpius aqua, coquendum. Illinitur autem salubriter incipientibus furunculis, siue crudum, siue coctum fuerit. Atriplicis olus Græci ἀτράφαξυ appellant, authore Columella in duodecimo. Decipiuntur profecto, qui existimant Atriplicem esse Spinaciam. Ita enim nostri temporis medici herbam illam semine spinoso uocitant, cum olus Hispanum fortaßis, siue Blitum, rectius poßit & debeat nuncupari. Ἀτράφαξις. Diosco. lib. 2. Spinacia. Hispanum olus.

BLITVM.

Blitum herba est iners sine sapore, aut acrimonia ulla: unde conuitium apud Menandrum poëtam uxoribus faciunt mariti: & Plautus bliteam dixit meretricem. Stomacho inutilis est, uentremq; adeò turbat, ut choleram faciat aliquibus. Clauis tamen pedum

& lienibus prodesse creditur. A saporis autem stupore
βλάξ. appellatam esse ex Græco, quòd ab illis βλάξ stupidus dicatur, Pompeius existimauit.

CORIANDRVM.

Coriandrum inter siluestria non inuenitur, sed ubiq; ferè satum nascitur. Præcipuum habetur Aegyptium. Vis magna datur uiridi ad refrigerandos ardores. Simplex edendum non est, sed aceto præparandũ, propter innatam malitiam. M. Varro eo subtrito carnẽ incorruptam cum aceto æstate seruari posse credidit. Xenocrates uerò menstrua contineri uno die, si granum biberint fœminæ: biduo, si duo: & totidem diebus, quot grana sumpserint. Hinc Macer:

Xenocrates (inquit) totidem cessare diebus,
Menstrua quot mulier coriandri grana uorabit.

Prohibet & uapores à capite, ut scribit Auicennas. In aceto autem albo per diem maceratum, reddit illud aptißimum ad pulices necandos, si per ædes spargatur.

CVCVMIS.

Cucumeres à curuore nomen, authore Varrone, acceperunt: crescunt qua coguntur forma. In Italia uirides, & quàm minimi sunt. Cum magnitudinẽ ex-
Pepones. cessere, Pepones uocantur: qui in cibis impensius refrige-
Melopepones. rant, aluumq; molliunt. Sunt & Melopepones, qui non
Melones. pendent, sed humi rotundantur. Neoterici Melones appellant: quos etiam per summam hyemem Galenus imperator exhibuit. Idem recentes uuas triennio seruauit. Cucumis ipse tener & iucundißimus fit, si antequàm ponatur semen lacte maceretur. Nonnulli etiam quòd dulcior
Cucumerarium. existat, hydromele id faciunt. Locus autẽ Cucumerariũ,

ut Cucurbitariũ nuncupatur. Hierony. Esaiæ. 1. si tamen Hieronymus est: Derelinquetur (inquit) filia Zyon, ut umbraculũ in uinea, & sicut tuguriũ in cucumerario. Nam in uineis & cucumerarijs fiunt custodiaria, ut uidemus, quasi gurgustiola temporaria. Cucurbitarium.

CVCVRBITA.

Cucurbitarũ duo sunt genera, longæ & rotũdæ. Cõmendantur in cibis longiores, cum rotũdioribus præsertim uasorũ uice utamur. Plinius: Nuper in balnearum usus uenere urceorũ uice, iampridem uerò etiam cadorum ad uina condenda. Et Columella: De media, inquit, parte cucurbitæ semen inuerso cacumine po nito, ut fiat incrementi uastioris: nam sunt ad usum uasorum satis idoneæ. Cortex non siccis tener est, deraditur tamen in cibis, quos salubriores præstant, quæ pendẽdo creuere, prolixiori tamen & tenuiori fructu, qui maius reliquis inuenit pretium. Nã earũ genus est unũ, quod Camerariũ uocãt: quia cameras & pergulas operit reptantibus flagellis, & capreolis innitẽtibus. Chrysippus medicus illas damnabat, sed omnium cõsensu stomacho utilißimæ, & interaneorum uesicæq; exulcerationibus iudicãtur: bonũ humorẽ eas generare, & febribus cholericis prodesse Auicẽnas testatur. Cauendum est autẽ, ne eo in loco, quo cucumeres & cucurbitæ cõsitæ sunt, mulier admittatur: nam ferè ipsius cõtactu, ut notat Columella, uirentium incremẽta languescũt: & si in menstruis fuerit, etiã uisu nouellos fœtus necabit. Camerariũ cucurbitarum genus.

RAPHANVS.

Raphani adeò frigore gaudẽt: ut in Germania infantium puerorum, si Plinio credimus, magnitu-

dinem æquent. Iidem hyberno tempore utilißimi in cibis: ructus tamẽ mouẽt, dẽtibus semper inimici: eos enim atterere dicuntur. Androcydes raphanum contra ebrietates mandi præcepit. Mirè uenenis aduersari ueteres credidere: unde ante alios cibos mensis apponebatur. Calidæ esse uirtutis omnium medicorum opinione confirmatur: & nobis quoq; ex usu licet cognoscere: nã cũ cæteris cibarijs in stomacho solus ructus mouet. Auicennas, Raphanus, inquit, digerit, & non digeritur. Alexander quoq; Aphrodisæus in Problematis refert calidum esse, humores exiccare & attenuare, mouere autem ex humoribus spiritus, ac eos exhaurire, & exinanire, dũ per eos eructat. Aegyptij propter oliui fertilitatẽ, quod de semine faciunt, Raphanum impensius celebrant. Genus est unum, quod fronde copiosius, quàm corpore, Armoracia. *Armoraciam nostri appellarunt.*

PASTINACA.

Staphylium. P*Astinacæ duo sunt genera: unum quod agreste spõte proueniens σαφυλίνον Græci dixere: alterum uerò radice uel semine, primo uere, siue per autumnum, ut ex authoritate Higini scribit Plinius: In cibis hyeme uere etiam primo gratiores sunt: & præsertim coctæ,* Siser. *mox patinis conditæ. Est & è genere pastinacæ Siser, radice subruffa: quam olim Tib. Cæsar illustrauit, flagitans eam omnibus annis è Germania. Gelduba fuit oppi-* Careota. *dum Rheno impositum, ubi præcipua generositas. Careota à neotericis uocitatur.*

RAPVM.

R*Apa frigoribus dulciora sunt: cibi usum Romanis illis, præsertim ueteribus, qui frugalitatẽ ut*

deam adorabant, præstiterunt. Vnde à Samnitum legatis inuentus est M. Curius, cognomento Dentatus, rapum ad ignẽ coquere: authores Plutarchus in apophtegmatibus, & Cicero in Catone maiore. Palma datur in Nursino agro nascentibus. Democritus in cibis abdicauit, propter inflationes, Diocles uerò & Dionysius magnis laudibus extulerunt. Folia etiam cibarijs seruiunt, decocta ad minutal, quod Rapaciolum nominamus, Mediolanenses uero Rapacium. Rapaciolum. Rapacium.

NAPVS.

NApi à rapis lõgitudine imprimis differunt, quos apud Romanos Amiternũ ciuitas in Sabinis laudatißimos mittebat. Martialis in Xenijs: Amiternum.

Nos Amiternus ager felicibus educat hortis,
Nursinas poteris parcius esse pilas.

Et Plinius: Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursijs, tertia nostratibus. Est inter napos genus quoddam syluestre, satiuũ etiã, radiculæ perexiguæ, ad acetaria non improbatæ. Nostri Raponciũ uernaculæ dictitant. Βούνιον Græci Napum uocant, unde ψευδοβούνιον mentitum napum: nam ψεῦδος falsum notat. Hinc Pseudosmaragdus, pseudopropheta, pseudolus, pseudographus falsarius in scribendo, & alia complura. Rapõcium. Βούνιον. ψευδοβούνιον.

ALLIVM.

ALlium in caput crescit, nucleosq; membranis, quibus uestitur, includit. Asperũ est sapore, & quo plures habuerit nucleos, eo asperius. Tradidere nõnulli interlunio positum, & item luna silente, intermestriúe euulsum, odoris fœditate cariturum. Oculos hebetat, inflationes facit, Stomachum lædit copiosius

sumptum, sitimq; gignit. Somnos tamen prouocat, atq; in totum rubicundiora reddit corpora. Gallinis quoq; contra pituitam prodest. Auicennas cum uino dandum præcipit aduersus serpentium morsus. Galenus uerò Theriacam appellat rusticorum. At Horatius in Epodo illud execratur: Ode.3.

Edat cicutis allium nocẽtius, O dura messorũ ilia,
Quid hoc ueneni sæuit in præcordijs.

Theriacha. Theriaca autẽ inter remedia est præsentaria contra uenena ferè oĩa: sic dicta, quòd uenenis bestiarũ aduersetur: alij quòd è uiperarũ carnibus cõstet, quæ naturalẽ quendã & mutuũ affectum habẽt, quem ἀντιπάθειαν uocãt, aduersus quóduis animal uenenosum. Admiscetur præterea Dictamus herba, cui proprietas cũ corde: Eupatoriũ, cum iecore: Scolopendriũ, cum liene: Petroselinũ, cum uentris orificio: Hysopus, cum septo & pulmone: Seseli, cum uesica urinæ: Helenium cum renibus: Ruta cum colo, & cum cerebro Gentiana.

Dictamus. Eupatorium. Scolopendriũ. Petroselinum. Seseli. Helenium. Ruta. Gentiana.

CEPA.

CEpæ plura sunt genera: nobilior est Ascalonia ab oppido Iudææ. Nã ut refert Strabo in xvj. Ascalonensium regio præcipuè fert cepas. Optimæ, rotũdissimæ: item ruffæ acriores, quàm candidæ, siccæ quàm uirides, crudæ quám coctæ. Cepa oculos mordet: unde á Græcis nomen impositũ κρόμμυον quasi pupillã oculi comprimi cogeret, ut scribit Arist. in problematibus. Vnde lachrymosa dicitur à Columella. Reuirescit, & congerminat decedẽte luna, inarescit crescẽte. Quam ob causam sacerdotes Aegyptij credunt Pelusiotas cepis abstinere, quia solum olerũ contrarias lunæ uices habeat mi=

Κρόμμυον. Lachrymosa cepa. Pelusiotæ cur cepis abstineãt.

nuendi atq; augendi. Hinc diuus Hieronymus: Impelle, si uales, Pelusioten ut edat cepe. Adde quod allium & cepas inter deos iureiurãdo habet Aegyptus: ex quo exijt illud Satyrographi poëtæ:

Alliũ & Cepã inter deos referri ab Aegyptijs.

Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morsu.
O sanctas gẽtes quibus hæc nascũtur in hortis Numina.

Cepis caput grauatur, cerebrũ infestatur, somnusq; grauis inducitur: Hæmorrhoidibus tamẽ tritæ, impositæ uehemẽter prosunt. In cibis aluum molliunt, & appetẽtiam faciunt. Earum folliculum Taliã appellamus: nam Talea lignum est præcisum ex utraq; parte, sed cuspidatum in ima, plantandi gratia: à quibusdam etiam ponitur pro Tessara, hoc est, ligno complanato, quo numeros notant rustici, idiotæ mechanici: & imprimis apud nos pagorum magistri.

Talia. Talea. Tessara.

BVLBVS.

Bulbus haud dissimilis cepæ uenerẽ impẽdio excitat, ut scribit Diosco. unde epigrãmatarius poëta:
Cum sit anus coniunx, cum sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis, quã satur esse potes. Et Columella in. x.
Quæq; uiros acuunt, armantq; puellas,
Iam Megaris ueniant genitalia semina bulbi.

Quibus adstipulãtur M. Varro & Apicius scribentes, nuptijs legitimis Bulbos spõsis apponi solitos, cũ nucleis pineis, aut erucæ succo, & pipere ad usum ueneris. Megarici à Megaris urbe Græca, in disciplina rustica à Catone celebrãtur. Est bulborũ genus Epimenium, & per diminutionẽ Epimenidiũ e Scylla. Bulbos autem scito generaliter dici radices rotundas tunicatas: quales sunt croci, narcißi, & harundinum.

Bulborum usus in nuptijs. Epimenium. Epimenidium.

PORRVM.

Porri duo habẽtur genera, sectiuum & capitatũ. Sectili Nero Imperator authoritatẽ dedit, cum eo uocis gratia, præsertim æstiuis mensibus, uteretur: uiscositatem nãq; habet lenitiuam, qua confert arteriæ pulmonis, quæ est Trachea, ne exiccetur. Præterea purgatiuum esse gutturis testatur Aristoteles. Capitatũ uerò in caput crescit: unde nomen. Id fiebat supposita tegula uel silice: frequenti etiam translatione in caput rotundatur. Succum letiferum esse ostendit Plinius, qui scribit Melam equestris ordinis, rerum ex procuratione à Tiberio Cæsare accersitum in summa desperatione, succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim sine cruciatu animam exhalasse.

Trachea.

Porri succus.

MALVA.

Maluæ genera duo Plinius posuit, quæ foliorum amplitudine discernantur. In satiuis maiorem Græci Melopen, alteram ab emoliẽdo aluo, μαλάχην dixere: Syluestrem, cuius folium grandiusculũ est & albæ radices, Altheã, & ab excellẽtia effectus Aristaltheã, apostemata ferè omnia resoluentẽ, ut est apud Auicennam. Malua ipsa quæ septimo mẽse in Arabia arborescere, & Scipionum, id est, baculorum usum præbere creditur, aculeatis ictibus medetur: uenerem quoq; soluit, uel clysteribus infusa, uel in cibis sumpta. Cõmendantur imprimis ex ea cauliculi surgẽtes à radice, quos derasis prius folijs in modum asparagorum coctos in cibarijs cũ aceto, oliuo, sale, & aromatis non improbandos ipse dixerim. nam gustu iucũdi aluum salubriter emollientes, bonam per æstates ualetudinem præstare creduntur.

Malua, germanice Pappel.

Melopes.

Plin. li. 20. c. 21.

Μαλάχη.

Althea.

Aristalthea.

Scipiones.

ASPARAGVS.

ASparagi ſylueſtres ac horridi natura fuerât, uerum altiles facti, ternisq; libris in ſolo Rauennatio ſpectantur. Coruda, inquit Cato, in hortis ſerenda eſt, unde fiant aſparagi: de quibus epigrammatarius poëta in xenijs: Coruda.

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Sic autem ideo dicti, quòd ex aſperis uirgultis leguntur. authores Pompeius & Varro. In aqua citule coquuntur, hinc Auguſtus ad exprimendam in rebus celeritatem dicebat, ut ſcribit Tranquillus, uelocius quàm aſparagi coquat. Aſparagorum altilium, ſatiuorumq; radices ſpongias uocamus. Aſparagis uelocius coquat, Auguſti dictum. Spongiæ.

CAPPARIS.

CApparis herba calida, & ſicca in cultis terris nõ facile prouenit. Multi enim ſunt experti, ſed incaſſum radices transferentes, & ſemina ſerentes, ut tradit Ariſtoteles in problematibus: Contrà in aridis, in incultis, & præcipue parietinis, hoc eſt, muris ueteribus ſine tecto, luxuriat, ſpargens per terrã frutices. Coitum auget, & ſpleneticis impẽſius prodeſt (ueluti & Tamarix) mirabilẽ habẽs ἀνζιπάθɛιαν cõtra lienẽ, ita ut ſi ex ea alueis factis bibãt ſues, ſine eo uiſcere inueniãtur: & ideo homini ſplenetico cibum potumq; dedere in uaſis ex ea factis. Quæ expertus in me, teſtari audenter & uerè poſſum, eo remedio lienis duritia liberatus.

ERYNGION.

ERyngion herba aculeatæ mordacitatis ſpinoſa, ueluti carduus. Satiua in cibis probatur radice

tantum, quæ melle, cinnamomo, & caryophylo condita, gustui non iniucunda, non insuauis uenerem emortuam excitare creditur.

CARDVVS.

CArduus satiuus cibis adhibetur: de quo Plinius, *Certũ est inquit, carduos apud* Carthaginẽ *magnam,* Cordubamq́; *præcipue sestertia sena à paruis his reddere: quoniã portenta quoq; terrarũ in ganeam uertimus, etiã ea quæ consciæ quadrupedes refugiũt.* Mandu*catus carduus oris cõmendat odorem.* Ad *escã tener ha-*
Σκόλυμος. *bẽdus est, aliter improbatur,* σκόλυμος Græcè *dictus, in*
Strobilus. *latino, ut ait* Dioscorides, Strobilus *uocatur, quia nucis pineæ speciem habet, ut uidemus.* Vuluis *etiam conferre dicitur, & maxime radice ad mares generandos: hinc est, quòd matronæ complures, ut uidimus, efflictim carduos appetunt: ni fortasse sit ob uenerem quam excitãt.* Vini *quoq; appetentiam faciunt.* Elixi *in patinam ponũtur, mensisq́; inferuntur.* Esse *autem eos cum* Cinamo *& sale cõsueuere plurimi: addunt quidam mel & acetum.* Carduis *siccatis utuntur fullones, unde* Serenus:

Carduus & nondum doctis fullonibus aptus.

Verum, *ut opinor, & ita est, hi fullonarij inter syluestria numerantur (eorum nanq; plura genera notauimus) quorum florem* Pappum *nominarunt.*
Pappus.

ROSA.

ROsas inter coronamenta hortẽsia, uiolasq́; penè, inquit Plinius, *nostri nouere.* De *his igitur, lilijq́; floribus paucula dicemus: postquam* M. Cato *in hortis*
Semen rosæ. *coronamenta seri præcepit.* Rosa *semine uel uirgulto ponitur, scrobibus, aut sulco breuißimo.* Inseritur *&*
ocellis

ocellis radicis, ut harundo: semina autem non existimemus medios flosculos, crocei coloris, quos ferunt: nam baccas purpureas nutriunt, quas in pyruli formam plenas seminibus post uindemiam maturas ostendunt. Rosam præcocem habere qui uoluerit, duobus palmis ab ea in gyrum fodiat, & aqua calida rigabit, calice germinare incipiente. Eius plura sunt genera: odoratius est, quod in spinetis per arua nascitur: utuntur illo ad unguenta, oliuum, & medicamina pigmentarij. Validiora etenim habentur omnia syluestria: quòd, ut inquiunt, his terra perinde ac mater est: cæteris nouerca. Ego uerò primam odoris laudem potius dederim rosis, quas nunc paßim Damascenas dicimus, non solum biferas, sed toto ferè anno florescentes. Rosis consita loca Rosaria, ut uiolaria, & Roseta, ut lilieta uocitamus. Græci rosam ῥόδον appellant: Inde Cynorhodos & Rododaphne deducta. Et Rhodinum oleum è rosis: quod rosaceum nostri nuncuparunt. Rosarum in coronis usus propè nimius est. Cum è floribus fierent septa, à serendo seruiæ uocabantur: coronas uerò tenuiores, quibus usi sunt antiqui, Strophia, inquit Plinius, dixere: unde nata Strophiola. Versicolores Sycionij ex ingenio Pausiæ pictoris inuenerunt, post olympiadem centesimam. Floribus autem per hyemes deficientibus, ramento è cornibus tincto, coronas hybernas fecerunt, paulatimq; & Romæ subrepsit appellatio: corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollarijs, postquam è lamina ærea tenui auro oblita dabantur. Hæc ille. Qui coronas facit Coronarius à nostris, στεφανόπλοκος à Græcis dicitur: nam στέφανος est corona. Sed στέφανος.

Damascenæ. Rosarium. Ῥόδον. Rosetum. Rhodinum oleũ & Rosaceum. Seruiæ coronæ. Strophia. Pli. lib. 21. ca. 2. Corollæ. Coronarius. στεφανόπλοκος.

& uictores in ludis, & uiri fortes in bellis opera strenuè nauata, coronas uirtutis præmia reportarũt: quæ, ut plu=
Bellicæ coronæ. rimum, ex auro & frondibus fuere. Bellicæ celebrantur oualis, naualis, muralis, obsidionalis, castrensis, ciuica,
Aurum coronarium. & triumphalis, quod aurum etiam coronarium: de quibus multa Plinius, & Aulus Gellius.

VIOLA.

Violæ plura sunt genera: purpureæ, luteæ, croceæ, & albæ. Purpuream sponte nascentem apricis,
Hyacinthus. & macris locis è radice exeuntem ὑάκινθον appellant, ab Hyacintho, qui delitiolum fuerat Apollinis, in huiusmodi florem mutato, ut mythicorum quidam fabulan=
Ἴα. tur. Inde uestis Hyacinthina: Alij ἴαν. unde uestis ianthina. & Papinius uiolantillam dixit ianthida: nam Hyacinthi eadem illis sunt uaccinia. Satiuis maior authori=
Lutea. tas Luteæ, ut scribit Plinius, quæ & Flammea, Flox, &
Flammea. Flox. luteola nominatur. Inter uiolas ipse posuerim florem odo
Caryophilus. ratum, cuius fragrantia haud dißimilis Caryophilo, de quo inter aromata iam dictum est, merito nomen ab illo sibi uendicauit.

LILIVM.

Lilium rosæ nobilitate proximum est cognatione olei & unguenti, quod lilion uocant. Candor floris eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi: resupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & semine stantibus in medio crocis. Similem producit in frutetis Con=
Conuoluulus. uoluulus herba, sed sine odore, nec crocis intus: candorem tantum referens, ac ueluti rudimentum naturæ Lilia facere condiscentis. Est & purpureum lilium:

Narciſſum uocant à puero Narciſſo: Plinius in. xx. à Narce deducit, νάρκην Græci torporem dixere. Odor quippè illius, caput aggrauat. Eſt & rubens, κρίνον appellant. Quidam inter genera Liliorum & Irim poſuere: radice tantum commendatur nobiliſsimi odoris, ut Saliunca: floret diuerſi coloris ſpecie, ſicut arcus cœleſtis: unde nomen accepit. Sed de his hactenus. Iam ad arbores tranſeamus, ſine quibus horti nec eſſe nec dici poſſunt.

Narciſſus.
Νάρκη.
Κρίνον.
Iris.
Saliunca.

DE ARBORVM GENERIBVS ALIQVOT.

Arbores in maximo precio habuit rudis illa ueterum antiquitas, utpote è quarum fructibus ante fruges inuentas alimenta, è libro ante uellera ueſtes miniſtrabantur: & ante chartas uolumina texebantur. Ex his quoque oleum corpora liquor recreans, uiresq́; potus uini: tot denique annui ſapores indies maturitate prouenientes, & menſas ſecundas replentes: tot medicamina è frondibus, ligno, floribus, radiceq́; prouenientia. Innumerabiles præterea ſunt uſus earum, ſiue quibus uita duci uix poſſet. Arbore agros arbuſtamus; arbore caua currimus per æquor, aduehentes piper, ebenum, uniones, gemmas, aromata, reubarbarum, caſiam, compluriaq́; alia ad uſus noſtros: Balſamum & thus, ad cultus diuinos arcanaq́; myſteria. Arbore fundamenta in uliginoſis paluſtribus, & aquoſis locis firmamus: arbore conſtruimus tecta: arbore mēſas dolamus: hinc acernæ & citreæ olim precioſiſsimæ: arbore ſedilia, fulcra, arculas paramus: arbore ualidiſsimum elemētum, quo cibaria ad alimoniam

Arborum uſus olim uarius.

præparantur, seruamus. Habent & arbusculæ propria numina: Ioui deorum ut dicebāt, maximo esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus, Plutoni cupressus, Baccho uitis, & Cybeli siue Pani pinus dicatæ sunt. Quin & Syluanos, Faunosq́; syluis dedit antiquitas: & Dryades, Hamadryadesq; nymphas adfinxit. In hortis autem ponendæ sunt arbores, & ad uoluptatem, & ad fructuum utilitatem: quarū culturam Eumolpus Athenis primus ostendit. Sed quoniam plura earum sunt genera, ita ut uix numerari possint, omißis quæ conuenire non uidentur, de quibusdam, & quidem breuiter dicemus: primumq́; de frugiferis, mox de his, quæ uel umbra umbrosa, uel topiario opere uarias species repræsentantes, impensius delectant.

Arborum cultura primum.

VITES.

Vitibus principatum inter arbores esse dandum existimauerim, postquàm arboris appellatione illas contineri Vlpianus, & plæriq; ueterum uoluerunt. Nulla enim quæ suauiorem, uberioremq́; fructum producat, arbor inuenitur. In hortis uel malleolo, hoc est nouello palmite, seu uiuiradice serenda est ad uoluptatem magis, quàm ad prouentum. Subdiales nanq; deambulationes umbrosis operculis opacat in fornicatis salignis pedamentis (sic enim uitis adminicula dicimus) clauiculis pampinis, capreolisúe adhærens atque luxuriās, racemosq́; demittens. Structuram ipsam & Latinè, & eleganter Pergulam dicemus: nam Plinius uitium generosarum pergulas præcipit quinquatribus esse putandas. Subdiales autem ambulationes Græci ὑπέθρας uocant. Crescunt attamen uites ad arboris iustæ craßitudi-

Malleolus.

Pedamenta.

Pergula.

ὑπέθραι.

nem. Metaponti templum Iunonis uitigineis columnis sustinetur, scalisq; tectum Dianæ Ephesiæ scanditur uite una Cypria: ut memorant. Et Iouis simulachrum Populoniæ conspicitur, inquit Plinius, è uite una pluribus euis incorruptũ: non est enim ligno ulli æternior natura. E uite Parmulæ texuntur ad usus bellicos: ex eadem insigne centurioni gestamen dedit senatus. Parmulæ.

OLEA.

Olea, ex cuius baccis trapeto preßis utilißimus oliui liquor educitur, in hortis seri potest, & maximè collinis. Huic honorem dedere Romani, & turmas equestres Idibus Sextilis, & in minoribus triumphis ouantes coronando. Athenæ quoque ex oleagina fronde uictoribus coronas proposuere. Græcia uerò in olympijs oleastro coronauit. Locum, ubi conditæ fuerint, Oletum, siue Oliuetum appellabimus: ibi oleas digestas in ordinem Græci στοιχάδας uocãt: unde septum quoddam militare Stœchada paßim dicimus. Poni debent in hortis & persicus, prunus, cerasus, ziziphus, * celsus, citrus, picus, aprinus, amygdalus, pinus, & reliqua pomiferarum, nuciferarumq; genera, de quorum fructibus in secunda mensa sum dicturus. Ad hoc necessaria erunt Plantaria, hoc est seminaria in agris, è quibus plãtæ sumptæ transferantur, ut adultæ postea suum fructum producant: uel (ut quibusdam opus est) per insitionem alienum, & quidem mitiorem. Plantaria etiamnum ueteres filiarum dotem dixere: quia plantatæ arbores tam felices, quàm infœcundæ (ueluti salices, populus, ulmus, iuglans, cerasus, sorbus, & id genus cæteræ) ac post aliquot annos uenditæ, maximum quæstum exhibẽt. Volu-

Oletum.
Oliuetum.
στοιχάδες.

Celtis forsan legend. quæ eadẽ est cũ loto. Plin. lib. 13. cap. 17.

Plantaria.

Nemusculum in ædibus. ptati quoq; conferet impensius, nemusculum habere ad amußim positis arbusculis, in quo per æstates in umbra, cum libuerit, spatiari, legere, exercere corpus, mensas ad cibos ponere licebit: discurrentibus hincinde damis timidulis, & lepusculis auritis tripudiantibus: per arborum uerò fastigia nitidulo carduele, philomena attica, canoris auiculis modulatim occinentibus. Disponetur & ἱππόδρομος. locus ad cursum equorum idoneus, quem idcirco ἱππόδρομον Græca dictione nuncupabimus. Nec procul inter umbrosa uireta, lateritia, marmoreaue sedilia, ambulatione interdum fatigatos iuuantia. De hippodromo meminit Plinius Cecilius in epistola ad Apollinarem, de uilla quam in Thuscis posuerat: Adiacentis hippodromi nemus, comasq; prospectat. Item: Hanc dispositionem, amœnitatemq; tectorum longe præcedit hippodromus, medius patescit, statimq; intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur, illæ hedera uestiuntur: utq; summæ suis, ita imæ alienis frondibus uirent.

PLATANVS.

PLatanus nunc Italiæ ferè incognita, umbræ tantum gratia ex alienis uecta regionibus, in precio Romæ habita. Petronius Arbiter in Satyris:

Nobilis æstiuas platanus diffuderat umbras.

Et Apuleius in Cosmographia: Platani, ut ait poëta, umbras potantibus ministrantes. Hinc Licinius Mutianus ter consul, Lyciæ legatus prodendum etiam posteris putauit, intra platanum, quæ illic clara habetur, se epulatum esse cum duodeuicesimo comite. Primum celebrata est in Academiæ ambulatione Athenis cubitorum triginta sex, admirabilem nanq; altitudinem crescit. Com-

mendantur & Chameplatani, coactæ breuitatis, sic seren di genere & recidendi excogitatæ. Primus autẽ Cn. Matius ex ordine equestri Augusti Cæsaris amicus, nemora * tonsilia constituit. Chameplatani. Apud Plinium est consilia.

LAVRVS.

Laurus Apollinis est arbuscula, ꝑpter Daphnen, quam amauit, in ea deformatam: siue quòd spectatissimo nascitur in Parnaso. Euseb. uerò scribit eam Soli dicatam, quoniam ignea est, unde odio maximè à dæmonibus habetur: siue quòd plurimũ sonat, si uratur: quod prædicendi artem designat. Diuinationis autem Deus Apollo existimatur. Ianitrix quoque Cæsarum est, & Pontificum, triumphisq; dicata: coronam capite & ramusculum tenentibus manu triumphantibus: & præsertim è Delphica, qua & Delphis coronabantur uictores: unde nomen. Nam Cato genera duo fecit, hanc, & Cypriam. Pompeius Leneus adiecit, quam mustacem uocauit: quòd mostaceis eius folia subijcerentur. Sola arborũ fulmine non tangitur. Hinc contra fulmina ferunt Tiberium Cæsarem tonante cœlo ea coronari solitum. Lauro cõsita loca Laureta, quæ Græci Δαφνῶνας: nam Δάφνη laurus. Petronius in Satyris: Mustax. Laureta. Daphne.

Et Baccis redimita Daphne.

Folia uerò lauream uocamus. Perpetuo uirens topiario operi accedit. Laurea.

BVXVS.

Buxus semen suum producit, & granum quod Carthegon dixere, præterea uiscum, & hypar. author Plinius. In topiario opere commendabilis est. Laudatur & leni, minimeq; crispante, uerum pallidula Pli.lib.16.ca.3 & cap.16.

materiæ: ex qua fiunt tibiæ multiforatiles, & pectines dente multifido ad capillos explicandos, & pyxides ad usus mortalium plurimos. Frequens nascitur in Cythoro: hinc Catullus buxiferum eum appellauit. Est & ipsius copia copiosa in Corsica, ut Diodor. in. vj. testatur. A bu
Buxeta. *xo Buxeta, loca buxis consita duxere: sicut à salice, uel perticali, uel uiminali Saliceta, à pinu Pineta, à cornu Corneta, à populo Populeta, à cupresso Cupresseta, à pru no Pruneta, à persico Persiceta, à ceraso Cerasета, à cory lo Coryleta, ab æsculo Aesculeta, & à fico Ficeta.*

CVPRESSVS.

Cvpressus natu morosa, excisa non renascitur: quam ob causam Plutoni sacra habetur, & ideo funebri signo ad domos defunctorum illam posuere maiores. Petronius in Satyris:

Gaudent ferali circumtumulata cupresso.

In hanc Cyparissus Syluani delitiolum mutatus dicitur in fabulis. Odore non improbatur quamuis uiolento. Ex ea scandulæ, asseres, tabulæ, fiunt, è quibus loculos, mensas, fulcra, & capsas producunt fabri li
Materiarij. Materia. *gnarij: quos Plau. Materiarios nominat à materia: cuius nomine ligna ad faciendum ædificandumq́; necessaria, idoneaúe signantur, ut notat Iurisconsultus de legatis tertio. Cariem & uetustatem non sentit. Valuas è cupresso in Dianæ Ephesiæ templo durare Mutianus scribit, iam quadringentis propè annis materiam ha*
Conus. *bentes nouæ similem. Nux autem eius, conum quam uocitant, in aceto decocta, dentium tollit dolores, ut scribit Auicennas. Trahitur arbor ipsa in species uarias tonsilis opere topiario.*

SABINA.

Sabina herba frutexúe, folio ferè cupreßi, perpetuò uirens topiarijs non improbatur. Loco thuris propter odorem ad suffitus adhibetur. Illita ulcera purgat: miscent quidam folia eius in Atocijs, medicamentis, quæ spem partus intercipiunt: nam τόκ⊛ partus est. Seritur propagine & ramo, ut Rosmurinus: quoniam neutri semen. Sabinæ uerò uirginis inter diuas receptæ corpus in hac urbe quiescit. Est & Cynoglossus lingua canina topiarijs operibus gratißima.

Atocia.

Cynoglossus.

IVNIPERVS.

Iuniperus arbuscula in harenosis frequens, nascitur coma uirens perpetua: unde fit ut topiario operi impensius idonea habeatur. Durat & eius materia diutißime incorrupta: puippe quæ senectam cariosam non sentit. Quod ostenditur ex templo Dianæ è Zazintho aduectæ, anno ducentesimo ante excidium Troianum, in quo, Plinio asserente ex authoritate Bocchi, adhuc durant trabes ex iunipero. Huic Carthaginensis Hannibal inductus religione, pepercit. Iuniperus gumi ad nihil utile eodem authore producit. Hoc tamen mola trusatili in pollinem redactum simile est thuris pollini: utunturq; illo scriptores pennarij ad papyrũ exasperandam. Medici Sandaracam, indoctuli Vernucem appellant: cuius fumus præ cæteris dolorem leuare dentium dicitur, ut est apud Auicennam, cum ex arboris ipsius ligno factus, etiamnum per ædes in peste cõferat: grana uerò siue baccæ condimentis ad farturam seruientes, & matrici, & doloribus.

Plin. 16. c. 40.

Sandaraca.

Vernix.

Baccæ Iuniperi.

HEDERA.

Hedera semper uirens, sine adminiculo per se stare non potest. Hæret ergo arboribus, illas quodã modo brachijs amplexans: hæret & muris, quos sæpiculè rumpit: unde & nomen accepit, ut scribit Pompeius: siue potius, quòd ædita petit, ut edat omnia quibus adhæserit. Est tamẽ genus illi, quod per se stans arborescit: Δενδροκιοσὸς appellatur. Est & quæ nunquam, nisi humi, serpit, nomine χαμαικιοσὸς. Hedera, inquit Theophrastus, in libro de plantis, omnium maxime uiuax est, siue arbores scandens amplexu suo perstringat, seu in terra abdita una subeat. Species autem præcipue tres ponuntur: Nigra, Candida, & quæ Helix uocatur. Celebratur nigra in poëtarum corollis, quam & Dionysiam, & Bacchicam dixere: quoniam uictor Bacchus ex India cum rediret, coronam hederaceam capite gestauit. Id quod exemplo ipsius Alexandrum Macedonem fecisse legimus apud Pliniũ, hæc paucula de hedera subiungentem: Cuius dei & nunc adornant Thyrsos, galeasq́; etiam & scuta, in Thraciæ populis in solẽnibus sacris. Merito igitur hedera Libero patri dicata coronabantur poëtæ, ut nũc lauro, sub cuius tutela etiamnũ fuere. Racemos eius in orbem circumactos Corymbos uocamus. Hinc poëta:

Diffisos hedera uestit pallente corymbos.

Δενδροκιοσὸς. Χαμαικιοσὸς. Hederæ species. Plin. lib. 16. cap. 34. Corymbi.

MYRTVS.

Myrtus Veneris existimatur arbuscula: hinc Myrtea dicta, quæ nunc Murtia. Liuius: Ad Murtiæ sedes. Peregrina est, ut refert Plinius, primum in Elpenotis tumulo, ut inquiunt, uisa. Loco piperitis

Myrtea & Murtia Venus. Piperitis.

hac ueteres usos, ante piper aduectũ memorant: nã odorem illius reddit, ut Piperitis, herba hortensis. Cato eius tria genera protulit: nigram, candidam, & à coniugijs fortasse, coniugalem: satiua quoq; est, & syluestris. Topiarij genera satiuarum fecere. Hi sunt qui naues, insignia principum, serpentes, & compluria alia formant ex arboribus, herba, fruticibus opere delectabili: quod Topiarium à topijs uocamus. Vlpianus iureconsultus, Topiarij, inquit, erunt fundi instrumenta, si etiam uiridaria sint. Item Topiarium ornandi causa paratum. Ex myrto fuit ouantium corona, postquam Posthumius Tiberius consul, de Sabinis uictor: primus ouans urbem ingressus, quoniam leuiter sine cruore rem gesserat, myrto Veneris uictricis coronatus incesit. M. tamen Crassius de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus est. Fuit & ouantium, ut diximus, oleagina corona. Myrto consita loca Myrteta uocitamus. Sed iam herbarum, arborum, & coronamentorum reliquis innumerabilibus ferè generibus omißis, piscinas, quæ in hortis habendæ sunt, prosequamur.

Myrti genera. Topiarij. Topiariũ opus. Myrtea corona. Myrteta.

PISCINA.
CAPVT VI.

Iscinas appellamus lacus, & stagna, quæ piscibus uiuis coërcentur clausa, ut scribunt Gellius & Varro. Hinc Martialis: Piscina Rhõbũ pascit & Lupos uernas. Lib.2.cap.20.

Viuaria quoq; dicuntur, quibus pisces inclusi pascũtur. Plinius: Ostrearũ, inquit, uiuaria primus oĩm Sergius Orata in Baiano inuenit L. Craßi oratoris ætate. Et mox eadem tempestate prior Libinius

Murena reliquorũ pisciũ uiuaria inuenit. Apud Romanos etenim piscinarum studia celebrata sunt, preciosissimisq; piscibus referta ἰχθυοτροφεῖα habuerũt: adeò, ut & Cato tutor Luculli grandi ære sestertium miliũ quadringentorũ, authore Columella, pupilli sui piscinas uẽditauerit: & uelut ante à deuictis gẽtibus Numãtius & Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Murena à piscibus cognominarentur. M. quoq; Tullius Cicero L. Philippum & Hortensium piscinarios appellauerit à piscinis. Quarum quidem genera duo sunt, dulcium & salsarum: (& ut uerbis M. Varronis utar, ex rei rustice tertio) alterum apud plebem & sine fructu, ubi Lymphæ aquã piscinis nostris uillaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscium nobilium quibus Neptunus ut aquam, sic & pisces ministrat: magis ad oculos pertinẽt, quàm ad uesicam, & potius marsupium domini exinaniunt, quàm replent. Primum enim ædificantur magno, secundò implentur magno, tertio aluntur magno. Hirtius circũ piscinas suas ex ædificijs duodena millia sestertia capiebat: eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus consumebat. Nec mirum: uno tempore enim hunc Cæsari memini sex millia murenarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinẽ quadragies sestertia uillam uenisse. Pisciũ uerò species sunt septuagintaquatuor, præter crustis testisq; intecta, quæ sunt triginta, ut author est Plinius. De singulis non dicemus, quia superfluum uidetur: de quibusdam tantũ quæ nobis occurrent, & quidem pauca, notabimus. Piscis autem ipse Græcè ἰχθύς. inde ἰχθυοτροφεῖα apud Columellam loca in quibus aluntur pisces, ἰχθυοκόλλα glu

Piscinarum duo genera.

Pisciũ species.

ἰχθύς.

ἰχθυοτροφεῖα.

ἰχθυοκόλλα.

ten ex piscibus: ἰχθυοπωλεῖον forum piscarium: & ἰχθυοφάγοι populi, quòd piscibus uescerẽtur, tum ipsi (ut inquit Strabo) tum eorum pecora. Domos ijdem ex cetorum & ostrearum conchis operiunt. Vsum trabium costæ, portarum maxillæ præstare creduntur. De his multa Diodorus. Piscibus eos uesci prohibuit, cũ per ea loca iter faceret rex Macedonum Alexander. Capiũtur pisces hamo in esca latẽte, à quo Hamiotæ piscatores, & pisces inescati. Nassa etiam uiminea, rete, sagena siue uerriculo, ac fuscina tridentata. Tragula quoq;, ut plurimum, ex undis trahuntur. Non improbãtur & septa ex arundibus uiminibusq; contexta in fluuijs, quas Plinius Excipulas appellat ab excipiendo: ueluti Decipulas laqueos, à decipiendo, & Tendiculas à tendẽdo, ut aues, ut feras capiamus, quas etiã mos est inescare. Nero (ut scribit Suetonius) piscatus est rete aurato, purpura, coccoq; funibus, quos ἐπιδρομίδες uocitant, nexis. At imperator diuus Augustus laxandi animi gratia hamo piscabatur.

ἰχθυοπωλεῖον. ἰχθυοφάγοι. Hamiotæ. Excipulæ. Decipulæ. Tendiculæ. ἐπιδρομίδες.

MVRENA.

Mvrenæ singulo mense pariunt: laudantur in Sicilia Flutæ, quæ Græcè πλῶται. Flutæ autem ideo, quòd in summa aqua præ pinguedine fluitent, quum sole torrefactæ in aquam se mergere desinant. Martialis in xenijs:

Flutæ. πλῶται.

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non ualet exustam mergere sole cutem.

Et quũ cæteris pennæ ad natãdum sint uel quatuor, & auratæ ut lupo: uel binæ, ut anguillis, nullas id genus piscis habere manifestariũ est. Ita autẽ undis utitur, ut

terra serpētes: nam serpit in humore, ut Aristo. in primo Histo. animalium attestatur. Murenas alterius notæ piscibus in uiuarijs miscere Columella damnauit, quia rabie quæ his ueluti canino generi accidit, uexatæ sæuißime persequuntur squammosos, plurimosq; mandendo cōsumunt. Primus C. Hirius Murenaria excogitauit.

MVSTELLA PISCIS.

Mustellam piscem murenæ ferè similē, si nō primas, saltem secundas, nostra tempestate in cibis partes adeptum dici posse nonnulli existimarunt: ipse tamen hirudinem potius appellandam esse crediderim, à quadam hirudinis palustris, quæ sanguisuga est, similitudine. Laudatur impensius è Rhetiæ lacu Brigantino. Neoterici à lambendis petris Lampetram dixere. Habent & suam commēdationem pisces extra Italiam, cū alij, tum Coracinus, princeps Niliaci macelli (ut † ille inquit) & Salmo in Aquitania, fluuiatilis, prælatus omnibus marinis, authore Plinio.

Hirudo.

Lampetra.

Coracinus.

† Martialis lib. 13.

Salmo.

ANGVILLA.

Anguillæ piscium solæ exanimes fluitant. Non ouo, non coitu eas procreari affirmat Aristoteles. Nascuntur ergo ex his, quæ terræ uocant intestina, sponte in luto, humescenteq; humore prouenientia, tum in mari, tum etiā in fluuijs stagnisq;, putredinis ratione: sed in mari qua algæ sunt, in stagnis & fluminibus iuxta ripas: calor enim eas subiens partes, facit ut putrescant. Vescuntur certis locis limo & edulijs si quis apponat, sed plurimæ dulci humore uiuunt. Idq; uiuarijs Anguillarijs dantes operam, obseruare consueuerunt, ut quàm maximè pura sit aqua affluens, semper & effluens.

Intestina terræ.

Anguillarium.

Quemadmodũ est in piscinula nostra Bigolesiana: breui nanq;, nisi ea fuerit lympida, strangulatæ intereunt. Branchias etenim, quibus maior pars piscium spirat, exiguas habent: hinc turbare aquam soliti sunt, qui illas piscantur. De lacu in piscinam per æstatem translatæ uiuere non possunt, hyeme uerò facile tolerant sedis mutationes. Sic autem ideo dictæ uidentur, quòd specie anguem repræsentent. Vnde M. Varro de uocabulis aquatilium: Ex parte inquit, à similibus aliqua rebus sunt trãslata, ut anguilla & lingulaca, quæ ab Aristole γλωττίς. Anguillas ad tricenos pedes longas educat Ganges Indiæ, ut scribunt Plinius & Solinus in collectaneis.

Bigolesiana piscina.
Branchiæ.
Lingulaca, γλωττίς.

MVGILIS.

MVgilis piscium omnium squammis intectorũ uelocissimus est. At omnium animaliũ tum terrestrium tum aquatilium uelocissimum esse Delphinem Aristoteles historiæ animalium ultimo scriptum reliquit. Huius natura deridetur: nam abscondito in luto capite, totum se occultari existimat: id quod de Phasiano plurimi tradiderunt. A capite Græci κέφαλον appellant. Inter Fusaneos numeratur: ex argumento sic uocitatos, quòd fusim retibus capiuntur, ueluti & tinni, lupus, limariæ, spuriæ, monedulæ, cromes & passeres, ut ex Aristotele hausimus historiæ animalium quinto. In sexto uerò: Sunt inquit, qui omne mugilum genus sponte oriri opinentur, sed non rectè: nam & oua eorum fœminæ & semen genitale mares habere cernuntur. Genus equidem illorum est, quod non ex coitu, sed ex limo arenaúe nascatur. Piscium autem

Delphin.
Fusanei pisces.

Lactes piscium. omnium ferè mares pleni sunt semine genitali, lacte nominato. Heliogabalum imperatorem scribit Lampridius in locis mediterraneis murenarum & luporum lactibus rusticos pauisse.

MVLLVS.

Barbo. MVllus, quem Barbonem ideo uocitant, barba gemina insignitur inferiore labro: hinc Cicero in Paradoxis Barbatulos mullos nuncupauit. Græcè τρίγλα dicitur: quo nomine nunc Romani utuntur. In uiuarijs & piscinis non crescit. Est illi maxima gratia sicut magnitudo modica: nam libras duas raro admodũ exuperat. Illud mirum est, quòd Mutianus prodidit, mullum octuaginta librarum in mari Indico fuisse captum: nec minus quod sequitur: Mullum Asinius Celer uir consularis, ut refert Macrobius ex Sammonici Sereni authoritate, septem millibus nummûm mercatus est: octonis uerò ut Plinius testatur. Simile Iuuenalis de Crispino:

Τρίγλα.

Saturna. lib. 3. c. 16. Saty. 4.

Mullum sex millibus emit
Aequantem sanè paribus sestertia libris.

Vescuntur mulli & alga & ostreis, & aliorum piscium carnibus. Nomen eis Fenestella à colore Mulleorum calciamentorum datum existimauit. Mullei autem fuerunt calcei regum Albanorum, postea Patriciorum, à millando, id est suendo nominati.

Mullei.

Millare.

LOLIGO.

LOligo inter mollium piscium genera numeratur, pedes duos habens, quibus ori cibos admouet. Hi asperi & longiores sunt, cæteri cirri cum quibus uenatur. Sic autem ideo dicta, quòd extra aquam uolitet, litera immutata, quasi uoligo, ut scribit Varro. Hinc Plinius:

nius: Loligo etiam uolitat, extra aquam se efferens: quod & pectunculi faciunt sagittæ modo. Mollia uerò genera piscium dixerunt, quæ sanguine carent, & foris carne molli obducta, solidum intus modo sanguinei generis continent, ut Sæpia etiam, & Polypi, à multitudine pedum nomen adepti. Pectunculi. Pisces molles. Sæpia. Polypi.

LVPVS.

LVpus piscis in capite lapidem habere creditur, ut referunt Plinius & Aristoteles. Præcipuam huic authoritatem fuisse Cornelius Nepos tradidit: inter pisces equidem Tyberinos apud Romanos primum locum tenuit: & is præsertim qui esset captus inter duos pontes, ut repetit Macrobius ex Varronis rerum humanarum undecimo, & Columella. M. Philippi uelut urbanissimum, quod erat luxuriosissimum, factum ac dictum referens. Is enim apud hospitem Casini cum cœnaret, appositumq; è uicino flumine lupum degustasset, atq; expuisset, improbũ factum dicto prosequutus, Peream inquit, ni piscem putaui. Ex hoc est facta multorũ gula subtilior, quibus fastidio fuit lupus fluuiatilis: nisi quẽ Tyberis aduerso Torrente defatigasset. Vnde Hora. in Sermonibus:

Lupus hic Tyberinus an alto
Captus hiet pontesúe inter iactatus, & amnis
Ostia sub thusci.

Lupus aliàs rapax est animal, at Lupa meretrix etiã dicitur: inde Lupanar, quod primum in Cypro insula Venerem instituisse fabulantur. Lupa. Lupanar.

AVRATA.

AVrata piscis ab auri colore nomen accepit: cuius amator Sergius Orata cognominatus est, ut Sergius Orata.

refert Macrobius. Nam Orata prius dicta, quasi aurata, ab Oro, quod uulgò etiã pro auro dicunt: hinc Orichalcum ab ære & auro quidã falsò putarunt, cum sit à montibus & ære nominatum. In cibis commendantur auratæ optimæ ex lacu Lucrino, quibus proprium fuit conchis pinguescere. Vnde Epigrammatarius poëta in Xenijs:

Orum.
Orichalcum.

Non omnis precium laudemq; aurata meretur,
Sed cui præcipuus concha Lucrina cibus.

Piscium coitus.

Coëunt ut cæteri pisces, uentris atritu, & oua concipiunt. Sed non omnibus contingere in tanta copia, ut fœtũ educant, manifestarium: alioquin replerentur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia contineant.

MENA.

MEnæ breues sunt: colorem mutant, hyeme candidæ, æstate fiunt nigriores. Aristotel. histo. animalium octauo. Mena inquit, grauis melior est, forma rotundior fœminæ, porrectior mari & latior. Euenit, ut quum fœtu impleri fœmina incipit, maris color in nigriorem mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur: per id tempus à nonnullis Hirci uocantur. De mena, quam Alecem etiam dici posse quidam credidere, meminit Persius, & Martialis cum inquit:

Hirci.
Alec.

Et caudam cybij, breuesq; menas.

M. quoq; Cicero de finibus bonorum & malorũ: Qui enim uoluptates contemnunt, eis licet dicere, se acipenserem menæ anteponere.

SCARVS.

SCarus, quo Carpathium pelagus abundat, adeò littoribus Italicis ignotus fuerat, ut nec Latinum nomẽ haberet: uerum * Optanus claßis præfectus sub Claudio

Forte Octauius.
Macrobius Sa-

principe, copiã scarorum copiosam, nauibus aduectam, in mare sparsit inter Campaniæ litus & Hostiam. Authores Macrobius, & Plinius, qui sua tempestate huic pisci principatum dari scriptum reliquit. Herbis uesci, & piscium solus ruminare creditur, teste Arist. hinc Opianus: tur. lib. 3. cap. 16. Plin. autẽ lib. 9. capi. 17. Optatũ uocat.

Hic scarus saxa frequentat,
Qui mites inter pisces clamore tremendo
Intonat, & solus pallentes ruminat herbas.

Hoc uno nãq; excepto, pisces cæteri serratis sunt dẽtibus, idest acutis, et more serræ pectinatim sese stipãtibus. Serrati dentes.

ACIPENSER.

Acipenser piscium olim nobilißimus est habitus, ut scribit Plinius. Verum Traiani temporibus in magno precio non fuit, ut idem testatur de ipso loquẽs cum inquit: Nullo nunc in honore est, quod equidem miror, cum sit rarus inuentu. Commendatur tamen à Martiale, & σύγχρονοι creduntur:

Ad palatinas acipensera mittite mensas,
Ambrosias ornent munera rara dapes.

Contra aquam nando meat, squammasq; piscium solus habet ad os uersas, ut repetit Macrobius ex P. Nigidio Figulo rerũ naturalium maximo indagatore. Primus epulis hunc apposuit Callonius præco, si Porphirioni credimus apud illud Horatianum: Callonius.

Calloni præconis erat acipensere mensa infamis.

PASSER ET SOLEA.

Passer & Solea pisces plani sunt. Passer optimus in cibis iudicatur, à passere auicula nomen, ut ferũt, adeptus. Solea quoque quæ lieni imposita medetur inter lautiores pisces numeratur. Huic Solea, ut opinor,

nomen mutuatur, ea autem ſolo pedis ſubijcitur. Martianus Capella: Calcei admodum furui, quorum maximè ſoleæ atræ noctis nigredine colorantur. Aulus Gellius: Omnia fermè id genus, inquit, quibus plantarum calces tantum in fine teguntur, cætera parte nuda, & teretibus habenis iuncta, Soleas dixerunt nonnunquàm uoce Græca Crepidulas: hinc Soleatus, ſoleas indutus: et Solearius, ſutor earum. Quin & materia robuſtea, ſuper quam craticius paries extruitur, Solea nuncupatur. Certiſſima eſt autem, ut ſcribit Plinius, ſecuritas planos piſces uidiſſe in mari, quia nunquàm ſunt ubi maleficæ beſtiæ: qua ex cauſa Vrinatores ſacros illos appellant: inter quos Raia & Paſtinaca connumerantur.

Crepidulæ. Soleatus. Solearius. Sacri piſces. Raia. Paſtinaca.

RANA.

Rana notiſſima eſt, Græcè βάτραχος: unde ex parte Batrachomyomachia Homerica, & adagium apud Græcos, βάτραχος σερίφιας, in eos, qui nimis taciturni ſunt: quoniam in Seripho mutæ ſunt Ranæ, alibi uerò garrulæ coaxatrices. Inter cartilaginea numerantur, ut raiæ, torpedines, ſquatinæ, bugloſſa, & pſitta, quæ paſſer, rhombusúe. Mares ipſi cum maximè coaxant ad coitũ fœminas cientes, ὀλολύζοντες. Pariunt minimas carnes nigras, quos Cyrinos uocant, oculis & cauda inſignes, quæ mox findit ſe in pedes poſteriores.

Βάτραχος. Rana Seriphia, prouer. ὀλολύζοντες. Cyrini.

RHOMBVS.

Rhombus quoq; Rauennæ delicatior inter planos ponitur. Eius magnitudinem innuit Iuuenalis, & epigrammatarius poëta in Xenijs:

Quamuis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior eſt tamen patella.

Marinus piſcis eſt. Caßius autem Hemina tradidit piſces marinos in uſu fuiſſe protinus à Roma condita. Rhōbus aliâs inſtrumentum eſt incantatorium, rem magicam adiuuans, in quo ſignificatu accepit Martialis:

Cum ſecta colcho luna uapulat rhombo.

Ouidius in Amoribus:

Scit bene quid gramen, quid torto concita rhombo
Licia: quid ualeat uirus amantis equæ. Et Propertius:
Staminea rhombi ducitur ille rota.

Theocritus quoque in Pharmaceutria ægloga, mulieri ueneficæ rhombum dedit inter cætera, quibus ſibi amantem alliceret.

LACERTVS.

Lacertus piſcis eſt idoneus ad ſalſamenta. De quo Martialis:

Cum ſexitani ponitur tibi cauda lacerti.

Et Satyrographus poëta:

Conchen æſtiui cum parte lacerti.

Eſt & Lacertus animal terreſtre. Vergilius:

Nunc uirides etiam occultant ſpineta lacertos.

Pli. in. viij. Lacerti Arabiæ cubitales, in India uerò in Nyſa monte. xxiiij. in longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cerulei. Indoctuli Stellionem dixere, quū Stellio ſit minor lacerta, quem Græci ἀσκαλαβώτην, Neoterici Tarantulā appellant: quo nomine genus quoq; aranei, nunc peculiare Apuliæ ſignatur. Id ſtupidos morſu ſuo: uel ridentes, ſaltantesúe, & tremulos reddit. Hinc Ariſtoteles in hiſt. animalium. viij. ſcribit in Italia fore locis quibuſdā morſus ſtellionum exitiales. Eſt & Thurio piſcis frequens in Sicilia, commendatißimus ſalſamentis.

Cap. 39.
Stellio.
Ἀσκαλαβώτης.
Tarantula.
Thurio.

G 3

GOBIVS VEL COBIVS.

Græci κωβιός dicunt.

GObius, siue Gobio, uel Cobius ex Græcis per c, piscis est quo Veneti antiquiores cœnæ principio utebantur. Hinc exijt Distichon,

In Venetis sint lauta licet conuiuia terris,
Principium cœnæ gobius esse solet.

Paruulus est, unde Columella: Nam & alecula modo capta, & * cantharus, exiguusq; gobio, & quisquis deniq; est incrementi minuti piscis, maiorem alit. Gaudet arena, gregatimq; degit. Hinc gregales inter pisces numeratur, ut thynni, aleces, lacerti, coruuli, siue graculi, Dentices, mulli, malleoli, ellegini, scari, aristulæ, lolij, papaueræ, iuliæ, limariæ, scombri (e quibus liquamen, Garum quod dixere) & moneduLe, ac trichiæ, quas Sardas uocamus, & alij.

Cammarus.

Pisces gregales.

Garum.

Sardæ.

OSTREVM.

OStrea duriore concha teguntur, in cibis nō uulgarem gratiam adepta. Primus Sergius Orata optimum saporem Lucrinis adiudicauit, & primus omnium Ostrearia, ut diximus, in Baiano locauit ante Marsicum bellum, L. Craßi oratoris ætate. Martia. de Ostreis Lemmatæ præposito:

Ostrearia.

Ebria Baiano ueni modo concha Lucrino.

Circeis etiamnum laudatißima nascebantur. Horat.
Ostrea circeis, miseni oriuntur echini.

Britanica quoque optimi saporis iudicata, & planta Lucrinis, utpote dulciora. De singulis Aquinas poëta satyrographus:

Circeis nata forent an
Lucrinum ad saxum, rutupinoúe edita fundo

Ostrea callebat primo deprendere morsu.

Omnia autem tunc meliora in cibis existimantur, cũ oua appellata habuerint, quæ tamen nihil ad generationem conferunt, sed indicio sunt melioris nutricationis, ueluti Pinguedo in sanguineis, ut Aristoteles asserit de generatione animalium tertio. Pinguedo.

CONCHA.

Conchæ oculis carent, omniq; alio sensu, quàm cibi & periculi. Illarum genera sunt: Purpuræ, Buccinum, & Murices: quæ conchilia, è quorum sanguine uestes antiqui infectores tinxerunt. Sunt & Dactyli, à similitudine humanorum unguium dicti, atque alia com pluria, quæ omnia celerrimè adolescunt: & præsertim Purpuræ, quæ uerno tempore eundem in locum sese colligentes, condunt, quam Fauaginem nominant. Ea est ueluti fauus apum. Aristotel. in quinto histo. animalium quomodo generentur recenset. In octauo uerò: Ostrearia, inquit, & concharia crustáq; etiã intecta, tunc optima, cũ grauida sunt, ut latè patet in locustis, & id genus cæteris. At mugilis, lupus, & reliqui ferè omnes squamosi, cum ferunt deteriores habentur: ut etiam de Siluro dicitur, cuius mas quoq; fœmina peior in cibis creditur, cum in ceteris piscibus mares fœminis sint meliores. Licet in genere anguillarum iucundiores multi existiment fœminas, cum fœminæ uerè non sint: sed quia aspectu discrepant, fœminæ appellantur. In mari Indico potissimũ nascitur genus concharum, ut scribit Solinus & Ammianus, quod margaritas, unionesq; concipit pro qualitate roris, quem sitientes certo anni tempore hiatu quodam hauriunt. Si purus influxit, candicant: si turbidus,

Concharum genera. Dactyli. Purpuræ conchæ. Fauago. Silurus. Anguilla. Margaritæ a cõchis conceptæ.

ſubnigricant aut palleſcunt. Hoc deniq; creditur, matutinu aëris ſemine clariores: ueſpertini, obſcuriores: uberiore hauſtu, fieri maiores. Si tonuerit comprimuntur conchæ, uitiaq́; contrahentes abortiua faciunt: quæ par-

φυσήματα. uula, aut inania, φυσήματα dixere. Producuntur &

Tympania. margaritæ facie una rotundæ, altera planæ, ob id Tympania à tympani forma nuncupatæ: & proceriores,

Elenchi. quas faſtigiata longitudine Elenchos uocitant, alabaſtrorum figura in pleniorem orbem deſinentes. Hos digitis ſuſpendere, inquit Plinius, & binos ternosq́; auribus fœ-

Cortalia. minarum gloria eſt. Cum id fecere, Crotalia appellant, ceu ſono quodam gaudeant, & ipſo colliſu margarita-

Vniones. rum. Præcipua eſt autem unionibus præ cæteris autoritas, nunquam duobus ſimul repertis: unde nomen. Summa laus in candore, magnitudine, orbe, leuore, & pondere. Duo per omne æuum maximi celebrati: Vtrunque Cleopatra regina poſſedit. Romam uerò primum Syluanis temporibus illatos fuiſſe uniones ueteres tradidere. Naſcuntur margaritæ & in Taprobane inſula: in Perſico ſinu maris rubri circa Arabiam. In littore etiam Britannico, ueluti Iulius Cæſar ex inſcriptione teſtatus eſt, ſubdita thoraci, quem è Britannicis margaritis Veneri genitrici dicatum in templo eius poſuit.

TESTVDINES.

TEſtudines tardigradæ & domiferæ: in cibis ſumptæ pthiſicis, lienoſis, caducisq́; opitulantur. Ex

Cælius lect. antiq. lib. 6. ca. 3. earum autem carne, ut in prouerbio eſt, uel multũ edendum uel nihil edendum: quoniam modica in cibis dolores mouet in inteſtinis, copioſa purgat & ſaniat. Vere &

eleganter illas descripsit Pacuuius: Quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite breui, ceruice anguinea, aspectu truci. Tantæ magnitudinis in mari Indico nascuntur, ut singularum superficie habitabiles casas integant, & circa mare rubrum his, tanquam cimbis, nauigent. Χελωνόφαγοι orientales populi testudinibus uitam agunt: unde nomen. Earum quoq; tecta uasorum uice, & nauium utuntur, domos eadem sibi contegentes: sic autem ideo dictæ sunt, quòd testa tegantur. author Marcus Varro. Earum genera sunt marinæ, palustres, terestres, & lutariæ, quæ in dulci aqua diuersantur. Has Græci Emydas appellant: terrestres uerò Chersinæ dictæ in operibus. Nam ut scribit Plinius, testudinum putamina secare in laminas, lectosq;, & repositoria his uerbis Carbilius Pollio instituit. Testudo quoq; lyra dicitur, quoniam Mercurius Apollinis Citharam de testudine sicca meditatus est, ut Aratus & Higinius referunt. Hinc Horatius illum curuæ lyræ parentem nuncupauit: & ad citharam apostrophans, inquit:

Chelonophagi. Testudinum genera. Emydæ. Chersinæ. Plin. lib. 32. cap. 4.

O decus phœbi, & dapibus supremi
Grata testudo Iouis, ô laborum
Dulce lenimen.

COCHLEA.

Cochleæ terrestres sunt, & aquaticæ, exerentes se domicilio, cornuaq; protendentes: quibus territi olim Narnienses (ut dicitur) pontem celeberrimum ad illas arcendas sunt demoliti. Oculos non habēt, ideoq; corniculis iter explorant. Pompeius à limo Limaces appellat: & ut sentio, terrestres intelligit, quæ terra per

Limax.

hyemem delitescunt, uere prodeuntes. Columella:
Implicitus conchæ limax, hirsutaq; campe.

Earũ uiuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquinensi, paulò ante ciuile bellũ, quod cum Põpeio magno actum est. Saginã quoq; cõmentus sapa & farre, aliisq; rebus, ut cochleolæ etiam altiles ganeam implerent.

CANCER.

Cancri petrosa amant, brachia bina denticulatis forcipibus sortiti, quibus ori cibos, quoscũq; ceperint, admouent. In pauore retrorsum mira celeritate decurrunt. Veris initio senectutẽ anguium more exuũt renouatione tergorũ, ac plenilunio, ut ostrea, implentur. Cirri. Brachia uerò in piscibus quibusdã modo cirros, modo Acetabula. Acetabula ab accipiendo uocamus. Eorum genera sunt, Cancrorum genera. carabi, astaci, paguri, maiæ, heracleotici, leones, alia ignobiliora. Aristoteles quarto Histo. animalium, crustatorum genus primum ponit, locustas, proximũ huic cammarum, tertium squillam, & quartum cancros. Mox singulorum differentias prosequitur, quorum etiam quarto de partibus animalium meminit. Singula quoq; genera in suas species diuiduntur. Omniuora sunt omnia: utpote quæ limum, lapillos: & algam deuorent, atq; etiam stercus, ut cancri saxatiles. De piscium generibus & natura compluria traduntur à Plinio, Ari- Plin. lib. 6. c. 31. stotele, & Opiano, ex quibus hæc paucula dicta sufficiant. Breuitatis nanq; dilector plura coaceruare nec potui iure, nec debui. Adde quòd multa piscium nomina apud authores inueniuntur, qui nunc nec in pretio, nec quidem cogniti sunt. Contrà hac nostra ætate genera piscium habentur, de quibus miror nullam in uete

ribus scriptoribus memoriam extare, ueluti temulus, barbulus, persicus, truta, merlucius, strigilis, botulus, cauedulus, carpani, scardua. Carpiones qui in Benaco lacu nascuntur, sturio in Pado: licet Silurus à nonnullis perperam credatur. Nam Attilus in ipso amne alius est à sturione, qui Græcè modò hysca, modò hicca nominatur. Ea uox porcum significat: unde nostri Parmenses paruulos sturiones Porcellas appellant, atq; alij complures. Verum, ut dicam quod sentio, uel non ijsdem apud ueteres nominibus fuere, quibus nūc sunt: uel de illis, qui in pretio ea tempestate habebantur, mentionem uilioribus postpositis fecere. Videmus enim tempus per ætates & secula in rebus ferè omnibus pretium, decus, authoritatem, nunc uni minuere, nunc alteri augere, Hinc Lucretius: Carpio. Sturio. Silurus. Attilus.

Nunc iacet æs, aurum in summum succeßit honorem,
Sic uoluendo ætas commutat tempora rerum.
Quod fuit in pretio, fit nulli deniq; honore.

Hinc ab aquaticis in leporario ad terrestria animalia notiora diuertamus.

LEPORARIVM. CAPVT VII.

Eporaria appellantur non ea tantū, quæ maiores nostri dixere, ubi soli lepores sunt, & Græcis λαγοτροφεῖα uocatur: sed oīa septa ædificia quæ sunt, & habēt inclusa aīalia, quæ pascnutur. Roboraria eadē à tabulis roboreis, quibus septa fuerūt, antequā macerias & mœnia noscerēt, author Gellius ex Varrōe. Λαγοτροφεῖα. Roboraria.

Viuaria. Viuaria autem aprorum, cæterorumq; syluestrium primus Romanorum instituit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquinensi feras pascere delectatus est locis conclusis: Θηριοτροφεῖα. quæ ex Græco proprie θηριοτροφεῖα nuncupamus. Qualia nostri temporis principes ad uenationum sæpiculè uoluptatem, raro ad pugnam in harena antiquioribus usitatam parare consueuerunt. Sed tu comprimis Princeps omnium principum optime, & optimorum magnificentißime posuisti adhærentia hortis oppidi tui: quod munitißimum & splēdidißimum loco Cremonensis agri fertilißimo ædificasti, & à lauro, quam Castrolaurum. Lauretum. Laurentum. mereris, Castro laurum, ut Lauretum, Laurētumúe merito nuncupasti.

ELEPHANTES.

Elephantes, maxima omnium animalia facile mansuescunt: sunt enim authore Aristote. natura mites & mansueti, ita ut ad rationale animal proxime accedant: horum quidam aurigas suos, qui in prælijs ceciderant exemerunt: quidam anterioribus pedibus utero subiectos seruauere. Pudore, nunquàm nisi clanculum coëunt. Adulteria nō nouere: nullaúe propter fœminas inter se prælia ceteris animalibus pernicialia. Biēnio utero grauescunt, ut alij sesquianno, alij triennio: hinc ad exprimendam hominis tarditatem in rebus peragendis eleganter dicere consueuimus: Citius parient Citius parient elephanti, Prouerb. elephanti. Semel nec amplius quam singulos pariūt: sunt enim uniproles. Iuuenta eorum sexagesimo incipit, utpote annis plus ducentis, aliquando & trecentis uiuentium. Nare pro manu utuntur, qua cibos & siccos & Manus. humidos colligentes, ori admouent: unde manum nomi-

ne peculiari Latinè dicimus, quam prælongam & anfra ctum flexibilem, Græci προβοσκίδα, nostri etiam Pro= muscidem Dentium magnitudo in quibus Ebur perfe= ctißimum est, inde cognoscitur, quòd in extremis Afri= cæ postium uicem in domicilijs præbent: authores Pli= nius, Diodorus, & Solinus. Adde quòd non potius den= tes quàm cornua, teste Aphrodisæo, appellanda sunt. Ebur ipsum à Barro nomen accepit, qui elephantem no tat, ex uoce, quæ est Barrire, ueluti Rugire leonum, Frendere aprorum, Rictare leopardorum, Blacterare camelorum, Vlulare luporum, Ganire uulpium, Hinnu= re equorum, Mugire boum, Rudere asinorum, Balare ouium, Grunire porcorum, Latrare canum. Elephan= tes autem (quibus bælua nulla prudẽtior est, ut refert M. Cicero, de natura deorũ) primũ uidit Italia Pyrrhi regis bello in Lucanis, & boues lucas nominauit, boues equidem à magnitudine. Lucas à lucanis, Ausonius.

Proboscis. Promuscis. Ebur.

Barrus. Barrire.

Luca bos.

Declinas, ut lucas boues
Olim resumpto præferoces prælio
Fugit iuuentus Romula.

Neuius: Atq; prius locusta pariet Lucam bouem. Iuncti primum Africo triumpho Magni Pompei cur= rum subiere, quod prius India uicta Libero patre triũ= phante factum memorant. At primus uicto Pyrrho Cu= rius ille dentatus, continentiæ Romanæ singulare exem= plum, Romam quatuor duxit elephantes, ut scribit Eu= tropius. Nascuntur in India maiores: generat eos & Africa, Arabia, Mauritania, Aethiopes: Troglodytè, & Italia. Quod ne cuipiam incredibile uideretur, Colu= mellæ ex rei rusticæ quarto uerba subieci: India perhi=

Elephantes etiã in Italia nasci.

betur molibus ferarum mirabilis, pares tamen in hac terra uastitate beluas progenerari quis neget? cum inter mœnia nostra natos animaduertamus elephantes. Pugnam illorum primus omnium in circo dedit Cn. Pompeius ludis, quibus à se factum Theatrum dedicauit, ut testis est Asconius Pædianus.

LEO.

LEo solus ex feris clementia in supplices utitur, prostratisq; parcit, percussorem agnoscit, & ex obseruato inuadit. Animi index cauda, sicut aures equorum. Ignem formidare impendio creditur, quod Homerus sensit cum dicat:

Ardentesq; faces quas quamuis sæuiat horret.

Ossa adeò dura habet, ut his percußis ignis quasi è silice prodeat. Ad currum iunxit eos primus M. Antonius, & quidem bello ciuili, cum dimicatum est in Pharsalicis campis. Primus quoq; leonem manu tractare, & mansuefactum ostendere ausus est Hanno Carthaginensis, damnatusq; illo argumento: quoniam nihil nõ persuasurus uir tam artificis ingenij uidebatur, & malè committi libertas ei, cui in tantum ceßisset feritas: author Plinius. Symandium etiam regem Aegyptiorum ferunt leonis domi enutriti opera in pugnam uti solitum fuisse, ad uictoriam, ut scribit Diodorus bibliothecæ secũdo. Nõ mansuefactos exarmare consueuerãt, ut olim Heliogabalus, qui dentibus & unguibus exectis, triclinijs etiam, epulantibus conuiuis, eos immittebat. Sed exarmare pro mansuefacere quidam dixerũt. Pugnam eorum simul plurium Romæ primus dedit Q. Scæuola P.F. in curuli ædilitate. Centum autem iubato-

Leo mansuefactus.

Exarmo.

rum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Nascuntur in Europa, & ea præcipue parte, quæ inter Acheloum amnem, & Nesum cæteris fortiores. Peculiare nanq; est Europæ bestias producere robustiores, ueluti Asiæ efferatiores, Africæ multiformiores: hinc prouerbio quodam dicitur, Semper aliquid noui Africam afferre. Causa est aquarum penuria, qua fit ut bibendi desyderio ad unum fontem concurrãt alienigenæ feræ: & quæ ante discrepabant inter se, fiant mitiores, atq; ita coniungantur. Leænarum partus adulterinis coitibus pardorum degeneratur, & leones quidem procreantur, sed in plebe remanent ignobiles, & iubarum inopes, ut author est Solinus in collectaneis: Leopardos dixere. Pardi uerò qui mares sunt: & Variæ, quæ Pardales: & Pantheræ in Africa Syriaq; copiosius nascuntur, macularum uarietate insignes, ueluti Tigrides. Chamelopardalis (cuius meminit Plinius, Albertus Magnus, & Solinus) nunc Gyrapha, primum Romæ Cæsaris Dictatoris ludis circensibus uisa. Et Lupus ceruarius quem chaum, Thoëm quoque, si idem est tamen, uocitant, tantæ obliuionis, ut illi etiam in fame mandenti, si retro aspexerit, cibi subrepat obliuio. Hominem & diligit, & neque ualde metuit, neque offendit, ut apud Aristotelem nono Histo. animalium legimus.

Africã semper aliquid noui affere. Prouerb.

Leopardi. Pardi. Variæ. Pardales. Pantheræ. Chamelopardalis. Gyrapha. Lupus ceruarius. Chaus. Thoës.

TIGRIS.

Tigris à uelocitate nomen accepit: nam lingua medica, Tigris sagitta est. Vnde Plinius, Tigrim inquit, Hircani & Indi ferunt, animal uelocitatis tremendæ. Tantæ pernicitatis sunt, ut nihil sit quod

non assequantur, quamuis longe antecedat. Hac tunc præcipue probantur, cum catulorum suorum raptoribus insistunt. Diuus Augustus primus Romæ Tigrim in cauea mansuefactum ostendit, Q. Tuberone Fabio Maximo coss. quarto nonas Maij in dedicatione Theatri Marcelli. At postea diuus Claudius simul quatuor, & Philippus Cæsar decem exhibuit. Nitent fuluo colore, qui nigrantibus segmentis interundatus impensius oblectat. Dicuntur autem Catuli fœtus earum, & complurium animalium à Plinio, & alijs. Lucretius:

Tigris mansuefacta.

Catuli.

Scymni. At Catuli Pantherarum, Scymniq; Leonum:

Scytalia. Vt sint hi proprie leonum: nam Scytalia græcè aliarum ferarum nuncupantur.

APER.

Aper græcè σύαγρος dicitur, quòd in asperis locis senticetis, & montibus intonsis uersatur, ut refert M. Varro in libris linguæ latinæ. Primus Romanorum P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui in consulatu Ciceronis legem Agrariam promulgauit, aprum solidum epulis apposuit. Ad quod respiciens Iuuenalis, & sua notans tempora, exclamat:

Aper in epulis.

Quanta est gula quæ sibi totos
Ponit apros animal propter conuiuia natum.

Plurimi est nutrimenti, & facilis est digestionis, melior quàm domesticus, quia leuioris substantiæ, ut est apud Auicennam. Quòd autem in uiuarijs haberentur apri, ostendit M. Varro. in re rustica: Cum emisti fundũ Tusculanum à M. Pisone, in leporario apri fuerũt multi. Item: Nunc ut habeant multos apros, complura iugera macerijs concludunt. Castrati maiores & ferociores euadunt.

euadunt. Hinc Homerus:

Nutrit exectum syluis horrentibus aprum,
Instar non bruti sed dorsi montis opaci.

Castrantur autem, quòd recentioribus adhuc moribus pruriens incumbit in testes: quo atterentes eam partem ad arbores testiculos extingunt, ut Aristoteles histo. animalium sexto attestatur. In portentis numerantur tres Apri: Erymantheus, quem sustulit Hercules: Aper in olympo Mysiæ, in cuius uenatione cecidit filius Crœsi, uulneratus ab Adrasto, de quo Herodotus: & Aper Chalidonius, quem Altheæ & Oenei filius Meleager interfecit.

Aprorum castratio.

Aper Erymantheus, Olympicus, & Chalidonius.

CERVVS.

Ceruus Græcè ἔλαφος cornibus insignitus est, quæ solida sunt, athore Auristo. unde nomen accepit g, in c, mutato, quasi geruus, quòd cornua gerat: siue ἀπὸ τῶν κεράτων, hoc est, à cornibus, quæ primum binis oriuntur, simplicia quidem & recta, ad subularũ similitudinem (quam ob rem subulones per id tempus appellantur) in imis cornibus (nam senes his carent) ramis ad usum pugnæ ante frontem pendentibus, quæ Adminicula dixerunt. Cornua ipsa singulo anno mense Aprili amittunt locis difficilimis, & quà inueniri nequeant, unde prouerbium illud emanauit: Quà cerui relinquunt cornua. Cauent enim ne inermes reperiantur, tanquàm cum cornibus arma sua amiserint. Vitam uiuunt longissimam, hinc poëtæ illud est:

Viuacis cornua cerui.

Et Columella rei rusticæ decimo: Ceruus compluribus annis sustineri potest. Nam diu iuuenis poßidetur,

Subulones.

Adminicula.

Qua cerui relinquunt cornua, Prouer.

Ceruorum ætas.

quòd æui longioris ſpatium ſortitus eſt. Conſtat enim, ut ſcribit Solinus, aliquos poſt centum annos cum torquibus aureis, quos Alexander magnus addiderat, fuiſſe captos, adopertis iam cute in magna obeſitate, nec dum indicium ſenis præferentes. Febrem non ſentiunt, quin huic morbo medentur. Quaſdam nos, inquit Plinius, principes fœminas ſcimus omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, longo æuo caruiſſe febribus. Naſcuntur interdum colore candido, qualem fuiſſe tradunt Q. Sertorij ceruam: quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat, ut eſt apud Plutarchum. Animal eſt ſimplex, & omnium rerum miraculo ſtupens, adeò ut uenatoris arcum & ſagittas in ſe directas miretur. In fabulis celebratur cerua cornibus aureis eximiæ pernicitatis, quam arte & ingenio Hercules cepit: etiam ſi Ariſto. de partibus animalium ceruas fœminas cornua non habere rationibus oſtendit. Conſtat equidem ex Callimacho in hymno Dianæ, è quinq; ceruis ſecus Parrhaſij montis radices inuentis, quarum è cornibus ſplendebat aurum, quatuor ipſam ſine canibus cepiſſe, curruq́; adiunxiſſe: fugientem aliam Iunonis uoluntate, Herculi ut certamen fieret, rupem excepiſſe Ceruaniam.

Febris quomodo uitetur. Pli. lib. 8. ca. 32.

Ceruæ candidæ.

Cerua cornibus aureis.

VRSVS.

VRſorum partus, primò candida eſt informisq́; caro, muribus paulò maior: ſine oculis & abſq; pilo, quam lambendo paulatim figurant. Hinc Ouidius in ultimo Metamorphoſeos:

Pli. lib. 8. ca. 36.

Nec catulus partu quem reddidit urſa recenti,
Sed male uiua caro eſt, lambendo mater in artus
Fingit, & in formam quantam capit ipſa reducit.

Inualidissimum est his caput, sicut leonibus fortissimum. L. Domitius Aenobardus curulis ædilis. M. Pisone, M. Messala coss. Numidicos ursos centum, & totidem æthiopas uenatores in Circo Romano exhibuit: quod spectaculum inter memorabiles titulos annotatum est, ut tradit Solinus. Adeps ipse defluuium capillorum inhibere creditur.

LEPVS.

Lepus, qui omnium animalium predæ nascitur, in cibis palmam præ cæteris quadrupedibus obtinet: & septem diebus formosiores epulones facit: Hic Epigrammatarius poëta:

Cum mittis leporem dicis mihi Gellia semper,
Formosus septem Marce diebus eris.

Quæ carmina à Lampridio repetita sunt in uita Alexandri Seueri, qui lepusculis delectabatur. Saginari lepores institutum esse ostendit Marcus Varro in re rustica his uerbis, quæ à Macrobio in Saturnalibus recitantur: Hoc quoque nuper institutum est, ut lepores saginarentur, cum exceptos è leporario quondam in caueis & loco clauso faciant pingues. Nos leporem obturatis auribus surdum celerius pinguescere legimus. Lælius putauit dictum à celeritudine quòd leuipes esset: at Gellius ex Varro. Lælium culpans, à uerbo Græco antiquo, quo Aeoles Boëtij leporem appellabant. Dormiunt oculis patentibus lepores, multiq; hominum: quod κορυβαντίαν Græci dixere. Δασύποδας, eosdem esse classicorum, & primariorum scriptorum quidam uoluere, Plinius negat. Est inter eos genus quoddam, nonnulli Lepusculos, Hispania Cuniculos nominat, quòd

Lib. 1. cap. 18.
Pli. lib. 11. ca. 37.
Κορυβαντία.
Δασύπους.
Pli. lib. 8. ca. 55.
Lepusculi.
Cuniculi.

ſub terra cuniculos ipſi faciant, ueluti mures quas dicũt
Μυωπίαι. *μυωπίας, ubi latitant in agris. Martialis in Xenijs:*
Gaudet in effoßis habitare cuniculus antris,
Monſtrauit tacitas hoſtibus ille uias.

Vt Camullo ad Veios capiendos in Ethruria. Fœcundi tatis ſunt eximiæ, hinc oppidum in ea ſuffoſſum à cunicu Cap. 29. & 55. *lis fuiſſe ſcribit Plin. in. viij. Quin & Balearici olim auxilium militare ab Auguſto petere coacti ſunt, cuniculis eorum regionem populantibus: author Strabo. Inter ſemifera animalia connumerantur, quæ nec placida, nec fera ſunt, ſed mediæ inter utranq; naturæ. Non enim feritatem habent, & ideo feræ dici non poſſunt: neq; manſueſcunt unquàm, quo fit ut nec placidi, nec cicures habeantur. Timidißimi equidem ſunt, ueluti & damæ, cæteraq; id genus animalia, quibus dilutus eſt ſanguis, ut refert* Pusillanimes. *Ariſtoteles. Hinc ſunt quos Puſillanimes Latini, Græci* Μικρόψυχοι. *μικρόψυχους nominarunt.*

CAPREA.

Δορκάδες. *CApreæ, quæ Δορκάδες acutißimè uidentes à ſimilitudine quadam capræ dicuntur, unde capreoli. Capræ ipſæ uel à carpendo ſumma uirgultorum, uel à crurum crepitu. Caprearum genera compluria enume-* Ibices. *rat Pli. in. viij. Sunt Ibices maximè pernicitatis. Eſt Dama* Dama. Νεβρός. *quæ raro manſueſcit, νεβρὸς etiã appellata: unde νεβρί-* Nebrides. *δες pelles damarum, quibus in Liberi patris Orgijs ſunt* Rupicapræ. Pygargi. Oryges. *antiquiores. Sũt Rupicapræ, ſunt Pygargi, ſunt Oryges ſoli contrario pilo ueſtiti, & ad caput uerſo, ſunt Stre-* Strepsicerotes. Platicerotes. *pſicerotes & Platicerotes: hi à cornibus latis, illi à contortis nomen adepti, multaq; alia haud dißimilia: quorũ quædam alpes, quædam tranſmarini ſitus mittunt.*

ERINACIVS.

ERinacij ſpinis contecti ſunt. Ariſtoteles hiſto. animalium primo: Pilos effigie aculei ſpiculatos genus quoddam pilorum eſſe exiſtimandum eſt, quales erinacij, aut hiſtrices gerunt: uicem enim uillorum non pedum, ut echinorum aculei præſtant. Hi & Herices, quòd ſpinis horreant, dicti. In ſepibus dumoſis & uineis per Autumnum præcipue diuerſantur: conduntur in arbores hyeme, & cibis per æſtatem paratis ueſcuntur. Vbi ſenſere uenatores, contractis ore & pedibus, conuoluuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi poßit præter aculeos. Sunt è genere eorum maiores Hiſtrices, quibus longiores aculei, & cum tendunt cutem, mißiles. Erinaciorum caro uentrem leniens εὐστόμαχν eſt, ut ſcribit Auicennas. Herices. Hiſtrices.

GLIRES.

GLires paruula animalia cum latẽt in arboribus, hyeme ſomno pingueſcunt, ut Ariſtoteles author eſt. Hinc Epigrammatarius poëta in Xenijs:

Tota mihi dormitur hyems, & pinguior illo
Tempore ſum quo me nil niſi ſomnus alit.

Inter ganeatos cibos numerabantur apud maiores, adeò ut Cenſoriæ legis principes. Q. Scaurus, & Marcus in conſulatu illos cœnis ademerunt. At Fuluius Hirpinus uiuaria eorum in dolijs excogitauit. Pli.lib.8. ca.57. & lib.36. cap.1.

SIMIA.

SImiæ hominum figuris proxima animalia, apud nos in delitijs habentur, omnium ferè rerum imitatrices. Cauda hæ carent: ſunt tamen in genere earum caudatæ, Cercopitheci, ut ſcribit Solinus, quorum Martialis Cercopitheci.

Simij lemmate præposito meminit in Apophoretis:

Callidus emissas eludere Simius hastas,

Si mihi cauda foret cercopithecus eram.

πίθηκος. Nam Simio mira est solertia: Græci πίθηκον uocant. Latrunculis fictis cera hunc lusisse, Mutianus author est. Simias fert Libya, ut testimonio Poßidonij refert Strabo lib. xvij. & xv. Indiæ syluam supra Emodos montes abundare cercopithecis. Cebum, alij caudatam Simiam interpretantur. In Simiarũ genere numerantur & Sphinges, mammis prominentibus, ac dociles ad feritatis obliuionẽ: & Cynocephali à capite canino: Satyri ex libidine nomen adepti, quos αἰγίπανες nonnulli uocitant. Simiæ ipsæ, quòd simæ sint, idest naribus depreßis. Simi autem contrarius est Silus: unde Silæ galeæ. Alij tamen dictas uoluere quasi mimas, hoc est imitatrices, quæ in leporario rarenter tenentur, sed catenula in qualibet ferè ædium parte ligantur, ut conspici poßint atq; delectent. Et cum hæ turpißimæ bestiæ uocentur ab Ennio, credunt tamen suos catulos esse omnium formosißimos, id quod plærisq; nostrum, qui scribimus, euenit. Et de roborario hactenus: cæterorum nanq; animalium (ut bisontis, Monocerotis, quem unicornem Latini: rhinocerotis, lupi, uulpeculæ, Mellis idest taxi, lyncis, uri, hyenæ, Castoris qui fiber, mustellæ aucupibus cum mitescit seruientis, Viuerræ quæ pholita, Muris alpini qui armelinus, & lutræ aquaticæ: quorum species uarias Solinus, Plinius, Albertus Magnus, & Aristotel. tradidere) nihil attinet formas referre, quoniam eorum quædam apud nos nunquàm, uel raro uidentur: quædam autem cum sint, uel mensis explodũtur, uel minimè mansuescunt: quod si fortè con=

Cebus. Sphinges. Cynocephali. Satyri. αἰγίπανες. Simus. Silus. Monoceros. Mellis. Castor. Viuerra. Mus alpinus.

tigerit, parum uel nihil delectant. His igitur omißis stabulum subiungimus, in quo mulum, equum, asinum, animalia homini impensius necessaria, camelumq; (etsi Italiæ ferè incognitus sit) canem deniq; ut custudiam ponemus, cæteraq; quæ conuenire uidebuntur, annotabimus: Bouem uerò, taurum, & ex his uitulos, ac iunices, bubalos colore nigro, suem, uerrem, & inde nefrendes, maialesq; (materiam numerosam ganeæ, sincipita, glandia, abdomina, iecuscula, uuluas, lumbos, callum exhibentes) ouem pecudemue, & arietem, (è quibus agni purißimi) & uerueces, capram, hircũ (unde hædi cibis gratißimi) & reliqua si quæ sunt greges & armenta, quoniã urbanam domum non uillam describimus, prætermittemus.

STABVLVM, CAPVT VIII.

Stabulum, ubi greges & armenta clauduntur, locũ generaliter appellamus: nã ubi equi tenentur, specialiter Equile, ubi oues Ouile, ubi sues Haram dixere: Bobile quoque à bobus, Caprile à capris, Hædile ab hædis, Agnile ab agnis nomina traxerunt. Equile. Hara. Ouile. Bobile. Caprile. Hædile. Agnile. Stabula ipsa & deuexa, & aut glarea, aut sabulo, saxoue strata esse oportet, ut humorem respuere, aut exorbere & transmittere ualeant, spectareq; ad meridiem, ut facilè siccentur, & frigidis uentis non sint obnoxia. Vnde apud nos ea maximè parte, qua equi ad præsepia stare soliti sunt silicantur, idest silice lapide uulgari sternuntur: quæ ex lateribus quoque uocant Silicata, ut Delapidata, lapide strata. Silicare. Silicata. Delapidata. Sed præ cæteris operæprecium est, & tutißimum aduersus ignem stabula per testudinem concamerare, propter fœnũ, paleas,

& stramenta, quæ in illis habentur parte superiore, quā
Fœnile. Fœnile recte appellabimus. Dicuntur & stabula hominum diuersoria & hospitia: in quo significatu accipit sæpiculè Petrus Arbiter in Satyris: & Apuleius, ac di-
Stabularius. uus Hieronymus in Euangelio Stabularium pro hospite uiatores precio recipiente posuerunt. Vlpianus iurecon sultus: Caupones inquit, & stabularios eos æquè accipie
Prostibulæ. mus, qui cauponam & stabulum exercent. Vnde & Pro
Prosedæ. stibulæ, Prosedæq; meretrices dictæ, quòd quæstus copiosioris gratia concurrentibus illuc aduenis, mansiones ante stabula habuere. Qui apud nos curam stabuli & equorum habent, Stabularij dicuntur, magistro stabuli obtemperantes.

EQVVS.

EQuos annis quinquagenis uiuere, fœminas minore spatio, creditum est. Scythæ fœminis (ut nunc nostri sunt cursores, caballarij) uti maluere, sed in prælijs, quòd urinam cursu non impedito reddant. Hinc ab historicis celebrātur equæ Cymonis, quæ tres uictorias olympicas reportarunt, & mortuæ Athenis sepultæ sunt: item Euagoræ Laconici, quæ etiamnum in ludis æleis uictrices fuere. Libidine ex fœminis potißimum incenduntur:
Equire. mox uaccæ, ut scribit Aristoteles. Equiunt itaq;: unde id uerbum ab hoc uno animali trahitur maledicto in uirosas mulieres & libidinosas. Euentari quoq; per id tēpus creduntur, ita affectæ currunt relicta societate. Simile est
Subare. Catulire. hoc uitiū, quod Subare in suibus dicitur, in canibus Catulire. Cursus fit nō orientem uersus aut occidentem, sed
Hippomanes. ex aduerso austri aut aquilonis: idq; emittunt, quod Hip
Apria. pomanes uocitatur: ueluti sues, quod Apriam nuncupāt.

Equarum uirus à coitu in lichnis accensum Anaxilaus prodidit equinorum capitum uisus repræsentare monstrificé. Libido extinguitur uel iuba detonsa, uel equo admissario ex equitio, id est, mandra equorum admisso. Iuba certissimus author posteris etiam prodendum putauit, à Semiramide, Nini regis uxore: equum ad coitum usq; adamatum. Fidelissimi hominibus sunt: unde & ob amissos dominos tristantur, & lachrymas interdum fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus qui illius fuerat inedia uitam finiuit. Vulneratus item in prælio equus Magni Alexandri, Bucephalus, regem in alium transcendere minimè passus est. Idem regijs instratus ephippijs, neminem quàm ipsum dorso excepit, ut referunt Quintus Curtius, Solinus, Plutarchus, & Iustinus. Nec Cæsaris Dictatoris equum quenquam aliũ dorso excepisse legimus, eundemq; priores pedes hominis similes habuisse, locupletissimus testis est Trãquillis: qua effigie ante Veneris genitricis ædem positus est. Equorum autem alij Gradarij, Asturcones, & Veredi. Gradarij molli gradu, & sine succussatura incedunt: cõtrà Succussores (quos alij Succussatores Succussonesúe) frequenter sessorem inquietant: unde nomen sortiti. nam Marcello authore Succussare est frequenter excutere. Asturcones molli gressu alternaq; conglomeratione incedentes, equitem minimè concutiunt. Plinius scribit in Hispania esse gentem Asturiam, equorũ feracem (Thieldones appellant) minori forma asturcones gignentes, quibus in cursu non uulgaris sit gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio. Inde Equisones & Arulatores, siue mauis Cociones, arte & industria ta=

Equitium.
Equorum fides erga dominos suos.
Bucephalus.
Gradarij.
Succussores.
Sucussare.
Asturcones.
Lib.8.cap.42.
Thieldones.
Equisones.
Arulatores.
Cociones.

lem postea gradus glomerationem equis dederunt. Nonnulli Tollutares uocant, ab Asturia regione Asturcones nuncupati. Martialis:

Tollutares.

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
Venit ab auriferis gentibus astur equus.

Et Silius Italicus Punicorum iij. de Asturib. populis loquens:

His paruus sonipes, nec Marti notus, at idem
Aut inconcusso glomerat uestigia dorso.

Seneca tamen epistolarũ viij. ad Lucilium ita inquit, non omnibus obesis mãnis, & asturconibus, & tollutarijs præferes illum unicum equum ab ipso Catone descriptum: ut Tollutares & Tollutarij dici poßint. At Veredi uelocißimi in cursu dicẽtur, quibus maiores usi sunt in uenatione. Hinc exijt illud Epigrãmatarij poëtæ:

Tollutarij. Veredi.

Stragula succincti uenator sume ueredi.

Talibus nostra tẽpestate utuntur lãcearij equestres, Stratioticos quos dicũt, lãces manibus reciprocãtes. Cõmendantur ad hoc Turcorũ caballi testiculis, ut plurimũ, adẽptis (Cãtherios uocãt) pernicißimi: nã cantherius equus castratus est. A ueredis cursores, seu mauis tabellarios equestres celeri celeritate perferentes, Veredarios, ut à caballis alij Caballarios, appellãt: qui teste Iulio Firmico sub equi cœlestis sydere nascuntur. Sunt & equulei equi pusilli: Mãni, & diminutiua uoce Mãnuli: de quibus Plinius Cecilius, & Horatius meminerũt. Hos etiã Buricos nominãt, ut est apud Acronẽ & Porphirionẽ. Omniũ pedibus soleas è ferro addimus, At Nero olim mulis suis ex argẽto. Et Plinius in xxxiij. Vasa inquit, coquinaria ex argẽto Caluus Orator fieri cõqueritur.

Stratiotici. Cantherius. Veredarij. Caballarij. Equulei. Manni. Mannuli. Burici.

Sed nos carrucas ex argēto cælare inuenimus, noſtráq; ætate Poppea cōiunx Neronis principis delicatioribus iumētis ſuis ſoleas ex auro quoq; induere ſolebat: nā ad currum equi iungūtur. Hinc Currules & Bijuges, & à carruca Carrucarij, à carpento Carpentarij, à rheda Rhedarij, & à ciſio ferè quod currus, Ciſarij nōia traxerunt. Sed multos primum cœptos, curru uehiculóq; adiungi creditum, teſte Pompeio. Equos autem Neptunum primo domaſſe exiſtimant Cretenſes, artemq; ab eo equitandi inſtitutam, ex quo Hippius ſit cognominatus, unde Papinius in Thebaide: Currules equi. Carrucarij. Carpētarij equi. Rhedarij. Ciſarij.

Neptunus equo ſi certa priorum,
Fama patet primus teneris læſiſſe lupatis
Ora, & littoreo domitaſſe in puluere fertur.

Alij Amazonas. Plinius equo uehi Bellorophontem inſtituiſſe author eſt, & ex equo pugnare Theſſalos, qui Centauri ſunt appellati. Caballi nāq; bello aptiſſima ſunt animalia. Hinc Lucretius:

Lanigeræ pecudes & equorum bellica proles.

Hic eſt Bellorophontes, qui aduerſus chimærā pegaſo equo alato uſus eſt ad uictoriam, ut Mythici fabulantur. Is in Helicone Boëtiæ monte ungula ſaxum feriens fontem eduxit Hippocrenem, ut Aratus & Higinus tradidere. Ex hiſtoria eſt equidem aligeros in Aethiopia equos naſci, quos Pegaſos nominant. Plinio in viij. & Alberto magno in xxij. authoribus. Bellorophōtes. Hippocrene. Pegaſi equi.

MVLVS.

Mvlus, qui Græcè ἡμίονος, ex equa & aſino, ut notiſſimū eſt, gignitur, animal uiribus in labore eximium. Optimus ad generationē aſinus habetur,

qui equam pullus ſuxerit. Hinc admittunt de induſtria, quos ἱπποθύλας uocant, tanquàm equimulgos, qui uiribus bonis modo equorum ſuperuenientes in paſcuis coëant. At ex equo & aſina genitus pullus Hinnulus uocatur, ut ſcribit Plinius & Varro. Mulum lxxx. annis uixiſſe Athenienſium monumentis apparet. Mulæ ipſæ non pariunt, quoniam differentibus ſpecie animalibus conſtant, & non iiſdem per naturam & temperamentum ſeminibus, ut ſentire uidetur Aphrodiſæus in problematibus. Sunt tamen in Syria quæ pariant, ſed ſui generis, ut refert Ariſtoteles hiſto. animalium primo: At mulus ipſe ſeptennis implere poteſt: cum equa etiam coniunctus, Hinum procreauit. Mulorum ductor Mulio nuncupatur, ſicut Equiſo equorum, Bubulcus boum, qui & bubſequa: nam Agaſo ab agendo generale uerbum eſt. Plinius in xxxv. Athenion Agaſonem cũ equo pinxit. Apuleius in Metamorphoſi: An te nos tractamus inciuiliter, qui noſtrũ aſinũ furatus abducis, quin potius effaris: ubi puerum eiuſdem Agaſonem necatum ſcilicet occultaris. Opilio ouium, quaſi ouilio. Suarius ſuum, qui porcarius, & Aepolus ex Græco, quaſi Aegolus, caprarum. Muli calcitrones, id eſt, calcibus infeſtantes, uitio arcentur, uini crebriore potu.

Ἱπποθύλαι. Hinnulus. Mulę ſteriles. Hinus. Mulio. Equiſo. Bubulcus. Bubſequa. Agaſo. Opilio. Suarius. Porcarius. Aepolus. Calcitro.

ASINVS.

Asinum quadringẽtis nummis emptum, Q. Axio ſenatori, haud ſcio an omnium pretio animaliũ uicto, inquit Plinius. Plagarum & penuriæ tolerantiſsimus negligentiam cuſtodis fortiſsime ſuſtinet, tardiusq́; reliquis armentis deficit. Nam ut notat Columella, laboris & famis maxime patiens, raro morbis afficitur: fri-

gore tamē obrigescit, utpote natura frigidus: unde & in Ponto & in Scythia non nascitur, ut Aphrodisæus & Aristoteles tradidere. Pullos asinarū epulari Mœcenas instituit, multū eo tēpore prælatos onagris: post eum interijt authoritas saporis. Onagri ipsi ē syluestri genere (unde nomē) in Phrygia & Lycaonia præcipui cū uenatibus agitātur, ita eminus lapides calcitrando emittūt, ut insequentium perforent pectora: aut perfractis oßibus capita ipsa displodant. Hinc in re bellica tormentum quoddam anagri nomen accepit, ut scribit Ammianus. Pullis eorum ceu sapore præstantibus Africa gloriatur, quos Lalisiones appellat. Martialis in Xenijs:

Pullorū asinarū usus in epulis.

Onagri.

Lalisio.

Dum tener est Onager solaq; Lalisio matre,
Pascitur, hoc infans sed breue nomen habet.

In Græcia asini Arcadici nobilitati, in Italia Reatini. M. Varro rei rusticæ secūdo scriptum reliquit sua memoria asinum uenisse sestertijs milibus sexaginta. Et Plinius de asinis hæc protulit: Quæstus ex his opima prædia exuperat, notum est in celtiberia singulas emi quadragenis milibus nummorum. Quartos in his dentes à dijudicanda ætate gnomones dicemus, ut ex Aristo. hausimus: apud quem etiā ad quadrupedū ætatem dignoscēdam hoc scitu dignū, & experiētia cognitum legimus, cutem prætentam maxillis, detractam & mox relaxatam, ilicò in suum locum redeuntem, indicium præbere recentioris quadrupedus: at diutius rugatam permanentem, ueteris signum ostentare.

Gnomones dentes.

Equus iunior a ueteri quomodo dignoscatur.

CAMELVS.

Camelos inter armenta pascit oriens. Bactri eos mittunt, & Arabia, ut scribit Diodorus: sed in

hoc differunt, quòd Arabici bina in dorso habēt tuberçula, singula Bactriani. Ad ministerium duplex habentur, onerum enim salmas, iumentorū uice, dorso ferunt, ut tradit Caius Iurecōsultus ad L. Aquiliam: ideoq; inter dorsuaria animalia numerandi, & equitatū præbēt in prælijs perniciores, sed imprimis fœminæ: Coituri solitudines petunt ut elephantes. Matres nūquam superueniunt, si quis etiam cogere uelit non patiuntur. Cum de industria custos in uenerem cum matre miscere camelum fecisset, is re cognita sceleris cōmißi, anxius camelarium paulò post morsu interemit, ut refert Aristo. histo. animalium nono. Sitim quatriduo tolerant, potu nō gaudent nisi aquam prius turbidauerint. Equos impensius odore formidat, & equus camelum, adeò equidē ut nec speciem eius intueri, nec odorem sentire sustineat, ut author est Herodotus. Durāt in annos quinquagenos, quidam & in centenos, testibus Plinio in viij. & Solino in collectaneis. Primū autem camelos uidere Romani, qui cum Scipione Antiochum deuicere: atq; iterum, qui cum Archelao ad Orchomenum & Cheroniam dimicarunt, ut Plutarchus in Lucullo attestatur. Nunc paßim Dromedarios appellamus, inter ueterina animalia numerandos: qua dictione, ut nomen indicat, notamus animalia ad uecturas idonea. Hinc Veterinarij, curam ueterinorum profitentes, qui & Cteniatri, id est, Iumentarij, à medela iumentorum dicti. Apud nos consueuere etiā illa locāda domi nutricare ad quæstum: unde equos, mulos: asinos, meritorios uocitamus, sicut scorta meritoria, & tabernam meritoriam. Orosius: E taberna meritoria fons olei terram exundauit.

Salmæ.

Dromedarij.
Veterina.

Veterinarij.

Meritorij equi.

CANIS.

CAnis, qui græcè κύων, ad totius domus, sed præcipue stabuli custodiã, tam in oppidis quàm pagis eligendus est: familiam nanque & pecora obseruat, latratu fures indicando. Quis famulus, inquit Columella, amantior domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor inueniri potest uigilantior? quis deniq; ultor & uindex constantior? Garamantum regem, canes ducenti, resistentibus sese opponentes, ab exilio reduxerunt. Colophonij & Castabalenses ad bella, canum agmina & cohortes habuere. Volcatium etiã nobilem, qui authore Plinio, ius ciuile Cassellium docuit, é suburbano Asturcone redeuntem, cum aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Soli canes nomina sua recognoscunt. Itinerum meminerunt, uocem domesticam agnoscũt, dominos æqualiter & fideliter omnes diligunt. Hinc Lucretius:

Canum fido cum penore corda.

Lismachi regis canis flammæ se iniecit, rogo domini accenso, & pariter igne est absumptus. Iasonis quoq; Licij interfecti canis inedia uitam finiuit. Aluntur etiam num canes ad uenationem. hinc Venatici dicti: quorum alij lepores, capreolos, & id genus cætera cursu præuenientes, mordicus apprehendunt, atq; interimunt: alij sagaces odore ferarum uestigia scrutantur, & uenationes retiariam, accipitrinam, & cursoriam adiuuant. Hi pendulas & ampliores sortiti Plaudorum nomen acceperunt. Sed qui aduersus apros spumantes, lupos rapaces, ursos informes, & ferociora animalia emittuntur, collum corio cum clauis acutis, & eminentioribus,

Canum fides.

Canũ memoria.

Venatici canes.

Sagaces canes.

Plaudi.

Millus. cui Millus nomen est, uestiti prodeunt. Venandi uerò
Venationis author. modum Curetes induxere, ut est apud Diodorum. Suscepere postea cæteri, & imprimis Persarum reges, tanquàm uerißimam rerum bellicarum meditationem. Commendatur à Platone in libro vij. de legibus, cum fit canibus, equis, & corporeis uiribus. Quicunq; habuerit horoscopum in quarta parte leonis, erit uenator, ut Firmicus testatur. Sunt & canes sponte in uenatio-
Vertagus. nem exeuntes, prædamq; domum referentes, Vertagi nuncupti. Martialis:

Non sibi sed domino uenatur Vertagus acer,
Illesum leporem qui tibi dente feret.

Melitei. Sunt præterea Melitei à loco, paruuli, in delitijs olim fœminarum, ut nunc, præsertim religioni addictarum celebrati.

PRAESEPIVM.

PRæsepium dicitur ubi iumẽtis cibus ministratur. Hinc Poëta:

Aut intus clausos sátura ad præsepia seruant.

Apuleius Methamorph. 6. Præsepium meum ordeo paßim repleri iubet, fœnumq; bactriano camelo sufficiens apponi. Columella: In stabulo sint ampla præsepia, super quæ transuersi asseres in modum iugeri, à terra septem pedibus elati, cõfigantur, ad quos religari poßint
Præsepe. iuuenci. At Præsepe ipsum proprie stabulum dicetur: li-
Capistrum. gnum uerò ad quos equos, cæteraq; iumenta capistris (ita enim ipsa lora dicuntur) religare solemus non ali-
Vacerra. ter quàm ad ansulam uel uncinum, Vacerra nominatur. Columella clatrorum genus uacerras appellat, quibus robore factis caueæ muniuntur.

FVRCVLAE

FVRCVLAE SIVE FVRCILLAE.

FVrculæ ſiue Furcillæ dicuntur, quibus & frumenta cillentur, ideſt mouentur (nam cillere eſt mouere, ut ſcribit Seruius) & quibus fœnum, palea, & id genus reliqua, iumentis miniſtrantur. iiſdem ruſtici in fœnu colligendo utuntur. Marcus Varro rei ruſticæ primo: Herba cum creſcere deſijt, & æſtibus areſcit, ſubſecari debet, & quo perareſcat furcillis uerſari. Furculæ ipſe uidentur à furca ὑποκοριστικῶς deductæ. Furcilles quoq; è ferro dicimus bidentatos, uel tridentatos, quibus utuntur ſtabularij ad excrementa iumentorum paleis mixta (Fimum appellant, unde Fimeta, quæ Sterquilinia) è ſtabulo eijcienda. Sed furciles quoq; ſiue furcilla dixerunt, quibus homines ſuſpendebant, authore Pompeio.

Cillere. Furcilles. Fimus. Fimetum.

RASTELLI.

RAſtelli propriè quibus per fœniſecia fœſtucas abradimus: à quo abraſu Raſtelli ſunt nominati, ut author eſt Marcus Varro in libris linguæ Latinæ, & ruſticæ primo: Tum de pratis, inquit, ſtipulam raſtellis eradi atque addere fœniſecio cumulum: quo facto ſicilienda prata, ideſt falcibus conſectanda, quæ fœniſecæ prætierierunt. Verum & ſtabulariorum uſibus deputantur: iiſdem quoque terram effodiunt, unde Suetonius in Nerone: Turbaq; ſigno dato primo raſtello humum effodit, & corbulæ congeſtam humeris extulit. Colligitur autem fœnum per fœniſecas, & cæteros in metas, ſtrues, uel cumulos, quas Columella uidetur Strigas uocare: nam Strigæ ordines ſunt rerum inter ſeſe compactarum.

Sicilire. Striga.

FOENVM.

Barbarici equi. Farrago. Fœstuca. Fœnisecæ. Prata. Cordum. Corda fruměta. Cordi agni. Socordes.

FOeno aluntur iumenta, datur & stramentũ. Equos uerò generosiores, & ad cursum præsertim paratos, quos barbaricos dicimus, paleis, & zeatico hordeaceoúe cibario, qui sunt principum equisones alere consueuerũt. At uerno tempore equis iunioribus imprimis, per continuos dies plusculos farrago exhibetur, qua & purgantur, & obesiores euadũt: de hac Plinius in. xviij. Pompeius & Marcus Varro in re rustica meminerunt. Hoc scitu dignum est, quod refert Aristotel. histo. animalium. viij. farraginem pilum expolire, cum frugibus grauida est: inutilem, cum duris iam aristis inhorrescit. Fœnum autem ipsum & Fœstuca, authore Pompeio, à fœtu nomina traxerunt: à fœno Fœnisecæ, qui fœnarijs falcibus fœnum in pratis secant. Columella rei rusticæ secundo: Ita necubi ferramẽtum fœnisecis poßit offendere. Alij fœnum à fœnore deducunt, quòd nil aliud sine aliqua cura tantum fœnoris præbeat. Vnde prata, à quibus fœnũ, antiqui dixere quasi parata. Fœnum mense Maio primũ secant fœnisecæ, tum etiam postea, maximeq; si prata sint irrigua. Quod sero natum, & ferè autumnale, Cordum nuncupamus. Plinius: Rursus inquit, desecta rigari oportet, ut secetur fœnum autumnale, quod Cordum uocant: ueluti corda frumenta tarde maturescentia dicuntur, authore Pompeio. Item cordi agni, qui & Socordes, post tempus cum remanserint in uoluis intimis, ut tradit Marcus Varro rei rusticæ secundo.

STRAMENTVM.

Spicilegium.

STramentum è stipula culmisq; faciunt, sed optimũ cum nondum pluerit, & ante spicilegium, quo reli-

ctas spicas colligunt: sicut racemos relictos, Racematio- Racematio.
ne. Plinius in. viij. Vbi fœni inopia stramento paleam quærunt. Item alibi de hordeo loquens: Palea ex optimis, stramento uerò eius nullum cōparatur. Et Marcus Varro rei rusticæ primo: Infra manum stramentum, quod terræ hæret, postea subsecatur. Contra quod cum spica stramentum hæret, corbibus in arcam defertur, ubi discedit in aperto loco palàm, à quo nominata potest esse Palea: stramentum à stando, ut stramen, dictum putant, Palea. Stramentum. Stramen.
alij à stratu, quod pecori substernatur. Palea ipsa è culmis & stipulis tenuioribus impendio probatur. Plures gentium ea pro fœno utuntur. Optima est è milio: proxima ex hordeo, peßima è tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Nostri substratu animalium illam præcipue seruare consueuerunt. Datur & per hyemem interdum armentis. Cæteris præfertur Viciæ palea in cibarijs, si maturæ fuerit collecta. Hoc unum addimus, Culmum dici calamum, Stipulam uerò folia quæ ambiūt Culmus. Stipula.
culmum. Vergilius:

Culmumq; leuem, stipulasq; uolantes.

FISCINA.

Fiscina à ferendo nomen accepit, ut scribit Marcus Varro: Ea nanque feruntur paleæ, fœnum, frondes, & id genus reliqua. Ouidius:

Vnde data est ægrè fiscina frondis oui.

Et Plinius: Frondarias fiscinas quatuor implere frondatorem iustum esse autumat. Sed Vergilio cum dixit:

Aut ficilis rubea texantur fiscina uirga.

A rubo, qui Vitilium usu commendatur Plinio, Rubea est, quando rubeus à colore nō est à doctis receptus, Rubea fiscina.

Rubia. *nisi legas rubia ab oppido Campaniæ: nam Rubia alias*
Fiscella. *herba offectores utuntur.* Inde *Fiscella uas è iuncis aut uimine qua caseus formatur.* Diuus Hieronymus *ad Rusticum: Vel fiscellam texe iunco, uel canistrum lentis plecte uiminibus.* Tibullus:

Tunc fiscella leui dextera est uimine iunci,
Raraq; per nexus est uia facta sero.

Fiscellus. *Ab ea* Fiscellus, *ut opinor, casei mollis appetitor nuncupatur. Est & fiscella è uiminibus, funiculisúe cõtexta, qua boum ora faucesq; mulorum capistrantur.* Plinius *in. xviij. Fiscellis capistrari boues oportet, ne germinum tenera præcerpant.* Fiscina *item olei factores utuntur, ut idem decimoquinto ostendit.*

STRIGILIS.

Stringere. STrigilis *instrumentum è ferro dentatum à stringendo, quod radere significat, dici potest, quo equos, & id genus iumenta expolire solent equisones, è corpore*
Equotriba. *sordes abradendo.* Vnde *Equotribas appellabimus, qui*
Mulotriba. *equos, ut* Mulotribæ Plauto, *qui mulas fricãt.* Apud *antiquos propriè ad usus balnei strigiles fuere, ut dicemus.*
Strigiles pisces. *Strigiles etiamnũ sermone uernaculo pisciculi quidã dicuntur, quorum frequens fit captura per hyemes.* Hi *ueru tosti, sale, aceto, oliuo, pipere, & cinnamomo conditi paropside in cibis non improbantur.*

FRENA.

FRena *quibus equi coërcentur.* Seneca:

Hippolytus arctis continet frenis equos.

Ea inuenere Peletronij, *qui & strata equorum primi*
Oreæ. *monstrauerũt.* Oreas *quibus ora frenantur: sicut aureas*
Aureæ. *quæ ad aures religantur, authore* Pompeio *dicemus.* Ast

Postomis ad cohibendam tenaciam naribus imponitur, Postomis.
ut tradit Nonius Marcellus. Est & inter frena Lupus, Lupus.
quem Lupatum nonnulli: Hinc Poëta, Lupatum.

Duris parere lupatis.

Et Papinius in Achil.

Non aspera præbet ora lupis.

Est & Chamus, quo Dauidis Psalmo. xxxj. usus est diuus Hieronymus. Nisi potius hi fuerint septuaginta interpretes, quorum Psalterium per horas cantatur, ut quibusdam placet. Chamus.

HABENAE.

Habenæ, quæ & retinacula, frenis annexa sunt lora, manuq; tenentur, ut equum in gyros flectere, impellere, & retinere ualeamus. Vergilius de Turno: Retinacula.

Manibus mollitur habenas.

Silius Italicus Punicorum septimo:

Ferrato calce atq; effusa largus habena,
Cunctantem impellebat equum.

Vbi per calcem ferratum calcaria è ferro intellexit, quibus equos concitamus, nō aliter quàm flagellis è summis arborum partibus, è loris, è neruo taurino. Freni uerò ipsi à frontalibus pendent, quæ caput equi hincinde uinciunt, & additis bullis interdum auratis, gemmisq; uenustant. Pli. in. xxxvij. de Coclyde gemma, Quondãq; tantæ magnitudinis, inquit, fecere, ut equis regum in Oriente frontalia atq; pro phaleris, pensilia facerent. Calcaria. Frontalia.

EPHIPPIVM.

Ephippium sella dicitur, quæ equis ad molliorem uecturam imponitur, & loris canabinis (quæ cingulas uocitant) uentrem cingentibus, ne diffluat, contine= Cingulæ.

tur. Martialis ephippij lemmate præposito in Apophoretis:

Stragula ſuccincti uenator ſume ueredi,
Nam ſolet à nudo ſurgere ficus equo.

Ephippiati equi. Deſultorij. Inde equi Ephippiati, quorum contrarij ſunt, à noſtris Deſultorij nuncupati, quòd ex his facilè deſiliant deſultores, qui, teſte Manilio in quinto Aſtronomiæ, fiũt ſub ſigno Eniochi. At generaliter omnia quæ mulis equis ue inſternuntur Strata dixere: & equos Stratos ac Inſtratos, eis ornatos. T. Liuius in ſecũdo bello Punico: Armatos deinde inſtratisq; equis ſignum expectare. Et ab urbe cond. lib. vij. Mulis ſtrata detrahi iubet. Seneca ad Lucilium: Stultus eſt, qui equum empturus non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frenos. Silius:

Strata. Strati & inſtrati equi.

Stratumq; oſtro quem ceperat ipſe Cornipedem.

Strapedes. Ephippio autem dextra ac ſiniſtra loris quibuſdam ferreæ machinulæ adduntur, quas Strapedes eleganter & Latialiter appellabimus: quia in his ſeſſores dum terga premunt equorum, pedes habere conſueuerunt. apud maiores, ut in ſtatuis equeſtribus apparet, non fuere. Ephippium ipſum dicitur, quòd ſupra equum ponatur: nam Græci ἵππον equum nominãt, unde hippodromus, Hippiatros equomedicus, Hippocãpus piſcis, Hippomanes & caruncula & uirus, Hippona dea equorum, ſicut Bubona boum, Hippoconij uerò mangones ab equis componendis, colorem fuco, robur inani ſagina, ut ait Quintilianus, mentiẽtes: & Hippiades ſtatuæ mulierum equeſtres, qualis Chloëliæ inter obſides Porſenæ poſita dicitur, ac Hippagones naues tranſuehendis conuehendisq; caballis aptæ.

Hippiatros. Hippocampus. Hippomanes. Hippona. Hippoconij. Hippiades. Hippagones.

MONILE.

MOnile non solum mulierum ornatus dicitur, sed equorum etiam, pendens à collo in pectus, ut scribit Pompeius. Ouidius in Fastis:

Dat digitus gemmas, dat longo monilia collo.

Aulus Gellius in noc. atti. equitatum inquit frenis, ephippijs, monilibus, phalerisq; præfulgentem: quæ uerba apud Macrobiũ in saturnal. recitat prætextatus. & Poëta de equis Latini.

Aurea pectoribus demissa monilia pendent.

POSTILENA.

POstilena incuruum lignum, siue crassius lorum dicetur, quod sub iumentorum cauda posuere, eo quòd à posteriore parte habeatur. Plautus in Casina:

Ita te à gerunda aqua curuum faciam probe, ut postilena possit ex te fieri.

Hinc per contrarium Antilena, qua pectus cingitur, ut pectorali. Sed & cingulas laterales legimus, à lateribus quæ cingunt. Adduntur ferè omnibus bullæ, ex orichalco in primis orbiculatæ, extuberantesq; ad ornatum & splendorem. Antilena. Laterales cingulæ.

PHALERA.

PHaleræ equorum ornamenta dicuntur, à uerbo Græco, quod illustrare significat. Vergilius:

Primus equum phaleris insignem uictor habeto.

Et poëta Satyrographus:

Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Vt phaleris gauderet equus.

Suetonius in Claudio: Crassus frugi equo phalerato & in ueste palmata.

HELCIVM.

HElcium dicitur ante pectus equorum, & id genus animalium, ab armis, id est, humeris pendens instrumentum quoddam tractorium, quo & motæ illi per machinulam innexæ uersantur, & curricula per lemonem trahũtur: unde & nomen accepit. ἕλκω etenim Græcè trabo Latinè interpretatur. Hinc Helciarius apud Martialem, qui fune canabino nauem trahit aduersus undas. Sidonius:

Helciarius.

Curuorum hic chorus Helciariorum.

De Helcio meminit Apuleius Metamorphoseos nono: Defectum alioquin me Helcio sparteo dimoto nexu machinæ liberatum applicant præsepio. & paulòpost: Helcio tandem absolutus refectuiq; securè redditus.

CLITELLA.

CLitellæ appellantur, quibus colligatæ sarcinulæ caulis, & id genus ueterinis, portantur, ut scribit Pompeius. Horatius in satyricis Sermonibus:

Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.

Inde muli Clitellarij. Plautus in Mustellaria:

Clitellarij muli.

Muliones multos clitellarios habent, ego habeo homines clitellarios, magni sunt oneris, qcqd imponas, uehũt.

Operimenta uerò quibus mulorũ, boumq;, & equorum dorsa conteguntur, Dorsualia uocãt: at sacculi scortei ad ferenda numismata, siue cætera ad iter peregrinationemq; necessaria, Bulgæ dicuntur, authore Pompeio: alij Vulgas uocitarũt. Seneca ab equis quibus portantur Hippoperas. Ipsius hæc uerba sunt ex libro epistolarum ad Luciliũ. xiij. M. Cato Censorinus (quẽ tam necessariũ reipub. fuit nasci, quàm Scipionem: alter enim cũ hosti-

Dorsualia. Bulgæ. Vulgæ. Hippoperæ.

bus nostris bellum, alter cum moribus geßit) Canthe-rio uidebatur, hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. Sunt & manticæ, ac per diminutionem Manticulæ paruulæ uiatoriæ. Aesopus ille festiuißimus Apologorum scriptor, duas manticas singulis dedit hominibus, Anticam & Posticam: in illa, aliena: in hac, nostra reposta sunt uitia. Sed utinam obuerterentur, ut sua quisq; uitia intueri poßit, aliena non tam facile posset. Verum nemo uidet, ut ille inquit, manticæ quod in tergo est. Mantica. Manticula.

AVIARIVM CAPVT IX.

ORNITHONES.

Rnithones loca appellamus omniũ alitum, quæ intra parietes uillæ solent pasci, ut ex M. Var. scribit A. Gelius noct. attica. secundo. Auiaria quoq; dici possunt, quòd aues ibi pascuntur inclusæ, quæ primus instituit, clausis omnium generum auibus, M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cepimus, inquit Plinius, animalia carcere coërcere, quibus natura cœlum aßignauerat. Vbi uerò opimabantur altilia, Saginarium à sagina dixere. Vnde Marcus Varro scribit in re rustica, pullos anserinos includi saginario. Est & Cors, quã cohortẽ quoq; dicimus, locus cinctus parietibus, quo Gallinæ, anates, & id genus reliqua habere in uilla solemus. Vnde cohortales apud rei rusticæ scriptores gallinæ uocantur. Ouidius: Gel.lib.2.c.20. Auiaria. Saginarium. Cors. Cohortales gallinæ.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Et Varro: Cors in qua pascebantur gallinæ, Græci

ὀρνιθοτροφεῖον. ὀρνιθοτροφεῖον nominant, à gallinis paſcendis, quas ὀρνίθας nuncupant, præ cæteras in eo includi ſolitas: nam & alias aues. Hinc ornithogonia de Auitij natura cõmentarios legimus. In urbana quoq; domo cortem facere poterimus, in qua paſcere ciconias, grues, pauones, gallinas, anſeres, & ſimilia dabitur ad uſus quotidianos. Excreta autem purgamenta tritici minuta ad cibos commode dabuntur gallinis, & cæteris auibus cohortalibus: & maxime cum annone caritas fuerit.

AQVILA.

Aquilæ, ut refert Aphrodiſæus in problematis, oculorum acie acutiſsima inter aues principatum ſibi uendicant, nunquam bibunt ueluti & cæteræ uolucres aduncæ, carniuoræ (quod faciunt genera auium rectunguia) fulmine non tanguntur. unde armigeri Iouis nomen acceperunt, C. Marius ſecundo conſulatu Romanis aquilam legionibus ſolam dicauit, cum eam antea unà cum lupis, equis, apris, & minotauris, in ſignis haberent. Plura aquilarum eſſe genera ſatis notum eſt, quorum ad uenationem nonnullis utimur. Hinc Aſturij, quas ab anatum uenatu Anatarias aquilas latialiter nuncupabimus, principes & ditiores ad delicias alumnantur: quemadmodum & accipitres, quibus ſocietate quadam aucupantur ſagacibus catulis aues excitantibus, quas humana gula populetur. Verum lepuſculos etiam aquilæ uenantur: Vnde Græcis eſt λαγωφόνος. De accipitrum aquilarumq; generibus multa Plinius, Albertus magnus, & Ariſtoteles tradiderunt, apud quos complurima, ſi uolueris, diligens lector inuenies. Sed plurima in libellis, qui cura uirorũ principum

Aquila Romanorum ſignum.

Anatariæ aquilæ.

Accipitres.

Λαγωφόνος.

& ditiorum extant, super educatione accipitrum & cæterarum auium, quæ uenationis sociæ sunt.

PAVO.

PAuo auis Iunonia laudatus expandit colores caudæ aduerso maxime sole (nam sic fulgentius radiant) sed non ante trimatum. Vnde Epigrammatarius poëta de pauone in Xenijs:

Miraris quoties gemmantes explicat alas,
Et potes hanc sæuo tradere dure coquo.

Est illi, ut refert Aristoteles Histo. animalium primo, cura ornatus & politura, ueluti mansuetudo elephantis, & uulpibus astutia. Pauonē cibi gratia primus occidit orator Hortensius: saginare uerò instituit M. Aufidius Lurco, circa nouissimum Piraticum bellum, reditusq; ex eo quæstu sestertiū sexagena millia habuit. Eius caro non facile corruptione putrescit, ut Diuus Augustinus in Dei ciuitate attestatur.

PHASIANAE.

PHasianæ dictæ à Phasi Colchorū fluuio existimantur. Ab Argonautis nanq; ex ea regione in Græciam transportatæ sunt. Id quod Martialis disticho, cui Phasianæ lemma est, dilucide ostendit:

Argoa primum sum transportata carina,
Ante mihi notum nil nisi phasis erat.

Et Petronius Arbiter in satyris:

Iam phasidis unda Orbata est auibus.

Phasianæ in cibis præ cæteris uolucribus commendantur, nutriunt enim impensius, nec stomachum, utpote concoctu faciles, lædunt. In hanc autem Itim Terei mutatum Mythici fabulantur. Itis.

PERDIX.

PErdices libidinosissimæ aues creduntur. Plinius in decimo: Illæ quidem & maritos suos fallunt: quoniam intemperantia libidinis frangunt eorum oua, ne cubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desyderio fœminarum, uictum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices: Trogus inquit, & gallinaceos aliquando. Idem Aristoteles Histo. animalium nono scriptum reliquit. Hinc M. Varro: Sic perdices quæ, ut Archelaus scribit, uoce maris audita concipiunt. Et Solinus: Dimicant circa connubium, uictosq; credunt fœminarum uice sustinere Venerem. Ipsas libido sic agitat, ut si uentus à masculis flauerit, fiant prægnantes odore. Iucundissimi sunt saporis, & ideo solis diuitum mensis apud ueteres ponebantur. Martialis:

Ponitur Ausonijs auis hæc rarissima mensis,
Hanc in lautorum mandere sæpe soles.

Est de illa & nostrum distichon:

Lautorum dubijs perdix sodomitica cœnis
Aptior, ægrotis iuscula sæpe dedit.

Theophrast. philosophorum peritissimus omnes in Paphlagonia perdices bina corda habere scripsit, sicut in Cherronoso ad Propõtidem lepores bina habere iecinora testantur Plinius & Aristoteles.

COTVRNIX.

COturnices à sono uocis, authore Pompeio, apud Delon, partu deorum insignem, primò inuentæ, unde insula nomen accepit: ὄρτυγας Græci nuncupant, Neoterici Qualeas. Cibos gratissimos habent uenenorum semina: nam elleborum comedunt hominibus letife=

ὄρτυξ
Qualeæ.

rum, ut refert Aphrodisæus in Problematibus. Lucretius in libris de rerum natura:

Præterea nobis ueratrum est acre uenenum,
At capreis adipes & coturnicibus auget.

Quam ob causam mensis prudentiorum damnatæ, simulq; propter morbum comitialem despui suetū, quem solæ animalium sentiunt præter hominem, authores Plinius & Solinus. Hinc nos disticho lusimus:

In precio sum nunc olim damnata coturnix,
Vox nomen, precium dat sapor ipse mihi.

Paruæ sunt auiculæ, & cum ad nos uenerint potius terrestres quàm sublimes, nam aduenæ sunt, ut hirundines per uer uenientes ad nos, flare incipiente Fauonio, quem ob id Chelidoniam uocarunt à uisu hirundinis quæ Græcè χελιδών. Hinc Chelidonia herba, qua oculis pullorum in nidulo uisum restituunt. Aristote. Histo. animaliū octauo scribit, Coturnices abire ducibus glottidie, otto, & ortygometra, atq; etiam cinchramo, à quo & noctu inquit, reuocantur.

Hirundo. Chelidonia. χελιδών. Glottis. Ottus. Ortygometra. Cinchramus.

PORPHYRIO.

Porphyrio auis est laudatißima in Comagene, nobilior tamē Balearica, ut tradit Plinius. Cui inter aues hæmatopodas à colore pedū sanguineo numerandæ. Rostrū, quod pro maxillis aues habere testis est Aristoteles, & prælōga crura rubēt. Auium sola morsu bibēs, cibū omnē aqua tinctum ad rostrum pedibus ueluti manu affert. De illa disticho meminit Martial. in Xenijs:

Hæmatopodes aues. Rostrum.

Nomen habet magni uolucris tam parua gigantis,
Et nomen Prasini Porphyrionis habet.

Hanc ego crediderim esse, quam Siculi & Romani

uernacula lingua Coturnicem appellant: nam aliã esse
Phœnicopterus. *à phœnicoptero, ex pennis rubentibus nomen adepto, certo certius est.*

GRVES.

Grues, quæ à sono uocis, excubias nocte diuidũt, capite super alam condito dormiunt, alternis pedibus insistentes. Dux ipse detecto capite prospicit, & quod senserit ore significat. Nam de lapide quod dicitur, falsum esse Aristoteles Historiæ animalium viij. existimauit. Abeunt ex ultimis in ultima flatu secundo uolantes. Hinc ex Scythicis campis ad paludes Aegypti superiores, unde Nilus profluit, uenire dicuntur, quo in
Pygmei. *loco cum pygmeis bellantur. Sed certe genus tum hominum, tum etiam equorum pusillum, ut dicitur, est: deguntq; in cauernis, ex quo nomen à subeundis illis accepere. Aetatem in his indicat color, nam senectute fuluescunt, authore Solino: cuius rei causam reddit Aristoteles ultimo de generatione. Volãtes autẽ ordine quodã, Y literã faciũt: id quod Palamedẽ deprehẽdisse legimus. Diuus Hieronymus ad Rusticũ de uita monastica: Grues inquit, unam sequũtur ordine literato. Martialis:*

Turbabis uersus, nec litera tota manebit,
Vnam perdideris si Palamedis auem. Et Claudianus:
Pendula ceu paruis moturæ bella colonis,
Thracia cum tepido permutant strymona Nilo
Ordinibus uarijs per nubila texitur alis
Litera, pennarumq; notis inscribitur aër.

Plinius, In Balearibus inquit, insulis in honore men-
Vipiones. *sarum esse Vipiones, sic enim uocant minorem gruem,*
Pipiones. *at Pipiones pulli sunt columbini.*

CICONIA.

Ciconiæ lingua carere dicuntur: ſonum enim quẽ cædunt oris potius quàm uocis eſſe exiſtimarunt. Maxima eſt his, nec uulgaris pietas, ſenectam genitricũ uiciſsim educando ut Ariſtoteles nono hiſtoriæ animalium author eſt. Tantus his præterea honos in Theſſalia, ſerpentum exitio, ut capitale fuerit ciconiam occidiſſe, ut refert Solinus. Cornelius Nepos, qui ſub diuo Auguſto Cæſare deceſsit, cum ſcriberet turdos pauloante cœptos ſaginari, addidit ciconias magis placere quàm grues cum hæc nunc teſte Plinio, ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigiſſe, Ciconiæ autem pulli in cibo lippitudini impendiò medentur: hos apponere menſis inſtituit Ruffus prætorius, ut apud Porphirionẽ legimus, Ciconia ipſa Græcè πέλαργος. πέλαργος.

ANSER.

Anſer natura eſt ad ſenſus & ſtrepitus ales acuta & ſolicita. Eidẽ uigil ineſt cura, defenſo capitolio maxime celebrata, quo tẽpore Galli Senones urbe capta & incenſa, duce Brenno, capitoliũ noctu aſcendentes, anſerum ſtrepitu ac clangore excitato Manlio, deiecti fuere, ut ſcribunt T. Liuius v. ab urbe condita: Plinius, & Plutarchus in Camillo. Hinc Lucretius:

Romulidarum arcis ſeruator candidus anſer.

Apud ueteres cõmendabantur in cibis anſeres, præſertim iecinore, quod fartilibus quibuſdam in uentre, ut creſceret, excogitatum eſt, exemptumq́; lacte & mulſo magis augeri. Horatius: Non ſine farre

Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi.

Scipio, an Metellus, an M. Seſſeius tantum bonum

inuenerit, incertum est. Cotta quidem Messalinus palmas pedum ex his torrere, atq; patinis cum cristis gallinaceorum condire monstrauit. Commendantur apud nos & pluma, qua culcitras farcire consueuimus, & adipe: Liquamine etiam inde excogitato, quo præcipue Hebræi condimentis utuntur. Locus autem proprie ubi aluntur anseres, χηνοβοσκεῖον Græci appellauere: nam χήν χηνός anser est.

Pluma anserina.

Χηνοβοσκεῖον.

ANAS.

Νῆσσα.

ANas, quæ græcè νῆσσα, à natãdo nomen accepit. Cicero: Serpere angues, natare anaticulas, uolare merulas, cornibus uti uidemus boues, Nepas aculeis, suam deniq; cuiq; naturam esse ad uiuendum ducem: in aquis enim libentius quàm in terra uersatur. Ex quo inter ἀμφίβια numeratur, quæ Græci uocant auium genera uitæ duplicis, cum non tantum terrestria, sed aquatilia desyderant pabula, ut Varro, Plinius, Columella, & Ammianus scripsere. Aristoteles hist. animalium vij. refert circa lacus & amnes uersando uictitare anates, olores, phalarim, urinatricem, boscam, anati similem, sed minorem: holores & anseres quemadmodum Gauiæ, mergi, fulicæ. Cæteris auibus domesticis calidior est, & plurimi nutrimenti, ut est apud Auicēnam. A gulosis & pectore & ceruice commendatur in cibis, unde Epigrammatarius poëta in Xenijs:

Ἀμφίβια.

Phalaris.
Bosca.

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantum
Et ceruice sapit, cætera redde coquo.

Vbi anates clausæ pascuntur νησσοτροφεῖον Græci dixere.

Νησσοτροφεῖον.

CYGNVS.

CYGNVS.

CYgnus Græcè, ut inquit Higin. olor Latinè, auis est tota candida, quæ morti proxima cantum flebilem canere dicitur, quasi diuinans meliorem esse mortem quàm uitam. Ideoq; Apollini uaticinationum Deo erat dicata, ut scribunt M. Tullius, & Plato. Martialis:

Dulcia defecta modulantur carmina lingua,
Cantator Cygnus funeris ipse sui.

Cygnus Phaëtontis amator post illius interitum, diutino fletu in hanc alitem mutatus esse dicitur in fabulis. Aduenientes è longinquo olores colla præcedentibus imponunt, & fessos ad terga recipiunt, author Plinius. Sic dicti, ut quibusdam placuit, quòd in totum candicant: ueluti Holocaustum, uictima quæ integra ignibus imponebatur: Holographum testamentum, sola testatoris manu scriptum, & holophanta in omnibus mendax.

Holocaustum.
Holographum testamentum.

STRVTHIOCAMELVS.

STruthiocamelus auis est magnitudine reliquas excedens, ita ut bestiarum penè generi sit adnumeranda, nam à terra non tollitur: pedibus pugnat, quibus hominem etiam prosternit: concoquit deuorata quantumuis durissima, ut clauos quoque ferreos. Commendantur oua ipsius, propter amplitudinem recepta pro uasculis, & pennæ ad cristas galearum, conos adornantes, ut Plinius author est.

GALLVS.

GAlli gallinacei sydera nouere, ternas distinguentes horas interdiu, ipso cantu: quem generosissimi ferarum leones extimescunt, ut scribunt Solinus & Lucretius. Mortales ad opera excitant, somnos abrumpen-

testatem ante lucem in crepusculo canere solent, diem aduenire nuntiantes, cuius rei causam reddit M. Cicero de diuinatione ex Democriti authoritate: Canere autem desinunt castrati. De his Plinius in decimo: Horum, inquit, sunt tripudia solistima, hi magistratus nostros quotidie regunt, domosq; ipsi suas aut claudunt aut reserãt: hi fasces Romanos impellunt aut retinent. Iubent acies aut prohibẽt, uictoriarum omnium toto orbe partarum auspices. Hæc ille. Moris enim fuit Romanis ducibus pugnam inituris aduocare pullarium, ut offas Gallis obijceret ad augurium capiendum: si uescerentur ratum erat auspicium, cum aliquid ore excidisset Terripudium dicebatur Solistimum: mox Tripudium dictum, quoniã scilicet esca in solo cadebat. Marcus Tullius de diuinatione libro primo: Cum terripudio Flaminius auspicaretur, Pullarius diem prælij committendi differebat. Gallus Græcè ἀλέκτωρ, unde Alectorius lapis, qui in uentriculo ipsius inuenitur.

Pullarius. Terripudium solistimum. Tripudium. Alectorius.

CAPONES SIVE CAPI.

Capi siue capones, galli gallinacei castrati dicuntur, ut scribit M. Varro, & Columella. Differunt ergo a gallis, ut maialis à uerre, cantherius ab equo admissario, ueruex ab ariete, & caper ab hirco. At in cibis gratiores sunt, utpote remoto ueneris usu facti pinguiores & salubrioris nutrimenti. Martialis in Xenijs:

Maialis. Cantherius. Veruex. Caper.

Ne nimis exhausto macresceret inguine Gallus,
Amisit testes, nunc mihi Gallus erit.

Plinius, Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, lumbis adustis candẽte ferro, aut imis cruribus, mox ulcere oblito figlina creta, facilius ita pinguescunt. Arist.

histo.animalium.viij. Castrantur gallinacei parte nouissima sui alui, quæ cum coëunt cõcidit: hanc enim si duobus aut tribus ferramentis adusseris, capos facies. Perfecte castratis crista pallescit, & ipsi cucurrire desinunt, neque rem ueneream repetunt. Castrata autem omnia auctiora, quàm nõ castrata euadũt. E gallis apud nos euulsis testiculis per posteriora modico uulnere capones fiũt. Hinc nostrum Distichon: Cucurrire.

Pinguior ut fierem dempsit genitalia lumbis
Rustica, sumq; capus, anteà Gallus eram.

Pinguescunt autem milij farina cum melle, præsertim & turundis in cibo datis. Nam Plinius eo nomine uocat bucceas, quibus farcire saginareq; gallinas, anseres, & capones solemus. Turundę.

GALLINA.

Gallinæ omni tempore in loculamentis dispositis, aut ab ipsismet electis loco abditiore oua pariunt, præterquàm duobus mensibus, hyemis brumalibus. Sed non omnia ad prolem apta: egerunt nanque irrita quàmplurima, quæ à Græcis ὑπανέμια, quasi subuentanea, à Latinis Zephyria dicuntur, & minora & minus iucundi saporis: quædam geminos includunt uitellos. Pumilionum genus fœcunditate laudatur. Aristoteles hist. animalium sexto. Adrianæ gallinæ, inquit, quidem sunt corpore, sed quotidiè pariunt: nam quod incremento corporis deest, in excrementum seminale exundat, ut idem refert de generatione libro tertio. Vulgares etiam gallinæ fœcundiores sunt generosis, patauinas commendat magnitudo. Saginatæ libras sexdecim pondere exuperant. Primi Deliaci saginare docuerunt. Ὑπανέμια. Zephyria. Pumilię gallinę.

Exceptæ cœnis fuere interdicto legis. C. Fannij consulis annis.xj.ante bellum tertium punicum.Pinguescunt autem in tenebris, farina mulso conspersa in cibis addita, authore Columella. Martialis in Xenijs de altili gallina præmisso lemmate:

Pascitur & dulci facilis gallina farina,
Pascitur & tenebris,ingeniosa gula est.

Puluere impendio delectantur, in quo sese uolutando quodam modo scabunt. Sunt enim pulueratrices ueluti ex humiuolis,alauda,perdix,& attagena Ioniæ laudatißima.De gallinarum generibus, ouis, & incubatu: ac de gallinarijs constituendis Plini.in.x.& Columel. in.ix. scripsere. Hoc unum minime prætereundum, pullis exclusis matrices glocitatrices sub caueis ex salice cæterisq; uitilibus concinatis includendas in pullis,quoad illi firmiores fuerint.Nec illud quoq; omittendum quod scribit Iulius Pollux, caueam in quam se cortis alites cubitum ituræ recipiunt,dici πέταυρον.

πέταυρον.

PVLLI GALLINACEI.

Pullaster.

PVlli gallinacei dicuntur fœtus gallinarũ, ut nomen præfert,adhuc tenelli: pullastrum & pullastram neoterice uocamus.M.Varro rei rusticæ tertio: Cors in qua pascebãtur gallinæ, & earum fructus erant oua & pulli.De his quoq; disticho meminit Martialis in Xenijs:

Si libycæ nobis uolucres & Phasides essent
Accipitres,at nunc accipe cortis aues.

Pullus.

Pullus autem generale uocabulum est omnium alitũ. Sed quadrupedum etiam quorundam fœtus pulli dicuntur, ueluti pullus equinus & asininus,á quibus pullini dentes,quos primum eijciunt, nomen adepti. Pullus item

Pullini dentes.

puer eius à quo obscœne esset amatus. Vnde. Q. Fabius (cui Eburno cognomen fuit propter candorē) quod eius natis icta esset fulmine, pullus Iouis est appellatas. Pullus quoq; ater color dicitur, qui græcè est à carbone ἀνθρακιός. Hinc Pullatus atratus & nigra ueste indutus.

Pullus Iouis. Pullus color. Pullatus.

TVRTVR.

Tvrtures uerno tempore occultantur, pennasq; admittunt, menstrua fœtura albæ inter illas commendantur. Illud scitu & admiratione dignum est, quod traditur, turturem amisso uiduam marito, arborem uiridem non petere, sed siccis ramulibus & truncis semper insidere, ac fluenta lympida ad potum turbidare. Pinguior in cibis probatur, & cura quidem leuiore quàm cæteræ aues saginantur: nam in tenebris milio pinguescit. Habitat æstate loca frigida, hyeme tepida: at Fringilla tepidis æstate, per hyemes frigidis delectatur. Dysentericis in cibo Turtures mire prodesse dicuntur, utpotè uentrem sistentes. sed efficacior ad hoc illarum sanguis habetur.

Fringilla.

FICEDVLA.

Ficedula auis paruula sic dicta uidetur, quòd ficubus pinguescat, ut author est. M. Varro in libris linguæ Latinæ. Vnde Martialis:

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uuis,
Cur potius nomen non dedit uua mihi.

Græci quoq; συκαλίδα, quò ficubus uescatur appellauere. hoc nomen autumno tantum poßidet: nam postea à nigro uertice μελαγκόρυφος uocatur, Latinè Atricapilla. Hoc scitu dignum, naturam auibus neq; uesicam urinæ receptaculū, neq; renes elargitam esse, quia multa

Atricapilla.

indigebant humiditate, ut oriri pennæ atque inde cresce-re possent. Neque omnino quidem mingunt, cum uerò bibunt stercus immodice humidum deijciunt.

TVRDVS.

TVrdos inter reliquas aues in cibis laudauit antiquitas, unde Horatius:

Nil melius Turdo, nil uulua dulcius ampla.

Et Epigrammatarius poëta in Xenijs:

Inter aues Turdus si quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima Lepus.

Præfertur eorum genus quoddam reliquis maiusculum pectore albo, nigrantibus maculis uariegato, quod merulæ magnitudine per hyemem iuniperi baccis enutritum, præsertim montana mittere sub Pillaris nomine consueuerunt. Turdi autem paulò ante diui Augusti Cæsaris principatum in turdario saginari cœpti sunt, ut ex authoritate Nepotis diximus. Columella rei rusticæ nono de educandis in ornithone turdis hæc scribit: Hac impensa curaq; Marcus Terentius ternis sæpe denarijs singulos emptitatos esse significat auorum temporibus, quibus qui triumphabāt populo dabant epulum. At nunc ætatis nostræ luxuries quotidiana fecit hæc precia. Sermone humano edocti loquuntur. Agrippina coniunx Claudij principis turdum habuit (quod nunquàm ante, inquit Plinius) imitantem sermones humanos cum hæc proderem.

Pillaris.

MERVLA.

MErulæ dictæ quòd meræ, idest, solitariæ uolitāt, ut sentit Marcus Varro in libris de lingua Latina. Hinc Merulatim solitariè dicemus. E nigris ruffe-

Merulatim.

ſcunt, canunt æſtate, hyeme balbutiunt, circa ſolſtitium mutæ, roſtrum anniculis maribus in ebur transfiguratur. Circa Cylenem Arcadiæ, nec alibi, cãdidæ naſcuntur. Primæ auium pariunt, & partum non educant: at feliciter ſecundum ducunt ad finem, ut Ariſtoteles hiſto. animalium quinto teſtatur.

STVRNVS.

STurni nigri albis diſtincti maculis, proprium habent cateruatim uolare. unde Sturmatim ſicut graculatim. Humanum ſermonem ipſi ac luſciniæ cantu imitantur. Papinius:

Auditasq; memor penitus dimittere uoces
Sturnus, & aonio uerſæ certamine picæ.

Et Plinius: Habebant, inquit, Cæſaris iuuenes Sturnum, item luſcinias Græco ſermone dociles, præterea meditantes in diem, & aßidue noua loquentes longiore etiam contextu. In luſcinia perfecta muſicæ ſcientia modulatus æditur ſonus, & nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuſcatur ex inopinato. Auſpicio efficaci in ore Steſichori cecinit infantis. Albicantibus pennis, nec quidem arte, olim luſcinia dono data eſt Agrippinæ Claudij Cæſaris uxori. Philomena ut fabulæ tradunt, cum per uim à Tereo eſſet uiolata, & elinguis facta ſatis decente Metamorphoſi hanc alitem ſibi induit. Vnde Martialis in Apophoretis:

Luſcinia.

Philomena.

Flet Philomena nefas inceſti Tereos & quæ
Muta puella fuit garrula fertur auis.

Nam armonia cantus & uarietate modulati ſoni commendatur.

PSITACVS.

PSitacus auis est tota uiridis, torque tantum purpureo in ceruice distincta. India & Orientalis plaga hac abundat. Papinius in Syluis:

Psitacus ille plagæ uiridis regnator eoæ.

Lib. 10. ca. 42. Plinius: India auem hanc mittit, Sitacen uocant, uiridem torque tantum miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit uerba pronuntiat, in uino præcipue lasciua: capiti eius duritia eadem quæ rostro. Hæc cum loqui discit, ferreo uerberatur gladio, non sentit aliter ictus: cũ deuolat rostro se excipit, illi innititur leuioremq; se ita pedũ infirmitati facit: cui adstipulantur Aristoteles, Solinus, & Apuleius floridorum secundo. Meminit etiam de illo Martialis:

Sitaces.

Psitacus à uobis aliorum nomina discam,
Hoc didisci per me dicere Cæsar aue.

Macrobius in Saturnalibus de August. Salutatus similiter à Psitaco, emi iußit eum. Idem miratus in pica, hanc quoque redemit: nam & picæ humana uoce sermocinantur. Hoc autem constat aues quæ literas proferre possunt lingua præ cæteris esse latiore: nam lata lingua, ut refert Aristoteles de partibus animalium secundo, absolutior est.

Aues sermocinantes.

PICA.

PIcæ adamant uerba quæ loquuntur, nec discunt tantum: sed diligũt, meditantesq; intra semet cura atq; cogitatione intentionem non occultant. Constat emori uictas difficultate uerbi: uerum addiscere facilius putant, quibus glans cibus est, & quorum pedibus ut hominis quini digituli numerantur. Non enim id omnibus in=

ſigne, ſed illud omnibus proprium, quòd cantu eloquuntur: ita ut uocem ſi audias, hominem putes. Nec mirum cum Pieri filiæ cum muſis auſæ cantu decertare in id genus auis ſint mutatæ. Statius:

Et Aonio uerſæ certamine Picæ.

Nuper, inquit Plinius, cerni cœpere picarũ genera, quæ lõga inſignes cauda Variæ appellãtur. His propriũ eſt omnibus annis cum ſeritur rapa celueſcere, ut corui omnes aquatici calueſcunt, ob id φαλακροκόρακες nominati: nam φαλακρός caluus græcè dici ſatis notũ eſt. Pica autẽ eadẽ eſt quæ κίττα græcis, unde cittam in pregnantibus dicunt: quoniam auis illius uariæ modo ſolẽt uaria appetere: nam & cruſtas (ut cætera taceam) ex fluminibus in eſcam petunt nonnullæ. Variæ picæ. Aquatici corui. φαλακροκόρακες. κίττα. Citta.

GORVVS.

Coruus, qui Græcè κόραξ, ore coire & parere uulgus arbitratur, ad quod reſpiciẽs Epigrãmatarius Poëta in apophoretis ſcriptum reliquit: κόραξ.

Corue ſalutator quare fellator haberis.
In caput intrauit mentula nulla tuum.

Id tamen Ariſtoteles de generatione animaliũ tertio negauit. Imperatores ſalutant, ut ſcribũt Plinius & Macrobius, hiſtoriam illius corui referẽtes, qui ſub Tiberio principe ſermoni aſſuefactus omnibus matutinis euolãs in forum, Tiberium, deinde Germanicum, & Druſum, Cæſares nominatim: mox tranſeuntem populum Romanum ſalutabat. Hunc Sutor ſiue æmulatione, ſiue iracundia ſubita ductus propter maculam calceis, excrementis eius poſitam interemit, tanta plebis conſternatione, ut ſutor interemptus ſit: funus uerò aliti celebratum cõſtrato Plin. lib. 10. cap. 34. Corui hiſtoria.

lectulo super duorum æthiopum humeros, præcedente tibicine ad rogum usq;, qui constructus dextra uiæ Appiæ ad secundum lapidem fuit, M. Seruilio, C. Cestio cõsulibus ad v. Kalẽdas Aprilis. Corui rarenter cibos uenantur, sed carne morticina, hoc est animalis per se mortui uescuntur, ut uultures (qui & Vulturij) & aquilarum plura genera. Apud ueteres futura significare putabantur cantu & uolatu. Inde Phœbo aues dicatæ deo diuinationis, ex eoq; à Silio Italico Phœbea ales coruus nuncupatur.

Vulturij.

Phœbea ales.

CORNIX.

Cornix & ipsa uoces humanas imitatur. Papinius in Syluis:

Quæ refert iungens iterata uocabula cornix.

Perdix. Omnes tamen ferè codices Perdix habent: quod etiãnum legi posse ipse crediderim propter perdicis fabulam Ouidianam. Adde quòd Serenus illam garrulam appellat, id est, canoram:

Aut ouum illitum tulerit quod garrula perdix.

Cornicem uerò uocalem inueniri, & nos liquido scimus, & Plinius locupletißimus testis accedit in x. sic scribens: Nunc quoq; erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Romani cornix è betica, primum colore mira admodum nigro, deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atque alia crebro addiscens. Cornicis uita longißima, utpote cui nouem nostras ætates dedit Hesiodus. Hinc Iuuenalis de Nestore ætate polychronia longæuo:

Exemplum uitæ fuit à cornice secundæ.

GRACVLVS.

GRaculi, ut ipse existimo, dicũtur à uoce, quã primæ nominis syllabæ correspondentem emittunt. M. Varro in libris linguæ latinæ credidit, quòd gregatim & agminatim uolitant. Est illis hoc nãq; peculiare & genuinum, ut quotidie uidemus. Non desunt qui à gerendo deducãt, quòd iacta frumentorum siue leguminũ semina gerant. Est præterea his & auri & argenti cõpluriumq; aliarum rerũ prima furandi natura: ex quo nonnulli Monedulas appellauere. Exprimũt etiam sermonem humanũ quo impẽsius delectant, & caueis emißi reuertuntur. Quidam attamen inter genera modularum, quæ tria faciunt, Gracculum posuere, & lupum cognominatum paruum & scurram. Monedulæ. Lupus. Scurra.

ALAVDA.

ALauda auis est, quam & Galeritam dicimus cũ plumula illata in capite. Huic similis est Terraneola, nisi quòd apicem non habet: sic dicta, quoniam in terra non in arboribus diuersatur nidificaturq;. Ambæ suauißimè cantillant caueis inclusæ. Alauda neotericè nomen retinet, Terraneola apud nos triuialiter Regius appellatur, Græci alaudam à galea κορυδαλόν dixerunt: est enim apud illos κορύς galea, unde etiam nostri galeritam, nisi potius à galero. Galerita. Terraneola. Regius. Κορυδαλόν. Galerita.

CASSITA.

CAßita auicula est, quæ in segetibus diuersatur & niduluum struit, id fermè temporis cũ meßis instat, pullos habens iamiam plumantes: de qua Aesopus Phryx ille egregius fabulator, lusit apologum, quem hic nostris inserere operæpretium duximus.

Ea caßita itura cibum pullis quæsitum monet eos, ut si quid audiant, id cum redierit sibi referant. Interim aduentat dominus segetis illius, & filio: matura, inquit, hæc operas postulant, idcirco in crastinum amicos adibis, & roga ueniant operam mutuam daturi, ut meßis peragatur. Vbi rediit mater, renuntiant omnia, & trepiduli orant ut sese auferat. Iubet illos caßita bono animo esse: nam si dominus ait, ad amicos messem reiicit, crastino seges non metetur. Die igitur postero caßita ad pabula euolat, dominus frustra amicos præstolatur. tum ille rursum ad filium: Amici nulli ueniunt, quin potius imus & cognatos affinesq; nostros oramus, ut adsint diluculo ad metendum: Nuntiant hoc itidem pulli pauidi caßitæ. ea hortatur sint à metu ociosi, futurum ut necessarij fermè nulli obsequiales sint. Aduertant modo si quid denuo dicetur. Orta luce proxima, & auicula in pastum profecta, affines opellam non præstant. Hinc dominus filio: Valeant, inquit, beneuoli cum propinquis, nosmetipsi cras metemus. Id quod ubi à pullis mater accepit, hora inquit iam est abeundi, nunc dubio procul meßis peragetur: in ipso enim iam uertitur cuium est negotium, non in alio à quo petitur. Atq; ita caßita cum pullulis faceßit, & seges demetitur. Et hic est Aesopi apologus de amicorum & propinquorum, ut Gellius notat, leui plerunq; & inani fidutia. Vnde audenter dicere possumus ô amici, amicus nemo: ô affines, nulli affines: & illud ex oraculo quasi Delphico exiisse: Ne quid expectes amicos, ne quid cognatos, quod tu per te agere poßis.

Gel. lib. 2. c. 29.

CARDVELIS.

Carduelis auis minima est à carduo herba spinosa nomen adepta. Legimus apud Aristotelem spinam appetere ligurinum & carduelem. De illa hæc Plinius in decimo: Minimæ auium cardueles imperata faciunt, nec uoce tantum, sed pedibus & ore pro manibus. ἀκανθὶς Græca dictione à quibusdam nominatur, hinc Poëta: Ἀκανθίς.

Littoraq; halcyonem resonant & acanthida dumi.

Calphurnius in buccolico ludicro:

Astile credibile est ut uincat Acanthida cornix.

Ipse tamen aliam à carduele crediderim, ut sit quæ spinus dicitur: Carduelis autem passer solitarius suauiter cantillans. Luscinie, psitaci, & reliquæ aues, quæ cantu delectant, caueis clausæ habentur. Inde apud Papinum in Syluis: Spinus. Cauea. Apud Papin. libro. 2. sic legit: Cõuexusq; ebori uirgarum argenteus ordo.

Cauea cui cõplexusq; ebori uirgarũ argẽteus ordo,
Psitacum melioris custodiuit.

Et epigrammat. Poëtæ de cauea eborea distichon est in apophoretis. Fiunt caueæ à nostris, ut plurimm, ordine uirgarum æneարum paruulis asserculis ligneis complexo. Commendantur & uitex, salicis genus nascens in arenosis: Sanguen inter frutices, amerina salix, & id genus cætera uitilia ad uirgas cauearum. Et hæc sunt quæ ex multis auium generibus paucula, ne ὀπισθόγραφος liber exiret, breuiter (omißis galbula, uel ut alibi galbero, regulo siue regaliolo, & trochilo oĩm minimo, motacilla semper caudam mouente, stardis non insuauibus ad escam, noctua, oto, aurita, bubone, quibus ad aues capiendas utuntur aucupes: pico Martio Vitex.

passerculo salace, upupa cristata, & apodibus, quæ cy-
Cypselli. pselli, usu pedum carentibus, auculo, herodio, ardeaúe,
Garza. quam Garzam dicunt, Salo siue Aegitho fœcundo, ut perdices & gallinæ, ac platea quæ platalea Ciceroni & Aristoteli, Pelecanis) cōgeßimus. Iā thermas & præsertim cū bruma anni pars frigidior nunc sit ingrediamur.

BALNEARIA CELLA CAPVT X.

THERMAE.

Hermæ locus appellatur, qui lauandi sudandiúe usibus deputatur, aut calidis aquis, aut fornice tantum igne calefacto: nam θερμὸν Græci calidum dixere. inde Thermopylarum in Græcia trāsitus à calidis aquis nomen accepit. Quæ autem proprie ad
Sudatoria. sudandum loca habentur, ea in epistolis Seneca Sudatoria nuncupat: Quid, inquit, cum sudatorijs? Omnis sudor per laborem exeat. In quibus uerò descendimus, ut lauemur ante cœnam, alijsúe diei noctisq; horis (nam Commodum Antonium Imperatorem septies uel octies
Balneæ. per diem lauisse legimus) Balneas uocamus & balineas:
Balineæ. nam Græci βαλανεῖον. quarum qui curam habent, Bal-
Balneatores.
Mediastini. neatores dicuntur, aliquando mediastini. Dispositionem docet Vitruuius in quinto. Thermæ balneæq; apud Romanos uoluptatis & munditiarum gratia constitutæ sunt, tam publicæ quàm priuatæ: nec tantum in solo, sed etiam pensiles, quas Sergius Orata primus instituit. Sed thermæ præsertim publicæ, quarum multitudo & magnitudo quanta Romæ fuerit, docent ruinæ. Et P. Victor in eo libello, qui est de regionibus urbis. Ammianus. La-

uacra in urbe, inquit, in modum prouinciarum extru= cta. Fuere autem in multis Italiæ locis, & extra Italiam Balnea, quæ aquis medicatis morbos curarent, quemad modum Puteolis & in Ethruria, ut scribit Varro: & Sinueßæ, quibus Narcissus Claudij Cæsaris libertus olim morbo leuatus est, ut refert Tacitus: nam mul= tis ægritudinibus medicabantur, authore Strabone. Item in uilla quam Cicero Academiam appellauit Ci= ceronianæ aquæ oculis, & iuxta urbem Albulæ uul= neribus plurimum conferentes. Baijs quoq;, uitio= rum, ut inquit Seneca, diuersorio in Campania erant balnea calidarum aquarum, & ad uoluptatem, & ad sanandos morbos aptißima ab omnibus celebrata. Commendantur & ceretana ualetudinis curandæ gra= tia, ut Strabo testatur: & ad Calcidis campum, aqua= rum calidarum, ægritudinibus accommodatißima, qui= bus Cornelius Sylla felix, ut ipse dici uoluit, usus est. Habuit & Lypara Siciliæ balnea ad ualetudinem bo nam, & ex usu uoluptatem præstandam ut optima iu= dicata, author Diodorus in vij. Expertus sum ipse hac proxima æstate Lixignani pagi Parmensis balnea, quo= rum unda salutari inter pauculos dies uegetus exur= gens, ex acerrimo iuncturarum dolore conualui: testis est Bartholomeus Anselmus medicorum optimus, opti= morum archiatrus, cui me tantum debere fateor, quan= tum Aesculapio Virbius ex Hippolito reformatus. Vi= gent hac tempestate & alia compluria balnea aquis medicatis, luto etiam, ex quo ad ulcera imprimis luta= menta commendatur. De quibus quoniam superfluum uidebatur scribere, supersedi.

Balnea præstantiora.

Academia. Ciceronianæ aquæ.

Lixignani balnea.

Ouid. Metamorph. lib. 15.

Lutamenta.

PISCINA.

Natabulum. PIſcina lauacrum domi erat, ubi frigida calidaúe lauabantur atq; natabant ut in natabulo. Cicero: Latiorē inquit, piſcinam uoluiſſem, ubi iactata brachia non offenderentur. Suetonius in Nerone: Epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus ſæpius calidis piſcinis, ac tēpore æſtiuo niuatis. Et Lampridius ſcribit Romanorū imperatorē Heliogabalum, non niſi unguēto nobili, aut croco piſcinis infectis nataſſe. Frigidis autem lauacris deditū Græco uocabulo, quo utitur Seneca, ψυχρολουτρὸν appellamus: nam λουτρὰ lauacra dicūtur, quæ ab aquis Nymphea etiamnum uocata. ψυχρολουτρός. Nymphea.

VRNARIVM.

VRnarium locus ante balneum fuerat ubi urnas ponere ſolebant: unde nomen, ut ſentit M. Varro in libris linguæ Latinæ. Vrna ipſa, ut diximus, uas eſt aquarium: hinc Vrnarium genus menſæ quadratæ in culina, de quo latius infra ſuo loco dicemus. Vrna.

APODYTERIVM.

Græcè ἀποδυτήριον. Spoliatorium. Spoliarium. APodyterium, Latinè Spoliatoriū & Spoliariū, locus eſt ad miniſterium balnei, in quo ſe loturi aut ſudaturi, ueſtes deponebant. Meminit de illo Plinius Cecilius in epiſtola ad Apollinarē pluribus locis, & hoc maxime: Inde apodyteriū balnei laxū & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptiſteriū amplū atq; opacum. In frigidaria autē cella (quod Frigidariū, ut nomē indicat) frigida ueluti calida, in calidaria: in tepidario, tepida lauabantur. Qui uerò mercede, ſeruanda in balneis ueſtimenta ſuſcipiebat, Capſarius dicebatur, ut refert Vlpianus iureconſultus de officio præfecti uigilum. Frigidarium. Capſarius.

LACONI

LACONICVM.

LAconicum sudatio concamerata dicetur, formæ orbiculatæ, ubi cruditatem stomachi excoquimus, locum igne incluso per spiracula paruula calefaciente Præfurnio, hoc est fornacula ex terra & tubulis Mammatis (quæ & Mammæ) addito tomento concinnata: quã sub nomine Hypocausti multi signauere. nam Hypocaustum uaporarium interpretamur. Papinius in syluis: Præfurnium. Mammæ. Hypocaustum.

Vbi languidus ignis inerrat,
Aedibus, & tenuem uoluunt Hypocausta uaporem.

Plinius Cecilius in epistola ad Gallũ de uilla Laurentina: Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguũ, quod angusta fenestra suppositum calorẽ, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Alius omnino ab hoc erat Heliocaminus, uaporarium quoddam solare. Et item Zetæ, loca in pluribus ædium partibus modo sole multipliciter accepto, modo ignibus tepescebant. Vnde Lampridius: Indicos inquit, odores Heliogabalus ad uaporandas Zetas sine carbonibus iubebat incendi. Sed & Præfurnium furni fornacisq; os patens dicemus. Columella de Laconico: Mox deinde ut apti ueniamus ad ganeas, quotidianã cruditatem laconicis excoquimus, & exuto sudore sitim quærimus: noctesq; libidinibus & ebrietatibus, dies ludo uel somno consumimus, ac nosmetipsos ducimus fortunatos, quòd nec orientem solem uidimus, nec occidentem. Heliocaminus. Zetæ. Præfurnium.

PROPNIGEON.

PRopnigeon propriè significat suffocatorium. Vtar enim hac dictione, quoad melior dabitur: est nanq; locus in balneis in quo ignis inclusus exæstuat. πνῖγος Græcè, Latinè æstus & suffocatio: & πνίγω suffoco di- Πρoπνιγέον. Πνῖγος. Πνίγω.

citur. Apud Plinium dictio est deprauata, quæ an Plinianæ sententiæ accommodari poßit, uideant eruditiores. Propnigeon equidem optimè quadrat, & pro eo quod diximus, accipiendum est: nam balnei partes, inter quas est propnigeon, describens: Adiacet inquit, unctuarium hypocaustum, adiacet propnigeon balnei. Refellendus non

Propylæon. est illorũ ut manifestarius error, qui Propylæon lectitãt.

SPHAERISTERIVM.

Sphæristerium locus est balnei, specie rotunda: in quo uaria exercitationum genera ueteres habuere. Vnde Plinius in epistolis: Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresq; circulos capit. Suetonius in Vespasiano: Valetudine prosperrima usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces, cæteraq; membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. Sed imprimis ad exercitium pilæ fuit deputatus, quam Græci σφαῖραν

Σφαιρομαχία. appellant: unde apud Senecam σφαιρομαχία, pilæ lusoriæ certamen.

BAPTISTERIVM.

Baptisterium, in quo quis lauatur, quasi lauacrũ

βάπτω. & tinctorium, ac piscina ipsa: nam βάπτω intin-

βαπτισμός. go, unde βαπτισμὸς intinctio. Plinius ad Gallum: Inde balnei cella frigidaria spaciosa & effusa, cuius in contrarijs parietibus duo baptisteria uelut eiecta sinuantur abunde capacia. Et ad Apollinarem: Cella frigidaria in

Solium. qua baptisterium amplum atq; opacum. Solium item di-

πύελον. citur in balneis, uas in quo lauamur: Græci πύελον uocant. Celsus: Interpositis duabus horis in solium is aquæ calidæ resupinus dimittendus est, sic ut à genibus ad um-

bilicum aqua teneat. Plinius libro undecimo de lacte asinæ: Poppea certè inquit, Domitij Neronis coniunx quingentas per omnia secum fœtas trahens, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credēs. Et alibi: Argento fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant. Meminit illius etiam Suetonius, qui scribit Augustum Duretam id dictione hispanica nominasse. At solium Oceani primus inter principes Alexander Romanus appellauit. Solium item sella regalis, Græcè θρόνος βασιλικός. Silius Italicus: Dureta.

Consedit solio rerumq; inuasit habenas.

Vnde legimus in Solomonicis prouerbijs: Iustitia firmatur solium.

LABRVM.

Labrum manifestam in hominis partibus habet significationem. Persius:

Nec fonte labra prolui Caballino.

Qui uersus Scazon est, teste Ruffino. Dicitur & uas aquarium ὑποκοριστικῶς: etiam labellum quo in balneis præsertim maiores utebantur. Cicero: Labrum inquit, si in balneo non est, cura ut sit. In quo significatu acceperunt Plinius in epistolis, & Statius in syluis. Labrum itē ad oleum habuerunt olei factores. Vnde Marcus Cato in re rustica: Oleum in labrum primum indito, inde in alterum dolium, de his labris amurcam semper fecemq; detrahito. Sed & labra uinaria legimus. Labellum.

LINTEA.

Lintea, & quibus in balneis utimur, sudaria teritoria. Martialis:

Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.

Et quibus nautæ utuntur uela. Vergilius:
Certum est dare lintea retro.

His Aeolus primus nautas uti docuit, ut scribit Diodorus. Plin. ab Icaro uela reperta fuisse author est in. vij. At in. xix. apud Tarraconē inuenta refert Carbasa: candida ea fuerunt. Candori pertinace potißimũ gratia permanente. Ad Actium tamen Cleopatra purpureo uelo uenisse cum. M. Antonio, & eodem fugisse memoratur. Anteà Alexander Macedo in Indo amne nauigans, uersicoloria primum in quodã certamine nauali (ναυμαχίαν appellant) lintea exhibuerat. Transierunt & lintea ad spectantiũ umbracula: id quod primus omnium. Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, fecit, quũ capitoliũ dedicaret. Carbasina deinde inuexit in theatro Lētulus Spinter Apollinaribus ludis: mox Cæsar ille dictator totũ forum adumbrauit. Vtraq; autē è lino, unde nomina, fuere.

Ναυμαχία.

GVTTVS.

Guttus uasis genus erat: ab eo dictus, quòd guttatim funderet, author. M. Varro in libris de lingua Latina. Eo in balneis usi sunt Romani ueteres ad oleum, quo post lauationem eorum corpora ἐλαιοθεσίῳ, hoc est unctuario (ita enim locus dicitur) unctor (qui græcè aliptes & pædotriba) ungere consueuerat. Hinc Apuleius in floridam ampullam oleariam pro gutto posuit. Fiebat autem ut plurimum è cornu bubalo. Nobiliores è cornu Rhinocerotis guttum habuerunt. Iuuenalis:
Magno cum Rhinocerote lauari   Qui solet.

Ἐλαιοθεσί〈ον〉. Vnctuarium. Vnctor. Ἀλείπτης. Pædotriba.

Et Epigrammatarius poëta in Apophoretis:
Gestauit modo fronte me iuuencus.
Verum Rhinocerota me putabis.

STRIGILIS.

STrigiles dictæ sunt à stringendo, quod radere significat, ut scribit Marcellus: Erãt enim instrumẽta balnearia, idest, quibus utebãtur in balneis maiores, ad abradendũ sudorẽ, ut nunc linteis è corpore, & abstergendas sordes, quas inde strigmenta appellarunt. Persius: Strigmenta.
I puer & strigiles Crispini ad balnea defer.

Legimus apud Strabonem lib. xv. de moribus Indorũ: Illos exercitium, præcipue frictionem, probare: & maximè strigilibus Ebeni leuibus corpora expolire, reges quoq; corpora strigilũ perfrictione curare. Scribit Apuleius in floribus Hippiam Sophistam multiscium, & rerum experiẽtia Dædalum sibi concinasse Strigileculam, ita fabrefactam, ut in manu capulo moraretur, & ex ea sudor riuulo laberetur. Pergamenæ Strigiles, ut optimæ, ab antiquis celebratæ. Martialis in Apophoretis: Frictio. Strigilecula.
Pergamus has misit curuo distringere ferro,
Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.

Sordes autem è corpore radendo detergentes, Græci ἀποξυομένους, hoc est distringentes nominarunt, at Plinius in. xxxiiij. cap. viij. historiæ nat. ostendit: licet & distringere se dicant, qui se polliunt extergũtq;, id quod ferè post quietem matutinis solemus omnes. Est & strigilis aluminis genus. Hispani uerò strigiles uocant auri natiui paruas massas, quòd super omnia solum in massa auro in uento capitur, ut cætera in metallis reperta igni perficiantur: hoc statim aurum est: consummatamq; materiã protinus habet: cũ ita inuenitur, ut idem author est Plinius. Ἀποξυόμενος. Distringere.

FINIS LIBRI PRIMI.

FRANCISCI MARII GRAPALDI PARMENSIS, DE PARTIBVS AEDIVM, LIBER SECVNDVS.

NFERIORIBVS ædium partibus quãtum potui diligenter, quæúe his conuenire uisa sunt, breuiter dispositis, de basilica, cœnaculo, coquina, gynæcio, cubiculo, ualetudinario, sacello, bibliotheca, armamentario, granario: postremo de turri, ultimaq; contignatione, siue mauis tecto, quæ omnia partibus superioribus adscripsi, quia ordo id exigere uidebatur (quamuis eorum plurima inferioribus quoque, ad æstatis calores potißimum euitandos pro locorum conditione, & regionum diuersitate architecti addere consueuerint) hæc etiam, ut ad fastigium domus incœpta perueniat, subnectere cogimur. In queis omnibus interpretandis, si quid minus elegans, quàm doctrina tua expetebat, honori cuius hæc est sacrata æditio: si quid minus eruditum, quàm hæc tempora nostra exposcunt, & res ipsa de qua agitur postulabat, inueneris: id omne tribue cum ætati, tum negotijs & publicis & priuatis. Malui enim subdialis promus ueniam deprecari, quàm umbraticus condus uenia carere. Subcisiuis horulis ætatis anno sexto & uigesimo, olympiadis quingentesimæ sexagesimæ sextæ, anno se=

Subdialis promus. Vmbraticus condus.

cundo: quod est dominici natalis millesimo quadringentesimo supra octuagesimum octauum hæc nunquàm agamus, publicus & priuatus interpres, nunc senator: haud ingrata tamen, ut auguror, legentibus futura contexui, non mediocri quidem labore, non parua difficultate, quæ fuere tot tamq; uaria, & uulgò incognita rimari, excogitare, oblata locis suis ponere, posita ueterum scriptorum authoritate firmare. Ad illos enim tanquàm ad anchorã recurrere operæpretium duxi: ut & fides locupletior haberetur, & lector curiosius fontem, è quo plurima posset haurire, non ignoraret. Quibus causis ueniam apud te non solum, sed apud cæteros facilè me adepturum, ut par est, existimans ad superiora domus audenter ascendo: animo equidem, aut delectare iam doctos, aut indoctos (ut ille inquit) manifestius erudire.

SCALAE, CONTIGNATIO, PAVIMENTVM, PROCESTRIVM,

CAPVT I.

SCALAE.

Calæ igitur à scandendo nomen acceperũt, quòd his altiora scandamus. Gradus quoq; è ligno, marmore, laterculis sunt, p quos ad superiora ædiũ & ædificiorũ omniũ ascẽditur, authore Marcel. Verg. Gradus.

Postesq; sub ipsos Nituntur gradibus.

Plinius in. xxxvj. Porticusq; ascenduntur nonagenis gradibus omnes: nam propriè ex pluribus gradibus

ſcalæ conſtant. M. Var. Gradus, inquit, duplicata ſcanſio. Scalæ uerò quibus per gyrum aſcendimus, à cochleæ for-
Cochlides. ma, & Cochlides, & Conchleæ dicuntur. Fiunt & ſcalæ
Cochleæ. Perticæ. è teretibus lignis (perticas uocant) gradibus interpoſitis, & è funibus canabinis, ambæ portatiles. Vtũtur illis putatores, uindemiatores, & nos domi ad plurima: his uerò milites etiam in urbium oppugnationibus, ut ſcandentes muros introire poßint. Tales, ut eſt apud Vegetium de
Lib. 4. cap. 21. re militari, Capaneus excogitauit. Vtuntur illis & fures & amantes ad furta. Aſclepiades medicus Pruſienſis, nullo unquam modo infirmus, ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum, ueluti Elpenor, morte biothanata, exanimatus eſt.

CONTIGNATIO.

Solarium. Contignatio, quæ triuialiter ſolarium dicitur, ſiue ſtrata ſit cemento laterculisúe, ſiue non ſtrata. Plinius: Sexquipedalis non pluſquàm unam contignationem tolerat. Ammianus Marcellinus: Ad contignationem turris tertiam aſcenderunt. Prima autem ſi parietis firma ſoliditas patitur, per teſtudinem concameranda.
Tignum. A tigno nomen mutuatur: quod in lege duodecim tabularum notat omne genus materiæ, ex quo ædificia con-
Tignarius. ſtant. Inde Tignarius non ſolum qui dolabro ligna complanat, ſed qui ædificat, nomen accipit, ut Caius iureconſultus atteſtatur. Porriguntur autem trabes ſuppoſitis mutulis à pariete in parietem, ut fiat contignatio, ſup-
Tigilla. ponuntur mox Tigilla (quæ aſſeres) tranſuerſa, illis tabulæ, tabulis rudus nouum, ſiue laterculi, uel teſſerulæ cum calce. Antiqui mutulos è marmore parieti interſerebant firmißimè, quibus imponebant capita trabium alligata cum anſis, & fibulis æneis ad trabeationem ca-

tenandam: apud nos è parietibus prominentes ex robore insculpti ponuntur, & sæpicule inaurantur, Procerum nomen adepti. Asseres ipsi è truncis arborum, stridula dentataq; è ferro serra, non solum ad hoc opus, sed etiam ad compluria alia mortalium usibus producenda secantur: quemadmodum & tabulæ ad arculas, ualuas, fulcra, & mensas. Asseres etiam bipenni & dolabra ex unico trunco quadrantur: sic dicti quòd trabibus parietibusq; aßideant. Texturam Coassationem uocitamus, ut à tabulis Tabulationem: & Tabulata, in quibus si fissuræ fuerint Rimæ proprie dicentur: nam & Axes tabulæ sectiles sũt Festo Põpeio, à quibus etiã assamẽta & assulæ. Trabes uerò duo ligna compacta (qualia nectuntur ferreis clauis, cum latitudo triclinij craßitudinem in sola arbore non inuenit) fiuntq; firmißimæ ex robore & abiete. E iuglande facile franguntur, sed id pronunciant strepitu. Quod in Antandro accidit, ut refert Plinius, cum è balneis territi sono profugerunt. Ex ulmo stilla marcescunt, & æuo præ cæteris corrumpuntur. Vestiuntur & trabes aliena materia arboribus in laminas sectis, quas pulcherrimas præstat abies & utraq; populus.

Proceres. Asseres. Coassatio. Tabulatio. Tabulata. Rimæ. Axis. Trabes.

PAVIMENTVM.

Pauimenta, quibus lacunarium nitor respondere debet, ex humo ad cameras primum Agrippam in thermis, quas Romæ fecerat, transtulisse legimus. Hæc fuere ex lapideis figlinisúe crustis uitro tectis, atque encausto pictis: quod opus e museaco, ut nunc appellant, Tessellatum dicitur, quòd tessellis, id est, paruis quadratis lapillis intextum sit. Pauimenta autem

Tessellatum.

ſunt à pauire, quod ferire ſignificat, quia fiebãt, ut fiũt,
Plin.lib.15.c.32. *è lapidibus & teſtulis bene percuſſis addita calce.* Plin.
fractis etiam teſtis utendo ſic, ut firmius durent, tuſis
Signina. *addita calce, quæ uocant Signina: dicta hæc ſunt barba=*
Cannea. Cereoſtrata. *rica, & teſtacea, Latini feſtucas ſubijciendo Cannea nũ*
cuparunt. Sternuntur & cereoſtrata à cornibus, ſcal=
pturata: ſubdialia quæ ὑπαίθρια, *ſubtegulanea Græcis*
ὑποσέγα. *Græcanica, & Pœnica è marmoræ, ut uolunt*
Lithoſtrota. *numidico: præterea Lithoſtrota è paruulis cruſtis mar=*
moreis, quaſi pauimenta lapidibus ſtrata, quæ quidem
Aſarota. *ſub Sylla cœptauere. Sternuntur & Aſarota, in quibus*
Xenodorus primus claruit: nam aſarotum ſtrauit miro
artificio paruulis teſtulis in uarios colores tinctis, &
imagine pictis. Vnde Papinius in primo ſyluarum Ti=
burtinam uillam Vopiſci deſcribens:

Varias ubi picta per artes
Gaudet humus ſuperantq; nouis Aſarota figuris.

Nomẽ ab α *&* σαρῶ *ſcopo ſiue uerro mutuãtur. Sco*
pa quoq; à Græcis σάρος *dicta: unde* εὐσάρωτον. *Teſ=*
ſerulas autẽ quibus inſtrata pauimẽta uariãtur, dũ uer=
Emblemata. *ſicoloria fiũt Emblemata quidã dixere, ueluti ſculptio=*
nes inſertas, cũ ἐμβάλλω *ſit interſero: quæ in lignis etiã*
fieri decẽter uidemus. Materia uerò pauimẽti ſaxa ſci=
licet contuſa ſiue teſtæ fractæ, & glarea cũ calce rudus
Rudus nouum. *nouum uocatur: nam & dirupti pauimẽti, poſtea rudus*
Rudus uetus. *uetus nũcupatur. Plinius: Cõplanatæ erãt uetere rudere*
uiæ. De nouo Vitruuius architectus: Tũc ſuper ſtratum
duces rudus, hoc eſt, ſaxa cõtuſa duabus partibus, &
Rudetum. *una calcis temperatæ cõſtitues: unde Rudetum plenum*
Erudare. *rudere locum, & Erudare rudeta aſportare.*

PROCESTRIVM.

PRocestrium apud Plinium iuniorem in epistolis existimo locum esse diciq́;, apertum & patulum, quo proceditur in cubiculis, cœnaculis, & reliquis partibus superioribus. Ait enim in epistola ad Gallum de uilla Laurentina: Post hanc cubiculum cum procestrio altitudine æstiuum, munimento hybernum. Nam procestria, ut Pompeius inquit, ædificia sunt ante castra, uel quibus proceditur in muro. Sunt tamen qui uelint, cum procœtone, esse legendum, loco ante cubiculum nomen ex Græco sibi uendicante. Nemo est qui suam etiam deformem, ne dicam informem fœturam non probet. Fit autem procestrium æqualibus columnarum marmorearum lateritiarumúe interuallis patulum, super quarũ epistylia arcus curuantur, ut speciosior sit structura. Arcus enim in ædificijs formatur in hemicyclũ, quemadmodum & cœlestis quem irim appellant, & è cornu hippotoxotarum uenatorumq́; cum tenditur, spiculis dirigendis aptißimus. Hunc locum ipse existimauerim dici posse pergulam, cauædium, siue hortos & plateas prospectantem, in quo ambulare consueuimus. Vnde à pergendo fortasse pergula nominata: cui consimiles sunt patentes exedræ. Vnde Vitruuius libro vij. Apertis uerò, inquit, idest, peristylijs aut exedris, aut cæteris huiusmodi locis, quo sol ac luna poßit radios suos immittere. Nec me præterit pergulam proprie locum notare, in quo opera sua uelut in propatulo artifices habebant. Hinc legimus Apellem perfecta opera è pergula proposuisse. In priuatis autem ædibus solaria tectaúe septo, ne quis cadat in præceps, muniuntur:

Procœton.

Arcus in ędificijs.

Iris.

Pergula.

Exedræ.

Lorica. Loricula. Peribolus. id loricam, loriculam, Peribolumúe nominare possumus. Nam lorica sepimentum est apud historicos, quo urbem cingunt obsessores. Peribolus uerò accipitur à diuo Hieronymo pro septo, corona, & circuitu. Petronius Cãcellus. arbiter, Lorica inquit siue Cancellus est murus cœnaculorum, seu quorumlibet ædificiorum, ora ab iniuria lapsus inibi incẽdentis, defendens.

BASILICA CAPVT II.

Asilicam, quæ proprie publica est, regiam notans, commodato uocabulo dicere possumus locum domi ampliorem, in quo dominum id temporis expectant salutatores: Clientes, patronos disputando uel colloquendo: seruuli, dominos admissos sedendo deambulandoúe præstolantur. Fiunt interdum & conuiuia maiora, choreæq; ad citharæ & tibiæ dulcellos concentus ducuntur. Et princeps ius dicens ibi quoq; ad tribunal sedem habebit, causas cognoscet & iudicabit. Pentathlus. Quinquertiones. Ludi præterea ibi dein à pancratiastis, pentathlis (quos & quinquertiones dicimus) à palæstritis, pixa- Palæstrita. Pyxagathus. gathis siue pugilibus (qui pictæ) petauristis, petami- Pictæ. Funepeus. narijs, mimis funambulis siue funepeis (quos Græci Schenobates. σχοινοβάτας) athletis, præstigiatoribus, & id genus cæteris exhibentur. Verũ ipse in ædibus locũ peculiarẽ exercitationibus ponendum existimauerim, quod γυμ- Gymnasium. νάσιον, à Græcis primo delectationis & exercitij gratia institutum, ut referente Cicerone in secundo de Oratore didici, græca dictione appellabitur: hinc Gymna- Gymnasiarches. Progymnasmata. siarches princeps gymnasij, & progymnasmata præexercitamenta. Licet postea philosophi Gymnasia tenue-

rint, & in illis disputauerint, quæ & scholæ & diatribæ uocitatæ sunt. Excitabuntur autem lucta (quæ palæstra) à Laconicis, Thucidide historico authore, nudatis corporibus, & oleo delibutis inuenta. Disco quo Apollo hyacinthum per imprudentiam interfecit, ualere, saltu, fole, pila trigonali, harpasto, & cæteris ludicris exercitationibus, quæ profecto laudandæ sunt. Vnde Aristoteles Politicorum viij. monet Ephæbos gymnasticæ disciplinæ exercitationi tradendos esse, ut fiant agiliores & firmiores. Dedecet adolescentem iuuenem, seniorem etiam, ut sæpicule fit, tesseris, & aluelo, tabellisúc pictis, & alea (lydorum, ut uult Herodotus inuento) dies perdere. Legant latina eruditi, uulgaria grãmatici, qui uel propter ualetudinem uel ætatem corpus exercere non possunt. Omne tempus amittitur, & uitæ non adscribendum, quod humanioribus literis, nec domi nec foris impedientibus, quod artibus ingenuis, quod honestis exercitamentis non impartitur. Ocium sine uirtute mors est, & uiui, ut inquiunt, hominis sepultura. Non possum non laudare, non præconijs efferre, Indorum gymnosophistas, qui ne torpore animi, desuetudine ocioq; ocioso corrupti, uiui atque uidentes, ut ait Terentius, uitam perderent: cum mensa posita ex diuersis locis & officijs ad frugales conuenirent, iuuenes interrogabant, ut à prima luce ad illud diei, rationem bene recteq; gestorum commemorarent: qui nihil habebat offerre unde pranderet, impransus foras ad opus aliquod extrudebatur. Quæ quidem optima consuetudo utinam hac tempestate saltem à nobis reciperetur. Discerent profecto multi, laxius tempore, tan=

Scholæ. Diatribæ. Lucta. Palæstra. Discus. Alea primo. Humaniores literæ. Gymnosophistæ Indorum. Consuetudo optima.

quam gratuito abutentes, illius rationem iuxta Catonianam sententiam reddere, cuius iacturam naucifacientes, in crastinum semper differunt sana consilia: cum uitæ nullum maius dispendium sit, quàm dilatio, postquam spiritus homini datus est precario. Væ homini qui nullum aliud habet argumẽtum, quo se probet diu uixisse, præter ætatem.

COENACVLVM. CAPVT III.

Oenaculum locus appellatur ubi cœnamus, ut author est Marcus Varro, in libris de lingua latina, & propriè in superiore ædium parte: Cœnatio uerò, ut dictæ, in ima. Nam & superioris domus uniuersa cœnacula dicta. Vnde cœnacula, inquit Pompe. ad quæ scalis ascenditur. Et Suetonius cœnaculum meritorium dixit, mercede conductum: cum superiora inquilinis locarentur. Iuuenalis de pauperibus:

Cœnatio.

Nam quæ meritoria somnum Admittunt. Item:
Rarus uenit in cœnacula miles.

Triclinium. Conclaue. Triclinium quoq; (quod Cicero conclaue) idem locus dicebatur, in quo tribus toris mensisúe stratis comedebant, præcipue conuiuio accepti. Apuleius in x. Iam denique cœnati è triclinio domini decesseramus. Huius quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo esse debet symmetrica ratione, ut Vitruuius in vj. testatur. Inde Architriclinus, qui conuiuio præest, nomen accepit. Inde mappæ, inde lecti triclinares. Plautus in bacchidibus à duobus lectis biclinium formauit. ait enim:

Architriclinus. Biclinium.

Animaduortite Mnesiloche & tu Pistoclere iam facite,
In biclinio cum amica sua uterq; accubitum eatis,
Ita negotium est, atq; ibi in lectis stratis potetis cito.

κλίνη nanq; græcè, lectus dicitur latine. Hinc Hexaclinos torus discubitorius, qui sex capiebat. Martialis: Hexaclinos.
Et testudineum mensus quater hexaclinon.

Habuerunt antiqui & quæ ab herbis stibadia appellauere, ex marmore postea, ueluti apud Plinium in epistolis. Martialis eo disticho cui lemma est, Stibadium inquit: Stibadia.
Accipe lunatum scripta testudine signum,
Octo capit, ueniat quisquis amicus adest.

FENESTRA.

Fenestra qua lucē accipere loca cōsueuerūt. Ouid.
Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.

A Nonio Transenna dicitur, quæ & extentum funem notat apud Plautum & Sallustium. Cicero in Oratore: Quasi per trasennam prætereuntes strictim aspeximus. Ammianus: Tanquàm è transenna simul emißis. Debent autem & cubiculis & bibliothecis, ut scribit Vitruuius in primo, fieri orientem uersus fenestræ, quas etiam Auicennas commendat, quorum sol matutinus intrans aërem purificat. Verum cum pro conditione tēporum loca sint in ædibus disponenda, ita & cubicula & triclinia habeamus, & æstiua & hyberna, ne ciconiæ, ne grues hominibus prudentiores uideantur, fenestræ commendabuntur per æstates septētrionem spectantes: hyemales uerò aërem meridionalem introducentes. Nos attamen orientales, si fieri potest, quibuscunq; ferè locis impendio laudamus. Necessaria Transenna.

Specularia. *omnibus ſunt ſpecularia, ut ſine aëris nocumento cum uolumus, lux admittatur, cum transluceant: utpote olim facta è ſpeculari lapide translucido, nunc autem uitreis orbibus uel teſſellis plumbo iunctis, hinc Seneca ad Lucilium libro xiij. Quædam noſtra demum prodijſſe memoria ſcimus, ut ſpeculariorum uſum perlucente teſta clarum tranſmittentium lumen, ſed chartaceæ etiam ſcedulæ, & lintea cæra alba, & caprino ſepo inuncta non improbantur. Vlpianus iureconſultus: Specularia, inquit, & uela quæ frigoris cauſa uel imbrium in domo ſunt, inſtrumento domus non contineri* Clauſtra. *Caßius exiſtimauit. Verum addere prius oportet clauſtra è tabulis, quæ ſuper cardines ueluti de foribus dictum eſt, deuoluuntur: ea tamen arte compacta, ut per rimas tabularum aër nocturnus intrare, & dormientibus obeſſe non poßit.* Subſcudes. *Hinc Subſcudes primis tabulis æque immittuntur.* Cancelli. *Cancelli nanq; appellantur ligna modicis interuallis inter ſe in tranſuerſum annexa, quibus muniuntur feneſtræ. Diuus Hierony. Solomonis Prouerbiorum vij. De feneſtra domus meæ per cancellos proſpexi iuuenem & uideo paruulos. Et cancellis diſtincta eſt cutis elephantorum. Inde cancellata dicta à Plinio in viij. ſic ſcribente: Sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore: ergo cum extenti recepere examina arctatis in rugas repente cancellis comprehenſas enecant.* Cancri. *Antiqui etiam cancros dixerunt. Vnde per hypocoriſma cancelli: à quibus* Cancellare. *cancellare uerbum deductum ex inductione linearum tranſuerſarum, & ab eo can*Cancellarij. *cellarij, qui ſcribæ grammateiq; uocantur. Et clatri* Clatri. *quoque quibus aliquid munitur aut ſepitur nuncupati.*

His

His utimur ad fenestras: inde Clatrata fenestra apud Plautum in milite, cum inquit: Clatrata fenestra.

Nisi mirum est facinus, quomodo hæc nunc hinc transire potuerit:

Nã certo neq; solariũ apud nos est, neq; hortus ullus, neq; Fenestra nisi clatrata.

Clatri apud Marcum Catonem in re rustica ligna sunt cauearum, quibus hæ muniuntur.

LAQVEARIVM.

Laquearium siue lacunar à lacu trabe in ædificijs plana triclinij cubiculiq; partem superiorem significat, sed lacus etiam dicitur lacunar. Suetonius in Nerone: Lacunaria quæ noctu super dormientem laxata machina deciderant, parauit. Et Vergilius: Lacunar. Lacus.

Summiq; ferit laquearia tecti.

Primus Pamphilus Brietis filius, Appellis præceptor Lacunaria pingere instituit, nec cameras ante eum taliter adornare mos fuit, ut scribit Plinius, qui luxũ Romanorũ notãs, sic etiã in xxxiij. inquit: Laquearia nunc & in priuatis domibus auro tegũtur. Post Carthaginẽ euersam primo inaurata sunt in capitolio censura. L. Mummij: inde transiere in cameras, in parietes quoq;, qui iam & ipsi tanquã uasa inaurantur. Proper. in. iij. elegiarũ: Pli. lib. 35. ca. 11.

Nec tamen auratas inter eburnea trabes.

Papinius in primo Syluarum:

Robora dalmatico lucent satiata metallo.

Salaucis quoq; regis colchorũ aureæ cameræ, argenteæ trabes, & colũnæ, atq; parastatæ fuisse narrantur, uicto Sosostre Aegypti rege ditißimo, sed imprimis uersatilia admirationi fuere, cũ aliam ex alia faciẽ ostentarent.

POLYMYXOS.

πολύμυξος. Polymyxos lucerna dicitur, quæ multos habet angulos, & in his funiculos, illustrandis cõuiuijs accommodata. Vnde Martialis in Apophoretis:

Illustrem cum tota meis conuiuia flammis,
Totq; geram myxos una lucerna uocor.

Lychnus. Lucerna autem Græcè Lychnus. Vergilius:
Pendent Lychni laquearibus aureis. Et Lucretius:
Lumina pendentes, lychni.

Pensilia candelabra. Lacunaribus enim eos appendebant ueteres ueluti nos candelabra orichalcea, quæ recte appellabimus Pensilia, ut lychnum pensilem illi dixere. Primi Aegyptij lucernæ usum monstrauere, ut est apud Eusebium .x. præparationis euangelicæ. Ellychnium. A lychno Ellychnium est, qui lucernæ adhibetur, & flammam nutrit funiculus. Plinius in .xxxv. de sulphuris generibus: Quartum cauton, inquit, ad ellychnia maximè conficienda, quamuis omnes ferè codices habeant Lychnia, quod etiam placet, cum Λυχνία. λυχνία Græcè sint candelabra: aliquando & eadem quæ ellychnia, sed meam magis amo fœturam. Demosthenis orationes ad lucernam lucubratas dixerunt Ellychnion redolere: sed & θρυαλλίδα & φλόμον uocant. Θρυαλλίς. φλόμος. Lychnobius. A Lychno quoque Lychnobios ad lucernas uiuentes, qui noctibus uice dierum utuntur, nominarunt. Seneca epistolarum ultimo: Nihil consumebat nisi noctem. Itaq; credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum, uos, inquit, lychnobiũ dicetis. Lychnuchus. Λυχνοῦχοι autem lychnos amplectuntur: & sanè ita nominatur apud Græcos quicquid lucernas sustinet, ut inter astra ὀφιοῦχος, idest, ut Columella uertit, anguifer: & λαδοῦχος tedifer:

σκηπτοῦχοι, reges Homero sceptriferi, at κλειδοῦχος clauiger. Vtilißimi uerò lucernarum funiculis habentur flocculi quidam in pilulis roboreis nascentes. Vnde Plinius in decimosexto de fructibus, quos robur producit: Nascuntur in eo, inquit, & pilulæ in nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles lucernarum luminibus aptos: nam & sine oleo flagrant, sicut galla nigra. Quo loco à ueritate historiæ recedentes quidam flosculos lectitant. Ipsi autem lucernarum candelarumq; funiculi cum nimium exusti, flammam lucidam non emittunt, emerguntur quodam instrumento, quod ab emungendo Emunctorium appellabitur: qua dictione, in alio tamen significatu, utuntur medici. Emungere quidem propriè est nares pituita muco & sordibus superfluis purgare. Vnde est in prouerbijs Solomonicis tritum illud adagion, qui uehementer emungit, elicit sanguinem. Et quemadmodum qui nares habet emunctas, acrius olfacit & clarius loquitur, ita candelæ emunctæ superfluitate funiculi in fungos iam consumpti, lympidius splendidiusq; lumen emittunt. Plautus Lychnium emunge parumper, ut uideat anus ubi pedes ponat.

Emunctorium. Emungo.

ABACVS.

Abacus mensa dicitur structoria, quam poculis ornare consueuimus: ut etiam è marmore Delphicam, quæ cortinam templi antiquitus notabat. Ausonius:

Delphica. Cortina.

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem,
Atq; Abacum samio sæpe onerasse luto.

Marcus Cicero in Tusculanis quæstionibus, Abacos

inquit, complures ornauit auro argẽtoq; cælato. Est & abacus res depingẽdis designãdisq; aptißima formis, ut scribit Martianus Capella in Geometria, Persius:

Nec qui abaci numeros.

Et Apuleius in Apologia magiæ prima: Abaco & puluisculo te dedisses. Et Abacus columnarum cubile, ut Vitruuius, hoc est planicies structa ad sessum habilis. Abaculos uerò dicemus calculos ad numerorum dispunctiones suputationesq; à quibus, ut uideo, suppu-tandi peritiam, quam Plato λογιστικὴ uocat, Abacum neoterici nominarunt.

Abaculi.

MALVVIVM.

Maluuium quo manus lauantur, ut scribit Pompeius: quemadmodum Peluuium uas, quo pedes sunt loti: & Peluis. Hinc de seruatore legimus: Misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes. Nonius hanc uas aquarum existimauit, in quo uaria perluuntur, unde nomen. Idem Maluuium trulleum appellat, cuius urceolum aquæ manalem inquit, nuncupamus, quòd eo aqua manans in trulleum effundatur. At Seruius, lebetẽ uasculum interpretatus est, in quo aqua cadit cum manus lauantur. Sed lebetes quoque legimus coquinarios: ab alijs Polubrum etiam nominatur.

Peluuium. Peluis. Trulleum. Manalis urceolus. Lebes. Polubrum.

GVTTVRNIVM.

Gutturnium aquiminarium, id est uasculum quo aqua guttatim in manus mittitur per colli angustias, à guttis nomen accepit, authore Pompeio. Apud nos gutturnijs prominẽs quoddam angustæ linguæ inest in fronte, quod aquam emittens, ἐπιστόμιον appellare poterimus: licet proprie Epistomium dicatur in fontibus

Epistomium.

manu fabrefactis, in quibus sunt lingulæ plures, aquam, ut supra diximus, trāsmittētes. M. Var. in. iij. rei rusticæ: Cap. 5. lib. 3.
In primis radijs esse epistomijs, uersis ad unumquenq;, factum sic ut fluat in conuiuam. Et Seneca in. xiij. ad Lucilium: Nisi aquam argentea epistomia fuderint: & adhuc plebeias fistulas loquor. Deprauati codices habent epitoma, quod eradi debet, & substituendū epistomia, id quod ab eruditißimo Philip. Beroaldo præceptore meo haud pœnitēdo audiui, cuius pensiculato iudicio scriptisq; minime triuialibus fidem eam habeo indubitatam, quæ olim Delphici Apollinis oraculo habebatur, cuiq; acceptum quicquid in me est referens, Thaletis, quam Mandraitū is poposcit, mercedem ubiq; dependo.

CANDELABRVM.

Candelabra sunt quibus candelæ dum ardent, continentur, à quibus nomen mutuantur, ut refert Macrobius ex. M. Varronis rerum diuinarum authoritate. Plnius. M. Varro, & Martialis de candelabro præmisso lemmate sic scribens:

Nomina candelæ nobis antiqua dederunt,
Non norat porcos uncta lucerna patres.

Ex argento, auro etiam his utūtur nostra tempestate principes & antistites, cæteri ex orichalco, pauperiores è ligno, ut olim, ex rei familiaris angustia. hic exijt distic.

Esse uides lignum, seruas nisi lumina, fiet
De candelabro magna lucerna tibi.

Candelæ ipsæ & ex cæra fiunt, quæ in primis ad rem Candelæ.
diuinam flaminibus, potentioribusq; in ædibus seruiunt, et ex sepo uulgares, quæ Sepatiæ dici possunt. unde Apu Sepatiæ.
leius: Tota domus cōpletur tedis, lucernis, cæreis, sepatijs

& cæteris nocturni luminis instrumentis. Vbi sepatium
Seuum. à sepo deduxit, quod etiam seuum dicitur animalium utrinq; dentatorum & cornigerorum. Candelæ quoq; laminis corneis ita compositis, ut uentus flammã extinguere non poßit, includũtur, Laternas appellant. Martialis:
Dux laternæ uiæ clausis feror aurea flammis.

Plinius in.xvj. Vrorum inquit, cornibus barbari Septentrionales potant. Et mox: Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt. Et Plautus in Amphytrione:
Quo ambulas tu, qui Vulcanũ in cornu cõclusum geris?

Pauperiores inter nos loco cornu, & uesica, & pa-
Cæreus. pyro utuntur. Cæreus autem à cæra dictus est, ut nomen indicat, de quo Epigrammatarius poëta in Apophoretis:
Hic tibi nocturnos præstabit cæreus ignes,
Subducta est puero nanq; lucerna meo.

Puer. Aduersitor. Quo loco puerum pro seruo accipit aduersitore: ita enim dicitur seruulus qui it ad dominum foris cœnantẽ, ut illum domũ reducat, & comitetur, author Donatus. Apuleius in decimo: At intus cærei præclara micantes luce nocturnas nobis tenebras inalbabant. Cæreos Saturnalibus muneri dabant humiliores & tenuioris censüs homines locupletioribus, quòd authore Pompeio, cæreis di-
Funalia. tiores, pauperes candelis uterentur. Hos antiqui Funalia à funibus dixere. Silius Italicus Punicorum sexto:
Cui nocturnus honos funalia clara, sacerq;
Post epulas tibicen adest.

Vbi loquitur de Cn. Duillio: cui (Pœnis bello nauali ad Mylas uictis, & quinquaginta nauibus captis) concessum est à senatu, ut reuertenti à cœna tibicen caneret, &

funale præferretur. A funalibus Funera dicta, nam mortuos sepelientes funebri pompatico honori illa maiores adhibuere. Funerum autem & sepulchrorum usum Pluto (qui Agesilaus, Sūmanus, Dis, Orcus, Vedius, & Stygius Iupiter dicitur) introduxit, ut est apud Diod. Hinc uita functis dominari existimatus. Funebris pompæ lex est, ut funus præcedat, nos sequamur, tanquàm post defunctum morituri. Cæterum Funereas antiqui dicebant, ad quas funus & dolor pertinebat, ut sororem, matrem, uxorem: nam Præficæ sunt planctus principes, non doloris, utpote ad lamentandum conductæ. Funera. Plutonis nomina. Funereæ. Præficæ.

CALIX.

CAlix uitreus, uasculum è uitro quo bibimus, ideo nuncupatur quòd eo calidam bibebant antiqui, ut refert Marcus Varro in libris linguæ Latinę: nam & calidam & frigidam ueteres adhibuerunt. Iuuenalis: Calix uitreus.

Calidæ gelidæq; minister.

Vitreus autem à uitro, quo constat, id translucidum est, plura habens genera. Vascula ex eo apud nos uitrearij producūt ad usus in primis mensarū, & quibus papyro uiminibusúe intectis uiatores utuntur ad uina portanda. Vnde Viatoria nominātur: sed nonnunquā & lignea fictiliaq; ad hunc usum habentur. Plinius: Vasa uiatoria è taxo uinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. Vitrearijs officinis nunc Venetiæ, ut olim Sydon, nobilitantur. Calix item uas ad obsonia. Ouidius in fastis: Vitrum. Viatoria uasa.

Stant calices, minor inde fabas, olus alter habebat.

Et Marcus Varro: Calix inquit, à caldo quòd in eo puls calida apponebatur. Fuerunt & calices gemmati, à gemmis: maiores nanque calcibus gemmas inserebant, Gēmati calices.

& præcipue ſmaragdos, unde Plin. xxxiij. Nec hoc fuit ſatis, turba gemmarũ potamus, & ſmaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat. Silius:

Iam ſimul argento fulgentia pocula mixto,
Queis gemma quæſitus honos.

Quæ res uſque adeò creuit, ut multi gemmas digitis detractas poculis adderent. Iuuenalis:

Nam uitro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis. Et Martialis:
Gemmatum ſcythicis ut luceat ignibus aurum,
Aſpice quot digitos exuat iſte calix.

Cululli. At calices fictiles culullos appellamus.

CRYSTALLVS.

Cryſtallina uaſa. CRyſtallina uaſa & pocula dicuntur ex cryſtallo, qui lapis eſt ex aqua puriſsima ſub terra congelatus: authores Diodo. A. Gellius ex Ariſtotelis libris, & Seneca naturaliũ quæſtionũ tertio. Nanq; glaciem eſſe certum eſt, unde & nomen Græci dederunt. Papi. in Syluis:

Raraq; longæuis niuibus cryſtalla gelari.

Et Eccleſiaſt. xliij. dicitur: Aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua. Quòd cryſtallina eſſent in precio apud ueteres, Pli. oſtendit, qui in. xxxvij. cap. ij. refert matremfamilias nec diuitem, trullam cryſtallinam ſeſtertijs centum quinquaginta milibus* præſtinaſſe, & Neronẽ in ſuprema ira calices duos cryſtallinos fregiſſe nuncio rerũ amiſſarũ accepto. Sueto. ſcyphos quidem nominat, ſed cryſtallinos fuiſſe non ſcribit: quos à cælatura carminis Homerici, Homericos Cæſar ipſe appellabat. Nã pocula quoq; & eſcaria ad uſus mẽſæ inſculptionibus exaſperãtur: hinc Toreumata, hinc Anaglypha, & Trigly=

*Ideſt mercatam eſſe.

Scyphi Homerici.

Toreuma. Anaglypha. Triglypha.

pha cũ emblematis uenuſtãtibus. Epigrãmatarius poëta:
Artis Phidiacæ torcuma clarum. Item.
Et menſis anaglypha de paternis.

Salluſtius: Cum tabulas, toreumata, ſigna emunt, noua diruunt, alia ædificant. Latini nunc cælata, at ueteres Ancæſa uocauere: quòd circũcædendo fierent, authore Pompeio. Primus Phidias cælandi inſculpendiq; artem, quæ eſt τορευτική demonſtrauit. In Corinthijs, inquit Plinius, æs placet auro argentoq; mixtum, in cælatis ars & ingenia. Cælata. Ancæſa.

MVRRHINA.

Murrhina pocula ex murrha humore quodam ſub terra colore concreto murrhinarij producunt. Plinius in xxxiij. Murrhina & cryſtallina ex eadẽ terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas, oriens mittit. Nitor eſt his & uarietas colorum circũagentibus ſe maculis in purpuram candoremq;. Eſt & in odore aliqua commendatio. Martialis in Apophor. de murrhinis præmiſſo lemmate: Murrha.

Si calidum potas, ardenti murrha falerno
Conuenit, & melior fit ſapor inde mero.

Ea in urbem primum inuexit mithridatica uictoria Pompeius, quorum mox pretium adeò in dies creuit, ut poculum murrhinum ad ſextarios tres capax lxxx. ſeſtertijs emptũ fuerit: & T. Petronius uir conſularis moriturus inuidia Neronis principis murrhinam trullam trecẽtis ſeſtertijs emptam fregerit, ut menſam eius exhæredaret. Horum meminit & iureconſultus. Diuus Auguſtus capta Alexandria, nihil ſibi præter calicẽ murrhinum retinuit.

POCVLVM.

Poculum & ipsa potio, & uasculum potorium nuncupatur. Cicero, Caret epulis extructisq; mensis & frequentibus poculis: caret ergo uinolentia cruditate & insomnijs. Vergilius:

Pocula si quãdo sæuæ infecere nouercæ. Lucretius:

Et sedare sitim prius est quàm pocula natum.

Silius Italicus:

At Celtæ uacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.

Dicũtur autẽ pocula à potatione, ut scribit M. Var. quorũ quidẽ uaria sunt nomina, sicut diuersæ formæ, ut

Scyphus. scyphus, quo usus est Hercules. Calix qui à Græcis κύ-

Calix. λιξ, cyathus, nimbus, qui etiam ipsa effusio. Cymbium, carchesium, amula, bicos, bicariumúe, obba, trulla, cra-

Luter. tera: aliphanum, patera, luter, quo uinum aqua misce-

Mixtarium. Phiala. tur: unde mixtarium, capides, cupa, & phiala ex uitro nimis frigide, ut uolũt, quod græcè ὕαλος dicitur, à quo ὑάλινα uitrea, ὑαλουργὸς uitrearius: nam aureas & argenteas phialas legimus. Horum nonnulla, ut cantharus: ansas habent, quibus apprehenduntur. Varro diui-

Ansæ. Aræ. norũ libro quinto, aras tradit ansas primo dictas, quòd erat necessarium sacrificantes illas tenere. Hinc peritissimus Maro Aeneidos vj. inquit:

Talibus orabat dictis arasq; tenebat.

Ansatus homo. Plautus in Persa, Ansatum dixit hominẽ, qui gloriose ambulat brachijs instar ansarum extãtibus & subnixis. Compluria etiam nasum in summo. Iuuenalis:

Siccabis calicem nasorum quatuor.

Nasus. Est enim nasus in poculis & uasis cæteris quo fluit

& egeritur humor. Oĩa autẽ mẽsis apta, quæ sunt uascu la & potoria & escaria, ἐπιτραπέζια uocantur: unde Papinius in Syluis Vindicis poculũ epitrapezion cele= brat, de quo meminit & Mar. dictio est græca ab ἐπὶ præpositione & τράπεζα mẽsa deducta: inde τραπεζί= τας, mẽsarios, cãpsores, argẽtarios, colybistas, & numu larios uocitarũt, quòd mẽsis utãtur. Suetonius in Galba: Numulario nõ ex fide uersanti pecunias manus amputa uit, mensæq; eius affixit. & Ioãnis secũdo de Saluatore dictũ est: Numulariorũ æs effudit & mẽsas subuertit.

Ἐπιτραπέ= ζια.

Campsores. Colybistæ. Numularius.

APYROTON.

APyroton Græci uocant uas frigidarium, unde Plinio in xxxvj. calices Apyroti, etiã si legitur quandoque pterotos: nam calida & frigida in cœnis usos scimus ueteres, hinc ipse crediderim Apyrotũ nos posse Refrigeratorium appellare: uas illud patẽs in quo uitreo, porcellanico argenteoue, & pauperibus figlino frigida pleno per æstates poculis immißis uina & deco= cta refrigerare solemus: ueluti olim apud Romanos ni= ue mensibus etiam æstiuis (ut iam dictum est) seruata refrigerabantur.

Ἀπύρωτον.

Pteroti.

Refrigeratoriũ.

VRCEOLVS.

VRceoli fictiles, ut Caprunculum & calpar nunc ad uina dicũtur è terra facti, quibus etiã poten= tiores olim usos credimus, nanq; figlinarum opera apud antiquos in pretio fuere, ut author est Plinius in xxxv. sic scribens: Figlinarum opera, imbricibus, tubulis, tegu lisq; ad balneas hamatis: uel ad tecta coctilibus, la= terculis: frontatisq;: aut quæ rota fiunt etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ

Caprunculum. Calpar. Figlinarum ope ra. Cap. 12.

Numa rex. septimum collegium figulorum instituit: & mox, Maior quoq; pars hominum terrenis utitur ua=
Samia. sis. Samia etiamnum in esculentis laudantur, retinet
Aretium. hanc nobilitatem & Aretium In Italia, & calicum tantum Surrentum. Ausonius:

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regẽ. Martial.

Aretina nimis, ne spernas, uasa monemus,
Lautus erat thuscis Porsena fictilibus.

Vrceolos autem pocula, & id genus multa in supellectile ex argilla (ita enim terra appellatur) primum Chorebum figulum Atheniensem legimus for=
Plastice. masse, Plasticen uerò quæ imagines ex argilla effingit, omnium primos in Samo Ideochum Rhœcum & Theodorum: ut alij, Dibutabam Sicyonium filiæ opera excogitasse. Lactantius scribit Prometheum primo simulacrum hominis de terra effigiasse: hinc locus fabulæ datus, ipsum igne cœlesti hominẽ è limo factum animasse. Licet Higinius ad miram ingenij excellentiam, Eusebius uerò referat ad humanitatem & scientiam, ad quas à feritate & nimia imperitia mortales traduxit, & quodammodo reformauit. Qui uerò urceolis & lagœnis ui
οἰνοφόρος. na è cella uinaria fert ad triclinium, is eleganti uocabu=
Vinifer. lo dicetur οἰνοφόρος, nisi mauis eum Viniferum nomi
Δωροφόρος. nare: ueluti Δωροφόρος, dona ferens, μηλοφόρος
μηλοφόρος. poma, & id genus innumera.

MENSA.

Mensas lectos, triclinares discubitorios appellamus, quibus positis cibos capimus. Ouidius:

Nunc dape nunc posito mensæ nituere lyeo.

Apuleius de asino aureo: Mensas dapibus largiter

instructas accumbunt. Si mane discumbimus, Ientaculum, id est, prandiculum is primus cibus uocatur, ueteres silatum, ἀκράτισμα Græci dixere: si tum postea, Prandium: si meridie, Merenda, ut scribit Nonius, quæ antecœnium, si uespere, Cœna: unde ab antiquis, authore Pompeio, Vesperna est nominata: quod uerò nunc est prandium, cœna dicebatur. Sicq; nulla ferè pars diei comessationibus erit immunis. Damnabat bis die saturum hominem fieri Plato diuinus, ut creditur, philosophus. At nunc quidam, ut porci ad aqualiculum sorbitione, non solum bis, sed ter & quater crapula sese ingurgitant, tanquam ad perdenda esculenta geniti. Vnde Suetonius de Vitelli Imperatoris luxuria: Epulas, inquit, trifariam semper, interdum quadrifariam dispartiebat in ientacula, & prandia & cœnas, comessationesq́;, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. Comessatio ipsa cibus potusq́; dicitur, qui post cœnam sumitur, uel potius quacunq; hora extraordinarijs. Sunt enim adeò multi gulæ uoracißimæ, & inexplebilis barathri, ut ad comedendum natos se tantum existiment. Hinc Philoxenum Eryxidus, & Gnathonem Siculum gulæ proceres: imò uerò perditos Gulones, ac extremos cupediuoras infamant literæ, quòd conuiuijs adhibiti emungere se in pultarijs soliti essent, ut abstinentibus cæteris soli epulis ampliter fruerentur, nulla conuictorum habita ratione. Hic est ille Philoxenus, qui gruis collũ à dijs immortalibus sibi dari optabat, cum diceret non eandem ciborum esse rationem, sed partim gulam suam moueri suauitate. Socrates uerò sanctißime dicebat, multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent:

Ientaculum. Silatum. Ἀκράτισμα. Prandium. Merenda. Antecœnium. Cœna. Vesperna. Comessatio.

ſeſe bibere atq; eſſe ut uiueret. Et A. Gellius, Quis, inquit, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus iſtis duabus comedendi atq; coëundi, quæ ſunt homini cum ſue & aſino communes, gaudeat? A cœna autem inter

Domicœnium. cætera fit domicœnium, quo uſus eſt Martialis. Et cœna-

Cœnatoria. Recidipna. toria, quæ recidipna, & triclinaria ueſtimenta ad uſus cœnæ. hinc exijt diſtichon:

Nec fora ſunt nobis, nec ſunt uadimonia nota,
His opus eſt pictis accubuiſſe toris.

Incœnis. Plautus Incœnem, ſine cœna dixit. Eſt & cœnipeta,

Cœnipeta. qui libenter petẽs alienas cœnas, paraſiti ſæpicule perſonam induit, dum diuiti aſſentatur, dum blanditur, & interim non toleranda ſuffert, cibi & uentris gratia. Hinc legimus Heliogabalum Imperatorem paraſitos ad

Ixionij amici. rotam aquariam ligatos cum uertigine ſub aquis miſiſſe. & rurſus ad ſummum reuoluiſſe: ita ut eos Ixionios amicos uocaret. Menſam ipſam, quam Cato amicorum parentem ac procreatricem putauit, uacuam tolli non ſinebant Romani ueteres, ſed omnino cum aliquid ſupereſſet, interpretantes ſemper, de eo quod nunc adeſt aliquid in futurum relinqui oportere, ac per hodiernum craſtini meminiſſe, ut ſcribit Plutarchus in problemati-

Proteruia. bus. At in proteruia ſacrificio mos fuerat, epularum reliquias, & fragmenta in ignem mittere, ut conſumerentur: hinc innotuit ſcomma ſiue dicterium illud Catonis. Nam cum Albidius bonis ſuis abliguritis nouiſsime domum, quæ ſuperfuerat, incendio perdidiſset, proteruiam hominem feciſſe dicebat: quod enim comeſſe non potuerat id combuſsiſſe. In maximo autem pretio habitæ ſunt

Citreæ menſæ. apud antiquos menſæ citreæ, quas ut Plinij uerbis ex

xiij. loquar: Fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extant hodie Marci Ciceronis in illa paupertate: & quod magis mirum est illo æuo emptis libris decem. Cum his memorantur, & Galli Asinij, quæ libris undecim uenundatæ sunt, & duæ à Iuba Rege uenditæ, quarum alteri pretium fuit libris quindecim, alteri paulominus. Honos præcipuus in uena crispis, oblongo discursu uel intorto: illæ Tigrinæ, hæ Pantherinæ appellãtur. Fiebant autem eo artificio ut dimidiatis orbibus non tantum rima, sed nec commissura usquam appareret: uelu-ti abiegnæ à nostris fiunt materiarijs non sine glutino composito ex caseo sapro, id est, marcido, sed recente, & calce uiua faberrime. Vtebantur & arcenis, ex acere arbore factis, unde nomen. Apud nos candore probantur Eboreæ, Eburatæ ebore intectæ, & cupreßinæ propter odorem. Fiunt ex abiete, ut dictum est, & iuglande, quarum pulchriores habentur, quæ contra & spinas non habuerit, hæ conuolutas uenas ostendunt, illa duritiem clauo similem ferris inimicam. Sed illarum pulcherrimæ, lignorum bracteis, siue potius præsegminibus, & tessellis diuersicoloribus, glutino compactis, uermiculatim fabrefactæ, quas segmentatas quidam nominant: ut sint segmentata à segmento opera è ligno tesselatim depicta. Segmentum enim dici potest, quoddam quasi ramentum & sectio. Plinius de marmoribus in trigesimosexto. Craßior harena laxioribus segmentis terit & plus erodit marmoris. Inde uestes segmentatæ, segmentis, hoc est, punctulis, & bracteolis aureis siue argenteis minutim depictæ, Plautus. Quampulchre segmentatam uestem. Segmentum

Tigrinæ. Pantherinæ mensæ.

Abiegnæ.

Acernæ mensæ.

Eboreæ. Eburatæ. Cupressinæ.

Segmentatæ mensæ. Segmentum.

Vestes segmentatæ.

rectius dicitur monile, quòd sit ueluti quidam circulus: uel ut alij, quòd quibusdam bracteolis, quasi præsegminibus constet & diuidatur: nam segmentum à seco nascitur, c in g mutato, ueluti à fingo figmentum, à stringo strigmetum, ut sit quasi secamentum. Vnde partes mundi in quas uniuersa terra digeritur, & nostri circulos,

Circuli. παράλληλοι

Græci παραλλήλους dixere, Segmenta eleganter Plinius appellauit, cum inquit: Quinto continetur segmento ab

Testudineum.

introitu caspij maris Bactria, Hyberia, Armenia. Sunt & qui id opus è ligno Testudineum uocitent: quoniã dũ materiarij, abietarijúe uoluere ueteres imitari, qui testudinum, ut diximus, laminis mensas & lectos uestibant,

Bractea. Lamina.

hoc opus excogitauere. Bracteæ autem subtiliores sunt, Laminæ craßiores: inter Bracteas habentur, quæ uocant auri argentiq; folia ad inaurandum & inargentandum idonea. Vnde Bractearij qui inauratores, etiam si

Bractearius.

inauratores & argentum non sine argento (Viuum quod appellant) inaurent.

CILIBAE.

Discus.

Cilibæ mensæ rotundæ, quadratæ etiam nuncupantur, authore Pompeio: nam Discus tantum mensa rotunda dicetur. M. Varro. Mensam escariam Cilibam appellabant, ea erat quadrata, ut nunc in castris est: à cibo Ciliba dicta. Postea rotunda facta, & quod à nobis media, & à Græcis μέσα mensa dici potest, nisi

Cilibantum.

quòd ponebant pleraq; in cibo mensa. Vinaria uerò cilibantum. Sed uide ne potius cibilæ à cibo, ut Escariæ ab escis sint nominandæ. Primus Heliogabalus Imperator Roma. argenteas mensas in suppellectile habuit, ut Lampridius testatur. Suppellex autem est domesticum pa-

Suppellex.

trisfamiliâs

trisfamiliâs instrumentum, ut exposuit Vlpianus Iureconsultus, uestibus inter cætera subtractis.

TRIPODES.

Tripodes mensæ cum tribus pedibus, ut nomen indicat, fuere, quibus apud nos hodie mensæ ipsæ sustentantur. antiquitus erant militares. Horatius:

Donarem tripodas premia fortium Graiorum.

Homerus quoque in Odyssea narrat Alcinoum inter cætera xenia Vlyßi tripodem magnum dedisse. Mensæ uerò unico tantum pede subnixæ, μονοπόδια dicuntur, quæ inter instrumenta luxuriæ à priscis collocabantur. Scribit Plinius in.xxxiiij. ex authoritate L. Pisonis, C. Manlium Asia deuicta, primum inuexisse in orbem suo triumpho monopodia, abacos, & triclinia ærata, urbis anno quingentesimo sexagesimoseptimo, & in ultimo: Victoria tamen illa, inquit, Pompei primum ad margaritas gemmasq; mores inclinauit, sicut. L. Scipionis, & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia erata: sicut. L. Mummij ad corinthia & tabulas pictas. Vbi Triclinium in suppellectile fuisse ostendit: à quo locus ipse, de quo diximus, nominatur, & tris mensas siue thoros habebat: ita coniunctos ut transferri huc atque illuc posset. Legimus & argentea triclinia Romæ fuisse. Idem Plinius. xxxiij. Cornelius nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs quibus mensas imponebant, argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouißimo Tiberij principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se autem paulò lignea rotunda, nec multo maiora quàm mensas fuisse: se quidem puero qua-

Μονοπόδια.

Triclinium.

Repositoria.

drata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpisse, mox additum argentum in angulos lineasq; per commissuras. Adde quod triclinia uersatilia celebrata sunt, quæ discumbentibus conuiuis circumagerentur. Iam dixerat Liuius originem luxuriæ Romanæ in urbem ab Asiatico exercitu inuectam fuisse, ita ut uincendo uicta fuerit: cum imprimis maiora quàm credi poßit, detrimenta conuiuiorum luxu sustinuerit. Vnde plurimæ leges sumptuariæ, quæ cibariæ, latæ sunt. Orchia prius, mox Fannia, anno urbis conditæ quingentesimo octuagesimo octauo. Didia, Licinia, & Cornelia, ut Macrobius testatur.

Sumptuariæ & cibariæ leges.

SEDILE.

Sedile à sede ubi sedemus. Macrobius: Ait Cicero Laberio prætereunti & sedile quærenti, recepissem te nisi anguste sederem. Vergilius:

Gramineoq; uiros locat ipse sedili.

Sedentes epulabantur.

Maiores enim nostri sedentes epulabantur, quem morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus, ut Varro docet in libris de gente populi Romani, in quibus notat quid à quacunq; gente traxerint, author Seruius, enarrans illud Vergilianum in septimo:

Perpetuis soliti patres considere mensis.

Vbi de sacris tantum epulis dictum ostendunt superiora, & ita nos accipiamus, quando accumbebant maiores in conuiuijs non sedebant. Quem morem seruant hodie quoque è barbaris plurimi. Vnde Valerius Maximus fœminæ, inquit cum uiris cubantibus sedentes cœnabant. Et Plutarchus scribit: Catonem Vticensem in cœna sedisse, nam post Pharsilicam pugnam hoc

quoque priori mœsticiæ addiderat, ut nunquàm iaceret nisi cum dormiret. In accubitis autem honoratior locus, non tam summus, quàm medius creditur. Hinc Maro: Horrea composuit sponda mediamq; locauit.

Refert Xenophon Cyrum solitum fuisse conuiuas honoris gratia, à latere sinistro iuxta se ponere: utpotè fideliores charioresq; illos declarans, qui in parte cordis leua discumberent. Nos uerò à dextro latere, tanquàm honoratiore collocamus, quos digniores & maioris authoritatis censemus inter coëpulones, συναριςῶντες: quorum numerus à maioribus sic diffinitus est, ut gratijs tribus, quas χάριτας Græci, minor non esset, nec musarum numerum excederet. Non omittendum est hoc loco illud Auli Gellij ex Marco Varrone Satyris menippeis, conuiuium constare ex rebus quatuor, & tum denique omnibus numeris suis absolutum esse, si belli homunculi per uocatores collecti sunt, si electus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus. Nec loquaces, inquit, nec mutos conuiuas legere oportet, quia eloquentia in foro & apud subsellia: silentium uerò non in conuiuio, sed in cubiculo esse debet. Sermones igitur id temporis habendos censet, non super rebus anxijs, aut tortuosis, sed iocundos atque inuitabiles, & cum quadam illecebra & uoluptate utiles, ex quibus ingenium nostrum amœnius fiat & uenustius. Quod profectò eueniet, si de id genus rebus ad communem uitæ usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque negocijs agendis loqui non est ocium. Adhibent nonnulli ἀναγνώστην qui legat faciles utilesq; ex Philosophia quæstiones, uel Erotica quædam non nimis lasciua:

Numerus conuiuarum.

Conuiuij absoluti ratio.

plurimi uerò fidium modulamina, non ſine puello carmina uel rithmos dearticulante. Nam & Alcinoi apud Homerum, & Didonis apud Vergilium menſa habuit, hæc Ioppam, illa Phenium cythara canentes. Scribit Plato in Gorgia, cantilenam in conuiuijs cantari ſolitam, optimũ eſſe bene ualere: ſecundo loco formoſum eſſe, tertio habere diuitias, nulla fraude partas. Valerius uerò Maximus: Maiores, inquit natu, in conuiuijs ad tibias egregia ſuperiorum opera carmina comprehenſa canebant, quo ad ea imitanda iuuenum uirtutem alacriorem redderẽt.

Cantilena in cõuiuio.

Subſellium. Biſſellium. Binominis. Bigamus. Bigæ. Bifera arbor.

Vbi plures ſedebãt Subſellium, ubi duo Biſſellium dicemus, ſicut Binominem à duobus nominibus, Bigamum à duabus uxoribus, Bigas à duobus equis, ut trigas à tribus, & Biferam arborem, quæ fert bis fructum annuatim. Subſellia quoque minorum ſunt magiſtratuum, ueluti tribunorum, quæſtorum, & triumuirorum, qui non in ſellis curulibus, nec in tribunalibus conſidebant, ut ſcribit Aſconius Pædianus: & ſubſellia ſedes theatrales appellantur. Sella item qua ſedemus, quaſi ſeda, à ſedendo: unde Laberij ſcomma in Ciceronem recitans Symmachus apud Macrobium: Mirum, inquit, ſi anguſtæ ſedes, ſoles duabus ſellis ſedere, quaſi nec Cæſari, nec Pompeio fidus, ut refert Seneca. Eadem Græco uocabulo θρόνος dicitur Prouerbiorum Solomonis. xx. Miſericordia & ueritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. Cathedra quoque ad ſedendum ponitur, & Scamnum à Scamno, ut uolunt, terra elata inter duos ſulcos, pro ſedili accipitur. Martialis:

Sella.

Duabus ſellis ſedere.

Θρόνος.

Scamnum.

Sedere in equitum liceat an tibi ſcamnis. Ouid. vj. Faſt.
Ante focos olim ſcamnis conſidere longis Mos erat.

M. Varro aliter ſcamnũ interpretatus eſt, ut in cubiculo dicemus: Eſt & Hemicyclus cathedra ad ſedendum in medij circuli formã, unde nomen. nam & Sidonius hemicyclon dixit ſolium in balneis ſemirotundum. ſed & cœnatio dicitur, ueluti Sigma. Legimus apud Strabonem Luſitanos ſedentes cœnitare, ædificatos in pariete hemicyclos habentes. Mar. Cicero in Lælio: Cum ſæpe multa narraret tum memini domi in hemicyclo ſedentem, ut ſolebat, cum & ego eſſem unà, & pauci admodum familiares in eum ſermonem illum incidere, qui tum multis ferè erat in ore. Nam ſoliti fuerant antiqui, id quod poſthuma ætas recepit patrijs & uernaculis eſculentis mutitare, ideſt, mutua conuiuia domi agitare, quæ ſodalitia, ut Græci συσσίτια, appellauere. Nanq; σύσσιτος eſt apud illos ſodalis. Paßim inter noſtros agitantur ſymbola, collatione à ſingulis facta, unde nomen: qui nihil contulerint ἀσύμβολοι dicentur, ut ſolent cœnipetæ, & hi qui accedunt interdum, ut in prouerbio dicitur, umbræ, & qui cœnant ἄκλητοι, ideſt, citra uocationem. Hemicyclus. Sigma. Συσσίτια. Ἀσύμβολοι.

MAPPA.

Mappæ dicuntur, quæ ſuper menſam ſternũtur. Plinius in. xix. de lino ſcribens, quod uiuum appellant: Ardentes in focis conuiuiorũ ex eo uidimus mappas ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent aquis. Villoſæ apud ueteres habitæ ſunt in pretio: hinc Epigrammatarius poëta in Apophoretis de mappis nimirum intelligens: Linum uiuum.

Nobilius uilloſa tegunt tibi lintea citrum.

Mantelium uerò quod mantile, linteolum eſt quo manus tergere ſolemus, quaſi manutergium, ut. M. Varro Mantelium. Mantile.

in lingua Latina interpretatur. Frequens enim ad manus tergendas fuit usus mantilorum, ut scribit Festus Pompeius. Inde Manticularia dicuntur ea quæ frequenter in usu habentur, & quasi quotidiè manibus tractantur. Hæc Latinè loqui dissererecq; uolentes, non suo uocabulo demonstrare non minus dedecet, quàm hominem non suo nomine appellare. Hinc impensius elaboraui, ut in hoc literarum dilectoribus ac studiosis pro uirili parte prodessem.

Manticularia.

SALINVM.

Salinum uasculum est, in quo, ut nomen indicat, salis elementum continetur, & mensæ infertur: in qua significatione accepit Horatius in carminibus, cũ inquit:

Viuitur paruo bene cui paternum
Splendet in mensa tenui Salinum.

Fit ut plurimum è plumbo albo, nonnũquàm è uitro, aut cristallo: argento etiam ad usus ditiorum, pauperes ligneo uel figlino utuntur. Vas item apud antiquos dicebatur, quo primitias dijs offerebant, ut scribit Porphyrio, Horatianus interpres. Consueuerunt nanq; maiores nostri cum alimenta se dono deorum habere cognoscerent, ex omnibus aliquid illis offerre, magis ut se gratos exhiberent, quàm quòd deos aliquo arbitrarentur indigere. Vnde cum agros quoque, urbes ac oppida deorum munere sese poßidere intuerentur, ut est apud Censorinum, partem quandam templis sacellisq;, ubi eos colerent, dicauere: hinc decimæ, fana, cultusq; deorum.

Fana. Cultus deorum.

CVLTELLVS.

Cultellus nanque à cultro per diminutionem, authore Seruio, nomen accepit, eo utimur in mensa

ad panem, carnes, & id genus multa ſecanda, & fruſta diuidenda. Iuuenalis:

Spectas & chironomonta uolanti
Cultello, donec peragat dictata magiſtri
Omnia, nec ſanè minimo diſcrimine refert,
Quo geſtu lepores & quo gallina ſecetur.

Cui aſtipulatur Seneca ad Lucilium: Alius precioſas aues ſcidit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decenter ſecet: ubi obiter notabis altilia dici, quæ ad ſaginam domi nutricantur: χειρονομῶντα, ſtructorem, qui lege quadam manuum elegãter diuidit aues & cætera eſculenta. Scribit Suetonius (id quod eſt damnandum) Claudium Cæſarem ex ferro, quo duo gladiatores mutuis ictibus cõcidiſſent, ſibi paruulos cultellos in uſum, ſine mora, fieri iuſsiſſe. Altilia. Χειρονομῶν.

QVADRAE.

Quadræ, ut plurimum ex ſtanno, interdum ex argento ad uſus locupletiorum, à forma dicuntur, ſuper quas conciſæ carnes & pulmentaria diſponuntur: ueluti rotunda repoſitoria, orbes dicimus, quæ & Diſci nomine ſignificari poſſe noſtri temporis quidam uoluere, à diſco, quo in gymnaſijs exercebãtur: ſicuti & Abacos quadras notare (nam quot capita, tot ſunt ſententiæ.) Præterea ingens eſt rerum copia ſine nomine, quas cum proprijs appellationibus ſignare non poſſumus, alienis & commodatis utimur, ut inquit Seneca in ſecundo de beneficijs. Triuiales elementarij, quòd ſuper ea carnes & cætera obſonia cultello diuidimus, inciſoria appellare contendunt. Orbes. Diſci. Abaci. Inciſoria.

STRVCTORES.

STructores dicuntur qui mensas & cibaria curabant, ut scribit Seruius, & qui pulmentaria cultello scindebant, in frustula diuidentes: non sine Fuscinula uel Furcilla è ferro argentoúe, quam manu sinistra tenere, ut scinderent elegantius, receptum. Martialis:

Fuscinula. Furcilla.

Et quæ non egeant ferro structores ofelle. Iuuenalis:
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula discipulus Tripheri doctoris.

Architriclinus. Archiposias. Symposiarches. Συμπόσιον. Συμπότης.

Qui uerò princeps est conuiuij, Architriclinus dicitur, Archiposias, & Symposiarches, tanquàm princeps compotationis, quam συμπόσιον græci, ut συμπότην compotatorem nominant: quem coronis uti, unguento delibutis, hilaritatis gratia mos olim inualuerat. Qui ministrant pocula mensæ ingerentes, Pincernæ & Pocillatores, Diriuitoresúe, qui & structores. Eo uocabulo usi sunt Apuleius & Ammianus. Propinatores quoque, si principi, si diuiti prægustauerint: nam id genus uiri habent prægustatorem omnium ciborum, cum uenena timentes, faciant illum prægustando explorare an illata sint uenenata, sed nihilominus uenenū sæpius auro quàm argilla bibitur, & pluries sub mattis latitant, quàm sub oleribus. Epulanti Claudio Cæsari uenenum datum per spadonem prægustatorem testatur Suetonius. Architriclini est autem curare, ut eduliorum uariorum fercula, siue missus, seriatim & in tempore conuiuis (quos coëpulones, commensales, & conuictores dicimus) exhibeantur, ut recte omnia, omnia splēdide disposita sint. Ad hoc præsto aderit ministrorum ornatißimorum turba linteis succincta, per quos (ut inquit Seneca) signo dato ad infe-

Pincernæ. Pocillatores. Diriuitores. Propinator.

Coëpulones. Commensales. Conuictores.

rendam cœnam haud obstrepenter discurritur. Per missus à mittendo, & fercula à ferendo, singularum epularum singulas condituras intellige. Apule. de asino aureo lib. V. Et illico uini nectarei, eduliumq; uariorum fercula copiosa nullo seruiente, sed tantum spiritu quodã impulsa subministrãtur. Et Lampridius scribit Heliogabalum imperatorẽ celebrasse tale conuiuiũ, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur: & aliquando omnes missus sola phasianorũ carne struxisse. Suetonius quoq; narrat Augustum Cæsarem cœnam ternis ferculis, aut cum abundantissime, senis præbuisse. Sed fercula simpliciter quoq; dapes significant: quæ si fuerint lautiores, Cupedia, unde Cupedinarij, & Cupedulæ dicentur. Cyrus rex, ut refert Xenophon in Pedia, amicorũ charissimos honoratissimosq;, quos uideri uolebat, mittebat ad eos partes ferculorũ ex mensa: nam partes distribuere, missitareq; in cœnis olim mos inualuit, qui adhuc permanet inter amicitiores, beneuolos, & amatrices, ut illa etiã cõsuetudo mutandi uasa cũ ferculis. Pli. xxxiij. Ptolemæũ, Varro tradit, Pompeio res gerente circa Iudæam octo milia equitum sua pecunia tolerauisse: Mille conuiuas totidem aureis potorijs immutantem uasa cum ferculis saginasse. Sed illud munificentius, quod legimus eadẽ uasa apponi conuiuis solita fuisse, ut ipsi ea secum ferrent, & dono haberent, quæ ideo Apophoreta dixerunt.

Missus quartæ declinationis ꝑ immissione ferculorum.

Fercula.

Cupedia. Cupedinarij. Cupedulæ.

Apophoreta.

PANIS.

Panis è tritico (qui αὐτόπυρος, συγκομιστός, & πυρινός Hippocrati) apud nos fit laudatissimus fermento addito, qui ζυμίτης nuncupatur: nam absq; illo azymi nomen adeptus improbatur: licet plus nutriat,

Συγκομιστός. Πυρινός. Ζυμίτης. Azymus.

ut refert Theodorus Priscianus. Encriphia, azima, subcineritia, inquit Ambrosius. E siligine antiquiores panem cæteris præferebant. Seneca ad Lucilium: Malum panem inquis, expecta, bonus fiet, etiam illum tene tibi

Siligineus panis.

& siligineũ fames reddet. Cuius quidem sententiam probat exemplum Ptolemæi, qui rex olim per Aegypti deserta non subsequutis comitibus, pane cibario in casula oblato, nihil illo pane iucundius unquam se comedisse affirmauit. Est enim meo iudicio esca suauißima panis siccus cum famis obsonio: sicut in siti, aqua nectarium est poculum, & in amoris tentigine Venus melitißima etiam informis ancillula existimatur. Ipsius autem pa-

Panis unde dicatur.

nis proprietatem, ut scribit Nonius, à pascendo appellauere, siue quòd omnibus pulmentis in cibis adhiberi poßit, & fere adhibeatur: cum nullum obsonium reddat insipidius. nam πᾶν Græce totum: unde πάνθεον

πᾶν. πάνθεον. πάμφαγος. παντόμιμος. πανκαρπίαι. Panarium. Buccea. Buccella.

omnium deorum templum: πάμφαγος, omnia comedẽs: παντόμιμος, omnia imitans: πανκαρπίαι, coronæ ex diuersis & pene omnibus florum generibus compactæ. Vbi habetur, Panarium dicimus, sicut à penore penarium. At eius frustulum Bucceam, & ὑποκοριστικῶς Buccellam. Hieronymus Solomonis Prouerbiorũ xvij. Melior est buccella sicca cum gaudio, quàm domus plena uictimis cum iurgio. Et Augustus Cæsar ad Tiberiũ: in balneo demum post horam primam noctis duas bucceas manducaui, priusquam ungi inciperem. Est apud nos peregrinum scortillum, olim elegans, nunc non satis inuenustum, quod frustillo panis conduci potest, postico (ut fertur) laciniosos admittens, quos ualuis bipatentibus emittat. Panis genera à Plinio in xviij. numeran-

Panis genera.

tur: ab obsonijs Ostrearij, Artologani à delicijs, à festinatione Spestici, à coquendi ratione Furnacei & Artoptesij siue Artopticij: item Aquatici, quoniam aqua trahuntur, à tenui & spongiosa inanitate, ut picentes. addimus Turundam, de qua nos apud Nonium & Catonē: Subcinericios, sub cinere coctos in foco. Vnde Focacei & inter cibarios siue secundarios, Acerosum, quasi paleis mixtis, authore Pompeio: & pityrium, furfureum, caniceúmue, à canicis furfuribus farris: nam iterum coctus, Nauticus dicetur, parum rubidus: at ex nouo frumento Sitanius in trimestri à messe factus. Summa uerò laus panis, siliginis uel tritici bonitate, & cribri farinarij, excussorijúe tenuitate constat. Caligula quartus cæsarum panes & obsonia ex auro conuiuis apposuit, ut scribit Tranquillus. In conuiuijs nostra tempestate saliaribus olim cœnis lautioribus uidimus ipsi & panes, bellaria, offas iussulatas, carnes, & id genus cætera inaurata. Fiunt & panes dulciarij cum saccaro simplici, uel pineis nucibus solidis agminatim ingestis, aut amygdalis contusis, & in forma testuacij in clybano coctis, qui Martij panes, uel Mazapanes dici possunt, ut inquit Hermolaus in quadam epistola ad Cardinalem Senēsem. Nam μάζα modo panis offa, modo libum, placentaúe, de qua Athenæus. Martios autem ab inuētore pastillos, ut Martianum unguentum in medicina legimus. Hos initio prandij conuiuis apponunt potentiorum structores, cum crustulis sæpicule mellitis, hamis, iunculis, lacertulis (quæ forsitan Brachiolæ) & id genus scitamentis, ut uerbis utar Apuleianis, quorum concinnatores pistores Dulciarij, Crustularijq; dicentur.

Acerosus panis.

Nauticus.

Sitanius panis.

Dulciarij panes.

Martij panes.

Mazapanes.

Μάζα.

Brachiolæ.

Crustularij & Dulciarij pistores.

VINVM.

Vini commoda. VInum, humanis corporibus gratißimus liquor, modice sumptum non officit stomacho, non cerebro, sed digestionem adiuuat, uires alit, appetentiam ciborum inuitat, sanguinem, coloremq́; hominũ iuuat, tristitiæ curam hebetat: unde Bacchum, teste Seneca de uitæ tranquillitate, Liberum dixerunt, quòd animũ à seruitio curarum liberet. Algorem expellit, somnumq́; conciliat. Hinc Asclepiades medicus utilitatem uini æquari uix potẽtia deorũ posse pronũciare nõ dubitauit. At copiosius haustum caput turbat, & stomachũ lædit. unde Plinius: Prorsus inquit, ut iure dici poßit neq; uiribus corporis utilius aliud, neque aliud uoluptatibus perniciosius, si modus absit. Hinc scatet ebrietatis libido portentosa, pallor, genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus effundentes plena uasa, & quæ si pœna præsens: furiales somni, & inquies nocturna: hinc ex ore halitus fœtidi, hinc rerũ omniũ obliuio, morsq́; memoriæ. Nam uapore cerebrũ debilitat, membra remollit. Vnde pueris & nutricibus non esse dãdum monet Aristoteles in libro de somno & uigilia. Et Auicẽnas: Vinum pueris inquit, dare, est ignẽ igni addere lignis debilibus. Seneca ad Lucilium: Epulæ cruditates afferũt, ebrietates neruorum torporem, tremorẽq;, & libidines, pedum, manuũ, articulorumq́; omnium deprauationes. Propertius elegiarum secundo, ut hæc quoq; transeunter referam:

Liber bacchus.

Vini incommoda.

Vino forma perit, uino corrumpitur ætas.
Vino sæpe suum uescit amica uirum.

Apostolus v. ad Ephesios: Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Iam prius dictũ fuerat à Solomone Pro=

uerbiorum xx. Luxuriosa res uinum, & tumultuosa ebrietas. At in decretis pontificalibus xxxv. distinctio. Luxuriæ fomentum & incentiuum esse uinum legimus. Inde non est quod miremur, si Romæ, & in Latio fœminis uinum bibere longo tempore non licuit. Inuenimus in Historijs Egnatij, Metelli uxorem, quòd uinum bibisset è dolio, interfectam fuste à marito, eumq; cedis à Romulo absolutum. Et Fabius Maximus in Annalibus scripsit matronaum, quòd loculos, in quibus erant claues cellæ uinariæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Ex hoc institutum est propinquos fœminis osculum dare, ut scirent an temetum bibissent (hoc tum uino nomen erat, unde abstemius & temulentia deducta.) Quæcunq; enim mulier (ut uere & catholice refert Valerius Maximus) immoderate uinum appetit, uirtutibus ianuam claudit, & uicijs aperit. Aegyptijs quoque regibus certa erat statuta uini potandi mensura, qua neque sarciri uenter, neque inebriari posset. Nam regibus (ut est in prouerbijs Solomonicis) uinum minime dandũ est, quia nihil secretũ ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis. Vnde dictitant Romulum ad cœnam uocatum, nõ multum bibisse, quia postridie negocium habebat. Monet Plato in tertio de republica, à uini temulentia abstinere debere ciuitatum gubernatores, ne custode custos indigeat. Sapientis uiri super mẽsam celebre dictum est: Prima cratera pertinet ad sitim, secũda ad hilaritatem, tertia ad uoluptatẽ, quarta ad insaniã: hinc Ebrietatem esse furoris uoluntariam speciem Catoniana sententia diffiniuit. Per eam & sensu & mente excedimus, ut est

Fomentum ueneris uinum.

Temetum. Abstemius. Temulentia.

Vinum regibus non dãdum.

Celebre dictũ.

Ebrietas.

apud Dionysiũ Areopagiten. festiuiter Plautus: Vinum luctator est dolosus, pedes captat primum. Satis notum est Archesilaũ philosophum cum uinum immodice hausisset, obijsse ætatis anno septuagesimoquinto: quia uini copia naturalem uiuificamq; uirtutem caliditate suffocat: in his præcipue, qui insitum calorem exiguum atq; imbecillum poßident. Sed incredibile quod sequitur, ab Aristotele tamen Historiæ animalium sexto traditum. Siracusis potator quidam egregius, ouis sub storia positis, in terra tamdiu potabat, donec oua æderent fœtum.

Dilutũ & Merum uinum. Cum autem purum in cœnis uinum dabatur, omnes deũ sospitem optabant bibenti: cum post cœnam dilutum, id est, aqua mixtum (quod Staphylus Scyteni filius primus instituit) sumebant, Iouem uocarunt saluatorem: nam uini puri (quod merum est) potus ad insaniam redigit, aqua Iouis mixtus uoluptatem læticiamq; affert, & prohibet insaniam, ut author est Diodorus in. V. Bibliothecæ, Meracis quidem uti potionibus per xx. dies ante canis ortum, totidemq; postea, suadet Hesiodus.

οἶνος. Vinum ipsum Græci οἶνον appellant: inde œnophorum (ut gasterium, à gaster, & baucalium) ex argilla, lino, stanno, uel argento uasculum ad ferenda uina idoneum.

Oenophoron. Apuleius Metamor. vij. Oenophoro quod immixtum uino gerebat uenenum. & οἰνοπώλης uenditor uini, qui solet aduentoribus suis meracius uinum exhibere: ac

οἰνοπώλης. οἰνοπώλιον taberna uinaria. Præter panem & uinum cætera ut edendi irritamenta quædam reperta, non per usum uitæ necessarium, sed per luxum animi parata, obsonia dicuntur. Iuuenalis:

Nec tamen his ulla obsonia fiunt Randicula,

Hinc Thucydides Histo. primo narrat, Artaxerxem Themistocli dono dedisse Magnesiam ob panem, Lāpsacum ob uinum, Myuntem ob obsonium. Dicere solitus fuerat Alexander famem optimum fore obsonium. Cæterum cum uasa, à Græcis, quæ dicuntur βαυκάλια, latice implentur, sonum, ut inquit Aphrodisæus, ædunt sibi proprium, à quo & uasis nomē est factum, uelut alia apud Græcos nomina sonorum factitia, ueluti in aqua φλοῖσβος, & in alueo βορβορυγμός. Φλοῖσβος. Βορβορυγμός.

LANCES.

Lances sunt uasa lata & rotūda, quibus caro tam tosta quàm elixa, cæteraq; edulia condiuntur mēsæq; inferuntur. Horatius in Satyricis sermonibus:

Iligna nutritus glande rotundas
Curuat aper lances.

Apud Martialem commendantur Chrysendatæ, ex auro cum fierent, ut nunc etiam ex argento Argyrendatæ. Et quoniam elixæ tostæq; carnis mentionem fecimus, eduliorum rationem ex M. Varronis sententia aperire non indecēs fore duximus. Primum maiores nostri assam carnem comederunt, elixam postea, mox è iure conditam ac perinde iucundiorem, quod genus Cornelius Celsus Iurulentum appellat his uerbis: Tum res eadem magis alit iurulenta quàm assa, magis assa quàm frixa: Vnde in libris linguæ latinæ: Vbi pultem aut iurulenti quid ponebant à capiendo Catinum nominarunt. Apuleius autem Iussulentum formauit in Apologia magiæ sic de Ennio scribens: Ostendit qualiter assus aut iussulentus optime sapiat: nec tamen ab eruditis reprehenditur. Tribus itaq; nominibus distinguebatur,

Chrysendatæ, Argyrendatæ lances.
Eduliorum ratio.
Iurulentum.
Catinum.
Iussulentum.

Assum. Elixum. Frixum. Caro. asso, elixo, & iurulento, quibus frixum additum. Caro autem est cibus præ cæteris corpus nutriens, authore Celso, ut propinquioris conuersionis ad sanguinem. Sicioris nutrimenti est frixa & tosta: humidioris elixa, pinguis malæ alimoniæ & paucula cibum subleuans. Salita quoq; corpus extenuans, teste Theodoro Prisciano, non probatur. Melior est autem omnis oßibus proxima & digestibilior: ut est apud Auicennam. Vescun-

ὠμοφάγοι. tur & populi Aetholorum carne cruda, qui ὠμοφάγοι inde dicũtur, ut refert Thucydides Histo. tertio. Inter lãces uerò habẽtur tympana à forma. Filicatæ ad speciem

Filicatæ. Clematæræ. Hederatæ. Corymbiatæ lãces. herbæ filicis cælatæ: Clematæræ quasi pãpinatæ, ut Hederatæ, Corymbiatæ, ab hederis, pampinis, Corymbis (ut uidemus) insculptis. Aristophorum, Mazonomum,

Aristophorum. Mazonomum. Discus. Magidæ. Discus, & Magidæ à coquina fortasse, de quibus meminerunt Plinius, Acron, Pompeius, Horatius, M. Var. Fenestella & alij. Apuleius: Cœnarũ reliquijs discus ornatus. Hierony. Abachuc, Danieli portantem in disco pran

Discophorus. Catinus. dium eleganter Discophorum appellauit. Catinus quoq; inter lances numeratur. Persius:

Positum est algente catino Durum olus.

Horatius: Inde domum

Ad porri & ciceris refero laganiq; catinum.

Lagana. Lagana autem, ut sentit Acron: sunt quædam quasi membranulæ ex farina & aqua, quæ iure pingui coctæ, & caseo, pipere, croco, cinnamomoq́; conditæ, in cibis non iniucundæ panticoso nostro uidentur. His ferè simi-

Pastilli. Globuli. Circuli. Lixulæ. Semiluxulæ. les sunt, nisi quòd crispuli & craßiores; ex aqua & farina Pastilli: Globuli à quibusdam, Circuli etiam: & magis incondite facti, Lixulæ & Semiluxulæ nuncupati,

qui

qui elixi caſeo, aromatis & butyro condiuntur. Sed uide ne apud Horatium Lachani legendum ſit, cum Græci λάχανον olus: unde λαχανοπώλιον locus ubi olera uenduntur, nominauerint. Eundem & Paropſidem dicere poſſumus. Hinc in cœna domini, quæ Matthæi. xxvj. paropſis. Marci. xv. catinus uocatur. Suetonius in Galba: Ordinato quidem diſpenſatori breuiarium rationum offerenti, Paropſidem leguminis pro ſedulitate ac diligentia porrexiſſe. Sunt & Gabatæ uaſa concaua edulijs pulmentarijsq; aptiſsima. Epigrammatarius Poëta in ſeptimo: λάχανον. λαχανοπώλιον. Paropſis. Gabatæ.

Tranſcurrunt gabatæ uolantq; lances. Et in nono:
Sic implet gabatas paropſidesq;.

Eſt promulcidarium, à promulcide condimento. Eſt boletaria, ſeruiens boletis, uoluptario (ut inquit Seneca) ueneno, unde eſt: Promulcidariũ. Boletaria.

Cum mihi boleti dederint tam nobile nomen
Prototomis (pudet heu) ſeruio colliculis.

Pultaria à pulte illa antiquorum nomen adepta. Pultaria.

SCVTELLA.

Scutella à nobis id circinatæ rotunditatis uaſculum dicitur, quo minutal ex carne, uel oleribus Lymoniacæ ſcitiſsimi ſaporis pulmẽtum, iuſcula, intinctus, & cætera id genus condimenta per dapiferos exhibentur. Eſt autem Iuſcum ſiue Iuſculum, ius: quibus uocabulis utuntur M. Cato, Apitius, & Apuleius: hinc iuſcula cibaria liquidiora uocitamus, quæ conſtant uitellis ouorũ, omphacio, iure pingui, croco & cinnamo. Hæc crocea ſunt: uiridia ſi uolueris croci loco betas, & petroſelini modicum contunde, & per ſetaceum tranſmitte. Scutella Minutal. Iuſcum. Iuſculum.

ipsa à scutulis, ut quidam credidere nomen mutuatur.
Scutulæ. Sunt enim scutulæ rotundæ formæ quales aranea contexit. Plinius undecimo de araneis: Quanta arte cælant pedicas scutulato rete ad capiendas muscas circa grassantes: & scutulata uestis à Iuuenale à scutulis nuncupa-
Scutulata uestis. tur, quibus diuidere uestes gallia docuit. Scutulam item pro uase ponit Martialis in undecimo:

Et leues scutulas cauasq; lances.

Hinc scutella. Cicero in Tuscul. quæstion. Demus scutellam, dulciculæ potionis aliquid prouideamus. Alij scu-
Scutra. tellam à scutra uasis genere deducunt: sicut à mitra mitellam. Ad iuscula autem & pulmenta liquidiora in men-
Cochlearia. sa cochlearibus præsertim orichalceis uel argenteis utimur, quæ à cochleis nomen traxerunt: unde Epigrammatarius poëta in Apophoretis:

Sum cochleis habilis, sed non minus utilis ouis,
Nunquid scis potius cur cochleare uocer?

Sed è ligno etiam ad usus coquinarios & plurium of-
Lingulæ. ficinarum cauantur. His non multum dißimiles Lingulæ, de quibus idem Martialis:

Quamuis me Ligulam dicant equitesq; patresq;,
Dicor ab indoctis Lingula grammaticis.

Sic dictæ quòd in linguæ speciem factæ sint, ueluti & lingulæ gladioli oblongi, ut scribit Gellius.

EPVLAE.

Epulum. EPulæ cibi ministerio hominum in nostrum usum comparati. Epulum uerò publicum conuiuium dicitur, quale sæpius Imperatores populo dedisse legimus,
Visceratio. adiecta interdum ex carne cruda, uisceratione. Epulæ ipsæ & condimenta tam multijuga ex sapidißimis succum

nutrimentis uapore in unum ſaporem redacta, de quibus multa ſunt apud Apicium, & Platinam, qui paulò ante noſtram ætatẽ ſcripſit. Carnes, & id genus reliqua priori menſæ conueniunt, cum in ſecunda ponantur, caſeus, pira, nuces, poma, uuæ, ficus, & mellita, ſaccaroúe intecta, holoſaccareaq; compluria pro locorum, temporum, & rei familiaris conditione. Horatius in ſermonibus: Menſa ſecũda.

Tunc penſilis uua ſecundas
Et nux ornabat menſas cum duplice ficu.

Martialis:

Menſæ munera ſi uoles ſecundæ
Marcentes tibi porrigentur uuæ,
Et nomen pira quæ ferunt ſyrorum,

De his igitur quia locus id exigere uidetur, paucula dicemus: ſatis in hoc, ut in cæteris ferè omnibus, ſit me tibi indicare ſcriptores, cãdidiſsimè lector, quos adire poſſis, ſi quid copioſius noſſe deſideraueris. Primi autem Iones ſecundæ menſæ ponendæ, unguenti, coronarum in cõuiuio dandarum conſuetudinem, haud parua irritamenta luxuriæ, introduxerunt. Nam ueteres, & Græci comprimis, coronas in ſympoſijs & conuiuijs geſtauerunt, infundebantq; poculis, & hilaritatis gratia bibebant, ut exemplo Cleopatræ, & Marci Antonij ſatis conſtat, quæ cum illo luſit extremis coronæ floribus ueneno infectis, author Plinius. Sed præceptum Epicteti in Enchiridio, ut optimum, cuſtodiendum eſt: Quod, inquit, ad corpus attinet, ad purum uſque uſum ſume, uelut cibum, potum, ueſtem, domum: quod autem ad gulam aut delicias pertinet: penitus circumſcribe.

BELLARIA.

Τραγήματα. Πέμματα. BEllaria significant secundæ mensæ omne genus cibi: nam quæ τραγήματα Græci aut πέμματα, ea ueteres nostri Bellaria appellauere, ut refert Aulus Gellius. Vnde Macrobius in saturn. Adhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces: Vellem, inquit ex te audire Serui, tanta nucibus nomina, quæ causa uel origo uariauerit, aut unde tot mala cum hac una appellatione uocitantur. Et Marcus Varro ex satyris menippeis: Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt. πέμμασι, idest, placentis, & bellarijs enim cum πέψει, idest, cum concoctione societas infida. Vina quoque dulciora hoc nomine signata sunt: dicta ea Liberi bellaria. Cur autem edenda sint tragemata, & secundarum mensarum consuetudo fuerit introducta, quærens Aristoteles in Problema. Vt satis, inquit, bibamus: non enim sitis gratia solum, quæ per mensam primam nos teneat bibendum, sed etiam post haustisse aliquid iuuat.

NVCES.

NVces dicuntur quæ foris duro teguntur, & intus habent quod esui est: Nucleum uocant. Plautus in Gurg. qui è nuce nucleum esse uult, frangit nucem. Est nux iuglans à iuuando & glande, uel potius quasi Iouis glans: nam id genus arboris nuces habet suauioris saporis, quàm glans. Author Macrobius in saturn. de illa hæc Plinius: Solum hoc pomum natura compactili operimenti clausit: nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita distinctio, lignea intercursante

Nucleus.

Nux iuglans.

membrana, quæ est nauci. Nucem ipsam Basilicam Græci dixere. Recens iucundior est, ut scribit Auicennas: sicca unguinosior, stomacho inutilis, difficilis cōcoctu, tussientibus inimica, & capiti, cui dolorem suscitat. Vnde Græci καρύον, id pomum uocitant, à quo Carynum oleum, de quo diximus, καρύοπον nucis succus. Plinius: Nuces, inquit, iuglandes, Græci à capitis grauedine appellauere. Est pōtica nux, quæ auellana ab oppido Campaniæ ubi copiosior, cæteris minor est: hinc à poëta satyrographo minima nux uocata. Pontica autem à Ponto regione. Plinius: In Asiam Græciamq; è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces dicuntur. Prænestina eadem nux à loco, Prænestinos populos, inquit Pompeius, antiqui nuculas nominarunt, quòd in eorum regione plurima nux minuta nasceretur: hanc Corylus arbor producit, de qua Vergilius: Basilica nux. Καρύον. Carynum. Καρύοπον. Pontica nux. Nux auellana & minima. Prænestina. Nuculæ. Corylus.

Hic inter densas Corylos.

Nuces ipsæ auellanæ dolorem capitis faciunt, inflationemq; stomachi, tardæ digestionis, pinguedini corporis conferunt plusquàm sit uerisimile. Et ut testatur Auicennas in secūdo ex authoritate Hippocratis, in cerebro faciunt augmentum. Hinc ipse existimauerim commendari illas ad uenerem, cum sperma, idest, semen genitale è cerebro per spinam descendere uideatur, ut Aristo. in Problema. Alcinous & Trimegistus tradidere. Quod quidē è maribus (ut πάρεργα more pictorum excurramus) ita se habet ad menstruorum naturam, ut coagulum ad lac: contrahit enim & constituit materiam excrementumq; à fœmina præbitum, quod Plin. Lactan. Hippocrates etiam tenuere. Hinc mater, à materia quam exhibet, Sperma. Mater.

μήτης. nisi potius à Græco μήτης: nam medici sunt, qui & uim quandam efficientem inesse fœminis in conceptu uolue-
Amygdala. runt. Est Græca nux, quæ & Amygdala & Thasia. Pli. in xv. Tertia, inqt, ab his, natura est amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento. Item secundo, Putaminis nucleus dißimilis latitudine & acriore callo. Arbor ipsa an fuerit in Italia Catonis ætate dubitatur: quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandiũ genere seruant. Boni sunt nutrimenti: uerum pauculi, corpus pinguiusculum reddũt, aciem oculorum acuunt, splenis opilationibus, & epatis tußiq; antiquæ conferen-
Pinea. tes, ut est apud Auicennam. Est pinea nux nucleis refertißima, arbor ipsa Cybeli dicata, ut scribit Seruius ob copiam, quæ in India est, illi sacra: Seneca in Troade:

Secutiq; fretum pinus matri sacra Cybeli.

Et apud Martialem in Xenijs nuces pineæ poma Cybelis esse fatentur: quarum genera à Plinio numerantur, horum est quod Apinum uocant, nucleorum cute uerius quàm putamine, adeò molli ut simul mandatur: inde res
Apinæ. tenues Apinæ dictæ. Martialis:

Sunt apinæ tricæq;, & si quid uilius istis.

Nuclei autem pinei, amygdalæ, auellanæ, & nonulla alia ueluti sunt, Coriandri, peponum, anisiq; semina, & cinama saccaro tecta, in bellaria & meliora & mensis diuitum aptiora rediguntur. Nucleum pineum Gal. &
Strobilus. iureconsulti & omnis schola eruditorum uocat strobylum,
κωνκάλιον. Græci etiam κωνκάλιον. Est Heracleotica nux, quæ
Heracleotica nux. castanea echinato tegmine Sardibus primum prouenit:
Balanus. ideo apud Græcos sardianus balanus appellatur. Diuus Tyberius postea balani nomen imposuit excellẽtioribus

ſatu factis. Laudatiſsimæ caſtaneæ Tarentinæ, & in Campania Neapolitanæ. Martialis:

Et quas docta Neapolis creauit,
Lento caſtaneæ uapore toſtæ.

Boni ſunt alimenti, uerum inflationem inducunt; & tardiuſculæ digeruntur: ut Auicennas & Dioſcorides teſtantur. Sunt & Piſtacia, quæ auellanis ferè ſimilia inter nucum genera numerantur. Plinius in xij. Syria præter hanc peculiares habet arbores, in nucum genere piſtacia nota. L. Vitellius in Italiam primus detulit, ſimulq; in Hiſpaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat. Thoraci conferentia, pulmonem purgare creduntur. Ferunt autem nuciferæ arbores quædam, ut corylus, iuglans, & caſtaneæ, Iulos ſuos, hoc eſt, lanugines ad nihil utiles. Sunt hi non flores proprie, ſed qui antecedant, ut in fico groſſuli. Piſtacia. Iuli. Groſſuli.

MALA.

Mala poma dicuntur, quæ tenui cortice ut mandi etiam poßit obducta, eſui ſunt: licet duriore inter ea ſint tantum granata: nam compluria uidemus genera, apiana, rubiginoſa, Deciana, Septiana rotunda, Petiſia paruula, ſed odoris eximij. Roſea omnibus nota, & Paradiſea quòd in omnibus paradiſis, ideſt, hortis inſeri debeant, ſi non primas, ſaltem ſecundas partes inter mala ſibi uendicantia, & odoris & ſaporis ſuauitate. A pomis Pomona dea. hinc Pomonalis flamen. Poma autem ipſa quòd potu indigeant. Nam inſitis aquam addi ſiccitatibus oportet, ut interpretatur Marcus Varro rei ruſticæ primo: ſiue quòd uicem potus in cibis præbeant. Seruantur per hyemē loco frigido & ſicco contabulato: Roſea. Paradiſea. Pomona. Poma.

Pomarium. Plinius Pomarium uocat, cũ ſit aliâs conſitus pomis locus. At ubi tam mala quàm pyra, & cæteri fructus autumnales habentur, ὀπωροθήκην Græci dixerunt. Nam ὀπώρα fructus autumnales, & θήκη repoſitorium nuncupatur. M. Varro: In oporotheca mala manere putant ſatis commode. Subſternendæ ſunt, raris tamen compoſitis, paleæ, uel ſtoriæ, quæ tegetes, aut ſtramenta. Colligenda poſt æquinoctium autumnale, neque ante .xvj. lunam, neque ante primam horam, & caducis, à cæteris manu lectis, ſeiugatis, ſunt reponenda loco perflatili, Ad Aquilonem feneſtras habente.

ὀπωροθήκα. Storiæ. Mala colligẽda.

CITREA.

Citrea mala odoratiſsima, ut ſcribit Oppius, in Perſide omni tempore generantur. Alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt: unde Martialis in Xenijs:

Aut corcyræi ſunt hæc de frondibus horti,
Aut hæc maſsili poma draconis erant.

Citroſa ueſtis. Interiecta ueſtibus tineas arcere creduntur, inde ueſtis citroſa. Feſtus tamen aliter ueſtem citroſam interpretatus eſt. Auicenna quoq; citri corticem aduerſus tineas ueſtibus interponendum præcipit. De citreis autem malis (quæ quandoque Cedria) & Medicis (quæ uulgò, ut quidam tradidere, Narancia uocantur) eadem ferè dici poſſunt, quantum ad pomi naturam, & magis menſæ priori conueniũt: nam cum carnibus toſtis, ut etiam oliuæ ponuntur, niſi fuerint melle condita.

Medica & Narancia poma.

APYRINA.

Apyrina mala dicuntur punica ſiue granata, quibus lignoſus nucleus abeſt, ſed candidior his na-

tura & blandiores acini minusq; amari & membranis distincti. Seneca ad Lucil. Sic imperturbatus sapiens dicitur quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla duritia est granorum, sed quibus minor. Punica autem à regione nomen sibi uendicant. Ruffus Festus: Punica mala.

Lybica rate misit agellus,
Punica mala tibi tyrrhenum uecta per equor.

Horum membrana tenuis, grana, à quibus granata, diuidēs Cicus appellatur. Putamē Malicoriū, quo perficiuntur coria, ut scribit Plinius, in xxiiij. At flos balaustium & medicinæ idoneus, & tingēdis uestibus, quarū color inde nomen accepit. é granis autem preßis uinum educitur, quod Græci ῥοΐκον nominarunt. Granata. Cicus. Malicorium. Balaustium. ῥοΐκον.

CYDONIA.

Cydonia, poma cotonea, à Cydone oppido Cretæ, quod Samij, teste Herodoto, cōdidere, nomē mutuatur. Plinius: His proxima amplitudine mala, quæ uocamus Cotonea, & Græci Cydonia ex Creta insula aduecta. Serenus: Cotonea mala.

Aut quæ poma cydon creteis misit ab oris.

Tria eorum sunt genera: ut refert Columella, quorū chrysomela incisuris distincta colore ad aurum inclinato: unde & nomen adepta: Strutea quæ minora odoratius uibrant serotino prouentu. Mustea uerò præcocia, quæ nunc Mellimella, ut tradit Varro, à mellis, ut opinor sapore. Martialis: Chrysomela. Strutea. Mustea. Mellimella.

Dulcibus aut certant mellimella fauis.

Neoterici nana mala ex arboris breuitate nuncuparunt. Nā Græci νάνους breuis corporis homines uocāt. Latini pumilios & pumiliones, qui nūc in delitijs prin Nana mala. Νάνοι. Pumilij & Pumiliones.

pum. Fiunt, *si habuerint* Horoscopum *in quarto gradu scorpij, ut inquit* Iulius Firmicus *in octauo. Posui ipse in hortis meis huius pomi frequentes arbusculas, admiratus naturam, quòd non solum gallinulas, caballulos, mulas pumilias, & homunciones, sed etiam inter arbores nanorum genera produxerit.* Hinc *legimus* Chameplatanos, Chamedaphnes, *& quasdam alias breuitate spectabiles. Sunt præterea syluestria è struteis parua odoratißima in sepibus nascentia.* Cydonia *stiptica sunt: hinc dysentericis & cœliacis (ut* Auicennas *&* Dioscorides *testantur) impendio conferunt. ad hoc condimentum fit in saccaro decoctis.* Non *improbatur etiam in melle inter bellaria iucundißima sapo-*

Moschus. *ris, additis aromatibus, &* Moscho *odorato præcipue,*

Cydonites. *quo ualidiores utuntur: antiqui* Cydonitem, *neoterici*

Cotonneatum. *cotonneatum appellant, cuius confectionem docet* Galenus *in pharmaceuticis.*

PRVNA.

Damascena. Armeniaca. Amygdalina poma. PRunorum *multa uariaq; sunt genera, quorum imprimis laudantur tria, damascena, amygdalina & armeniaca. de quibus hæc* Plinius: Necnon *ab externa gante armeniaca, quæ sola &* odore *commendan-*

Malina. *tur.* Et *paulò post:* Nuper *in betica* Malina *appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis: his intus in ligno nucleus amygdalæ est, nec aliud pomum ingeniosius geminatum est in peregrinis arboribus. dicta sunt damascena, à Syriæ* Damasco *cognominata, iampridem in* Italia *nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne.* De *his* Serenus:

Prunaq; *conueniunt quæ mittit clara damascus:*

Et Martialis in Xenijs:

Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ
Sume, solent duri soluere uentris onus.

Nam ut scribit Auicen. soluunt uentrem, secundum Galenum improbantem Dioscoridē, qui pruna ex Damasco Syriæ sicca εὐςόμαχα esse dixit, & uentrem cōtinere. Pruna tamen omnia, ut etiam uuæ, ficus uirides, mora, & cerasa uentrem lubricantia initio prandij inter prima potius esse comedenda medici tradidere.

PERSICA.

Persica dicta, quòd è Perside fuerint aduecta. Duracina præ cæteris in precio sunt, his corpus ligno adhæret, auelliq; nequit, cū in reliquis facile separetur. Plinius in. XV. Sed Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica, & Asiatica. Post autumnū maturescunt, æstate præcocia intra xxx. annos reperta, & primo denarijs singulis uenundata. & mox: Pomum innocuum expetitur ægris, preciumq; singulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore. Est et nitidioris corticis, quod nucipersicum uocant. Decipiuntur profecto medici nostri temporis, & quicūq; illis astipulātur, existimātes Persicorum generi armeniaca adscribenda: de quibus paulò ante ex authoritate Plinij subtilißimi naturæ rerum indagatoris diximus.

Duracina.

Persica Gallica & Asiatica.

Nucipersicū.

CERASA.

Cerasa à L. Lucullo primum in Italiam aduecta sunt è Ponto. Plinius: Cerasi ante uictoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. At urbis anno sexcentesimo octogesimo, is primum uexit è ponto, annisq; centum xxx. trans oceanum in Britanniam

xx. habet Plin. lib. 15. cap. 25.

usq; peruenere. Diuus Hieronymus ad Marcellam: Accepimus & canistrum cerasis refertum talibus, & tam uirginali uerecundia rubentibus, ut ea nunc á Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus pomi Ponte & Armenia subiugatis de Cerasunto primus Romam pertulit: unde & de patria arbor nomen accepit. Principatum obtinent Duracina: quæ Pliniana Cāpani uocarunt: sunt & Aproniana quæ maxime rubent. Actia nigerrima, & Iuliana tenerrima, adeò ut gestatum nō tolerent. Cerasa omnia aluum molliunt, stomacho inutilia, id autem magis præstare creduntur dulcia. Nam austera, quæ Merena dicuntur triuialiter, uentrem astringunt, stomachum cōfirmantia, & præsertim sole siccata, quæ & sitim tollunt, & appetitum prouocant.

Pliniana. Duracina. Aproniana. Actia. Iuliana. Cerasa. Merena.

ZIZIPHA.

Cap. 14.

Zizipha, baccis, ueluti Corna, similiora quàm malis, creat arbor Ziziphus. Plinius in xv. Aequè peregrina sunt Zizipha & Tuberes, quæ & ipsa non pridem uenere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem uidimus, primus utraq; attulit Diui Augusti nouissimis temporibus in castrorū aggeribus sata. Zizipha recens recta, & guttis uini ueteris conspersa, rugis non deformantur: Tuberes ex arbore legūtur: at tubera ex tellure sues eruūt rostro, quæ sine radice terra undiq; circundata, nec utiq; loco extuberante, aut rimam agente, inter sicca & sabulosa fruticeta nascuntur, nihil aliud quàm terræ callus appellanda. Optima per uer, & tonitribus frequentiora, uenerem emortuam suscitare dicuntur.

Tuberes. Tubera.

MORA.

Mora in arboribus & in rubis naſcuntur. Poſt prandiũ ſumpta per æſtatem ſanitati plurimũ conferre exiſtimauit Cacius Horatianus in Sermo.

Ille ſalubres
Aeſtates qui peraget per nigris prandia moris.
Finiet ante grauem quæ legerit arbore ſolem.

Quæ in herbis humi naſcuntur fraga uocantur. Plinius: Aliud corpus & terreſtribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod ſolum pomũ ſimile fructui terræ gignitur. Et Poëta: Fraga.

Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga.

Herba ipſa à Latinis quinquefoliumi, à Græcis πεντάφυλλον dicitur: ego tamen aliam exiſtimauerim. Moris trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis ſanguineus, ex cruore amantũ Pyrami & Thisbes, ut fabulãtur: nã ſunt & mora etiam per maturitatem candicãtia. In nouiſsimis florent mora celſi, atq; inter prima matureſcunt. Folijs cibantur bombices uermiculi, quos ad ſtamina ſericia nutricamus: at rubi mora ſapiẽtiæ cõferre antiqui crediderunt, ut Dioſco. ſcriptum reliquit. Quinquefoliũ.

MESPILA.

Meſpila, M. Catonis ætate, non fuere in Italia, acerba dentibus nocent, matura aluum ſiſtũt, aſtringunq; ſtomachũ, exceptis ſetanijs, quæ malo propiorem uim habent. Vnde eſt:

Nec me maturo, nec me ueſcaris acerbo,
Ne illic, ſed taceo, dentibus hic noceam.

Eſt eorum genus quod Antedon, minus eſt pomo, ſed odore præſtantius, & quod diu ſeruetur. Antedon.

SORBA.

Sorba genera habent quatuor, rotunda, turbinata ut pirum, specie ouata ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia iecori. Odore & suauitatæ rotundæ præcellũt.

Torminale. Quartum genus Torminale uocant, remedio tantũ probabile, unde nomen: aßiduum prouentu, minimumq́; pomo. Generoſißima uerò omnium, quibus circa pediculos tenera folia. Pediculi ipsi siue pedioli in fungis pomis, & id genus cæteris dicuntur, quibus è ramalibus pendent, terræ adhærent & appenduntur. Sorba recentia stomacho & aluo citæ prosunt: sicca aluo sistunt, & astringunt stomachum. Martialis in Xenijs:

Pediculi. Pedioli.

Plin. lib. 23. c. 7.

Sorba sumus molles nimium durantia uentres,
Aptius hæc puero, quàm tibi poma dabis.

PYRA.

Pyra uirtutis stipticæ sunt, & fungis concocta malitiã adimunt. Eorum plura sunt genera: Lolliana, Orbiculana, Snperba quæ nũc Muscatella, Signina quæ alij à colore Testacea: Volema, Fauoniana, Crustumina, Glatiola, Myrapia, Laurea, Nardina ab odore, Coriolana, & Tyberiana autumnalia acidulo sapore iucunda, quæ grandia & sole colorata Tyberio principi maxime placuerunt. Ac pleraq; alia quorum meminere Plinius & Macrobius. Inter hæc est quoddam Sementinum à semente, cuius tempore maturescit. Fiũt è syluestribus mitiora, ueluti poma quoq; per adoptionem, surculi incisione, cuius sunt inoculatio, & emplastratio. Pyra autem & fructus omnes improbãtur in omnibus, nisi exercitatis labore, cholera rubra abundãtibus, & tunc quoque, nisi in æstate ante epulas comederint: aptißimos

Superba pyra. Signina. Crustumina. Glatiola. Myrapia. Laurea pyra. Tyberiana pyra. Sementinum.

nanq; reddunt homines ad febrium ardores, stomachum prius calore priuantes, ut est apud Auicennam.

CARYOTA.

Caryotæ, siue Caryotides, quas Apitius Dactylos, ut nunc, appellat: è palmis nascuntur. Plinius de Canaria è fortunatis insulis loquens: hanc & palmetis inquit, caryotas ferentibus, & nuce pinea abundare. Papinius in Syluis: Caryotides. Dactyli.

Prægrandes caryotides cadebant.

Celebrantur præcipue cibo, succo etiam: ex his enim orientales uina faciũt, iniqua capiti, unde pomo nomen, ut idem est author in xviij. In Iudæa palmis prima nobilitas, nec in tota quidem, sed præsertim Hiericunte. Ponderi non cedunt, sed quanto onustiores sunt, tanto magis nituntur contra pondus, ut referunt Aristoteles, Strabo, & Aulus Gellius. Hinc pro uictoria ponitur palma. Theseus quidem è Creta in Delon cum se cõtulisset, ibi certamen instituit, in quo tunc primum palmæ præmium est propositum, authore Plutarcho. Auulsum è palma cum fructu termitem quidam Spadica nominant: nam σπάω euello, unde Spadones eunuchi, quos prima Semiramis uim quodammodo iniectans naturæ fecisse dicitur. Sed Spata quoq; uocatur, unde Spatalion Caryotarum apud Martialẽ in Xenijs: ubi nõnulli tamen Petalium lectitant, æstimandum relinquimus. Palma. Spadix. Σπάω. Spadones. Spata. Spatalion.

OLIVA.

Oliuæ Picenæ & Fidicinæ in Italia, Plin. inquit, cæteris præferũtur in cibis. His Romani ab initio cœnæ ad finem usque utebantur. Hinc est Epigrammatarij poëtæ distichon in Xenijs: Picenæ & Fidicinæ oliuæ.

Hæc quæ Picenis uenit subducta trapetis,
Inchoat, atq; eadem finit oliua dapes.

Oliuarum genera. Albicera apud Plinium.

*Earum genera à Macrobio & Plinio numerantur: Africana, Liciniana, Pausia, Radius, Sergiana, Salentina, * Albigerus, Orchis & Regia, è quibus bacca iucundißima est Pausia, speciocißima regia etiam uirga, escæq; potius quàm oleo idonea: Orchis quoq; & Radius melius ad escam, quàm in liquorem stringitur. Omnis deniq; olea & maior ferè ad escam, minor oleo est aptior: ut scribit Columella lib. rei rusticæ vj. Salitæ stomacho iucundæ, subleuant appetitum. Conditurā docent M. Cato, Palladius, & Columella. Apud nos druppæ integræ sale, aqua & fœniculo condiuntur, ex quibus utpote immaturis oliuum etiam faciunt Omphacinum. Earum oßicula * Sansas uocant: unde secundarium oleum à factoribus oleum Sansarum dicitur.*

Oliuarum conditura. Druppæ. Fortasse leg. Sampsas.

V V A.

Apiana uua. Stica. Bumamma. βούμαθος.

VVarum plura sunt genera: est Apiana quā Græci sticam, ab apibus nomen adepta. Columella de apianis: Pingui solo feracißimæ, mediocri quoque fœcundæ, præcocis fructus, ideoq; frigidis locis aptißimæ, uini dulcis, sed capiti, neruis, uenisq; non aptæ, nisi maturè lectæ: Pluuijs uentisq; & apibus afferunt prædam. Quarum uocabulo propter hanc impopulationem cognominantur, atq; hæ preciosi gustus celeberrimæ. Est Bumamma: quæ Græcè βούμαθος, tumētibus & magnis acinis: nam ueteres Græci rebus magnis βου præposuere. hinc βουλίμον magnam famem, grandes pueros βούπεδας, mariscam ficum βούσυκον, & βουθυσίαν magnum sacrificiū appellauere. Cōtraria huic est quæ à

multis

multis acinis Leptorhaga dicitur. Et Labrusca in marginibus terræ nascens, inde nomen: Labrum enim extremitas dicitur, ut Seruius & Nonius testantur. Est Duracina à duris acinis, quam in cibis laudat Martialis: Leptorhaga. Labrusca. Labrum. Duracina uua.

Non habilis cyathis, & inutilis uua lyeo,
Sed non potanti me tibi nectar ero.

Vbi τρώξιμα uuas scito dici quæ non uini causa habentur, sed cibi gratia tantũ. Sunt Dactyli longis acinis porrecti, & Heluolæ, quas nonnulli uarias nominant, neque purpureæ, neque nigræ, ab heluo, ni fallor, colore inquit Columella. Est Aminea à regione: nam Aminei fuerunt ubi postea Falernus. Est Præcia quasi præcox uel præcoqua, quæ à nostris Iuliatica, mense Iulio inter primas maturescit. Est Græcula, Eugenia, Variola, Interticula, Venuncula, Coruina, Trebiana, & alia quamplurima pro locorum diuersitate nominata. Veluti quam nostri ab acinis stipatim in racemo cohærentibus, Pineolam uocant, à nucis pineæ quadam similitudine. Racemus ipse Græcè βότρυς, unde apud nos & Botryo plura continens acina, id est grana. Martialis eo loco: Nec dignam toto se botryone putat: uuas ollares per botryonem, & condititior in ollis, ut ueteres solebant, racemos intelligit: quos etiam Græci βοτρυόνας nominant. Appenduntur & nunc tigillis, ueluti etiam poma. Vnde pensiles uuas, & mala pensilia dicunt omnes. Commendatur autem mensis secundis uua passa, quæ ἀσαφίς dicitur. Confectionem docent Palladius & Columella: Vuæ passæ acino senior poëta Anacreon, dum tenues & exiles uiriũ reliquias foueret, absumptus est, ut narrant Plin. in vij. & Valerius Maximus memorabilium ultimo. Vuis pas- Τρώξιμα. Dactyli. Heluolæ. Variæ uuæ. Aminea. Præcia. Iuliatica. Græcula. Eugenia. Variola. Interticula. Pineola uua. Βότρυς. Botryo. Ἀσαφίς.

Monopolium. ſulis (ita enim à medicis hodie dicuntur) Monopolium hoc eſt penes unum uendendi poteſtas eſt in Achaia.

FICVS.

Ficus, ſiue ſiccæ ſeu uirides è reliquis fructibus impendio laudantur in cibis: nam ut ſcribit Auicennas, ex omnibus maximè nutriunt. Plinius: Panisq; ſimul & obſonij uicem ſiccatæ implent. Hæ uel orchis condiebantur, uel in teſte componebantur, ut nunc * uirilibus. Vnde reſticula ficorum à Varrone dicta. Genera complura numerãtur, Herculaneæ, Harundineæ, Lauianæ, Albulæ, Chiæ, Mariſcæ, Africanæ, Lidiæ, Chelidoniæ, Calliſtritiæ. Sunt & Cauneæ, Coctona & Caricæ quæ in Albenſe rus è Syria intulit L. Vitellius, qui poſtea cenſor fuit, cum in ea prouincia legatus fuiſſet nouiſsimis Tiberij Cæſaris temporibus. Sunt & Groſsi antequàm matureſcant loco ferè florum. Hinc Canticorum ſecundo: Ficus protulit groſsos ſuos, uineæ florentes dederunt odorem. Siccæ ficus, uuæ, & pyra ſecundis, præſertim ruſticorũ, menſis adhibentur: anteà athletæ ficis utebantur, utpotè impenſius alentibus, priuſquàm eos exercitator Pythagoras ad carnis uſum, quæ fortior eſt, trãſtuliſſet. Athenis præcoces ficus πρόδρομα appellant. Maiora præpoſteris ſunt genera ficuũ præcocia & ſemper biſera. nam in menſe matureſcunt: & per uindemiã ſerotina, quæ à duro cortice Duricoria dicta. Virides ficus, & poma ex arboribus recentia ſemp Galienus Imperator exhibuit. Hic eſt Galienus q uere cubicula de roſis fecit, q uina ſemper uariauit, & in poculis bibit aureis, uitrum aſpernatus. Ficus Græci σῦκον, unde συκόμορον arbor, σύκωσις morbus, & ſycelis auicula, atq; alia cõpluria.

Fortaſſe leg. ficti libus, ex Colu. lib. 12.

Ficorũ genera.

Groſſi.

Duricoria.

Σῦκον.

Συκόμορον.

Σύκωσις.

Sycelis.

MVSCARIVM.

Mvscaria instrumẽta sunt abigendis è mensa muscis aptissima. preciosiora texuntur è cauda pauonis. Hinc Epigrammatarij poëtæ de muscario pauonio exijt distichon: Pauonium muscarium.

Lambere quæ turpes prohibet tua prandia muscas.
Alitis eximiæ cauda superba fuit. Propertius:
Et mihi pauonis caudæ flabella superbæ.

Flabellum enim dicitur, quo & muscæ fugantur, & uẽtulus excitatur in nimio calore per æstatem, his qui in conuiuio, aut alio quouis loco & tempore sudant. Terẽtius in Eunucho, Venit unà? Heus tu Dore cape hoc flabellũ & uẽtulũ huic facito dum lauamur. Ouid. in arte: Flabellum.
Profuit & tenui uentos mouisse flabello.

Hoc autem ministerium est delicatorum seruorum, ut scribit Donatus. Sudor ipse nihil aliud est, quàm excrementum uaporis humidi, ut exponit Aristoteles. Muscæ autem inter insecta animalia numerantur: Græci ἔντομα uocant, ab incisuris, quibus distincta sunt eorum corpora tenui fistula cohærentia. Caninã muscam κυνομίαν dicemus. Nam μυῖα musca est. Vnde μυιάγρος deus muscarum à ueteribus nominatus. Nec mirum, cum molestissimæ sint, si deum qui illas abigeret, coluerunt. Sunt & muscillæ paruæ musculæ, quæ in uinaceis per autumnum nascentes, & ueluti semiarpyulæ mustea pocula fœdantes in mensa, ad brumã merito nõ perueniũt. Sudor. Ἔντομα. Κυνομία. Μυιάγρος. Pli. Myodẽ uocat lib. 29. ca. 6. Muscilla.

CANISTRA.

Canistra & canistella è uiminibus salicis amerinæ, uel sanguinis inter frutices, Cistulas & Panariola dicere possumus, in quibus reponuntur per Plin. li. 16. ca. 37. Canistella. Panariola. Cistulæ.

ministros, quæ cœnæ superfuerunt. Horatius:

Multaq; de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.

Hisdem etiam panis in mensam portabatur apud antiquos: non autem ut nunc, argenteis uasculis, ut refert Donatus, enarrans illud Vergilianum:

Cereremq; canistris Expediunt.

κανᾶ. Græci κανᾶ appellant: hinc à Latinis caniferæ mu-
Caniferæ. lieres dictæ, quæ canistra capite gestant, sæpiculè suppo
Cesticillus. Arculus. nentes id quod Cesticillum & arculum nominarunt. Et
κισοφόρος. κισοφόρος cistifera Græcè nuncupatur.

SCOPAE.

Scopæ, raro ἑνικῶς, idest, singulariter scopa, instrumenta sunt ex ulice, rusco, tamarice, & id genus cæteris fruticibus, scopandis pauimentis, amouendis aranearum telis è parietibus laquearibusq; idonea. Plautus
Scopæ. in Sticho: Munditias uolo fieri hic, ferte huc scopas, simulq; arundinem, ut operam omnem aranearum perdam, & texturam improbam: de hinc iamq; earum omnis telas. Martialis in Apophoretis:

In precio scopas testatur palma fuisse.
Sed pretium scopis nunc analecta dabunt.

Analecta. Analecta ipsa quisquiliæ sunt ciborum, quas sub mensa cadentes, ut asportare poßint serui scoparij uerrentes pauimentum colligunt. Idem Epigrammatum septimo:

Colligere longa turpe nec putat dextra
Analecta & quicquid canes reliquerunt.

Hinc loquens Seneca de Calphisio Sabino in conuiuijs seruos literatos ad pedes habente, ut uersus quos referret, subministrarent. Suasit illi Satellius, inquit, qua-

dratus stultorum diuitum adrosor, & quod sequitur arrisor, & quod his duobus adiunctum est derisor, ut grãmaticos haberet analectas. Seruiunt etiam scopæ cæteris ædium partibus, quæ scopandæ sunt ad munditiem: præterea ne putrescentibus sordibus humidis uel siccis pulices & muscæ impendio molestæ nascantur, ex quibus solent prouenire, ut sentit Aristoteles, primo de animaliũ generatione: unde pulices fortasse à puluere appellati. Scopæ ipsæ quasi scobæ, quòd his purgamenta ueluti scobem educimus. Est autem proprie scobes puluisculus, qui è lignis decidit, aut alia materia, cum scobina, idest, ilima tenuatur, uel serra secatur. Antiqui (quod ridiculum quis merito dixerit) Deuerram deam uenerabantur, ut bene scopis domum uerrere possent: author Diuus Augustinus in dei ciuitate. Inter analecta sunt quæ Micæ dicuntur, hoc est, minima frustula. Vnde in sacris literis: Et catelli edunt de micis quæ cadunt è mensa dominorum. Propriè tamen micam, puluiculum illum, qui in arena colore fulget argenteo, uocitamus: à quo & panis & plurimarum rerum partes minutiores, quæ Minutiæ, Micæ nuncupatæ. Ouidius:

Puri lucida mica salis.

Pulices. Muscæ. Scopæ. Scobes. Scobina. Deuerrea dea. Micæ. Minutiæ. Micæ.

Ruscus autem species est uirgulti ad scopas, unde nostrates Ruscum dicũt, quod scopis aut educitur, aut scopandum uenit ad munditiem pauimẽti & tessellati: hinc Ruscor uerbum, & ab eo Ruscatrices gallinæ, quas alij ruspatrices uocant, quòd in ruscis & puluerosis soleant pedibus unguibusq; ruscari: ac sese excutiendo rostello etiam alisq; quodammodo scalpere, ut palàm uidemus. Sed quia apud nos coquina à cœnaculo longius distare

Ruscus. Ruscor. Ruscatrices. Ruspatrices.

non debet, ab illo in culinam transeamus. Si non palato stomachoúe condimentis, saltem naribus, inuito etiam coquo, nidore satisfacturi.

COQVINA, CAPVT IIII.

Vlina dicitur coquina, ut scribit Nonius, ex authoritate Varronis, quòd ibi ignis colatur, locus est in quo obsonia coquuntur. Iuuenalis:

Captum te nidore suæ putat ille culinæ.

Coquus. *At coquus qui pulmenta & edulia condire solet, à coquendo, per c tamen potius, quàm per q notandus, si Victorino credimus. Apule. de Asino aureo: Alter coquus, qui sapidißimis nutrimentis succuum pulmenta condita calore mollibat. Asiatica uictoria, ut refert T. Liuius, li-*

Origo luxuriæ. *bro nono belli Macedonici, peregrinæ luxuriæ origo in urbem defluxit: tunc enim primum epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tunc coquus, uilißimum antiquis mancipium, & æstimatione & usu, in pretio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta. Apud ueteres coqui in seruitijs domi non erant, sed ex macello*

Popinones. *conducebantur, utpotè publici: quos nunc Popinones, à*

Popina. *Popina publica coquina nominamus, solitos lautius & melius aduentores suos accipere. Sed eodem nomine ga-*

Ganeo. *neones significamus. Qui uerò emit obsonia, & coquo*

Obsonator. *tradit, is est obsonator, de quo Martialis:*

Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec ullum
Addideris uerbum, cœna parata tibi est.

Habent enim diuites in famulitio, qui pecuniam expendant necessaria familiæ præparantes: quos generali-

ter nomine dispensatorum significamus, Græci ἐπιστάτας uocant. Seneca ad Lucilium: Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius illum rei sapor excitet. Iuxta quam sententiam de coquo præmisso lemmate Epigrammata. poëta in Apopho. Dispensator. Ἐπιστάτης.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Nanq; coquus domini debet habere gulam.

Qui coquinæ præest ἀρχιμάγειρος dicitur: nam Græci μαγειρεῖον coquinam, μάγειρον coquū uocitant. Ἀρχιμάγειρος. Μαγειρεῖον. Μάγειρος.

IGNIS.

Ignis dictus est authore Marco Varrone à nascendo, quòd inde omne nascitur: nam absque calore nihil gigni, nihil diurnare potest. Vnde in nuptijs adhibitus, teste Plutarcho: Apud Delon primo repertus, hinc insula Pyrpolis dicta. πῦρ enim Græcè ignis est, à quo quo Pyramis meta. Pyra lignorum congeries ad cremanda olim corpora. Pyromantia diuinatio per ignem. Pyricauta ambusta, siue ut Celsus, adusta & adustiones. Repertorem Vulcanum tradunt. Diodorus uerò Siculus, libro quinto: Vulcanum scribit ferri, æris, auri, argenti, omniumq; quæ igne fabricantur artem inuenisse, eamq; docuisse mortales. Quapropter harum rerum opifices omnes sacra uotaq; huic Deo maximè facientes, ignem ad æternam memoriam suscepti beneficij Vulcanum dixere. In ferula seruare docuit Prometheus: unde in fabulis est ignem è cœlo subtractum dedisse mortalibus. Placet Diodoro illa quibus ignis alitur ab eo reperta. Eundem è silice primus excußit Pyrodes: tum postea, quia silicis non semper erat occasio, inuenerunt in castris exploratores, pastoresq; attritu lignorum Pyrpolis. Πῦρ. Pyramis. Pyra. Pyromantia. Pyricauta. Vulcanus. Ignis Vulcanus. Ignis e silice.

ignem elicere: nam terebant lignum ligno, & sic ignem concipiebant attritu, excipiente eum materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum. Optima est autem hedera, quæ teratur lauro, laurumq; terat, ut refert Seneca in primo quæstionum naturalium, quoniam non rara his spiramenta. neq; hiantes sunt & leues: quod si essent, haberént ue, ut de lapidibus etiam dicitur, ignem attritu non emitterent, ut ex Aphrodisæi problematis hausimus. Commendatur nostra tempestate lapis ad ignem, quem uiuum, ignarium, & ignigenium appellamus, incussus ferro scintillam emittit, quam excipit uel fungus aridus, uel bombacina materia semiusta. Hæc sulphuratis trahitur ad largiorem ignem scitandum, qui multo tempore in ligno iuniperi conseruatur: ita ut si prunæ, authore Diuo Hieronymo, ex eius cinere fuerint opertæ, ad annum usque perueniant. Validißimum est autem elementum omnia conuertens in sui naturam. Vnde uniuersi futura est resolutio per ignis cõflagrationem. Corpora tamen sunt animalium, quæ igni non absumuntur, ut Salamandra, illum ut uolunt, in ambulando extinguens. Et Aristoteles naturæ solertißimus indagator, scriptum reliquit, in Cypro ærarijs officinis, in quibus chalcites lapis ingestus pluribus diebus crematur, bestiolas in medio igne nasci pennatas, paulò muscis grandibus maiores, per ignemq; salire & ambulare. Pyrales quidam, alij, & rectius, ignigenas, & Pyrotos ab igne uocarunt, à quo dimotæ protinus emoriuntur. Eundem omnium rerum initium fuisse testatus est Heraclitus: Thales uerò aquam, ut scribit Vitruuius: Vnde Martianus: Ardebat Heraclitus, udus Thales, circumfusus Atomis Democritus. Sa=

Ignarius lapis, quiuus & ignigenius.

Salamandra.

Pyralis.

Ignigena.

Pyrotus.

mius Pythagoras cœlestes quosdam numeros replica=bat. Aristotel. per cœli quoq; culmina ἐντελέχειαν scru=pulosius requirebat. Epicurus uerò mixtas rosas uio=lis, & cæteras apportabat illecebras uoluptatum. Ab igne fit ignitabulum, ut Pompe. interpretatur ignis receptaculum. Ἐντελέχεια. Ignitabulum.

FOCVS.

Focus à fouendo, locus est in quo ignis fouetur, & cinere seruatur. Ouidius:

At focus à flammis, & quòd fouet omnia dictus.

Hinc foculus diminutiue: qui etiam circũfertur à testa Testulæ triuialiter nomẽ adeptus. A. Gellius: Tum illa foculum coram eo cum igni apposuit, & tris libros ex nouem deurit. Laribus autem sacer erat focus, thure & floribus ibi sacrificante rudi illa maiorum antiquitate. Vnde uernaculus sermo focũ nũc foculare nominat, qua=si laris focũ. Ferramẽtaq; quibus ligna sustentãtur, dum ardent in foco, non ineleganter meo iudicio quidam Alaria dixerunt, quasi ad larem parata. Foculus. Testula. Lares. Foculare. Alaria.

CAMINVS.

Caminus, dictione latina sed triuiali, structura erit, quæ extra parietem porrecta, uel in ipso pariete producta, fumum excipit, & acceptum emittit per spiramenta, quæ supra tegulas elata meridiem uersus & septẽtrionem relinquenda sunt: ita fumus facilius erũpens, loca non denigrabit. A fumo infumibulũ, fumariũ alij appellauere: unde in interpretatione Herodoti Histo. viij. legimus: Immeabat autem in ædes per fumariũ sol, nisi potius (id quod est) notare uoluerit locum, ubi uina fumo condiebantur. Martialis: Infumibulum. Fumarium.

Improba maßiliæ quicquid fumaria cogunt
Accipit ætatem quiſquis ab igne cadus.

Nam uina fumo præcocem trahunt maturitatem, & celerius uetuſteſcunt, ut ſcribit Columella. Adde quòd ſatis conſtat antiquiores huiuſcemodi ſtructuram non habuiſſe, ſed parietibus tubos immiſiſſe, per quos circumfunderetur calor, quo ima ſimul & ſumma fouerētur æqualiter, ut refert Seneca, xiiij. ad Lucilium, quod
Fornax. *ſua memoria cœpiſſe teſtatur. At caminum proprie fornacem latine interpretamur. Sedulius de tribus pueris in fornace:*

Flammis Ardentis fidei extincta eſt flamma camini.

Ligna uerò ipſa quæ ad ignem ſicca habentur amurca conſperſa, nullius fumi tedio ardere docent M. Cato,
Acapna. *& Plinius. Hæc acapna nuncupātur: eſt enim fumus græ*
Καπνός. *cè καπνός. Hinc genus quoddam mellis, quod ad argen=*
Ἀκάπνισον. *tarias gignitur ἀκάπνισον, id eſt, à fumo purgatū: &*
Capnos herba. *καπνός herba fumaria, naſcens in ſegete hordeacea, quæ lachrymas, ut fumus, prouocat. De acapnis diſti=*
Ligna. *cho luſit Martialis in Xenijs. Ligna à legendo nomen acceperunt, quòd ea caduca legebantur in agro, quibus ad focum uterentur, teſte Varrone in libris de lingua latina. Ad ignem conſeruandum nulla aptior materia: unde eſt Solomonis Prouerbiorum xxvj. uerißimum illud adagium: Cum defecerint ligna, extinguetur ignis, & ſuſurrone ſubtracto iurgia conquieſcunt. Eorum*
Calo & lignifer. *ad culinam miniſtratorem calonem & ligniferum nomi*
Torris. *nabimus. At accenſum ſtipitem ligneum Torrem dicemus. Poëta.*

Ambuſtum torrem corineus ab ara Corripit.

Nonius, Titionē. Apuleius: Procurrit ad focū ardentemq; titionem gerens medijs inguinibus obtrudit. Alij ita distinguūt, ut Torrē dicāt ardentem, Titionem fumigantem & extinctum. Legimus apud Vlpianum de legatis tertio: Cum lignis legatis, quod comburendi causa paratum est, contineatur: siue ad balnei calefactionē siue dietarum hypocaustarum, siue ad calcem: sulphurata tamē de ligno, titiones & alia ligna cocta nō cōtineri. Fomites quidē, hoc est, assulæ & frustula ex arboribus, cum ceduntur securibus excussa, continebuntur. Titio. Fomites.

PRVNA.

Pruna ignita est. Vergilius in Moreto:

Et cinis obductæ celabat lumina prunæ.

Dictum ut scribūt Pōpeius, & Seruius, quasi perurēs. Plinius in xiij. E palmis prunæ uiuaces ignisq; lētus. Carbo uerò pruna fit extincta, & rursus ex carbone pruna, cui tunc uim inesse maiorem legimus. Hinc Prouerbiorum xxvj. dicitur: Sicut carbones ad prunas & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas. Carbo item genus morbi, & diminutiue carbūculus. Plinius in xxvj. L. Paulo. Q. Martio Censoribus, primum in Italia carbunculum uenisse annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum, quo duo consulares obiere, condctibus hæc nobis eodem anno, Iulius Ruffus, & Quin. Licinius Bassus: ille medicorum inscitia sectus, hic uerò pollice læuæ manus euulso acu à semetipso tam paruo uulnere, ut uix cerni posset. Item in xxxvj. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Serenus: Carbo. Carbunculus.

Horrendus magis est, perimit qui corpora carbo.

Est & carbũculus uitis morbus, inde Carbunculare dicitur quodam uredinis carbone exusta. Prunam Ouidius in Fastis uiuentẽ fauillam appellat. Seruius fauillã igne desertam interpretatur apud Vergilianum illud: *Fauilla.*

Turbine fumantem piceo & candente fauilla.

Nam candens eo loco à candore est, non à calore, ut notat Aulus Gellius. Hinc Petronius arbiter in Satyris canam dixit fauillam: *Candens.*

Extulit ora Bustorum flãmis & cana sparsa fauilla.

Scintilla uerò proprie est, quæ è silice, cum is cæditur, exilire solet. Hinc Poëta: *Scintilla.*

Ac primum silicis scintillam excutit achates.

Ouidius quarto Fastorum:

Pars quoq; cum saxis pastores saxa feribant,
Scintillam subito prosiluisse ferunt. Lucretius:
Ex una scintilla incendia paßim.

Cui astipulatur illud Ecclesiastici xj. Ab scintilla una augetur ignis. Erit igitur scintilla ignita, fauilla quodammodo cinis à fouendo dicta, quasi fouilla, quòd ignem foueat, siue potius quasi fauilla à colore: nam & Pacuuius Flauum dixit puluerẽ, ut Gellius testatur. Cinis autem nihil est quàm puluis, in quem materiæ ustæ rediguntur. Is etiã Lix uocatur. Plinius in trigesimosexto: Ad cõuulsa uiscera aut cõtusa, ut Varro author est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis, inquit, est foci: inde enim cinis luxatis potus medetur, & licet uidere gladiatores, cum deluserint, hac iuuari potione. Illud mirũ est quod idem refert libro xj. & ipse experientia didici, Muscis in humore exanimatis, si cinere cõdantur, redi= *Flauus. Cinis. Lix.*

re uitam. Significat & lix aquam cineri mixtam, ut scribit Nonius, quod genus nunc Lixiuium nominant. Columella lib. rei rusti. xiij. Sunt qui culmos fabæ exurãt, & ex eo quod cremauerint cinere, lixiuium faciunt. Lixa uerò aqua: inde elixum aqua coctum. Lixæ qui aquam ministrant, authore Marcello. Lixiuium. Lixa. Elixum. Lixæ.

FOLLES.

Folles instrumenta sunt, quibus spiritu interueniẽte ignis suscitatur. Vergilius in viij.

Alij uẽtosis follibus auras Accipiunt redduntq;.

His utuntur ferrariæ argentariæq; officinæ: utuntur & coqui, sed paruulis, ne opus sit ignem buccis insufflare, quod qui faciunt suffitores dicuntur. Primus Anacharsis Scyta philosophus, Folles ignis suscitatores inuenit, ut refert Strabo, libro. vij. Follis item pila dicitur lusoria spiritu tumefacta, de qua disticho lusit Martia. in Apophoret. Suffitores.

Ite procul iuuenes mitis mihi conuenit ætas,
Folle decet pueros ludere, folle senes.

Hanc Pyctus primo monstrauit. Est à folle ὑποκοριστικῶς folliculus. Hinc Tranquil. scribit Augustum Cæsarem omißis exercitationibus campestribus ad pilam primo folliculumq; transisse. Nec te moueat quòd pilam nominarit & folliculum: nam apud ueteres erat & pila paganica & trigonalis: de quibus meminit Epigrãmatarius poëta in Apopho. Folliculus.

SVLPHVRATA.

Sulphurata fomẽta sunt ad ignẽ excipiendũ, sulphure in summo oblita: unde nomen acceperũt. Mar.

Hoc quod transtyberinus ambulator,

Qui pallentia sulphurata fractis
Permutat uitreis.

His enim permutātur uitrea uasa fracta etiā nostra ætate. Iuuenalis de calice parasiti:

Et rupto poscentem sulphura uitro.

Vendūtur autem in fasciculos, & gregatim permutantur. Papinius in Syluis:

Quiq; comminutis
Permutat uitreis gregale sulphur.

Ipsum uerò sulphur, cuius genera quatuor posuit Plinius, nascitur in insulis Aeolijs, inter Siciliam & Italiam. Sed nobilißimum in Melo insula, ut idem scribit in
Cap. 15. XXXV. In Italia quoq; inuenitur Neapolitano Campanoq; agro, & in collibus præsertim, quod è cuniculis effossum igni perficitur. Hoc unum scitu dignum est fumum sulphureum conducere ad bombicinos, præsertim dealbandos, id quod Apuleius in nono ostendit.

BATILLVM.

Batillum è ferro dicitur, quo prunas & cinerē è foco tollere solemus, ut aliò trāsferamus. Horatius:

Prunæq; batillum.

Nam (ut notat Porphyrius, omnibus qui poëtā illum interpretati sunt fidelior) Aufidius Luscus è scribarum genere in oppido Fundis magistratū gerēs, ridiculus fuit mæcenati & comitibus Brundusium petētibus, quòd de
Madiastini. balneis publicis prunas sibi, Mediastinos (qui balneatores, ministri & curatores ædiū, atq; omnino serui, abiectiora officia exercētes, uocātur) domum afferre iubebat. Apitius coquus de Petasone, & armillā, inquit, illius cādenti batillo uris & melle cōtegis. Plinius de proban=

da erugine: Experimentũ eius in batillo ferreo: nam quæ syncera est, suum colorem retinet, quæ mixta attramento, rubescit. ubi per batillum laminam ferream non esset fortasse absurdũ intelligere. Legimus in testamento, ueteri inter ignis receptacula numerari uncinos & batilla. Batillũ item rustici nostrates uocãt ferreũ ligneumúe instrumentum, quo ad sulcos, elices, fossasq; in agris faciendas utuntur. Ad focum etiam in suppellectile Formucales interdum habentur: & licet proprie fabrorũ sint, non erit attamen absonum Prunicipes hoc uerbo signare. Habentur & soli ferreæ furcillæ. Formucales. Prunicipes.

COCVLA.

Cocula uasa ænea coctionibus apta, ut author est Pompeius. Alij existimauerunt dici ligna minuta, quibus facile carnes & pulmentaria coquuntur, at Coctiuum, olus & legumen, quod cito & breui ebullitione coquitur. Coctiuum. Aereis uasis stannũ illinitur, saporemq; edulijs gratiorem reddit, compescit eruginem: & (quod mirum est) pondus non auget. Plinius: Album plumbum incoquitur æreis operibus, Galliarum inuento: ita uix discerni queat ab argento, eaq; Incoctilia uocãt, Incoctilia. sed ex eo quoq; uascula stannea dicta producũtur, quibus ad cibaria plurifariam utimur. Stannea. Est autem stannum plumbum album, quod Græcè κασσίτερός. Stannum. Κασσίτερός. Vasorum ad coctiones alia prunis pedibus suppositis, uel circumaggeratis, ueluti apud barbaros ferè omnes bulliunt: alia catena ex annulis pluribus ferreis ad ignem pendentia continentur, ut flamma feruẽtes cibaria percoquant. Catena. Propria autem catena uenatici canes uincti tenentur, unde nomen, si Porphyrioni credimus.

sed largius sumitur à scriptoribus. Seneca ad Lucillium: Vna est catena, quæ nos alligatos tenet, amor uitæ. Plinius in Panegyrico Traiani: Hostibus armis captorũq; regum catenis triumphum grauem. Catenas ad cultum Torques. *è collo annulis aureis pendentes, torques appellamus: un*Torquati. *de Torquati, olim insignia strenui bellatoris, & uirtutis premia. At nunc paßim sine ullo delectu ditiores, etiam nebulones, & fœmellæ ignobiles, quibus arrisit lippiens fortuna, torques ex auro induunt.*

CVCVMA.

*CVcuma uas ad coquinam. Petronius Arbiter in Saty. Incincta quadrato pallio Cucumam ingentem foco apposuit. Et mox: Tum illa etiam carnis paululum delibat: & dum coæquale natalium suorum sinciput in carnarium furca reponit, fracta est putris sella, quæ stature altitudinem adiecerat, anumq; pondere suo deiectam super focum mittit. Frangitur ergo ceruix cucumæ, ignemq; ualescentem restinguit. Similis (ut opi*Cucuma testa. *nor) erat testæ, quam Apitius & Martialis Cumanam nominant ex terra rubra, à figulis rota formatam. Inuentum autem fuit Dibutadis ex rubra terra uascula fin*Amphoræ. *gere, quæ testarũ nomine significamus. Vnde amphoræ,* Testa. *siue cadi, metretæ, quadrãtaliaúe, & lucernæ ex argilla* Κεράμιον. *etiam antiquitus cũ fierent, Testæ uocitatæ. Græcè testã,* Ὄστρακον. *κεράμιον, modo ὄστρακον dixere: hinc ostracismũ exilij* Ostracismus. *genus, nos testularum exilium interpretamur.*

CACABVS.

CAcabus uas est teste Varro. quo tuceta, carnes, & pulmẽtaria coquũtur. Apitius: Capita porrorũ simul elixabis in cacabo nouo, ita ut aqua ad tertiam deferueat.

deferueat. Commendantur apud nos, ut optimi, è lapide cauato, quibus etiam usos ueteres satis notum est. Plinius xxxvj. In Syphno lapis est, qui cauatur tornaturq́; in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorum usus, quod in Comensi Italiæ lapide accidere scimus. Primus Heliogabalus cacabos argenteos habuit, ut scribit Lampridius. Antiochus quoq; uasa ad usum culinæ argentea comparauit. Hic est Antiochus, qui clauos aureos crepidis subiecit, qui Papiliones siue potius tabernacula & Papiliones.
tentoria textilibus sigillis adornata constituit. Pulmenta Pulmenta.
ipsa à pulte antiquißima nomen acceperunt. Plinius in xviij. Pulte non pane longo tempore uixisse Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodie dicuntur. Marcus Varro in libris de lingua latina: Quod edebant cum pulte, ab ea pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum. Horatius:

Tu pulmentaria quære sudando.

Apuleius: Porcorum: pullorum, piscium, & eiusmodi pulmentorum largißimas epulas. Græci ἐδέσματα: Ἐδέσματα.
& ἐδέατροι, inquit Festus, qui præsunt epulis regijs. At Ἐδέατρος.
Tuceta non sine carne cibaria, Fulgentius Placiades ci- Tuceta.
bos regios interpretatur.

OLLA.

OLla siue aula uas figlinum orificio patente, quo Aula.
à pauperioribus maximè cibaria coquuntur. Vnde Martialis:

Imbue plebeias clusinis pultibus ollas.

Plautus in Amphitrione, Optimo iure infringatur aula cineris in caput. Marcus Cato: In aulam indat & aquam puram, coquatq́;. Hinc Aulicoctia antiqui exta Aulicoctia.

dicebant, quæ in ollis coquerentur, id est elixa: & Au-
Auxilla. Olla. *xillam ollam paruulam, ut author est* Pompeius: *Ol-*
lam pedes habentem, siue potius ferreum instrumen-
Tripes. *tum.* Tripes *super quod olla ad ignem, ut ferueat,*
χυτρόπους. *habetur:* Græca *dictione* χυτρόποδα *appellauerunt.*
Aula. *Aula item principium domus.* Seneca: Notißima *uox*
est eius qui in cultu regum consenuerat, cum quidam
illum interrogaret quomodo, rarißimam rem in aula,
consecutus esset senectutem: iniurias inquit, accipien-
Caulæ. *do, & gratias sæpe agendo. At Caulæ ouium sunt rece-*
ptacula. Martianus:

Et matutina greges quatiunt in pascua caulas.

A cauo Caulæ dictæ: antiquitus enim ante usum te-
ctorum oues in antris claudebant, author Festus.

AHENVM.

A Henum ex ære ductili uas propriè caldarium notat, quo aquæ bulliunt. Hinc Poëta:

Littore ahena locant alij.

Vbi existimauit Seruius ahenum locatum ad aquam calefactandã, qua lauarentur. Nam heroicis temporibus carne non uescebantur elixa, sed tosta. Vnde paulopost.

Subijciunt uerubus prunas, & uiscera torrent.

Paulus iurisconsultus de fundo instructo scribit, pau
lum inter ahenum, quod supra focum pendet, & Caca-
Cacabus. *bum differre. Nam hoc inquit, pulmentarium coquitur,*
in illo aqua ad potandum calefit. Caldam enim ut dixi-
Lebes. *mus, & frigidam antiqui cœnis adhibuere. Lebes quoq;*
uas æneum erit ad usus coquinæ: hinc ἰπνολέβητα *cal-*
ἰπνολέβης. Miliarium. *darium uas Græci, quod nos miliarium uocamus: at ahe-*
Ahenulum. *nulum uas ex ære paruum.*

VRNARIVM.

VRnarium genus est mensæ quadratæ, sic dictum, ut refert Marcus Varro: quòd urnas ibi potissimum habebant in culina cum aqua positas. Id nonnulli è ligno faciunt, quidam marmoreum: apud nos plurimi lateritium extruunt, foramine per quod aqua effluat, relicto, ac super id escaria uasa epulis uncta per ancillas, lixasúe calida lauantur, non sine manipulis è iunco aspero, uel scopulis è * lobis milij Indici, concinnatis: unde Lauatrinam (quod antiqui domesticum balneum) rectissimè appellabimus. Præterea Aquarium, & ὑποκορυσικῶς Aquariolum, quod & in cubiculis & in triclinijs cum dignitate & elegantia fabrè politum fieri potest ad usus plurimos: uulgò nostrates Sitularium à situla nominant. Est & urnarium balnei, ut iam dictum est, ab urna uase aquario, quo ut nasiterna, ut situla, per lixas ad culinam aqua ministratur. Hæc Græcè ὑδρία, cum ὕδωρ aquam Latinè notet. Vnde Hydropisis morbus, Hydromel aqua mulsa, Hydropotes aquæ potor, ut tota uita Cassius & Apollonius Tyaneus. Hydromantia diuinatio per aquas, & Hydraulica organa, machinæ ad aquam hauriendam à Ctesibio excogitatæ. Pelues uerò quibus uaria peluuntur, eas Græci λεκάνας uocant: unde Lecanomãtia, quæ peluibus fit diuinatio: sicut quæ securibus Axinomantia: quæ per specula Catoptromantia: & ex unguium inspectione Onychomantia, quæ ludibria etiam nostræ fœmellæ & rusticulæ imprimis obseruant: at Sciomantia erit per umbræ tantum euocationem: Necromantia non sine cadauere, quas uiri alioquin magnanimi pallentes uix peragunt.

E lobis, idest uirgultis.
Lauatrina.
Aquarium.
Aquariolum.
Sitularium.
Ὑδρία.
Ὕδωρ.
Hydropisis.
Hydromel.
Hydropotes.
Hydromantia.
Hydraulica.
Peluis.
Λεκάναι.
Lecanomantia.
Axinomantia.
Catoptromãtia.
Onychomãtia.
Sciomantia.
Necromantia.

PENICVLI.

Peniculi quibus uasa tergere solent, sic dicti, quòd de spongiarum genere penicillo, siue quòd de cau- Penis. darum extremitate fiebant: nam Penis cauda est à pendẽdo. Peniculis etiam calciamenta tegebãtur, authore Pompeio, ut nunc spongijs, quæ ueteribus etiam ad mensas emaculandas seruiebant. Martialis:

Hæc tibi sorte datur, tergendis spongia mensis
Vtilis, expresso cum leuis imbre tumet.

Spongiare. Vnde ab Apitio Spongiare dictum, spongia extergere. At nos panes ex melle aromatis, citreisq; malis prius Spongiati panes & Piperati. conditis in speciem torti orbis concinnatos Spongiatos uocamus, & Piperatos, quos modo ad gustula, modo secundis mensis adhibemus.

CONCHA.

Conchæ uasa ex ære, ligno, uel argilla ad culinam parantur: concauæ sunt & patulæ, quemadmodum piscium quorundam conchæ, à quarum similitudine appellatæ creduntur. Plinius: rursus tunditur, deinde lauatur in conchis. Alio nomine Alueos & Al- Aluei. Alueoli. ueolos dicemus, & præsertim in longum porrectos li- Monoxyla. gno excauato, ut monoxyla, ad lotionem etiam puerorum cum primum nati sunt, adhibitos. Vnde apud Iulium Capitolinum legimus, cum in Cæsareana familia paruuli in testudineis alueis lauarentur, nato Albino Ceionium Posthumum eius patrem munere testudinis piscatore cum omine accepto illam ad excaldationes pueriles dicasse. Alueolus aliâs est tabula lusoria: farinaria etiam in qua farinam prius cum aqua ad massam reducentes, panem faciunt.

GVTTVS.

Guttus uas olearium. Horatius:
Vilis cum patera guttus, campana suppellex.
De eodem intellexit cum inquit:
Cornu ipse bilibri Caulibus instillat.
Aulus Gellius: Puerum iubet Taurus oleum in ollam indere. Erat is puer genere Atticus festiuißimus ætatis, & gentis argutijs scatẽs. Guttum Samium ore tenus imprudens inanem, tanquàm ineßet oleum affert, conuertitq; eum, & ut solitum est, circumegit per omnem partem ollæ manum, nullum inde ibat oleum. Dicitur & Lechytus, qua dictione usus est diuus Hieronymus Regum tertio: Hydria farinæ non deficiet, nec lechytus olei minuetur. Eundem & Capsacem appellauit, in epistola ad Eustochium: quo uerbo utitur & Ciprianus libro epistolarum secundo: Fidelia farris non deficiet, & capsaces olei nõ minuetur. De gutto balnearum supra. Est & uas sacrificijs aptum. Plinius xvj. Curius iurauit se ex præda nihil attigiße præter guttũ faginum quo sacrificaret.

Lechytus.
Capsaces.

SARTAGO.

Sartago uasculum patens, in quo adhibito oleo distillatione uel butyro, carnes, offellæ, pulmenta, frictæ, quæ & frictillæ, tomacula, & iecuscula omento, si è suis iecore fuerint, in primis irretita frigũtur. Pli. Therebintinam in sartagine referuenti. Hieronymus (si tamen is est) sexto Machabeorum: Iußit ignem admoueri, & adhuc spirantẽ torreri in sartagine. Nos sermone uernaculo patellã dicimus, inter ueterum supellectilem etiam connumeratam: uerũ ad alios usus, nec talis, qualem habemus, fuerat, ut compluria alia apud antiquos. Iuuenalis:

Patella.

Vrceoli, pelues, ſartago, patellæ.

Τήγανον. Λωπὰς. Græcè τήγανον ſartago, λωπὰς patina dicitur. Eſt autem à patina uaſis genere per diminutionẽ. Terentius:

Patina. Iamdudum animus eſt in patinis.

De patinarum luxu multa Plinius, Macrobius, & Suetonius proſequuntur. Hinc eſt Patinarius, in patina conditus. Plautus:

Patinarius. Vel patinarium, uel aſſum uerſes quo pacto lubet.

Sycoton. Sycoton uerò, hoc eſt ficatum iecur, aprugnum aut ſuillum uocant, è ſue præſertim fico paſta, quod mirati ſunt ueteres, quemadmodum: Non ſine farre Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi.

Vnde ficato nomen.

TESTVS.

Saluiata. Teſtus, ſub quo teſtuacea, ſpiræ, ſaluiata ex ouo, lacte: ſaluia, pollime, ſuccaro, ſtriblitæ, muſtacea in nuptijs, & placentæ coquuntur. Eſt autem Teſtuaceum, condimentum ex uarijs eſculentis. à teſtu, ſub quo calido coquitur, ut ſcribit Marcus Varro in libris linguæ Latinæ. Id autem uas ex ætate patens quod teſtuacea continet, & prunis ſuppoſitis percoquit, Solum noſtri Parmenſes appellant, nam ſolum quicquid ſuſtinet. Martialis de ſoleis calceorum intelligens:

Teſtuaceum. Solum.

Pictorum ſola baſiate regum. Vergilius de pelago:

Subtrahiturq; ſolum.

Quin & panicias mẽſas Solũ uocauit in vij. Aeneid.

Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.

Eſt tamen propriè terra, authore Pompeio. Nonnulli teſtum clibanum dici poſſe à nobis exiſtimauerunt, cum clibanus etiam furnũ notet: citant in hoc Pliniũ de lino in

Clibanus.

decimonono sic scribentem: Corticesq; decußi clibanis & furnis præbent usum. Vnde panis qui à nobis testaceus, à Græcis κλιβανίτης dicitur. κλιβανίτης.

CRATIS.

CRatis, cuius diminutiuum est craticula, ad offellas porcinas, carnesq; piscium imprimis apud nos assandas è ferro cancellata paratur, & prunis imponitur. Hinc Iuuenalis: Craticula.

Sicci terga suis rara pendentia crate.

Martialis in Apophoretis:

Parua tibi curua craticula sudet ofella,
Spumeus in longa cuspide fumet aper.

Offa nanq; frustum est carneum. Vnde est: Offa.

Et patruo similes effunderet offa. Vergilius:

Melle soporatam & medicatis frugibus offam.

Et Marcus Cato: Sæpe, inquit, audiui multa inter os & offam interuenire posse. Quod uetus est adagium, idem significans quod Græcus ille παροιμιώδης, hoc est prouerbio tritus uersus: Inter os & offam, Prouer.

Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

Id est, multa cadunt inter calicem supremaq; labra, monens de crastino non esse sperandū. Vnde & nos quodam epigrammate:

Plurima sæpe cadunt inter labra ultima & offam,
Ac fugitiua uolant gaudia, cura manet.

Offam dicemus quoq; cibarium ex frustis panis in iure pingui, caseo uetere, pipere, & cinnamomo conditis, quam non ineleganter Iussulatam & Caseatam nuncupabimus: at Offulam & Ofellā per diminutionē frustulum, eritq; porcina à porco, quam in sartagine, craticula, Iussulata. Caseata offa Offula & Offella porcina, uitulina.

& prunis coquimus: Vitulina à uitulo, quam præ cæteris ad ignem uerubus uersantes, ad escam paramus. Pulpulas & pulpellas nunc popinæ appellant.
Pulpulæ. Pulpellæ.

VERV.

Veru cuspis est ferrea, qua carnes ad ignem torrere solemus. Vergilius:

Pinguiáq; in uerubus torrebimus exta colurnis.

Seneca: Graciliq; trãsiecto ueru mugire fibras uidi. Et Petronius: Veru extis stridẽtibus plenum. hinc telum ad eius similitudinem factum ueru etiam nominarunt. Andinus Vates:

Et tereti pugnant mucrone ueruq; sabello.

Veruta. Vnde Veruta hastulæ, quòd uerua habent præfixa. A uersando autem nomen accepit, ut notat Marcus Varro. nam ad ignem iugiter uersatur. Scribit Plutarchus, Thebanos publica impensa tumulasse Epaminundam, quòd in mortui ædibus, propter paupertatem, nihil præter ueru ferreum fuisset inuentum, id quod etiam repetit Frontinus.

TVDICVLA.

Cochleare. Tudicula à tondendo, licet aliàs significat stylum, quo uasis signa imprimimus. Cochleare maius dici potest, quo utuntur coqui & ancillulæ ad complura condimenta paranda. De cochlearibus ad mensam supra dictum est, quæ & minora sunt, ex orichalco argentoúe ut plurimum cuduntur. E ligno quoque cauantur ad mensas & usus rusticorum, ac tenuioris census hominum, in oppidis etiam degentium. Vtuntur & coqui cochlearibus maiusculis è ligno uel ære aut ferro ad carnes, iuscula, & pulmentaria è cacabo extrahenda, &

in lancibus uel ſcutellulis ponenda, ut ad menſam portentur. Eccleſiaſtici ſcriptores ad id inſtrumenta nunc Fuſcinulas, nunc Creagras appellare uidentur. De Tudicula Cato in re ruſtica: Igni, inquit, bene coquito, Tudicula agitato crebro, uſq; adeò dum fiat tã craſſum quàm mel. Fuſcinulæ. Creagræ.

PYXIS.

PYxis uaſculum imprimis è buxo, nam erit etiam ex qualibet materia, ut Quintilianus oſtẽdit. Neoterici buxolam uocitant, quia πύξος Græcè, latinè buxus. Apuleius de Aſino aureo, lib. iij. Arcula quadam recluſa pyxides pluſculas inde depromit. Pyxis et ὑποκορισικῶς Pyxidula, Pyxideculaúe, in domo pluribus ſeruiens culinæ danda eſt ad aromata, quibus in pulmentarijs utimur: ex argento quoq; cælata diuitum mẽſis cum pipere, croco, & cinnamomo infertur. Pyxis. Pyxidula. Pyxidecula.

CVLTER.

CVlter è ferro cuditur, & cotibus paratur ad uſus coquinarios. Apuleius de coquo: Deſtinatæ etiam lanienæ cultros acuebat. Cultro popinario interemptus eſt in ſeditione pater Lycurgi legũlatoris apud Lacedemonios, ut ſcribit Plutarchus. Idem ſacrificijs adhibebatur. Silius: Culter ad ſacrificia.

Centum cadat hoſtia cultris.

Vnde cultrarij, uictimarij, qui & Popæ, uictimarum immolatores. & cultro carnes lanij uendentes diuidunt. Præterea cultro uenatores utuntur: hinc uenatorius dictus, de quo Martialis: Cultrarij. Popæ. Venatorius culter.

Si deiecta gemes longo uenabula roſtro.
Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Et Suetonius ſcribit in Auguſto: In cubiculo eius liXam noctu inuentum fuiſſe cultro uenatorio cinctum. Et in Caligula, Reperti, inquit, & equeſtris ordinis duo in publico cum dolore & uenatorio cultro præſtolãtes.

Nouacula. Eſt & tonſorius culter, qui nouacula.

TYROCNESTIS.

Tyrocneſtis ferreum inſtrumentum ad coquinam, quo aſperoſe foraminato, caſeus minutim diſteritur. Vſus eius ad alia permulta diſterenda, quibus co= qui in pulmentarijs & teſtuacijs utuntur. τυρός græcè, latinè caſeus appellatur.

Τυρός.

MORTARIVM.

Cuprum. Mortarium uas lapideum eſt, ſiue æreum ex ære, imprimis cyprio, quod & Cuprum uulgò, in quo tundunt teruntúe piſtillo, ut author eſt Nonius, quæ reſoluenda ſunt. Plinius in xxxiij. Aereis mortarijs piſtilloq; trito minio ex aceto. Plautus in Aulularia: Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium, quæ utenda uaſa ſemper uicini rogant: In mortario coquinario, ex diuerſis rebus ſimul tritis, moreta (quæ intinctus, embammata: nam ἐμβάπτω intingo) intrita, nutrimenta, & protrimenta uarij ſaporis & coloris plurifariam condiuntur: ueluti à pipere piperatum, album & ſubruffum. Sinapium à ſinapi, Alliatũ ab allio: & quo per æſtates utimur ab Omphacio omphacinum. Piſtillum ipſum è ferro uel ligno erit, quo herbas, piper, allium, iuglandes, & id genus plurima, coqui & ancillæ terere ſolent ad condimenta. Vergilius in Moreto:

Moreta. Intinctus. Embamma. Piperatum. Sinapium. Alliatum. Omphacinum. Piſtillum.

Dextera piſtillo primum fragrantia mollit
Allia, tunc pariter mixto terit omnia ſucco.

Pila item, in qua aliquid cuditur. Plinius de auro: Quod ad pilas cudunt, apilascudem uocant. Item, tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea mollitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Pila. Lib.33.cap.4.

MOLAE.

Molæ dicuntur, quòd his ueluti quadam mole res minutatim frangantur. Præcipuus est earum usus in moletrina, quod pistrinum antiqui, triuiales nunc molendinum. Ab asinis asinariæ à maioribus dictæ. Molis utuntur & plurimæ officinæ, coqui etiam ad intinctus faciendos. Hæ minores sunt, quas à manu Manuarias, à trudendo trusatiles appellabimus, Volsinijs, ut uolunt, primo inuentas. Alij molam, quòd Græci μύλος, unde Amylum, sine mola factum ex tritico, in insula Chio primo inuentum. χειρομύλος mola manualis. Mylœcon quoq; Blattæ genus dicitur, quia (Plinio teste) circa moles ferè nascitur. Catillum superiorem, metam inferiorem (postquam sua cuique necessarium est dare nomina) uocitabimus, authore Paulo iureconsulto. Ego uerò potius metam superiorẽ, catillum inferiorem dixerim. Sed iam in coquina satis mansitauimus, in qua furnum etiam esse faciendum multi uoluere, & ad panem coquendum, & ad carnes sæpicule assandas. Tutius tamen erit, me architecto, propter ignis periculum extra ædes, quæ magno ædificantur, illum habere. In domuncula igitur, nec quidem contigua, sed uicina, furnus (ut Fœnilia quoq; & Lignilia) commode ponendus ueniet. A furuo autem, quod est atro, teste Pompeio, nomen accepit, cuius os patens

Moletrina. Pistrinum. Asinariæ molæ. Manuariæ. Plin.li.36.c.18. Trusatiles. μύλος. Amylum. χειρομύλος. Lib.29.c.ulti. Mylœcon. Catillus. Meta. Furnus. Fœnile. Lignile.

Præfurnium. Præfurnium quidam nominauere. Antiqui fornacem in pistrinis habebant farinarijs, & Pistores dixerunt, qui frumenta pinsebant, & qui panem faciebant: nunc Pistrinarij. Martialis de Cipero pistore:

Pistores. Pistrinarij.

Et panem facis, & facis farinam.

Hi, ut scribit Plinius in. xviij. non fuerunt Romæ ad Persicum usq; bellum, annis ab urbe condita quingentis octoginta. Ipsi Quirites panem faciebant, mulierumq; id opus erat, quæ inde panificæ dicuntur, ut factura Panificium. Furnus à Græcis κλίβανος, qui & Testus dicitur. Hierony. omnes adulterantes quasi clybanus succensus à coquente. Ad cuius usum Infurnibulum ipse palam dixerim, qua panes in furno disponunt: nam Rutabulum est à proruendo igne, ut panes coquãtur, in quibus adsurgit interdum pustula hectæ nomen adepta: à qua accipitur res nullius pretij cum dicimus, non hectæ te facio, author Pompe. Sed uide Rutabulum sit potius à Rutro instrumento, quo aliquid eruimus & extrahimus. Coquinæ uerò Gynæcium, ut statim subiungerem, me inuitauit panificij mentio, quod mulierum (ut diximus) opus fuerat: ueluti nunc quoque apud nos, & cæteros, quibus non sunt frequentes pistrinarij. Hinc igitur γυναικεῖλοι in illud iam patescens introëamus, quod perfugiũt ij, qui μισογυνίαν, hoc est, odium in mulieres exercent, quale in Euripide & Orpheo post amissam Eurydicen fuisse, memoriæ proditum est.

Panificæ. Panificium. κλίβανος. Testus. Infurnibulum. Rutabulum. Hecta. Rutrum. μισογυνία.

GYNAECIVM CAPVT V.

Ynæcium locus eſt in ædibus ſolis mulieribus ad habitandum datus. Plautus in Maſtellaria: Dare uolt uxorē filio quātum poteſt ad eā rem facere, uolt nouum Gynæcium. Dicitur & γυναικονίτης. Aemylius Probus in proœmio operis: Materfamiliâs apud Romanos primum locum tenet ædium, atque in celebritate uerſatur, quod multo aliter fit in Græcia: nam neque in couiuium adhibetur niſi propinquorum, nec ſedet niſi in interiore parte ædium, quæ γυναικονίτης appellatur. Fit autem ob οἰκέω, quod eſt habito. Vnde οἶκος domus dicitur. hinc οἰκονόμος administrator rei familiaris. οἰκονομία, administratio rei domeſticæ. Σύνοικος cohabitator, & γυναικός mulier eſt. Ἀνδρονῖτις autem eſt uirorum. Vnde Alexander Moloſſius dicere, ut ferūt, ſolitus eſt, ſe in ἀνδρονῖτιδα: Alexandrū Macedonē γυναικονίτην profectū, cum ille aduerſus Italos gentē bellicoſiſsimā, Hic in Perſas & barbaros imbelles exercitum duxiſſet. Vitruuius in ſexto: Andronites dicuntur, quòd in his uiri ſine interpellationibus mulierū uerſantur. Ἀνὴρ enim Græcè uirum notat: hinc ἀνδρόγυνος, qui Hermaphroditus ex uiro & fœmina, ut ſcribit Plin. de quo Pulex poëta eleganter:

Gynæconitis.

οἰκέω.

οἶκος.

οἰκονομία.

Σύνοικος.

Ἀνήρ.

Ἀνδρόγυνος.

Hermaphroditus.

Cum mea me genitrix grauida geſtauit in aluo
   Quid pareret fertur conſuluiſſe deos,
Mas eſt Phœbus ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrum,
   Cumq; forem natus, hermaphroditus eram.
Quærenti fatum Iuno, hic ait occidet armis,
   Mars cruce, Phœbus aquis, ſors ſua quæq; tulit.

Arbor obumbrat aquas, ascendo, decidit ensis
Quem tuleram, casu labor & ipse super,
Pes hæsit ramis, caput incidit amne, tuliq;
Fœmina, uir, neutrum, flumina, tela, crucem.

SPECVLVM.

Speculum imagines reddit: eo præsertim utuntur fœminæ plurimum temporis (cuius apud illas minima creditur iactura) conterentes: dum purpurisso rubore genarum & labiorum, cerussa candorem colli, papillularum, & oris mentientes: dum Tetanothris in facie cutem erugantes: dum Vosellis Psillothroq; pilos uellentes, dum crinem adulterinis coloribus, ut inquit Cyprianus mutantes: dum reticula aurata comis illis (quas etiam insolare, hoc est, ad solem dealbare consueuerunt) implentes, dum caput gemmis radiantibus ornantes, & margaritis translucentibus uenustantes: dum uestes componentes, ne rugas indecenter emittant, & mundo placere & laudari student. Cum non tantum uestimentorum nitor, concinnitas, & auri magnitudo, gemmosaq; monilia ualeant ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus & boni mores, ut Aristoteles, Oeconomicorum secundo uerißime & catholice scriptum reliquit. Facetißime dixit Plautus in Mostellaria: Formosæ mulieri nil esse opus speculo, cum ipsa speculo speculum sit maximum. Vtuntur & pectine dentato ad comam explicandam, & auriscalpio, dentiscalpioq;, de quibus infra dicemus. Calamistro quoque cuspide ferrea, qua in cineritijs prunis calefacta per Ciniflones (qui cinerarij) antias imprimis (crines a fronte pendulos) caproneasúe anteuentulos, crispant

Purpurissus. Cerussa. Tetanothra. Volsellæ. Psillothrum. Ciniflones. Cinerarij.

ad decorem, & discerniculo quo ante frontem capillus ad discrimen diuiditur. Acu etiam crinali ad comas tortas, cincinnos, & reticula bombicina continenda in lege & statione: & qua caput scalpunt, cinasona, sapone gallorum inuento, mattiacisue pilis odoratis, & lixiuio ad rutilandos capillos. Innumerabiles prætereà resculæ sunt, de quibus scribere diffusius supersedi. Adde quòd uelle omnia recensere, quæ matronarum mollis ornatus, quæ luxuriosus cultus exposcit, longum esset & superuacuum. Multa ad ornatum, plurima ad oris decorem pertinent. Huius gratia gumi, cerussa (quam Strabone authore Troglodytarum fœminæ sibi diligenter inducunt) melinum, stibium, purpurissus, lomentum, fucus, alumen, lac asininum, smegmata, dentifricia, psilothrum, dropax, tetanothra, uolsellæ, calliblepharum, cosmotica ad capillos uenustandos. & compluria alia parantur pigmenta. Illius uerò causa, gemmæ interdum aureis umbilicis ad ornatum capitis, pectoris & brachiorum comprehensæ. Margaritæ (quæ & baccæ, unde monile baccatum) uniones, elenchi, crotalia, coralium, succina, æsopa, murenulæ, spirulæ, monilia, strophia, castulæ (quæ perizonia & præcinctoria) inaures, stalagmium, reticula, mitellæ, capital, calantica, redimicula, fasciolæ, galericuli, calyptræ, plagulæ orbiculares cancellatæ, frontalia, dextrocheria, torques brachialis, annuli gemmosi: Vestes bombicinæ argento, auro diuisæ, periscelis, armillæ, galbea, spinter, leria, spatalia, semicinctia (quæ & uentralia) auro fimbriata, soculi, crepidulæ suberatæ, gemmis interdum uariegatæ,

Crinalis acus.
Cincinni.
Cinasona.
Sapo.
Mattiacæ pilæ.
Baccæ.
Castulæ.
Semicinctia.
Suberatæ crepidulæ.

matronā dimidia maiorem referentes: & id genus plurima coëmuntur. Adeò ut quicquid mūdus muliebris uocabatur, sarcinæ uiriles sint, minus dico, etiam, ut inquit Seneca, militares. & ita quid addant ad cultū nō habent amplius, nec excogitare possunt fœminæ, nisi uestiū crebras, & prope quotidianas ex forma specieq; mutationes, quales hodie induunt etiā in prostibulis diobolaribus damnandas, quibus in summo patētibus, fit ut expapillato pectore, ne adulteris quidē plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant. Hinc ad reliqua quibus utilius, & sibi & maritis operantur, traseamus: dicturi primo de lanificio, quod castas matronas impensius decet. Vnde Titus Liuius, & Ouidius, ut pudicam ostenderent, inuentam scripsere Lucretiam à uiro Collatino, iuuenibusq; Tarquinijs inter lucubrātes ancillas lana operantem. & Diuus Hieronymus instituēs uirginē Demetriadem: Habeto, inquit, lanam semper in manibus, uel staminis pollice fila deducito.

Mundus muliebris.

Lanificium.

COLVS.

Colus pensa continet, è quibus fuso fila ducuntur, in cuius ima parte apponunt, ut facilius & melius nere poßint. id quod pertusum & rotundum per quādam similitudinem Spondylum dicemus, & ferè ab effectu Verticillum. Plinius de Electro: In Syria quoq; fœminas uerticillos inde facere, & uocare Harpaga, quia folia & paleas uestiumq; fimbrias rapiat. Fusum * Closter Arachnes filius, ipsa uerò linum inuenit. Hunc pollice infami & indice digitis uersando nentes, fila deducūt. Nent etiā ad tramā * lanitiū fœmellæ machinulā quandam uersantes, quam Rhombum non ineleganter appellabimus:

Spondylus.
Verticillus.
Fusus.
Lib.37.capi. 2.
*Plin.li.7.c.56.
* in lanificio.
Rhombus.
Alij Rhumbus.

appellabimus: unde Propertius de Rhombo magico:
Staminea Rhombi ducitur ille rota.

Sed meo periculo etiam uerticulum hoc nomine signi ficabis, à specie rhombi militaris, quo uersatili utuntur ad fila in glomera præsertim digerenda. Pensa à pendendo significant lanæ liniue manipulos, quos nondum neuit manus, super colum corpulentam extensos uel extendendos. Ouidius: Pensa.

Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant.

Fila quoq; denotant. Vergilius de textrice:
Excußi manibus radij reuolutaq; pensa.

Satis constat Hamis ferreis prius pectenda & ad stamen interdum: & ferè semper ad tramam. Per Linum au tem intellige, & genus illud candidißimum ex Aegypto, quo nostræ mulieres Parmẽses præ cæteris ad colum impendio delectantur, & plurimum inde lucrifaciunt. Cottonum nonnulli & Carbasum per coniecturam uocant. Bambacium uulgares. Indocti Bombicem, literati Xylon siue Goßipion: hinc Goßipinæ & Xylinæ uestes olim Aegypti sacerdotibus gratißimæ. Pensa ipsa Quasillis continentur, quæ à Qualis per diminutionẽ, Calathi etiã Græcè dicti sunt. Romani ueteres quasillum Thalasionẽ appellarunt, ut scribit Varro, unde Thalasij nomen in nuptijs frequentabant ad lanificium nouas nuptas inuitantes, ut referunt Pompeius & Plutarchus in Problematibus. Huic accedit quod nubentes uirgines comitabatur colus lana compta & fusus cum stamine. Hami. Linum. Cottonum. Carbasus. Bambacium. Bombyx. Xylon. Gossipion. Quasilli. Quali. Calathi. Thalasio. Thalasius.

ACVS.

Acus ad suendum parantur, & ornandum, ut notat Pompeius. Hæ in summo pilulam habent, illæ

Phrygio. foramen, quibus utuntur sutrinæ officinæ & Phrygiones, qui acu pingunt, à Phrygibus inuentoribus dicti, nostri ex re acupictores uocitant. Acum ipsam, licium, id est, filum duplex trahentem (quod Rufum) impellunt anulo punctato, quem medio addentes digito Digitale nuncupant. aliâs digitorum est tegmentum. Vtuntur & Forficibus ad pannos secandos, ut in uestes componant sarcinatrices (quod Pallas prima docuit) & domi ad plurima matronæ, ut uidemus. Sed hæ uerius diminutiue Forficulæ dicentur. Forcipe autem á Cynira primo inuenta, forma, id est, calida fabri ferrarij uersare consueuerunt. Vnde formidus Catoni calidus, authore Festo. At Forpex quæ rectius Forpicula, cum paruula sit ad capillos tonsoribus datur. Texendi uerò artem, ad quam pertinent tibicines, liciatoria, radij, pectines, glomera (quæ inuolucra) pannus, forago, stamen, trama, subtegmen, uerticuli, & complura alia consulto prætermittimus. Raræ, imò nullæ, diuites matronæ, illustres reginæ (quibus solis γυναικεῖα ponuntur) textrices inuentæ, nisi interdum relaxandi animi gratia ad zonulas, reticula, & alia nugamenta. Cum in hoc Aegyptiorum, siue Palladis (ut est apud Platonem) inuento sese exerceant pauperculæ mulieres, quæ in gurgustiolis noctes diesq; radio & pectine uictum quæritant. Mihi præterea animus est de artificibus, eorumq; instrumentis opus incœptum, ad umbilicum adducere, in quo diligens lector, & curiosus rimator, & scrupulosus indagator cõpluria inuenies, quæ nunc forsitan hic, & alibi inter legendum non addita culpabis. Ipsorum autẽ artificum, & eorum præcipuè, qui fœmellis aut seruiunt aut per-

Marginal notes: Acupictores. Licium. Digitale. Forfex. Forficula. Forceps. Formum. Formidus. Forpex. Forpicula. Texendi ars. De artificibus opus.

placent, uisum est (ne quod diximus uanißimum crederes) hæc paucula nomina subnectere: aurifices, argentarij, bractearij, gemmarij, cælatores, scalptores, fictores, lanarij, sericarij, linteones, textores, polymitarij, fullones, infectores, lanifici, carminatores, pannicularij, pelliones, sarcinatores, patagiarij, limbularij, phrygiones, reticularij, zonarij, sutores, calceolarij, crepidarij, uitrearij, tornatores, cupedinarij, institores, circitores, nugiuendi, & præstigiatores: inter artifices tamen non numerandi, qui interiecto uelo supra id ipsum minutas quasdam nobis ostentant imagunculas, quasi puppas loquaces ac omnimodas gesticulatrices, rixantes inter se, concursantesq́; per ludicrum, ut quotidie uidemus. Sed præterea geomantes, chiromantes, metoposcopi, diuini, sortilegi, & somniatores, coniectoresue, qui ut plurimum thesauros indicant, & Mydæ, Craßi, Luculli, Pelopisq́; diuitias his pollicentur: à quibus tamen ipsi uix palliolo tenus diuites obolos petunt. Præstigiator.

CVNABVLA.

Cunabula gynæcio iure danda sunt ad infantium lactentium quietem & educationem: quam præstare debent mulieres omnes, etiam si reginæ fuerint, lacte suo proprios filios nutriendo, ut sint integræ matres, ut eorum magis dilectrices: ut liberi quoq; ipsarum maiore desyderio & pietate teneantur. Infantis nanque aliorsum ex oculis illa amolitio uigorem maternæ flagrantiæ sensim atque paulatim extinguit: ipse uerò affectione erga solam nutricem occupatur. Ac propterea quicunque ita nutritus matrem diligere uidetur: Educatio infantium.

amore non naturali, sed ciuili & inopinabili diligere existimatur. Adde quòd non frustra creditum est, ad fingendas animi corporisq; similitudines lac, quemadmodum & semen, plurimũ conferre. Cauendũ igitur est ad lactandum ingenuum bene ingeniatis primordijs, quæ adhibetur, ne serua sit, aut seruilis: & (ut plerunq; assolet) externæ aut rusticanæ nationis, ne informis, ne impudica: quod præsertim in fœmella obseruandum

Lib.12.cap.1. est: ne denique temulẽta, ut refert Aulus Gellius in noctibus Atticis. Si lacte ouium alti hœduli pilo teneriore: & si caprarum agni lana duriore uestiuntur, quid boni

Lac nutricium. uel mali existimas lac nutricium puerperis allaturum? Quæ non potest igitur lactis inopia, bonis moribus & ciuilibus præditam nutricem, ad lactandum filium conducat, quem uagientem flentemúe, cunarum motu, crepitaculis, puppis, cantu, & (si ætas requiret) munusculis demulcebit. Quæ potest, ipsa lac præbeat, ipsa ubera distenta admoueat. Non enim fœminis natura (quæ

Mammæ. nihil unquàm frustra) mammas quasi quosdam uenustiores neruulos ornandi pectoris causa, sed liberorum

Papilla. alendorum gratia hinc inde affixit: è quibus Papilla, per quam lac transmissum, educitur. Admonendi obiter sunt parentes, ut die Lustrico liberis suis in baptismo nomen generosum imponant, ad hominis dignitatem non nihil

Nominum pueris imponendorum ratio. adijciens: qualia sunt Valerius, Saluius, Fulgentius, Cato, Prudentius: Timotheus, honor dei: Charisius, gratiosus: Theodorus, dei donum: Athanasius, immortalis: Chrysostomus, os aureum: Polydorus, multi muneris: Euthicus, Fortunatus & Faustus: Macarius, beatus: Macrobius, longæuus: Pamphilus, totus amans: Ptolo=

mæus, pugnator: Theophrastus, diuina eloquentia præditus: Dorothea, dei munere data: Clycerium, dulcis amor: Agatha, bona: Camilla, ingenua: Polyxena, multum admiranda uel hospitalis. Adde quod interdum diuinare est nomen imponere, quod sit morum atque fortunæ indicium. Caueant præterea ne pueri cum trimatum excesserint, immodice cibis & quiete utantur. Nam pueros impuberes compertum est si plurimo (ut ille inquit) cibo nimioq; somno uterentur, hebetiores fieri, atque hinc elici tarditatem, ac eorum corpora improcera fieri, minusq; adolescere. Cunabula autem, cunas, & lectulos appellamus, ubi in crepundijs, hoc est linteolis, uestibus, bullis, fasciolis, & id genus cæteris puellos nutricare consueuerunt. Plinius in undecimo: Semestris locutus est Crœsi filius in crepundijs, quo prodigio totum id concidit regnum. Fœminas uerò ipsas ex partu recentes, Puerperas teste Proculo iureconsulto, nuncupamus, & quod enixæ fuerint, Puerperium. At mulier quæ in secundis deducendis, in conuersione uuluæ, & reliquis, puerperæ operâ auxiliatricem præstat, uel certe puerperijs, ne laxatis uteri genitalibus claustris, in terram defluant, Obstetrix dicitur: nam seruiens domi ancilla ad ornatum dominæ, Cosmeta nominatur. Vt librarias, gerulas, nutrices, uestispicas, internuntias (quæ mediatrices) omittam, seruos etiam paternos, alumnos, formosos asseclas, procuratores, calamistratos, & in longam, securamq; libidinem exectos spadones (sub quibus nominibus, ut inquit Hieronymus adulteri delitescunt, ita ut sæpius maritorum quantula sit portio) hoc solum pro affectatæ breuitatis necessitate sufficiat. O nos fœlices si

Gell. li. 4. ca. 19.

Cunabula.

Crepundia.

Puerpera.

Puerperium.

Obstetrix.

Cosmeta.

ſine uxoribus eſſe poſſemus: ſed non niſi fœliciores quibus contigit pudica, dulcis, prudensq́; tori genialis ſocia & coniuga: qualem L. amabiliam me adeptum Deo maximo optumoq́; optumorũ opitulatori gratiſſimas ago gratias, quam id horæ cubiculum intrantem nõ poſſum non ſequi, & ipſum mox cubiculum proſequi.

CVBICVLVM, CAPVT VI.

Cumba. Vbiculum, quod à cumba (quam lecticam Sabini uocabãt) deductum uidetur authore Pompeio: antiqui à cubando locũ dixere, ut ſcribit Varro, ubi ſtratis cubilibus, id eſt lectis cubabant. Seneca ad Lucilium: Quid proſunt multa cubicula, in uno iacetis. Iuxta quam ſententiam ipſe uno contentus ad excuſationem hæc adijciam: Qui multa uult cubicula, qui plures cœnationes, qui culinas, & cætera, ponat ut lubet, ſingulorum habebit archetypon. Neoterici dormitoriũ cubiculum cameram appellant, qua dictione etiam uſi ſunt ueteres, ſed in alio ſignificatu, nã cameræ tecta ſunt deuexa & incurua, ut teſtantur Seruius & Marcellus. Hinc Concamerare. Papinius in ſyluis.

Camera.

Concamerare.

Effulgent cameræ uario faſtigia uitro
In ſpecies animosq́; nitent.

Nam uitrum cameris addi cœptum ſcribit Plinius & Seneca ad Lucilium decimotertio: Niſi uitro inquit, abſconditur camera. Fiunt autem per teſtudinem, quæ in ædificijs dicitur ſolarium deuexum, à forma teſtudinis aquaticæ, ut author eſt Nonius. Vergilius:

Teſtudo.

In foribus diuæ media teſtudine templi.

Nonnulli fornicem dixere, à Democrito ut uolũt, excogitatum. Hinc Fornicari est assumere speciem fornicis, id est curuaturæ. Pli. in xvj. Populus contra omnia inferiora pandatur, palma econtrario fornicatur. Fornicem aliâs lupanar uocamus, à fornicibus & criptis, in quibus prostabãt meretrices. Hinc Fornicariæ: & Fornicari meretricari est, soluto cũ soluta coëunte, ut distingunt theologi. At uiri & uxoris ad dormitionem locus, Græca dictione θάλαμος nuncupatur: inde ἐπιθαλάμιον sacer hymnus in nuptijs, quale Apollo primus cecinit, cum Thetis Peleo nupsit. A cubiculo uerò cubicularis uestis, & Cubicularij, quos ad ministeriũ cubiculi habere præsertim principes cõsueuere. Vitruuius, κοίτην thalamũ uocat, unde προκοίτιον antithalamum dicemus, ut apud Pli. in epist. nisi legendum sit procestrium, ut notauimus. Fornix. Fornicari. Fornicariæ. Fornicari. Thalamus. Ἐπιθαλάμιον. Cubicularis uestis. Cubicularij. Κοίτη. Προκοίτιον.

LECTVS.

Lectus in quo cubantes quietẽ capimus, uel à collectis herbis, ut antiqui factitarunt, unde & Torus: uel potius quòd fatigatos labore diurno mortales ad se alliciat, authore Põpeio. Fulcri quoq; nomen sortitur. Seruius Fulcra summas lectorum partes interpretatus est apud Vergilium illud: Torus. Fulcrum.

Fulgent genialibus altis Laurea fulcra toris.

Ipse uerò existimauerim fulcra, uel ipsam structurã, uel spondas toralis structuræ significare: à quibus fasciæ quæ lora apud maiores dicebantur, ueluti nunc apud nos asserculi ligna quadrata, tabellis ingestis, culcitras, lintea, & reliqua lecti stragula sustinere solent, cum Fulcire sit sustinere. Aulus Gellius de flamine loquens: Neq; apud eius lecti fulcrum capsam esse cum strue aut ferro Lora. Fulcire.

oportet. Suetonius in Claudio: Adhibebant omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisq; nobilibus, qui more ueteri ad fulcra lectorum sedentes, uescerentur. Non improbandā tamen censeo illorum opinionem qui fulcra lecti pedes dixerunt: hi Græcè κλινοπόδια, nam κλίνη lectus, & κλινίδιον lectulus. Clinopalen Domitianus coitus frequentiam & aßiduitatem uocabat, uelut lecti palæstram. A lecto Lectistrator erit lecti cōcinnator: ueluti à lectisternio Lectisterniator apud Plautum: & Lectica à lectulis nomen accepit, qui in ea cū puluillis sternuntur. Inde Lecticarij, qui lectica hexaphoro, tetrapho ro, uel octophoro tam peregre, quàm in urbe, rure, secessuúe dominos portant: unde περιφορητοὶ, quasi circumlatiles, quòd lectica circumferantur, dici possunt.

κλινοπόδια. κλίνη. κλινίδιον. Clinopale. Lectistrator. Lectisterniator. Lectica. Lecticarij. περιφορητός.

SCAMNVM.

Scamnum & Scabellum quid significent dilucidè ostendit Marcus Varro in libro linguæ Latinæ, ubi ait: Qua simplici scansione scandebant in lectum nō altum, Scabellum: in altiorem, Scamnum. De scamno aliter supra. Subijcitur & pedibus. Ouidius in arte:

Scabellum.

Et caua sub tenerum scamna dedisse pedem.

Vnde quod Græci ὑποπόδιον, Latini & suppedaneum & scabellum appellant.

ὑποπόδιον.

CVLCITRA.

Culcitra ad quietem parata dicitur, quòd in ea tomentum, rasura è pannis lineis à fullone carduis detracta, inculcetur. Macrobius in Saturna. de dicterijs Augusti: Relata inquit, ad se magnitudine æris alieni, quam quidam æques Ro. dum uixit, excedentem ducenties celauerat, culcitram emi cubicularē in eius auctione

Tomentum.

ſibi iußit, & præceptum mirãtibus hanc rationem reddidit. Habenda eſt ad ſomnum culcitra, in qua ille cum tantum deberet dormire potuit. Per hyemem plumea culcitra commodior, æſtate lanea uel goßipio repleta (quæ Matta) utilior habetur. Et talis qualem Senecæ Attalus præceptor laudare ſolebat, quæ corpori reſiſteret, & in qua ueſtigium apparere non poſſet. Ad hoc nõnulli culcitrã è corio uentoſis follibus ſpiritu tumefactam ad cubitũ ſubſternunt, & follis nomine appellant. Tomentũ uerò ipſum farcimẽ dicetur culcitræ ex quacũq; re, ſiue ex fœno & palea, ſiue ex coma harundinũ, quod antiqui Circẽſe: ſiue ex pluma olorina, gellinacea, anſerinaúe: ſeu è xylino, uel lana fuerint refertæ, quales cõmendarũt olim è lingonico tomẽto. Hinc Martialis: Matta. Folles. Circenſe tomentum & Lingonicum.

Oppreſſæ nimium nicina eſt faſcia plumæ,
Accipe lingonicis uellera raſa ſagis.

Suetonius in Tiberio: Druſo autem adeo alimenta ſubducta, ut tomentum è culcitra tentauerit mandere. Ferunt Heliogabalum imperatorem non cubuiſſe facile in accubitis, niſi quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum ſubalares, ſæpiusq; mutaſſe culcitras. Auguſtum Cæſarem contrà non cubuiſſe quidem toro, niſi humili & modicè inſtrato.

CERVICAL.

Ceruical pluma refertum ſubijcitur capiti, unde à ceruice: teſte Priſciano, nomen accepit: nãq; eò delitiæ proceſſere, ut ſine hoc inſtrumento durare iam, ne uirorum ceruices poſſint. Martialis:

Tinge caput nardi folio, ceruical olebit.
Perdidit unguentum cum coma pluma tenet.

Scribit Suetonius in lecto Neronis adhuc pueri, circa ceruicalia deprehensas serpẽtis exuuias fuisse, quas in armillis auro inclusas aliquandiu gestauit.

PVLVINVS.

ὑποκόσισμα. Puluillus.

PVluinus & ὑποκόσισμα puluillus à pluma, ut puluinar. Apulei. in Asino aureo: Quatuor eunuchi confestim puluinis pluribus uentose tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis cubitum perstruũt. sed & stragula, ueste auro ac murice Tyrio depicta probe cõsternunt: ac desuper breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, alijs nimis modicis, quis maxillas & ceruices delicatæ mulieris suffulcire consueuerunt, superstruunt. Plinius in xxxiij. Summæ apud exteros licẽtiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippũ Regem dormire solitum. Et Seneca scribit de beneficijs secundo, Archesilaum se teste contentum amici pauperis, & paupertatem dißimulantis, uerum ægroti, sacculum pecuniarum puluino subdidisse. Puluini ad sedendum quoq; positi. Iuuenalis Equestria notans:

De puluino surgat equestri.

Areolæ. Porcæ.

Præterea & Areolas terram elatam inter duos sulcos in hortis hoc nomine significamus: quæ porca à porrigendo, in agris dicetur. Alij porcas sulcos uocant in segete rariores.

TORALIA.

TOralia ad usum tori, ut nomen indicat, authore Marcello fuere. Horatius in Sermonibus:

Et tyrias dare circum illota toralia uestes.

Tyriæ uestes.

Super linteola nanq; ponere solemus stragulas uestes purpureas, quas tyrias appellat, uel candidulas, ut

per æstatem decet, seu uirides pictas & uersicolores. Et Nonius: Plagæ, inquit, grãde linũ tegmẽ, quod nũc torale uel lecticariam syndonẽ dicimus, quarũ diminutiuum est plagulæ. ubi per syndonem lecticariã panũ lineũ ad usus lecti accipere possumus. Hoc enim nomine signãtur è lino panni albicantes, quos ad usus tori Lodices etiam nonnulli dici posse existimarunt. Martialis: Plagæ. Plagulæ. Syndones. Lodices.

Lodices mittet docti tibi terra Catulli.

Item suo disticho:

Nudo stragula ne toro paterent,
Iunctæ nos tibi uenimus sorores.

Sed toralia etiam omnia lecti stragula uocamus. Primus omniũ priuatorũ Heliogabalus, postea Roma. Impe rator, toris aureis toralibus texit, ut scribit Lãpridius. Stragula ipsa à sternẽdo, notãt quicquid culcitræ insternitur, author Varro. Plinius: In Orchomeno tota subruunt arua talpæ, quarũ è pellibus cubicularia uidimus stragula. Et Trãquillus refert Claudium Cæsarem nemi nem uisitasse ægrũ, nisi prius explorato cubiculo culcitrisq; & stragulis prætẽtatis & excußis. Præterea stra gulas uestes, aulæa, & tapetes uocitamus. Iuriscõsultus, instratum, omnem uestem quæ sternitur, appellat. Stragula. Stragulæ uestes. Instratum.

GAVSAPE.

Gausape genus est stragulæ uestis craßioris utrinque uillos habentis, uel una tantũ è parte, cui nõ dißimiles sunt Centones. Macrobius: Strophæ cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. Martialis de Gausape distichon est: Centones.

Stragula purpureis lucent uillosa tapetis,
Quid prodest si te congelat uxor anus.

Amphitapetes. Amphitapetes quoq; uestes utrinque uillosæ, authore Marcello, qui Luciliũ adducit, & Varronis testimonio utitur in Mãnio scribẽtis: Alterũ bene acceptũ dormire super Amphitapete bene molli. Alij amphimala eã dixere. Plinius: Patris mei memoria cœpere amphimala nostra, sicut uillosa uẽtralia: nam ex altera tantũ parte uillosa heteromala dicuntur. Gausapa optima & preciosi tapetes (ut scribit Strabo in v. geographiæ) uellere patauino texuntur. Tapetes ipsi tegmina sunt uarijs picta coloribus & figuris: unde Beluata legimus tapetia, á beluis quæ in his texuntur. Vergilius:

Amphimala.

Heteromala.

Tapetes.

Beluata tapetia.

Instratos ostro alipedes pictisq; tapetis. Silius Italicus:
Sydonio fulgentem ardore tapeta.

Vellera: inquit Strabo, mediocria habẽt patauini, è quibus preciosi tapetes texuntur, sordidi in his uilli Fratilli uocantur, quòd per terram ferantur.

Fratilli.

AVLAEA.

Vlæa stragula uersicoloria, ut scribit Seruius, enarrans Vergilianum illud:

Aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda.

Sic ideo dicta sunt, quòd in Aula Attali regis Pergamenorum in Asia primo inuenta fuerint. Babylon quidem colores uarios picturæ prima uestibus dedit: hinc babylonica. Petronius Arbiter de pauone: plumato amictus aureo babylonico. At aurũ intexere in Asia Attalus Rex inuenit: unde nomen attalicis. Propertius:

Porticus aulæis nobilis attalicis. Silius:
Queq; attalicis uariata per artem
Aulæis scribuntur acu.

Is postea decedens, populo Romano reliquit hæredem, cuius, ut inquit Plinius, Hæreditas Romanorum mores afflixit: ita enim opulentiam externam amare, & non solum admirari didicerunt. Inter aulæa sunt, quas Cortinas Ecclesiastici scriptores, & uernaculi appellauere. Cortinæ. Sunt Siparia ad scenas exornandas: sunt & quæ Siparia. Peristromata dicuntur, picta & uersicoloria. Peristromata. Vnde apud Plutarchum legimus, Regi Persarum Themistoclem respondisse: Sermones hominum peristromatis uersicoloribus persimiles esse. Etenim ut in illis cum extenduntur, ita & in his formas figurasq; apparere: contractis uerò abscondi easdem atq; corrumpi, quare sibi tem pore opus esse. Cicero in Philip. ij. Conchiliatis Cn. pompei peristromatis seruorũ in cellis lectos stratos uideres. Et Plautus in Pseudolo: Ita ego uestra latera loris faciam, ut ualide uaria sint, ut ne peristromata æque picta sint campanica. Sunt & quæ Peripetasmata, ad ornandum locum suspensa extenduntur. Peripetasmata. Intellexit de his Horatius in Satyris:

Interea suspensa graues aulæa ruinas,
In patinam fecere trahentia pulueris atri.

M. Cicero sexta in Verrẽ: Quid illa Atalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus est. Stragulis uerò ad usum tori nõ tantum lineis laneisúe pictis & bombycinis utuntur, sed eo deliciæ luxus processere, In luxum. ut Drauci quidam Paticiúe præ cæteris illiterati, è fece olim etiam triuiali, cum fortuna non cæcutiret, nunc uerò podice leui, uel mentula sesquipedali inter patricios, præsides, antistites, adnumerati, non nisi argento auroq; intexta fastidiãt: præterea quod peius,

quod deteſtabilius, Conopœa, periſtromata, terreſtriaq; ſtragula. Non ſatis fuerat inaurare parietes, & lacunaria uerſicoloria facere, pauimenta, argentea aureaq; ue ſte contectum ſomnos capere: uoluit & luxuria, ut nihil deeſſet, bombycina ſtragula, argentum & aurum calcare, quorum multi ingenui, literati, boniſq; moribus pauperes ad uictus neceſſaria, fortuna uere cæca aduerſante, indigentiſsimi emergere non poſſunt, & per xenodochia ab Hircano primo conſtituta, per compita etiam ſæpicule animas ponunt. Hoc tamen unum ad con ſolationem accedat, quòd omnium ferè iſtorum, quos incedere elatos uides, bracteata felicitas eſt. Inſpice (bonos ſemper excipio) & ſcies ſub iſta tenui membrana dignitatis quantum mali iaceat: inſpice ac penitus conſidera, & uidebis totidē eſſe aurato uellere arietes. Igitur quotidiana corū ora dicere inuenias, rationibus multa prodige profuſa, & in ſemet nihil. Planè quidem uillas opipare (ut inquit Apuleius) extruunt, & domos ditiſsime exornant: ſed in hac rerum affluentia nihil eſt indignū, præterquam ipſe dominus ædium. Illas itaq; ædificiorum ſpecies, in quæ tanta profuderunt, amœniſsimas & extructiſsimas deprehendas, aulas æmulas urbium conditas, domos uice templorum exornatas, familias numeroſiſsimas calamiſtratas, opiparam ſuppellectilem, omnia affluentia, omnia ornata, præter ipſum dominum, qui ſolus Tantali uice in ſuis diuitijs, inops, egens, pauper, non quidem fluentum illum fugitiuum captat, & fallacis undæ ſitim, ſed ueræ beatitudinis & ſynceræ uitæ & prudentiæ fortunatiſsimæ eſurit & ſitit. Sed iam nos lare, non ſine muſis, paruulo contenti,

Felicitas bracteata.

Arietes aurati.

hos intra septa refertißima uere esurientes relinquamus: & interim sub conopæo, altiore iam nocte, securi dormitum concedamus.

CONOPOEVM.

Conopæum genus est tentorij linei, lanei, uel bombycini, quod ad euitandos culices & muscas circa lectos explicare consueuimus. Horatius in milites Romanos inuehens: Epod. ode. 9.

Interq; signa turpe militaria
Sol aspicit conopæum.

Propertius in tertio de Cleopatra:

Fœdaq; tarpeio conopæa tendere saxo.

Eo enim præcipue utebãtur Alexãdrini, quia ibi ex Nilo culices abũdant, ut refert Herodo. (nã κώνωψ Græcè, latinè culex) hinc à Strabone geographici operis xiij. dictum est conopeũ Herculẽ œteos colere: quoniam eos à culicibus, quos κώνωπας uocant, liberauit. Κώνωψ. Conopeus Hercules.

RATIO CVBITVS, ET ALIARVM ACTIONVM.

Disposito autem ornatoq; lectulo, qua ratione cubandum surgendumq; sit, & quid postea ciuiliter faciendum, breuiter scribere non indecens fore existimaui. In faciem igitur pronus dormiat, qui stomacho imbecillis est: quo in numero magna pars urbanorum, omnesq; ferè literarum dilectores inueniuntur. Id enim digestionẽ adiuuat, nec sinit pituitam excrescere calorẽ naturalẽ augendo: Supinus, somnos ne capiat, qui sanæ mentis est. Is nanq; cubitus stomachum lædit. Apoplexiã grauioresq; sæpicule morbos inducit: cum cerebrũ neruos ac renes fluidus humor inficiat, fœtidumq; oris Cubitus ꝓnus. Cubitus supinus.

halitum facit. Primo autem somno homini qui sanus est, qui bene ualet, in latus dextrũ, mox in sinistrum quiescere utilißimum est, uerum humeris semper & capite elatis. Somnus. ὕπνος. *Somnus ipse, qui sopor, & græcè ὕπνος, est animi in medium sese recessus. Qui bene cõcoxit, mane tutißime surgere potest: cui stomachus ex indigestione crudum ructat, is quiescere in lectulo, atq; paululum redormire, ut monet Cornelius Cel.* Coquere somno. *& si coquere somno corpulentiæ, quàm firmitati sit utilius. Ideo athletas uolebant cibos ambulatione perficere, & peruigilio cibi præcipue uincuntur. Vbi autem quis surrexerit, leuare, si potest, aluum debet, excreando continue mucosæ pituitæ saliuam, si quam noctu conceperit: capillum ad uerticem uorsum pectere, auriscalpio sordibus uerminantibus aures purgare, nares emungere: os aqua, præsertim æstate, fouere, lauare manus & faciem, sudarioq́; lineo & extergere, & puluiscula unguine laticeue odorato linire, aut irrorare poterit: mox uestibus forensibus corpori ad ignem, si pruinosa hyems fuerit, decenter aptatis ædibus exire: Rei diuinæ (ut se gratum exhibeat) interesse, pro salute deo preces fundere, pro peccatis oblatiunculam eleemosinalem erogare: hinc* Forensis exercitatio. *exercitationi se tradere debet, quæ teste Fortunatiano, si quid indigestum adhuc insederat, deducens corpus firmat, & longam adolescentiam reddit: ita tamen ne laßitudinem inducat.* Equitatio. *Optimum igitur erit equitare (quod coxis & stomacho prodest) hortos irriguos, & pomaria suburbana comitibus catellis ad uenationes inuisere: Iactu mißilium, folle pugillatorio spiritu* Follis pugillatorius. Trigonalis pila. *tumente, pila trigonali prædura (quam nunc Florentinam*

nam ac paruulam appellant) & cursu modice, ut est apud Auicennam sese exercere: Negocia sua amicum, clientum, reipublicæue curare: Domuitionem, ut prandeat, deinde capessere. Ipse cibus simplex sit, utpote homini utilissimus aduersus plurimas ægritudines: coaceruatio nanque saporum pestifera, & tot condimenta ad edendum saturos cogentia, perniciosiora creduntur: unde Diodorus Ichthyophagos tradit, uitam per omne ferè tempus sine morbis ducere, quòd simplici piscium cibo utantur. Hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos, potusq; uitandos, qui ultra sitim, famemúe sedandam producant appetentiam. Cauere præterea oportet, ne nimia festinatione desyderium edendi (quæ est Peredia & Orexis) modum excedat. Conferret igitur sanitati conseruandæ, & ciborũ minutatim illa diuisio, quæ facit, ut calor facilius conficienda expediat, ut Aristoteles author est: & à cibo sese subtrahere, cuius excessus corpori putrefactionem inducunt. Auicennas, uehemens inquit, repletio in qualibet dispositione uitanda, siue ex cibo, siue ex potu procedat, quæ crapulæ nomine quandoque significatur. Sumpto autem cibo ab omni corporis commotione uehementi, & animi mentisq; agitatione horis ad summum duabus supersedendum est, mox domestica tractare: &, si altius sol progressus longioribus diebus noctem (terræ umbram) tardauerit, meridiari, id est, meridie dormire: præcipue somno quiete placidissima sponte subrepente. Illoq; citule fugato ad animi relaxationem, non (ut alcones) ad auaritiam tesseris & alueolo, siue latronibus insidiosis, pictisúe tabellis ludere, uel cellam librariam intrans

Domuitio. Ichthyophagi. Peredia & Orexis. Excessus. Crapula. Nox. Meridiari. Somnus. Aleones.

legere, ut plus sciat & melius poterit. Hinc domo exire ad uenationẽ, uel ad negocia, reuertiq; postea, & membra, prius mensa dapibus frugaliter instructa: deinde lectulo splendidè delicateq; strato, saltem post sesquihoram à cœna recreare, quod ciuile erit, & prosperrimæ ualetudini conseruandæ plurimum conducet. Sed imprimis & ante omnia obseruet, qui diutius, qui constantius ualere & uiuere cupit, ne passerculos, ne gallos gallinaceos imitetur, quibus coitus est frequẽtior. Hippocrates diuina uir scientia, coitum uenereum morbi caduci speciem existimauit. Et Cantes mihi proauus paternus iurisconsultus ac philosophiæ non ignarus, interroganti per iocum, quando coëundum esset, serio respõdit: Cum te ipso fieri uolueris infirmior. Possem multorum ad id citare testimonia, unum hoc Cornelij Celsi, ut modestiæ propinquius non omittendum, cui adstipulatur Petrus Aponensis consiliator: Concubitus neq; nimis concupiscendus, neq; nimis pertimescendus est, rarus corpus excitat, frequens soluit. Idem interdiu peior est, noctu tutior: ita tamen si neq; illum cibus, neq; hunc cum uigilia labor statim sequitur. Sed & idem Cornelius: Hyeme, inquit, Venus non æque perniciosa est, Vere tutißima, nec æstate nec autumno utilis, tolerabilior tamen autumno, æstate uerò si fieri potest, ex toto abstinendum est.

Coitus ratio.

Cantes Grapaldus.

Concubitus.

Coitus nocturnus & diurnus.

PECTEN.

PEcten quo capillus explicatur. Calphurnius in Buccolicis:

Nais & implicitas comebat pectine comes.

Capilli enim, à quibus capillitium & capillamentum, pectendi sunt: præterea semel in hebdomade lixiuio sa-

Capillitium & capillamentum.

poneq; lauandi ad immunditiam tollendam, ex humiditate prouenientem, quæ pediculos in aliquibus generat: nam semper humidum est caput, propter cerebrū quod humiditate abundat. Vnde & capillos habet, ut scribit Aristoteles in problematis, & secundo de partibus animalium. Sunt tamen qui uel ad sanitatem, uel ad crines denigrandos, caput non lauent. Prima capillorum tincturam Medea (ut est apud Eusebium euangelicæ præparationis decimo) excogitauit. Commendatur epaphæresis à mollibus coma gradatim formata. Oportet & illos tondere, barbam quoq; radere Italico ritu, quæ & uestis: unde inuestes dicuntur, & uesticipes. Ad hæc parandus est tonsor cum nouacula & forcipulis, quibus etiā ungues secat: unde Resegmina cadunt, & Vibrissas (pilos è naribus) tollit, Tonsores ipsi in Italiam è Sicilia uenere post Romam conditam, anno quadringentesimo quarto. adduxit Licinius Mena, author Varro. anteà intonsi fuere. Ouidius in Fastis:

Pediculi.
Capilli.
Denigratio capillorum.
Epapheresis.
Resegmina.
Vibrissæ.
Tonsores.

Hoc apud intonsos nomen habebat auos.

Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens diuus Augustus cultris usus est. Post annos autem ter septennos flore genas uestit iuuenta, ut est apud Macrobium & Censorinum. Nos tamen ante uigesimū barbatos uidimus. Pubescere uerò quartodecimo testis est Aphrodisæus, Chalcidius in Thimeum Platonis, et iureconsultus. Pecten item quo utuntur textrices. Ouidius:

Radi quotidie.
Barbati pubc-res.

Illa etiam stantes radio percurrere telas
Erudit & rarum pectine densat opus.

Pecten quoq; rastellum. Idem:

Hæc modo uerrebat cum raro pectine pratum.

Et cratem notat dentatam stylis ferreis. Pecten etiam Plectrum, quo in citharis pulsandis chordas tangimus. Silius:

Plectrum. Dulcius Oeagrios pulsabat pectine neruos.

Et pectines piscium genus sunt, qui saliunt, & extra undas uolitant, seq; ipsi carinant. Horatius:

Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

Pectines item è ferreis stylis, quibus ad linum enodandum, ad lanam canabeam ac stupam explicandam, utuntur restiarij imprimis, lanarij, & domi fœmellæ. Plinius in decimonono hamos appellat: nã de lino loquens, Pectitur, inquit, ferreis hamis. At in homine pecten dicitur sub umbilico pilis hirsutus. Iuuenalis:

Hami.

Inguina raduntur medicis iam pectine nigro.

SVDARIVM.

Sudarium linteolum dicitur ad sudorem tergendum, unde nomen, & diminutiue sudariolum, quo nares emunctas purgamus. Catullus ad Marrucinum:

Sudariolum.

Nam sudaria Sethaba ex hyberis
Miserunt mihi muneri Fabullus,
Et Veranius, hæc amem necesse est.

Item: Remitte pallium mihi meum, quod inuolasti, sudariumq; Sethabũ. Suetonius de Nerone fugiente ex urbe: Adapertoq; capite, & ante faciem obtenso sudario equum ascendit quatuor solis comitantibus. Et mox: Ligato circa collum sudario prodierit in publicum. Commendant è Rhemensi tela subtilißima ex lino, à Rhemis populis Galliæ, qui adhuc extant, communicata quoq; alijs Galliæ populis textrini gloria.

Rhemensis tela.
Rhemi populi.

SPECVLVM.

SPeculum, quod in eo homines imaginem suam, imò seipsos ferè aspiciunt, ex uerbo antiquo. Macrobius de Hortensio: Fuit enim uestitu curioso, & ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat, ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret. Tranquillus in Caligula: Vultum ad speculum componebat in omnem terrorem ac formidinem. Seneca in quæstionibus naturalibus inuentum fuisse scribit, ut homo seipsum nosceret: deformis in speculo intelligeret, quicquid corpori deesset, redimendum esse uirtutibus: formosus, ut infamiam uitaret: iuuenis ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi & fortia audendi: senex ut indecora carnis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit nosmetipsos uidendi: fons cuique perlucidus, aut leue saxum imaginem reddit. Hinc Socrates discipulos suos speculis uti uoluit, authore Laërtio, ut qui formosus esset, curaret impendio, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret: qui turpis, operam sedulo daret, ut uirtutis laude turpitudinem tegeret. At Demosthenes Græcè princeps eloquentiæ ante ipsum speculum, quasi ante magistrum, causas meditabatur: & à speculo (quod nos cum orandum est sæpicule facimus) pronunciandi congruentiam petebat. Specula autem quæ primum Sydone inuenta sunt, optima apud maiores fuere Brundusina, stanno & ære mixtis: nam stannum uitro additum lucida reddit, ut scribit Aphrodisæus. Prælata mox sunt argentea. Primus fecit Praxyteles magni Pompei ætate, nuperq; credi

Inuentum speculum.

Specula primo.

Brundusina.

Argētea primo.

cœptum est certiorem imaginē fieri auro apposito auer
Pli.lib.33.ca.9. sis. Caua specula maiorem iusto imaginem repræsentan=
tia, si aduersus solis radios teneantur, appositum fomitē
accēdunt. Fiunt & paruula quodammodo specula è ui=
tro, quibus seniores præsertim utuntur, ut clarius uideāt
Ocularia. & melius: cū oculis adhibita res maiores ostendant. Ocu=
Conspicilla. Specilla. laria triuiales, literati Conspicilla dixere, & Specilla.

AVRISCALPIVM.

AVriscalpium est scalpēdis auribus & sordibus extrahendis accommodatum, ueluti dentiscalpium dentibus. Martialis in Apophoretis de Auriscalpio præmisso lemmate:

Si tibi morosa prurigine uerminat auris,
Arma damus tantis apta libidinibus.

Dentiscalpium. Item de dentiscalpio:

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Dentifricium. Dentifricium uerò medicamen est, ad dentes potissimum dealbandos, quod fit è pumice, cadmia, cinere cornu ceruini, & sale amoniaco, ut scribit Galenus in pharmaceuticis: sed nobilius ex margaritis ī pollinē reductis.

VNGVENTA.

VNguenta è diuersis unum odorem sortita sunt, authore incerto: cum prius per se fragrarent singula, ueluti opobalsama, stacte, Moschos, qui uulgò mu=
Moscos. Cap.1.2.&.3. scus. Ratio faciendi duplex, ut inquit Plinius in decimo=
Στύμμα. tertio. succus & corpus, ille olei ferè generibus, hoc
Ἥδυσμα. odoribus constat. Hæc στύμματα, illa ἡδύσματα di=
Διάπασμα. cuntur. At è siccis odoribus διαπάσματα. Nam feces
Μάγμα. μάγματα nominant. Iliacis temporibus non fuere.

Primum quidem se inuenisse refert, castris Darij expugnatis Alexandrum in reliquo eius apparatu cepisse scrinium unguentorum: nec constat quando primum ad Romanos penetrauerint. Antiocho certe Asiaq; deuictis urbis, anno quingentesimo sexagesimoquinto P. Licinius Crassus, Iulius Cæsar Censores edixerunt, ne quis unguenta uenderet exotica, quæ sunt externa. At postea uoluptas, ut honestißima est admissa, adeò ut lini non solum, sed & perfundi quidam uoluerint, L. Plotium proscriptum à triumuiris in Salernitana latebra odor unguenti prodidit. Vidimus, inquit, & uestigia pedum tingi, quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Primi autem Parthi (ut aiunt) commendandi halitus gratia, odoramentis usi sunt. In alabastris optimè seruantur, superuacui profectò luxus habenda. Ilico enim expirant, & uoluptate aliena parantur: nam qui odorem gerit ipse ferè non sentit. Hinc Socrates in balneis pedes unxit, in aërem à capite unguentum spirare dicens, à pedibus uerò in nares prouenire. Vtimur his & hac nostra tempestate: sed præsertim puluisculis, inter quos Cyprij commendantur, & liquoribus odoratis. Apud antiquos etiam mortuis adhibita sunt. Vnde exijt illud Ennianum:

Exotica.

Cyprius puluis.

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Maronis musa cecinit:

Corpusq; lauant frigentis & ungunt.

Plinius de unguentis scribens: Honos hic ad defunctos pertinere cœpit. Græci μύρα dixere, à quibus Myropola uenditor, Myropolium taberna, & Myrothecium unguentorum repositorium, nomen acceperunt.

Μύρα.
Myropola.
Myropolium.
Myrothecium.

ARCA.

Arcula. Arcella. ARcam & ὑποκοριστικῶς arculam, ut Varro, siue arcellam, ut Pompeius, dictam existimant, quòd ab ea clausa arcentur fures: nam quæcunq; in ea fuerint, dummodo reclusa non sit, tutißime habentur. Arcas & mensas argenteas primum habuisse Heliogabalum scribit Lampridius. Ex Græco Capsas uocitamus, Capsa. Capsula & capsella. & diminutiue capsulas & capsellas. Dicimus capsas librarias, nummarias, farinarias, uestiarias, in quibus libri, nummi, farina, uestes continentur.

VESTIS.

VEstis à uelando, uel potius, ut Marcus Varro sentit, à uellere nomen mutuatur, quod est uniuersæ Vellus. ouis lana: sic dictum, quòd ante tonsuram, lanam uellebant, ut idem tradit in re rustica. Generale est uocabulum omnium, quibus corpus tegitur. Sed & stragulas Vestimentum. uestes dicimus: Vestimentum uerò uestis pars aliqua, ut Vestiũ nomina. Vide de his Lazarum Bayfiũ, & Colu. libr. 9. cap. 10. placuit Pompeio. Vestium nomina alia à forma, alia ex Græco, multa à colore, nonnulla alijs à causis sunt deducta, ut cyclas, diplois, abolla, amethysthina, endromis, multicia. Rhenones, pelliceæ, saraballa, monocoris, dibapha, purpurea, conchyliata (quæ ostrina ab ostro) tyrianthina, hyacinthina, rosea, coccina, ianthina, uiolacea, leucophea, noëgium, balia, chlorea, croLæna. cota, chlamys, læna (quæ chlæna) sagum, lacerna, EpheEphestris. stris (quæ ut plurimum diuisa superinducitur armis) Vndulata. Paludamentum, synthesis, scutulata scutulas, Vndulata Virgulata. (quæ ferè cymatilis) undas, ut symballota, Virgulata (uirgas lineasúe exprimentes) polymita. Pexa (cui conPexa. Lanetum. traria depexa) trita, amiculũ, strigium, Lanetum (è suc-

cida lana) byssacia, mastrucæ, colobia. Ependyte, epitogium, pallium, phrygia, attalica, galbanũ, prætexta, Clauus (unde latus, clauus senatorius) trabea, toga, poderis, recinium, peplum, stola, talaris & Feminea (quã ambit limbus) uel instita, cucullus. Penula ad iter, & pluuiam, quæ scortea, mantælis, forensia: Dalmaticæ, supparum, tunica, camisea, subucula, interula, intusium, caligæ, tibiala, succinctoria, perizoma, Campestre (quod subligaculum) Braccæ, cothurnus, soccus, & diminutiue socculus, crurules, pedules, calopodia, calonesúe, Festo Pompeio, è ligno, pantophilæ, phæcasea, baxeæ, patitij (quasi patentes) calceus, solea, sandalium, & complura alia. Inter quæ sunt uersicolores, uarios colores referẽtes, qualibus nũc per æstatẽ sericis utimur. Quæ secundo bello Punico mulieribus olim Oppia lege, ut scribit Liuius, & Valerius Maxi. interdictæ sunt. Est perasus, tiara, galerus, est pileum, est Capitium (quibus caput tegitur) est Thorax, qui uel laneus, siue argento auroq; intextus, aut bambacinus sericusúe à nobis superponitur camisiæ & ligulis, ex aluta tenui pelle concinnata, æratis capitibus adnectitur caligis: licet manicatus sit. Iuuenalis:

Clauus. Feminea. Penula. Campestre. Versicolores uestes. Capitium. Thorax. Aluta.

Viridem thoraca iubebit Afferri.

Et Suetonius scribit Augustum Cæsarem usum lanio subucculæ thorace. Aliter fortasse interpretabũtur id uerbum nonnulli: & huic uesti magis aptum, magis quadrans nomen excogitabunt. Discere meliora non pudet, melioribus cedere non erubescimus: nam ingenue scribimus, & iuxta illud Priapi:

Nos uappæ sumus & pusilla culti Ruris numina.

Parturiant ſi quid elegantius conceperint. Difficile equidem ſcio, imò difficillimum eſſe non diffitebuntur, ueſtibus dare nomina. Præterea & rebus pluſculis, quibus hodie utimur: cum quædam in totum ab antiquo ritu, à ueteri forma, quædam ex parte, immutatæ ſint à nobis, & mutatæ indies mutentur: ita ut in ueſtibus diuinandum ſit, niſi uoluerimus noua formare uocabula, quemadmodum & noua induimus & mutamus genera ueſtium. Qui hodie eſt cycladatus cum fimbrijs, in craſtinum erit ſine his cum ſcapulari tunicatus, mox lacernatus, interdum togatus, aliquando ſemitogatus: nũc paragiatam ueſtem ſumet Exomidam, nunc ſine paragio manicatam, ſiue manulcatam. Sunt enim ueſtium quædam manicatæ, aliæ ſine manicis, has ἐξωμύδας, illas χειριδώτας Græco nomine appellamus, nonnulli μακροχείρας, manicatas, & maxime ultra brachia, & uſq; in primores manus, uti Romæ atque in omni Latio indecorum fuit. Vnde Africanus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo inter reliqua quæ illi obiectabat, illud quoq; probro dedit, quòd tunicis uteretur manus totas operiẽtibus, & apud Vergi. Romulus Latinus uitio dat Phrygibus, quòd manicatas ueſtes haberent, nam inquit:

Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Exomida ueſtis.

Scapularis uerò à ſcapulis quas tegit, nomen accepit. At patagium ipſum dicetur, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolet. Fimbriæ circa imas extremitates. In uſu apud omnes ferè magis ſunt lanea ueſtimenta. Bombycina etiam olim nobilium, nunc quoq; infirmorum ſine ulla diſcretione, quæ Serica à ſerico, quod depectunt Seres populi, nominantur: ſiue à uermiculo qui Ser dici-

Scapularis. Patagium. Fimbriæ. Bombycina quæ. Serica. Sericum. Ser.

tur, sicut Bombycina à bombyce. Sunt enim Bombyces uermiculi, ex quibus Necydalus, aranearum more fila emittentes ad uestes luxusq; mortalium. Prima hæc retorquere, rursusq; texere inuenit in Coo mulier Pamphile. In Coo, ut Varro, non fraudanda gloria, excogitatæ rationis, ut denudet fœminas uestis bombycina: apud nos ad prolem seruari in Papiliones exeunt, qui oua parturientes emoriuntur. Hæc Aprili mense inter mammas à mulieribus habita per pauculos dies uermiculos educunt, qui folijs celsi arboris in storeis papyraceis nutriti, crescũt ad minimi ferè digiti magnitudinem, clariq; & trãslucidi facti comportantur in ramulos genestinos, ubi pensa euomentes illa nidulo ouatæ formæ, quo includuntur circundant: postea sole siccata arte ad fila trahuntur, è quibus uariè infectis uestes plurifariam & texuntur & componuntur. Primus Heliogabalus Imperator Holoserica ueste usus est, cui contraria est Subserica non in totum serica. In uestibus apud maiores luxuriam percrebuisse, inter cætera indicio est exemplum L. Luculli: de quo apud Plutarchum & Horatium in epistolis. Plinius quoq; asserit Agrippiam Claudij principis uxorem ædente eo certamen nauale: indutam fuisse paludamento auro textili sine ulla alia materie. Vestimenta ipsa ad corpus ferè omnia Zonis astringimus, in quibus aurum & pecuniam portarunt antiqui, ut ostẽdit C. Gracchus apud Aulum Gellium in noctibus atticis. Hinc dicebat Alexander Seuerus Imperator: Miles non timet nisi uestitus, calciatus, & Satur, habens aliquid in zonula. Suetonius in Vitellio: Zona se aureorum circumdedit.

Bombix.
Necydalus.
Papiliones.
Holoserica.
Subserica.
Luxuria in uestibus.
Zonæ.

Apuleius in ſexto: Precioſiſsimis monilium & auro monetali zonis incincta. Et in Euangelio: Nolite poſsidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis ueſtris, inquit Ieſus ſeruator. Ad has noſtri marſupia, folles, paſceolos, & crumenas: ſcorteas ſiue ſericas, argentoúe & auro intertextas ad numiſmata portanda

Fibulæ. *appendunt. His fibulas ex ferro, orichalco, auro & ar-*

Fibulare. *gento addimus ad ueſtem ſubligandam: unde Fibulare*

Diſſibulare. *cingere, Diſſibulare diſcingere, & fibulam reſoluere. Statius in Thebaide:*

Toto chlamiydem diſſibulat auro.

Bullæ. *Bullas etiam ad ornatum, quæ & diminutiuè Bul-*

Bullulæ. *lulæ dicuntur: unde zona bullata, & balteus bullatus.*

Cingula. *Sunt attamen Cingula, quæ nodo tantum facto, idem operentur. Veſtes autem ipſæ, æſtate præſertim, diligenter inſpiciendæ ſunt, mouendæ ex arculis, & ex-*

Veſtiſpici ſerui. *cutiendæ per ſeruos ueſtiſpicos, quibus illarum cura eſt credita, ne tineis pabulum præbeant: nam in lanis & quibuſuis lanicio confectis puluerulentis maximè naſcuntur tineæ impendiò rodentes, ut ſcribit Ariſtoteles. Inſtrumentum ad hoc habere ſolent uel è lo-*

Scopina. *bis milij Indici, uel ex ſetis ſuillis, Scopinam quam uoci-*

Muſcarium bubulum. *tant, uelut antiquiores muſcarium bubulum, ex bouis cauda, de quo Martialis:*

Sordida ſi flano fuerit tibi puluere ueſtis,
Colligat hunc tenui uerbere cauda bouis.

Muſcarium ſetaceum. *Hinc muſcarium ſetaceum eleganter appellare poterimus, à ſetis ſuillis, ut illi à cauda bouis bubulum dixe-*

Lib. 28. cap. 3. *re. Mirum eſt quod refert Plinius, ueſtem que fuerit in funere, à tineis non attingi.*

ALVEVS.

Alueus, & Alueolus tabula lusoria, qua hinc à bisseno pucto, illinc quadris discoloribus notata utimur ad lusum talorum, tesserarum, & latronum. Plinius lib. ultimo: In triumpho Pōpeius trāstulit alueū, inquit, cum tesseris lusorium è gemmis duabus: latū pedes tres, longum pedes quatuor. Tessera ipsa Cubus est Græcè, ut Iulius Pollux, & Gellius ostendunt. Talus uerò astragalus, à quo Astragalizontes apud Pliniū, talis ludētes. Latrones uerò calculi nominantur, & Schachi triuialiter. At scrupis nouem certamus in tabula, in qua uicisse est continuasse suos. Alueolus. Tessera. Talus. Astragalizōtes. Latrones Schachi.

LOCVLI.

Loculi, & per diminutionem Locelli, dicuntur capsulæ minores, in quibus numi seruantur. Martialis in apophoretis de loculis eboreis: Locelli.

Hos nisi de flaua loculos implere moneta
 Non decet, argentum uilia ligna ferant.
 Item de ligneis:
Si quid adhuc superest in nostri fece locelli,
Munus erit, nihil est, ipse locellus erit.

Apuleius: Iubet nobis protinus gaudij sui gerulis decem aureos, ut ipse habebat, è suis loculis adnumerari. Et Suetonius scribit Galbam è peculiaribus loculis Cano tibicini mire placenti dedisse pecuniam. Numus uerò, siue Numisma à lege (quæ Græcè νόμος) non natura quippe: sed lege & principum instituto cuditur. Primus Seruius Tullius rex Romanorū æs signauit nota pecudis, unde pecunia: nisi potius à pecoribus, ut Varro: nā maiores qd' habebant, ex pecoribus habuerūt. Rudi Numus. Numisma. Νόμος. Æs a quo signatum primo. Pecunia. Rude æs.

ære, hoc est non signato antea Romæ usos perhibent: signatum est postea. Inde Aerarium locus publicæ pecuniæ: & Aes alienum, quod debemus. Argento autem signato ante uictoriam de Pyrrho popu. Roma. minime usus. Signatum est primo Q. Fabio consule annis quinq; ante primum bellum Punicum, anno urbis conditæ quingentesimo octuagesimoquinto, nota bigarum & quadrigarum. Hinc Bigati & Quadrigati. Liuius: Drusus in tribunatu tertia parte æris argento mixta numum percußit signo uictoriæ. Inde Victoriatus. Aureus numus post annos duos & sexaginta, quàm argenteus, authore incerto signatus est. Hunc præcipue Italia bilantiola (quam Simbellam dicemus) an iusti sit ponderis examinat: ueluti aurum & argentum probant coticula, an primæ an secundæ uenæ sit, uel adulterum: nam & moneta aliquando, quæ tam aurea quàm ærea uel argentea sic nominata uidetur, quòd & precij & authoris nos signi impreßione admoneat. Quicũq; (inquit Firmicus) habuerint horoscopum sub cygno, erunt monetarij, id est monetæ cussores signatoresq;, Plutus primum in usus coaceruare seruareq; pecunias monstrauit. At Balearici nec aureo nec argenteo numo utebantur: quos ad insulam afferri etiam prohibebãt, causam reddentes, Geryonem Chrysauri filium auro atq; argento opulentißimum quondam ab Hercule bello expugnatum. Existimabant enim, id quod est, sese quum argento & auro carerent, facile omnes uitæ insidias euasuros. Hinc Diogenes interrogatus, cur palleret aurum: quia multos inquit, habet insidiatores. A numo auaritia in mortales irrepsit, quæ fons & origo innu

Ærarium. Æs alienum. Bigati. Quadrigati. Victoriatus. Simbella. Moneta. Monetarij. Plutus. Aurum cur palleat. Punctum in auaros.

merabilium malorum, ne dicam omniũ, fœnus quæstuosam segnitiam parturit: quo gentes, ut indies uidemus, exhaustæ periclitantur. Vnde fœneratores harpyæ dici possunt eleganter & uere, tanquam mortalium labores depascentes. Breui uanq; omnia ad se trahunt, nec tamen unquam (quod illis pro supplicio datur) in tantis opibus cupiditates extinguunt: ignari terram (in quam brutorum more ferunt) quantulam esse mundi portionem, siue potius punctum (ut plurimi tradiderunt) terrenisq; omnibus, queis inhiant, insitam à natura mortalitatem: non contemplantes præterea quàm exigua terrenorum tellurisq; particula cadaueri detur post dissolutionem, cæteris omnibus ad hæredes sæpicule ridentes transeuntibus, quibus ipsi nullo labore partis fruuntur ad uoluptates, dum illorum animas ex sententia æquißimi iudicis, perpetuo carceri ad centrum terræ demerso mancipatas, scelerum ultores, Plutonij ministri, pœnis meritis afficiunt. Nam & Plato (ut theologos taceam Christianos) tyranni animam facit excruciari post mortem ab ultoribus. Et Trimegistus: Ergo inquit, ne his implicemur uerendum tantundem cauendumq; esse cognosce. Incredibiles enim post delicta cogentur credere, non uerbis, sed exemplis: nec minis, sed ipsa paßione pœnarum. Et mox: Omnia pro uitæ meritis aut delictis: tanto post mortem sæuioribus subijciuntur, quanto multa forsitan fuerunt cælata dum uiueret. Præscia enim rerum omnium diuinitate reddentur perinde, ut sint pro delictorum qualitatibus pœnæ.

Fœneratores harpyæ.

LVCERNA.

Lucerna dicta est à luce, uel à lychno, authores Seruius & Varro. Oleum illi infunditur ut ardeat, & splendorem diutius ellychnium emittat. Vnde apud Plutarchum legimus Anaxagoram à Pericle negocijs impedito destitutum, & mori cupientem dixisse, cũ ille eũ oraret, ut sui gratia uiuere uellet: O Pericles, & qui lucerna indigent infundunt oleum, at Romanus Imperator Heliogabalus balsamum infudit. Hic est Heliogabalus qui mulieres nunquam iterauit, præter uxorem, qui nunquam minus centũ sextertijs cœnauit (hoc est argenti libris triginta) qui calciamentum nunquam bis induit, qui solido argento lectos habuit, & triclinares & cubiculares, qui omni tunica aurea usus, gẽmas calciamentis addidit. Cubicularis dicitur quæ in cubiculo tota nocte ardens seruatur. De hac Martialis:

Heliogabalus imperator.

Lucerna cubicularis.

Dulcis conscia lectuli lucerna,
Quicquid uis facias licet tacebo. Item:
O quæ prælia, quas utrinq; pugnas,
Felix lectulus & lucerna uidet.

Apuleius existimauit inuentam ab aliquo amatore, ut cupitis per noctem dulcius potiretur. Paruula est, & sæpe pensilis à Lampyride noctiluca, cicindelæ nomen adepta, & unico ellychnio contenta. Nam habemus in supellectile & δίμυξον, & τρίμυξον, & πολύμυξον, à duobus, tribus pluribusq; angulis & naribus ex Græco omnia pendentia: cum fierent olim ex argilla, à figulis Testæ appellatæ. hinc poëta:

Lampyris. Cicindela.

Δίμυξος. Τρίμυξος. Πολύμυξος.

Testæ.

Testa cum ardente uiderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

HORO=

HOROLOGIVM.

Horologium est quo dies horis diuiduntur, quarum nomen non minus annos ccc. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam duodecim tabulis nusquàm nominatas inuenies, ut in alijs postea legimus, & quidem ante meridiem, eo uidelicet, quòd partes diei bifariam tum diuisi, meridies ab ortu ad occasum discernebat. Alij die quadripartito noctem similiter diuidebant, idq; similitudo testatur militaris, ubi dicitur prima, secunda, tertia, & quarta uigilia: author Censorinus. Sed à quo Romæ horologia sint inuenta incertum est: hoc satis constat solaria primum appellata, quòd ex solis umblici (qui gnomon uocatur) umbra horæ cognoscerentur. Id primus apud Lacædemonios Anaximenes Milesius excogitauit, dictumq; est ab umbra sciotericum: Plinius ita scribit: Princeps Romanis solarium horologium statuisse ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, Lucius Papyrius Cursor, cũ eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem, nec artificis nomen exprimit, nec apud quem scriptum inuenerit. Marcus Varro primum statutum in publico secundum rostra in columna tradit, bello punico primo, à Marco Valerio Massala consule Catina capta in Sicilia. Deportatum inde post annos triginta, quàm de papyriano horologio traditur, anno urbis quadringentesimoseptimo. Nec congruebant ad horas eius lineæ, paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Martius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter censoria opera gratissimè est

Horæ. Vigilia prima, secunda, tertia, & quarta. Solaria. Gnomon. Scioτericon. Lib. 7. cap. 60.

acceptum : etiam tum tamen nubilo incertæ fuerunt horæ, usque ad proximum lustrum. Tunc *Scipio Nasica collega Lanati primus aqua diuisit horas æque noctium & dierum: idq; horologium sub tecto dicauit, anno urbis quingentesimo nonagesimoquinto.* Tamdiu *populo Romano indiscreta lux fuit. Quod & ipsum ex consuetudine noscendi horas à sole solarium cœptum est uocari, ut scribit Censorinus. Hu-*

Clepsidra. *iusmodi tamen horologia propriæ Clepsidræ nominantur, quòd aquam, qua horæ notabantur, inclusam & occultam habebant. Nostra tempestate horologia, & quidem publicè ex ferro rotulis denticulatis, & ponderibus libratis miro artificio producuntur ad horas distinguendas, & Campani æris (quod tintinabulum antiqui) sonitu significandas, inter Automata (quæ per se mouentur) numeranda. Fiunt etiam ex ære paruula, sed priuata: & ad eundem usum, & ad somnos arbitrio nostro, ut excitemur, rumpendos,*

Horologia cubicularia, siue excitatoria. *quæ cum in cubiculis habeantur, cubicularia excitatoriaúe rectißime poßunt appellari. Sunt & è uitro horologia, quæ harenulam, siue albicantem puluisculum, quo horæ singillatim in uertendo notantur, habent inclusum, quibus utuntur declamatores è planipedibus, & prædicatoribus cæterisq; in pergulis etiam ad ambitum profanis, Euangelium populo nuntiare assueti. Nam horologij genus Viatoria pensilia, de quo Vitruuius erit, quale modo Cylindracea specie uiatores frequentat. Horarum autem comprimis sunt æquinoctiales quæ ἰσομεριναὶ, & temporales quæ uulgares Græci καιρικὰς appellant.*

MATVLA.

MAtulam & matellam, ut alij etiam matellionem & lasanum uas ad lotionem, id est, urinam uocitabimus. Græci scaphium. Iuuenalis: Matella & matellio.

Et ride positis scaphium cum sumitur armis.

De matella Martialis in Apophoretis:

Cum poscor crepitu digitorum & uerna moratur,
Ah quoties pellex culcitra facta mea est.

Sed Lasanum & Scaphium ad excrementa uentris aliquando. De matellione Cicero in Paradoxis: Quid enim censes, inquit, si L. Mumius aliquem istorum uideret matellionem, Corinthum cupidißime tractantem, cũ ipse totam Corinthum contempsisset. Vbi de Aquali, id est, uase ad aquam intelligemus, in quo significatu & matula & matella ab authoribus ponuntur. Hoc addimus Scaphium quoque fuisse uas æreum, in quo styli in medio positi proceritas, horarum ductus discriminabat, aliquando & Græcis poculi genus: at Plutarchus in Numa, Scaphium appellat, quo ignis sacer extinctus, solis tantum radijs accendebatur. Lasanũ & Scaphium. Aqualis. Scaphium.

LATRINA.

LAtrina locus priuatarum sordium à latendo. Columella:

Immundis quæcunq; uomit latrina cloacis.

Apuleius de Asino aureo, libro nono: Omnia prorsus ut in quandam cænosam latrinam in eius animam conflu xerant uitia. Foricæ uerò loca publica sunt, in quibus licet omnibus uentrem exonerare: nam Foria stercora dicuntur, & præcipue liquidiora, ut est apud Pompeium. De Foricis Poëta Satyrographus: Forciæ. Foria.

Inde reuersi Conducunt foricas.

Cloaca. Cloacare. Cloaca enim locus cauus nuncupatur, quo publicæ sordes eluuntur, à cloacare, quod est inquinare: siue à coluendo, ut alij sensere, cuius appellatione & tubi & fistulæ continentur, ut inquit Vlpianus. Cloacas publicas Romæ fecit manibus plebis Tarquinius Superbus, ut author est Liuius. Plinius tradit opus factum à Tarquinio Prisco. Marcus quoque Agrippa in ædilitate post consulatum suffoßis montibus cloacas fecit, omnium operum dictu maximum: nanque septem amnes cursu præcipiti, modo torrentium, per meatus subterraneos, omnia auferebant, omnia rapiebant, ut refert Strabo, Geographici operis quinto. Latrina. Andronæ. Latrinæ ipse subdiales, quas Andronas dicere poßumus, inter duos parietes ita produci debent, ut in pariete altero foramen sit, quod operculo obduratũ, fœtidum fœtorem cubiculo reddere non poßit. Verum magis conducit locum facere cubiculo adiacẽtem, quem dormitioni seruorum uel cubiculariorum aptißimum Conclaue. Conclaue dicemus. In cuius pariete fiant latrinæ (de qua diximus) spiramina: nam & latrinas habent domus uel in cubiculis, uel in loco ab his sequestrato sæpius, quas Cæcæ latrinæ. cæcas nominabimus, tubilis fictilibus per medios parietes excrementa in cauam lacunam deducentibus. Nonnulli, è potentioribus præsertim, sellas in cubiculo ponunt Oletum. familiares, in quibus uasa condita Oletum, id est, stercus, excipiunt, per unum è famulitio mox exportandum. Vasculum ad id ex auro (ut est apud Martialem) Baßus utebatur. Hinc est:

Ventris onus misero nec te pudet excipis auro,
Basse bibis uitro, carius ergo cacas.

Et Lampridius refert, Heliogabalum Imperatorem onus uentris auro excepisse, & in murrhinis ac onychis minxisse. Plinius quoq; in xxxiij. ex authoritate Messalæ oratoris scribit, M. Antonium triumuirũ aureis usum uasis in obscœnis omnibus desyderijs, pudendo etiam crimine Cleopatræ. Et quoniam huiuscemodi sellæ familiares ualetudinario imprimis necessariæ sunt, placuit de illo paucula statim his subnectere.

VALETVDINARIVM, CAPVT VII.

Aletudinarium locum dicimus, quo ualetudinarij & infirmi curantur, ut ualetudinem malam bona permutent. Seneca ad Lucilium: Tanquàm in eodem ualetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia conuinco. Item in quæstionibus naturalibus: Non uideo quare sibi placet, qui robustior est in ualetudinario. In eo autem quid supellectilis ponendum sit referre superuacuum uidetur, comportabuntur quæ per alias ædium partes erunt, cum necessitas postulabit. Aduocabuntur medici ἰατραλεῖπται, qui perfrictione & unctionibus curant: uel Clinici, qui diæta & pharmaca medentur. uel Chirurgici (quos uulnerarios dicimus) cũ specillo, forficulis, scalpello (quæ lãceola) cucurbitulis uentosis, & id genus cæteris: postquàm à medicis salutem, imò uitam nostram pendere iam diu est receptum, qui famæ plærũq; studio circa ægros miseris sententiarũ concertationibus uelitantur. In quibus inter eos quisquis pollet loquendo, fit statim uitæ nostræ necisq;

Valetudinarius.

ἰατραλεῖπται.

Clinici.
Chirurgici.
Vulnerarius.

(ut ille inquit) Imperator: discunt equidem periculis nostris, & experimenta (doctos semper excipio) per mortes agunt: nec mirum, quando per quietem uiso in somnis Galeno, aut Auicenna, Aesculapioúe, multi literarũ penitus ignari, medicos se profiteri non erubescunt, & statim (heu dementia) fides habetur. Vtinam legum sanctione plecteretur inscitia, capitalis. Vtinam non adeò creduli essemus, non tam insigniter nostro maximo malo delirantes. Vtinam ab herbis, arboribus, fruticibus, auibus, quadrupedibus, & cæteris simplicibus remedia ad morbos peterentur, ut olim petebantur, medicinã ipsam quodammodo rerum natura faciente. Non fecit cærota, malagmata, collyria, antidota, & id genus mixtiones inexplicabiles, parens illa ac diuina rerum artifex, ista ingenijs constant, officinarumq; (imò auaritiæ) commenta sunt. Videres pauculos grassatores purpuratos mulis obequitantes. Videres uenerandæ senectutis canos, imò septuagenarios innumerabileis. Verum stultitia nostra fruuntur: uerum hominem ijs solis occidere licet impune. Sed & mortuis quoque ultro conuitia ingerunt, intemperantiæ, inobedientiæúe illos accusantes, & id quidem (ut mihi uidetur) meritissime: postquàm salutis nostræ pauci rationem habemus, & cuicunque Herbario, etiam mulotribæ uitam nostram credimus, ac ingenti sæpissimè pretio necem nobisipsis emimus. Vtcunque, animas profecto nostras æruscatores medici negociantur. Vidimus ipsi post multa pharmaca magno sumptu incassum à medicis ingesta, ægrum iam conclamatum, iam orco candidatum, remedio ab horto quæsito & accepto, sine impendio uitæ restitutum. Sacca-

In Empiricos inuehitur.

Pharmacorum mixtiones.

Medici æruscatores.

rum igitur, antidota, cathartica, pharmaca (unde Pharmacopolæ) Epithemata quæ à Cornelio Celso pitacia, clysteria, pyriases, Balani (quæ suppositoria) Cataplasmata, uelut fomenta, Eclegmata, quæ linctus, pastilli qui trochisci, catapotia, septæ, cauteria uel castuca, malagmata, peßi, Emplastra (quæ nunc triuiales unguenta) hygremplastra, xeria, diaphoretica, encrista, cærata, collyria, amuleta, Turunda (è filis ad uulnus liniamentum) & reliqua medicamina (quorum meminit Galenus in pharmaceuticis, & alij) pro morborum differentia parabuntur, quos uarios impensius ac multiformes, ut ostenderem à capite, more boni pictoris, incœpi, particulares in calce finiturus. His adiunxi & generales, ne quid deesset ad cognitionem humanæ miseriæ, quæ à uitæ initio ad exitum usque, tot tantisq; ægritudinum generibus (nam supra ccc. authore Plinio creduntur: ut omittam necessariorum & amicorum funera propè quotidiana, exilia, proscriptiones, famem teterrimum genus morbi, ut inquit Egesippus, ueneficia, metus, desyderia, & erumnas) indies uel potius in horas affligitur, ut inuocata morte nullum iam sit uotum frequentius, & felicißimi existimandi sint, qui mystica unda renati, quamprimum ad omniparentem Deum, à quo exierunt, reuertuntur. Hinc pro miraculo receptum est Xenophilum musicum, centum quinque annos uixisse sine ullo corporis incommodo. Heu fragilis & laboriosa mortalitas, heu misera & incerta hominum uita. Abunde profectò atque indulgenter (ut ille inquit) fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix potest.

Pharmacopolæ. Balani. Cataplasmata. Emplastra. Morborum numerus. Votũ frequens. Xenophylus musicus.

CAPITIS MORBI.

Cephalæa. CEphalæa ægritudo est capitis cũ dolore inter maximos adnumerato. Sunt autem stomachi & calculorum: uehemens est etiam dentium. Vnde Serenus:

Haud facilè est acrem dentis tolerare dolorem,
Cum Baccho uiolas decoxeris ore teneto.

Caput infestant cephalalgia, porrigo, achores, sycosis, heterocraniæ, hemicraniæ, Hydrocephalia, á capite in nares descendens. Siriasis, phrenitis, mania, uertigo, uigiliæ, Lethargus (quod ueternum) subetia. Epilepsia (qui maior, herculeus, caducus, diuinus, comitialis morbus dicitur) Apoplexia subita quædam percussio. Deformant caluitium, areæ, morphea, ophis, ophiasisúe, alopecia. At prurire faciunt lendes, coitu pediculorum (authore Aristotele histo. animalium quinto) procreatæ, pedicularem uerò morbũ (ut hoc quoque transeunter enarremus) totum ferè corpus infestantem, Græci φθειρίασιν appellant: nam φθεῖρα pediculum dicunt. De illo Serenus:

Hydrocephalia. Lethargus. Epilepsia. Apoplexia. Lendes. φθειρίασις. φθείρ.

Noxia corporibus quædam de corpore nostro
Progenuit natura, uolens abrumpere somnos
Sensibus, & monitis uigiles intendere curas.
Sed quis non paueat Pherecydis fata tragœdi,
Qui nimio sudore fluens animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.
Sylla quoq; infelix tali languore peræsus,
Corruit, & fœdo se uidit ab agmine uinci.

Plinius in xxvj. Phthiriasi quoq; Sylla dictator consumptus est. Et Aristoteles historiæ animalium quinto, de pediculis: Accidit morbus nonnullis præ nimio

corporis humore, & quidem aliquos fœditate obijsse proditum est, ut Alcimanem poëtam, & Pherecydē Syrum. Nascuntur & intra cutē & carnem Pedicilli pruritum haud mediocrem suscitantes. Pedicilli.

OCVLORVM MORBI.

CRithe, ab hordeo, tuberculum est, in palpebris nascens, unde & Hordeolum Latini. Oculorum autem (è quorum pupillis est homini Visus, sensuum si non primus, saltem secūdus) ægritudines sunt, ophthalmia, à qua Opthalmicus medicus, xerophthalmia, lippitudo, ectropium, gramiæ, epiphoræ etiam testiculorū, lagophthalmos, mydriasis, argema (quæ albugo) leucoma, nubeculæ, è quibus interdum cæcitas, sors leto durior omni, ut ille inquit. Glaucoma, plumbum, scotomia, uertigo, ægylops, maurosis, amblyopia, anchilops & hypochysis. Suffusio, quam à fluore ex græco uulgus Cataractam nuncupat, uel quia uisum, ut opinor, impediat: non aliter quàm cataractæ in fluminibus & canalibus liberum decursum transuersæ positæ impediunt. Ammianus: Cataractis auulsis ad diffundendas reprimendasq; aquas rigare suetas opere saxeo structis. Item: Sublatis cataractis undas euagari fusius permiserunt. In portis quoq; ciuitatis cataracta è ferro lignoúe demisso obstat ingredi uolentibus. Liuius, Porta cataracta erat clausa. Est & Luscitio morbus qui νυκταλωπία, unde luscitiosi & νυκταλῶπες per noctem melius, quàm per diē uidentes, ut est apud Theodorum Priscianum: nam Luscus uitiosius est unico tatū oculo, quem monoculum, Coclitem, defioculum etiam: Græci μενόφθαλμον dixere. Μύοψ uerò: nisi admota uidere non potest.

Crithe. Col. lib. 3. cap. 34. & lib. 7. c. 5. Hordeolum. Visus. Suffusio. Cataracta. Luscitio. Luscitiosi. Luscus. Monoculus. Cocles. Defioculus. Μονόφθαλμος. Μύωψ.

NARIVM, AVRIVM, FACIEI, ORIS MORBI.

Ἰσμοειδέες. OZæna morbus est, ulcus naribus inducẽs usq; ad ossa illa, quæ ab angustijs uocãtur ἰσμοειδέες, mali odoris: unde à putore ex græco nomẽ accepit. Lædũt & nasum polypus, coryza, grauedo, catarrhus, pi=
Rheumatismus. tuita, mucus, & Rheumatismus è capitis destillationibus, multaq; aliunde causata. At auribus, unde auditus procedit, Parotides infestæ sunt, ex collectionibus in his
Ἀδένες. glãdulis hinc inde, quæ ἀδένες græcè dicuntur, tinnitus & surditas. In facie uerò & ore prouenire solẽt oscedo,
Hæmoptœa. rhagades. In labris & ano scissuræ, apthæ. Hæmoptœa à pectore, stomacho, iecinoreúe deriuãt, cinicospasmos, di sodia, ephelis, lentigo, melanæ, furfures, qui etiã capitis
Mentagra. Lichen. sunt. Mẽtagra, quæ lichen, & Emprosthotonos cũ men=
Emprosthotonos. tum adhæret pectori, de quibus sæpicule apud Plinium.

FAVCIVM MORBI.

Parulides. Epulides. PArulides tubercula sunt iuxta dentes, in gingiuis nascẽtia, ut scribit Celsus. & Epulides, quoties in gingiuis caro excreuit, dentes ipsi, ignibus indomiti, tabe cauãtur: quæ nonnũquam dolorẽ acutißimum parit.
Vua. Vua, quæ σαφύλη, humore è palato dependet, interdũ
Σταφύλη. non sine periculo. Nam, ut est apud Aristo. primo de histo. animalium sæpius strãgulat. Hinc Serenus:

Si uerò affixam languor deiecerit uuam,
Aut illam tosti puluis reuelabit aneti,
Aut cinis ex cochlea.

Toles. Fauces tumor occupat qui Toles: authore Pompeio.
Tonsilla. Tonsilla etiam nominantur, communicato morbi & lo=
Angina. ci nomine, ut Græcis quoq; παρίσθμια. Angina uerò

obturantur plurimum, cuius sunt, teste Cornelio Celso, Synanchis, cynanchis & parasynanchis. Serenus ad anginam: Synanchis.

Verum angina sibi mixtum sale poscit acetum,
Voluendum fauce sonora.

Anginam uinariā, inquit Festus, habere dicuntur qui uino suffocātur: at brāchus uocis quæ dicitur Raucitas (alijs licet ex causis) accidit tamē etiā cū distillationes in arteriam asperam defluunt. Intumescit & aliquibus guttur, spongiosis quodammodo tumoribus, qui hæreditarij ferè sunt nonnullis domibus & nationibus: aquarum accidit id plerūque uitio, ut traditur. Vnde gutturosos paßim uidemus Comēses & è transpadanis plurimos: sicuti calui olim Myconij dicuntur omnes. Plinius de succino: Hodieq; transpadanarum agrestibus fœminis monilium uice succina gestantibus, maxime decoris gratia, sed & medicinæ, quando tonsillis creditur resistere, & faucium uitijs uario genere aquarum, iuxta illos infestante guttura & uicinas carnes. Raucitas.

CERVICIS MORBI.

Opisthotonon dicimus ex græco, quando ceruix annectitur scapulis. Tetanon cum flecti non potest, de quo, ut opinor, Serenus: Opisthotonos. Tetanos.

Et si ceruices durataq; colla rigebunt,
Anseris aut pingui torpentia colla fouebit.

At Gibbus in scapulis præcipue tumet inter uitia corporis, nō morbos numerādus, à quo gibberosi, qui fiunt, si in septima parte arietis habuerint horoscopū, ut sentit Iulius Firmicus in viij. Quid autem differat morbus à uitio, docet Aul. Gellius, libro iiij. noctium Atticarum. Gibbus. Gibberosus. Cap. 2.

Est & Brōchocæla in ceruice tumor haud mediocris & rotundus, de quo Celsus meminit in septimo.

ALARVM ET MANVVM MORBI.

Caper. Hircus. Τράγος. CAper siue hircus & Græca dictione qua utitur Martialis τράγος, morbus est sub alis propter fœtorem hircinum sic appellatus. Horatius:

An grauis hirsutis cubet hircus in alis. Catullus.

Valle sub alarum trux habitare caper.

Chiragra. Paronychia. Verrucæ. Ab alis autem ad ungues nascuntur. Chiragra morbus articularis, Paronychia quæ rediuium, Panus, phygethlon, pterigium, & Verrucæ, quæ etiam in alijs partibus corporis intumescunt. Serenus:

Interdum existit turpi uerruca papilla,
Hinc quondam Fabio uerum cognomen adhæsit.
Qui solus patriæ cunctando restituit rem,
Id poterit uitium sanguis curare lacertæ.

VENTRICVLI ET INTERIORVM MORBI.

Stomachus. STomachus in quo cibi concoquuntur, rex corporis & paterfamilias merito nominatur. Serenus:

Qui stomachum regem totius corporis esse
Contendunt niti uera ratione uideantur,
Huius enim ualidus firmat tenor omnia membra
At contra eiusdem franguntur cuncta dolore.

Anorexia. Pneumatosis. Helcosis. Dispepsia. πέψις. Πεπτικαὶ. Ipsius morbi apostema, singultus, intercisio, Anorexia, fastidium siue nausea & malacia, Pneumatosis inflatio, Helcosis, exhulceratio, si Theod. Prisciano credimus. Et Dispepsia, id est, mala concoctio, quando cibi nō perficiuntur. Nam πέψις concoctio. Vnde πεπτικαὶ madicamenta, quæ foris adhibentur ad concoctionem.

Stomachus subest pectori, à quo ad annum usq; interiores morbi homines torquent, cruciant affligunt. Tußis & pertußis inueterata, pneumonea, asthma. Dyspnœa, orthopnœa, phthisis, cardiaca, hædrophobos, pleuretis, Lipothymia, lypopsychiaúe, defectio mediocris spirituum, & Syncopis maior ambæ ex corde, paresis, scintillatio, Hæmoptœa sanguinis excreatio: Theodoro Prisciano, de qua diximus, ueluti diabrosis, Rhegmochasmos, & anastomosis, epaticus morbus, hydrops, aqua intercus, sclirosis. Bilis atra, choleræ, celiacus morbus, dysenteria, tormina, lienteria, tenasmos, εἰλεός à quo iliosi. Scirron, simile quoddam Molæ, qua laborent fœminæ. Lagonoponon, colum, telum, uermina, lumbago. Nephritis unde nephreticus, stranguria, substyllum, dysuriaúe. Lithiasis, calculus in uesica, suffocatio uuluæ, & rheumatismus, satyriatis, cirsocelæ, enterocelæ, bubonocelæ, porocelæ, sarcocelæ, epiplocelæ, Hernia uel ramices. At Phimosis erit cum glans membri uirilis (quod Fascinum, Mentulam & Mutonem appellant) ita tegitur præputij pellicula, ut nudari non poßit. Rhagades uerò, sycosis, ficus, & condylomata sedem, hoc est, podicem infestant, ut hæmorrhoides cæcæ comprimis, de quibus Serenus: Lipothymia. Syncopis. Hæmoptœa. Εἰλεός. Scirron. Mola. Lithiasis. Hernia. Phimosis. Fascinum. Mentula. Muto. Sedes. Hæmorrhoides.

Excruciant turpes anum si forte papillæ,
Agrestis prodest radix superaddita porri.
Dulcia cumq; nigra iunges fuligine mella,
Apponesq; super, pellit medicina dolorem.

Et Gonorrhœa profluuium genituræ: Intertrigo autem ex atritu fit morborum æstate uiatoribus præsertim sudore proueniens. Plinius in xxiiij. Virgam popu- Gonorrhœa. Intertrigo.

li in manu tenentibus, intertrigo non metuatur. hæc Græ-
Παράτριμα. ce παράτριμα.

COXAE ET PEDVM MORBI.

Coxendix. COxendix uertebra cum neruo dicitur, quæ femo-
ra trunco annectit: hæc luxata si fuerit, dolorem
mouet, hinc sæpius apud Plinium remedia ponuntur ad
Ischia. luxatas coxendices. Infestatur & Ischia, quam qui pa-
tiuntur, non generant: quod accidit in omnibus animali-
bus, ut Aristoteles in Problemat. testatur. Loripedes quo-
que, id est, claudicantes facit. Serenus:
Sæpius occultus uicta coxendice morbus
Perfurit, & gressus diro languore moratur.
Στρέμμα. Sed & luxata mẽbra quæcunq; à Græcis στρέμμα-
Coxa. τα dicta, dolores mouẽt. A Coxa uerò quæ eadẽ est, ad
Phymata. calcẽ nascũtur Phymata, hoc est, tubercula, inguinariæ,
uarices, chironium, clauus, morticina, callus, flema, ge-
Myrmetia. mursa, acrochordona, thymon, Myrmecia, quam Lati-
Podagra. ni formicationem, alibi etiam prouenientem uocitãt, Po-
dagra morbus peregrinus: unde latinum nomen non ha-
Perniones. bet. Et Perniones calcanea per hyemem exulcerantes, à
quibus ad morbos, qui plurimas uel omnes corporis par-
tes occupant, transeamus.

FEBRIS.

Ἀμφημερι-νός. FEbris plura sunt genera, quotidiana, quæ ἀμφη-
μερινός, tertiana, quartana, unde quartanarij,
Quartanarij. periodice, hemitritæus, cõtinua, causon, epialos, strgma,
Ephemeris. synochus, hectica, & Ephemeris unius tantum diei &
accessionis, de quibus est apud Plinium, Auicennam, &
Galenum, & cæteros medicos. Est in eis Horripilatio, le-
Horripilatio. uis motus, frigus, horror, & calor feruidus, quo latinè

nomen accepit. Nam à feruore febris dicitur, sicut πυρετός græca dictione ab incendio: hinc alexipyretos, medicamen finiens febres. Aristoteles in Problemat. Totius, inquit, corporis excedens, caliditas est febris. Alij à morbi feritate deducunt. Curantur omnes medicaminibus purgatiuis (quæ Cathartica appellant) phlebotomia, per scalpellum uenæ adactum. Nam altera cucurbitali, scabies, suppurationes, membra liuida, & alia quædam leuantur. Dieta quoq;, hoc est, uictus tenuis prodest impensius: confert etiam uomitus, quem Reiectum & reiectionem Plinius & Celsus dixere. Inde Aegyptij omnes morbos ieiunio & uomitu curabant, & brachmanarũ Didymus ad Alexandrũ scripsit: Medicinæ nobis parsimonia est, quæ non solum illapsos potest curare languores, sed etiam procurare ne ueniãt. Legimus in decretis Pontificalibus de cõse. dist. v. Abstinentiam corporales morbos curare, quos ciborum superfluitas contraxerat. Asclepiades autem uomitum eiecit in libro de tuenda sanitate, ut scribit Cornelius Celsus, nam oculis maxime & dẽtibus officiens frigidiora reddit corpora. Cõmendatur & frictio, quæ fricatio in nõnullis ægritudinibus. Non improbãtur & carmina, quæ utpote uana & magica, nunc à sanctißima uerißimaq; omnium christiana religione interdicta sunt. Serenus quoque scriptum reliquit:

Πυρετός. Cathartica. Diæta. Vomitus. Reiectus. Reiectio. Parsimonia. Abstinentia.

Nam febres uario depelli carmine posse
Vana superstitio credit, tremulæq; parentes.

Operari autem uidetur ex infirmorum affectione, quæ & erga medicum & res cæteras cum fuerit, plurimum conferet ad tollendas ægritudines. Vexatur &

Affectio.

plurifariam genus humanum innumerabilibus morbis, è quibus paucula numerabo compluria relicturus, ne scriptus in tergo nec dum finitus libellus enchiridion excedat. Sunt igitur Elephantiasis, quæ elephantia, cachexia, aurigo, icteros, regius arquatusq; morbus, paralysis, quæ hemiplexia, stupor, spasmus, neruorum dolores, unde neruici, phlegmon, uigilæ, fistula, scabies, impetigo psora, pustula, herpete, lepra, Boa, hoc est, pabula rubens, phagedæna, uomica, apostema quæ suppuratio, furunculus, grandines, lenticulæ, meliceria, cerion, gangilia, atheromata, steatomata, eiusdem ferè generis tubercula, epinyctides. Antrax siue carbunculus, nomæ, panus, papulæ, uari, bubones, strumæ, quæ scrophulæ, carcinoma, cuius sunt cacoëthes & thymium, gangrena, cancer, alphos, quæ uitiligo, leuce, melas, Synctexis, defectio: unde synctetici, qui defecti. Acmæ, erysipelas, pyricauta, & ignis sacer, de quo Serenus:

Elephantiasis.
Neruici.
Boa.
Antrax.
Plin. li. 26. c. 11.
Synctexis.
Syncteticus.

Est etiam morbi species, quæ dicitur ignis,
Languida quo multo torrentur membra calore:
Vel tu uicino sæuum bouis igne remittes
Mollituq; lines, uel odoris fecibus oua
Sed non cocta dabis, sic torrida membra fouebis
Lumbricus terræ mixto inducetur aceto,
Aut parili noua ruta modo, sed iungis oliuum.
Ouaq; cum betis prosunt simul illita tritis.

Homo bulla.

Cum igitur tot ac tantis (ut cætera taceam) uexemur morborum ægritudinibus, profecto uita hæc nostra, quæ ut flos matutinus est: siue potius Bulla, nec hilum felicitatis habere potest, & ideo non plurimi quidem, sed nauci facienda, terrena ista, præcipuæ quæ ad gehennam

gehennam trahunt, omnia aspernanda. Cœlestibus uerò aspirandum, in quibus quies tranquillißima, immensa lęticia: uita nullius indiga: & ἀθανασία, diuos ex hominibus transformans poßidetur. Quæ bona bonorũ optima facillimè (dicant quicquid uelint irreligiosi) lucrifacere potest humana fragilitas, cum unica tantum candidißima benignißimaq; charitate illa promereri ualeat. Charitas. Hæc exigit ut proximi dilectores Deum amemus. Proximi dilectio erit non facere illi quod ipse pati dedignareris. Dei uerò, qui nobis σωτὴρ, καὶ ἐλευθέριος est, amor, cultus, latria, & ueneratio, quæ cum ubiq; tum in templis præsertim est exhibenda, & domi in sacello, de quo hæc paucula ideo subiungere cogimur.

SACELLVM.
CAPVT VIII.

Acellum, à sacro, locus dicitur in quo res diuina fit, quã primos omnium Caynum Abelum Adami filios, Deo uerò & maximo fecisse constat: nam dijs primo sacrificasse Melissum antiquißimum regem Cretensium ex sẽtẽtia Didymi scribit Lactantius. Est autem Sacrum, ut exponit Macrobius ex authoritate Thebatij, quicquid Deorum ergo habetur. Sacrum. Res ipsa diuina, sacrificium apud nos significat, non ut olim ex uictimis holocaustum, sed ex purißimo corpore & sanguine Iesu Christi Dei redemptoris humanißimi, qui innocentißimus crucis patibulum subire, & pro peccatis nostris seipsum offerre semel immolandum non recusauit. Ad hanc principes (licet absq; magna neceßitate in locis

profanis fieri non debeat) sacellum in aedibus (ut antiqui
Lararium. Lararium) habere consueuerunt. Quod si fuerit, prae
caeteris locis ornatius esse debet, utpote in quo Deus, tri=
nitas indiuidua (in qua, per quam, & à qua sunt omnia)
diuersatur. Sit canibus, ac reliquis brutis occlusum, ab=
sint rerum omnium sordes. Sic testudinatum cum pictu=
ra uernante, habeat aram marmoream ad orientem spe=
ctantem, uel saltem tessellam è marmore in arae medio, si
ea fuerit lignea, uel latericia. Altaria nanque, nisi marmo
rea (ut in decretis Pontificalibus iubetur) consecrari
non debent, & absque sacrato lapide res diuina non est
offerenda. Instrata sit ara linteis mundissimis, sint purae
uestes sacerdotales, amiculum, capitalúe, noëgeum, tala=
re, cingulum, manipulus, sudariolum, orarium, stola, &
id genus caetera. Pura (inquit Festus) uestimenta sacer=
dotes ad sacrificium habebant, id est non obsita, non ful=
gurita, non funesta, non labem, hoc est maculam haben=
tia. Sed magis purus sit ipse sacerdos, & talis qualis Aa=
ron Mosis frater, qui primus sacerdos à Deo est constitu
tus. Hinc Tibullus ethnicus poëta:

Discedat ab aris
Cui tulit hesterna gaudia nocte uenus,
Casta placent superis, pura cum ueste uenite,
Et manibus puris sumite fontis aquas.

Et nos quoq;:

Christo casta placent, manibus purissima puris
Frangite liba, malus sit procul omnis odor.

Sit missale, sint candelabra argentea uel orichalcea,
in quibus ponantur candelae, uel cerei ex punica caera al
bicantes, & flammam, cum opus fuerit, nutricantes, sine

qua miſſa non eſt celebranda. Sit calix patina aurata, & quæ ad calicem ſpectant omnia nitidiſsima: nec procul amululæ ad aquam, & uinum cryſtallinæ per ἱερoδoῦλον miniſtrandæ. Sit ad conſpectum ſacerdotis imago IESV CHRISTI: ſiue tutelaris Diui, quem aduocatum dicimus, uel candidiſsimæ uirginis Mariæ effigies, non Caretano, ſed Temperelli aut Franciſci Marmuttæ noſtratis ducta penicillo, & talis qualem εἰκονίαν Lucas Euangeliſta coloribus deliniuit, ut ad orandum introëuntes alliciens cum ueneratione detineat. Vnus enim quiſque in larario domi colit ſimulachrum eius Diui, quem peculiariter ueneratur: unde Lampridius ſcribit Alexandrum Cæſarem, ſi cum uxore non cubuiſſet, matutinis horis in larario ſuo rem diuinam fecíſſe. In quo diuos principes, ſed optimos electos, & animas ſanctiores, in quibus Apollonium, & Chriſtum, & Abraham, & Orpheum habuiſſe dicitur. Enos autem primus omnium, quos ſcimus, nomen domini inuocauit. Oratio ipſa ſit breuis ex corde: nam in multitudine uerborum non flectitur Deus, ſed in cordis affectu, ut ex decretis Pontificalibus de conſe. diſt. v. didicimus. Et in tertia dicitur: Adoratio imaginũ non picturam, ſed picturæ repræſentationem ueneratur. Sit inibi antepenſilis lampas, ſiue cicindela nitidula, quæ lumen funiculo in oliuo præbeat & ſeruet. Sit acerra arca thuraria, ſiue thymiaterium, cũ thuribulo: nec deſit uaſculum cum aqua benedicta, & aſpergillo, cuius roratu uenialia delicta remittuntur, & inſidiæ dæmonum cum fantaſmatis fugantur. Sed iam falcem à meſſe ferè aliena retrahens, ad magis noſtra tranſeo. Acerra.

BIBLIOTHECA.
CAPVT IX.

Ibliotheca, ut inquit Vlpianus de legatis tertio, ac Pompeius, & apud Græcos & apud nostros, tam librorũ magnus per se numerus, quàm locus ipse ĩ quo libri collocati sunt appellatur. Aus. gallus poëta:

Emptis quòd libris tibi bibliotheca referta est,
Doctum & Grammaticum te Philomuse putas.

Cap. 2. Plinius in XXXV. Asinij Polionis hoc Romæ inuentũ, qui primus bibliothecam dicando ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Strabo Cosmographici operis xiij. Aristoteles inquit, primus omnium quos scimus libros congregauit, & Aegyptios reges bibliothecæ ordinem docuit. Primus equidem liberalium disciplinarum libros Athenis publicè legendos posuisse dicitur Pysistratus

βίβλος. tyrannus. Nomen ex Græco sortitur, nam βίβλος li-
βιβλιοπόλα. ber est (unde βιβλιοπόλα uenditor librorum) θήκη
repositorium: hinc χειροθήκη à manibus, πινακοθήκη à
θήκη. tabulis deducta. A libris Latini Librariam uocant. Aulus
Libraria. Gellius: In libraria ego, & L. Paulus consederamus. Qui
Bibliothecarius. illius curam habuerit, Bibliothecarius dicitur. Bibliothecæ ipsæ ad orientem spectare debent, ita libri non putrescunt, ut author est Vitruuius Architectus in sexto: nam quæcunq; ad Meridiem & Occidentem apertiores habent fenestras, tineis & humore libros uitiant, quod uenti humidi aduentantes procreant illas & alunt, infundentesq; humidos spiritus pallore uolumina corrumpũt.

Vnde uel in parietibus quidam, uel ex tabulis armaria extruunt ad libros continendos, quæ Forulorum nomine significari plærique omnes apud Iuuenalem existimarunt, cum inquit: Foruli.

Hic libros dabit & Forulos, mediamq; Mineruam.

Fiunt & armaria in cubiculis, culina, & cœnationibus, uerum ad alios usus, ut uidemus. Sed caue sine delectu quoscunque libros congreges: onerat discentem turba, non instruit, multoq; satius est (ut inquit Seneca) paucis te authoribus tradere, quàm errare per multos. Caue etiam (quod peius esset) ne sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparentur. Alexandriæ quadraginta milia librorum, pulcherrimũ regiæ opulentiæ monumentum, siue potius studiosæ luxuriæ spectaculum, arserunt. Armarium. Librorum delectus habendus.

LIBER.

Libri olim ex papyro, nunc è charta: præferuntur ut optimi ex membranis. Apud antiquos binis umbilicis decorabantur. Papinius quarto syluarum:

Noster purpureus nouusq; charta,
Ei binis decoratus umbilicis. Martialis:
Et frontes gemino decens honore.
Pictis luxuriens umbilicis.

Porphirio Hora. interpres: Vmbilici inquit, in fine libri ex osse aut ligno solent poni. Vnde ad umbilicũ adducere est finire. Apud nos binis tabellis constricti additis fibulis corio uestiuntur arte speciosa insculpto. Talis ornatus supra trecentos sexaginta humanarum literarum in bibliotheca sua posuit Georgius Anselmus nepos, omnium horarum amicus oculißimus: Imò idem Marius, in Vmbilici. Ad umbilicum perducere.

quo ingeniũ cum doctrina, doctrina cũ ingenio de prin- cipatu contendunt. Libri autem ipsi, qui & Codices (un de Codicilli) inde nomen acceperunt, quòd ante usum chartæ papyraceæ, de libris arborum uolumina fiebant: nam liber arboris est cortex interior. Vergilius:

Codices. Codicilli. Liber.

Vdoq; docent inolescere libro.

Paginæ. In libris Paginæ sunt, dictæ quòd suam quæq; obtinẽt regionẽ, ut pagi: uel à pangendo, quòd in illis uersus pan guntur, id est figuntur, authore Pompeio. Plinius Cæcil. Ego non paginas tantum, sed etiam uersus syllabasq; nu- merabo. Harũ extremitatẽ marginẽ, licet ad alia trãseat, dixere. Vnde Emargino, extremitates recido. A libro aũt est per diminutionẽ Libellus paruus liber siue epistola: unde Libelliones uocabant antiqui, quos nunc Tabellio- nes, ut à notis Notarios, & petitio in iudicio porrecta, in quo significatu legulei utuntur. Est librarius, qui (Græcè βιβλιογράφος) libros transcribit. Hi fuerant, ut dixi mus, ex Papyro nascẽte in Aegypti paluſtribus, aut Nili aquis quiescentibus: cum ex ea fierent chartæ diuisæ acu in tenuißima folia, in quibus antiquiores scripserunt, sed prius (quod à plærisq; etiã nũc obseruatur) concha ma- rina expoliebãtur, ut cursus esset calamo facilior. Mart.

Margo. Emargino. Libellus. Libellio. Tabellio. Notarius. Librarius. Βιβλιογρά- φος. Papyrus.

Leuis ab æquorea cortex mareotica concha
Fiat, inoffensa curret harundo uia.

Cap. 12. Et Plinius in xiij. scribit papyraceam chartam scabri tiam leuigari dente, conchaue: ubi mendose in pluribus codicibus dente concauo legitur.

CHARTA.

Chartam ab urbe Tyri Charta, uictoria Magni Alexãdri repertam, author est M. Varro, condita

in Aegypto Alexandria, anteà chartarum usus non fue-
rat. Palmarum folijs primo scriptitatum est: unde ad
hanc usque diem folia chartæ dicimus. deinde quarun- Folia chartæ.
dam arborum libris, postea & plumbeis uoluminibus
monumenta publica: mox & priuata linteis confici cœ-
pta aut ceris. Apud nos hodie charta è lineis canabi- Charta apud nos.
nisq; pannis ueteribus & attritis producitur. Secti in
frustula aqua dispersa per dies undecim macerantur, &
in pila aquaria pilis ferratis minutim contusi, addita
calce in alteram transferuntur: exemptos deinde in a-
quaria tinia cum posuerint, formis aquam pannis al-
ternatim ingestis prælo calcantur, ædificioq; ad id pa-
tulo prius siccata: mox glutino facto ex pellium quis-
quilijs siue ramentis, quæ coriarij & membranarij re-
ponunt ad hunc usum, feruefactis intincta: rursus sic-
cata & uitro leuigata aptissima redduntur ad toleran-
dos calamos, & attramentum non transmittendum.
In hoc Parmenses chartæ sibi principatum uendica- Parmenses chartæ & Fabrianæ.
runt: cum in candore præ cæteris Fabrianæ commen-
dentur. Prima enim chartæ datur adorea, si non est
bibula & atramentum non sorbet: quod si fuerit, sic-
candæ scripturæ, ne fiant lituræ, erit utilis. Fiunt au-
tem plura chartarum genera. Cæteris omnibus tenuior
est epistolis dicata nomine inde adepto, quæ & Augu-
sta dicebatur. Plinius in decimotertio: Nimia quippe au- Augusta papyrus.
gustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis, &
mox: Augusti in epistolis authoritas relicta. firmior est
libraria ad libros aptissima. Regalis, quæ Regia, inter Regalis.
Macrocola magnitudine reliquas apud nos antecel-
lit: unde nomen sortitur, olim Claudiana appellata. Claudiana.

Imperialis. At Bononiæ regia maior est Imperialis, libris templorum ad musicam per horas officiales idonea, quæ olim Hieratica. Hieratica. Vilior est emporetica, quæ inutilis scribendo Emporetica. Pli. lib. 13. ca. 12. inuolucra segestrium uice mercibus præbet, & ideo à mercatoribus cognominata, quasi mercatoria: Græcè Ἔμπορος. enim ἔμπορος mercator, ἐμπόριον locus mercatus & Ἐμπόριον. nundinationis, ad quem distrahendi præstinandiq; causa Cuculus. conueniunt mercatores. Chartaceum inuolucrum Cuculum Chartularius. dicemus, & uenditorem chartarum chartularium Χαρτοπώλης. nos, Græci χαρτοπώλην.

MEMBRANA.

Membranarum usum Pergami repertum fuisse tradit M. Varro, supprimente chartas Ptolomæo, unde Pergamenæ. Pergamenæ dictæ. Diuus Hieronymus: Chartam defuisse non puto Aegypto ministrante commercia: & si alicui Ptolomæus maria clausisset, tamen rex Attalus membranas è Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur: unde pergamenarum nomen, ad hāc usque diem tradente sibi inuicem posteritate seruatum est. Membrana uerò, ut uerbum exprimamus ex uerbo, Παλίμψεστος. iterum abrasa παλίμψεστος dicitur, quæ uilißima est. M. Cicero ad Trebatium: Quòd in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam: sed miror quid in illa chartula fuit, quod delere malueris, quàm hæc scribere, nisi forte tuas formulas. Catullus ad Varrum: Nec sic ut fit in pa- Deletitia. limpsestos relata. Iurisconsulti Deletitiam interpretantur: nam abrasis prioribus literis rescribitur. Vlpianus: Chartæ appellatio ad nouam refertur, & ad deletitiam. proinde & Opisthographo si quis testatus sit, hinc peti Opisthographum. potest bonorum possesßio. Opisthographum uerò dici-

mus in tergo ſcriptum. Plinius iunior: Electorumq́; cõmentarios clx. mihi reliquit opiſthographos. Vnde ὀπιθοκόμας euboicos ſcimus dictos, quòd poſt terga comam fuſam alerent, ſicut Acrocomas Thraces, qui Antias capronea ſúe in frontem muliebriter dimittebant. ὀπισθόκομαι.

SCHEDAE.

Schedæ & per diminutionem ſchedulæ dici poſſunt folia chartæ, ut Neoterici appellant, nonnulli Phyliras, poſtquam pagellis Phyliraceis, hoc eſt, tiliaceis priſci uice chartarum uſi fuerunt. Quintilianus. Nam omnes etiam indignas lectione ſchedas excuſit, anilibus quoq; fabulis accommodare operam poteſt, ubi paginas intelligere etiam poſſumus, ac literarum monumenta. Et Diuus Hieronymus ad Iulianum: Ecce tibi noſter Auſonius cœpit ſchedulas flagitare, urgere notarios. Item, ad uirgines Hemonenſes: Et uobiſcum uolebã prolixius loqui, & anguſtia ſchedulæ cogebat tacere, Schedia uerò apud Græcos ſunt, quæ nos extemporalia uocamus: unde Apuleius in deo Socratis, In iſto, ait, ſchedico, & incondito experimini, an idem ſim repentinus, qui præparatus: Schedulæ. Phyliræ. Σχέδιον.

PVGILLARIS.

Pugillares tabellæ apud antiquos erant cæratæ, in quibus ſtylo ſcribebant: unde cæræ ſimpliciter nominatæ. Plinius iunior ad Cornelium tacitum: Ad retia ſedebam, erant in proximo nõ uenabulum, ſed ſtylus & pugillares, meditabar aliquid & notabam: ut ſi manus uacuas, plenas tamen cæras reportarem. Apuleius: Dolebam me hercules, quòd pugillares & ſtylum non ha- Cæræ.

bebam, qui tam bellam fabellam pernotarē. Eorū usum ante Troiana tempora fuisse scribit Plinius in xiij. ex Homeri authoritate. Sunt autem pugillarium alij Eburnei ex ore candicantes usibus seniorum deputati. Sunt triplices & quintuplices, sunt citrei è citro, & à membrana Membranei nominati.

Eburnei.

Membranei.

GRAPHIVM.

γράφω.

Graphium stylus est ferreus, à γράφω scribo deductum: eo enim pugillaribus scripsere. Sueto. in Claudio Graphiū & libellos, quos tenebat in manu. & in Iulio Cæsare narrat illū arrepto graphio brachium cascæ traiecisse. à graphio theca fit graphiaria, cuius meminit in Claudio. & apud Mar. Graphiariū dicitur repositorium graphiorum:

Graphiaria theca.

Graphiarium.

Hæc tibi erunt armata suo graphiaria ferro.

Mittit enim poëta thecam graphijs refertā. Hinc est suo ferro armatam, ut infra de calamaria:

Sortitis thecam calamis armare memento.

Stylus autem scribit in cæra, authore Diuo Hieron. unde Martianus: Stylos acuunt cærasq́; componunt. at calamus in charta.

Stylus.

Calamus.

PLVTEVS.

PLuteum tabulam appellare possumus (cū ad plurima referatur) qua utūtur, qui literis dant operam & scribunt. Persius:

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.

Sidonius: Grammaticales pluteos aut Athenei cuneos, aut armaria extructa bibliopolarum. Nam tabulæ quibus aliquid præsepitur, authore Pompeio, Plutei dicuntur, & crates crudo corio intentæ, quæ militibus

opus facientibus opponi solebant, sub hoc uocabulo significantur.

ATRAMENTARIVM.

Atramentarium uasculum quo atramentũ cõtinetur. Hierony. Ezechiel. viij. atramentarium scriptoris ad renes eius. Atramentum autem ab atro, nigro colore deducunt, de quo Plinius in. ix. Effuso atramento, quod pro sanguine his est offuscata aqua abscon duntur. Item in xj. ut sepiæ in mari sanguinis uices atra mento obtineat. hinc Persius. Atramentum. Sepia.

Tunc quæritur crassus calamo, quòd pendeat humor
Nigra quòd infusa uanescat sepia lympha.

Atramentum quo scribimus scriptorium Celsus, Librarium Vitruuius nuncupat, cuius compositionem docet Dioscorides. Plinius quoq; in xxxv. Fit & fuligine, inquit, pluribus modis, Resina uel pice exustis, propter quod etiam officinas ædificauerunt, fumum eum non emittentes. Laudatißimum fit eodem modo è tedis. Omne autem atramentum sole perficitur, librarium & tectorium glutino admixto. Eadem nunc etiam fuligine, oleo quod è lini semine fit, & pice græca (ut cætera taceam) simul mixtis ad ignem in uase donec subferueãt, utuntur Calcographi ad atramentum glutinosum illud librarium: nam atramento quo literas calamo notamus fuliginem non miscent nostrates. Est enim & atramentũ Sutorium, quo pelles tingunt coriarij. Plinius xxxiiij. Græci cognationem æris fecerunt nomine & atramento sutorio, appellãt enim Calchantum, & paulopost subdit: Diluendo fit atramentum tingendis corijs. Demadem scribit Plutarchus in Solone in primis laudatum, Scriptorium. Librarium. Cap. 6. Sutorium. Calchantum.

quod Draconem dixerit nõ atramento, sed sanguine leges notasse, cum etiam minima delicta capite puniret. Minium quoq;, græcè μίλτος, in librorum scriptura usurpabatur, à Gallia Atheniense primo in argentarijs metallis inuentum. Vtimur & nos: hinc miniarij codices dicuntur, cum literæ in eis maiores non tantum ex illo, sed etiam ex alia materia diuersicolores fiunt.

Μίλτος. Plin. lib. 33. c. 7. Miniarij.

CALAMI.

CAlami ad scribẽdum cæteris aptiores, melioresq́; sunt Aegyptij. Plinius in xvj. Chartisq́; seruiunt calami Aegyptij maxime cognatione quadam papyri. Martialis:

Dat chartis habiles calamos memphitica tellus.
Texantur reliqua tecta palude tibi.

Commendantur & Gnidij. Calamis quoq; utuntur in prælio Orientis populi uice sagittarum. His enim penna addita mortem accelerant, adduntq́; spicula irreuocabili hami noxia. Nullus autem aptior sagittis calamus, quàm qui in rheno Bononiensi amne reperitur, cui plurima inest medulla pondusq́; uolucre. A calamis theca calamaria, in qua reponuntur. Hinc distichon:

Theca calamaria.

Sortitus thecam calamis armare memento,
Cætera nos dedimus tu leuiora para.

Suetonius in Claudio: Ne cuius comiti aut librario calamariæ & graphiariæ thecæ adimerẽtur. Sũt & calami ad tibias, unde Tibiales dicti, & græce αὐλητικοί.

Tibiales. Αὐλητικοί.

PENNA.

PEnna plures hoc tempore utuntur ad scribẽdum, qui sunt librarij: unde Pennarium, & Thecam pennariam dicemus: ubi pennæ ipsæ conduntur. Nuper=

Pennarium. [P]ennaria theca.

rime cœpit. utpote me puero in crepundijs, ars olim, ut aiunt, à germanis inuenta ære literas, & ita libros formis, ut uulgo dicitur, excudendi, qua tantum una diecula notant, quantum librarius per annum uix posset exarare. Artifices ex re Calcographos appellamus, quibus (modo diligentißimi sint) plurimum debent doctrinæ cupitores & literarum dilectores: cum inde scriptorum scaturierint prius incogniti riuuli librorum, cæterorũ uerò copia emanauerit. Scribere autem non solum est literas notare, sed etiam pingere: ueluti apud Græcos γράφειν, unde graphia scriptura & pictura: hinc orthographia recta scriptura. Zographia animalium pictura. Syngraphum quæ fit in rei alicuius testimonium scriptura. Idiographus liber ꝑpria alicuius manu scriptus, sicut Authographus manu authoris. Calcographus. γράφειν. Graphia. Orthographia. Zographia. Syngraphum. Idiographus. Authographus.

TAEMPOCON.

TAempocon Græci dixerũt genus scribendi deorsum uersus, ut nunc dextrorsum scribimus, authore Pomp. Aegyptij scribunt (inquit Herodotus histo. ij.) à dextro in sinistrum manum referentes: quam consuetudinem seruant hoc etiam tempore apud nos qui sunt Iudæi. Est qui neceßitate urgente, summisso capite papyrum supra genu tenens scribat, γραμματοκύφων nuncupatus. γραμματοκύφων.

ANVLVS.

ANulum signatorium: quo testamenta, epistolæ, quæ apostoli etiam à mittendo, & epistolia, libelli, diplomata, & id genus cætera signantur, dici nomine ipso apparet. Paulus iureconsultus: Anulus, inquit, signatorius ornamenti appellatione non cõtinetur. Apostoli.

Valerius Maximus de Sylla: Vt anulo quo signatorio utebatur sculptam illam traditionem haberet. Nam
Gemma. gemmæ in effigies uarias cælantur, annulisq; includuntur signandi gratia, quemadmodum Diuus Augustus initio imperij Sphinge signauit: mox Alexandri magni imagine, nouissime sua: ut referũt Plinius & Suetonius. Dicunt autem ad actus nostros prosperandos plurimum conferre Magni Alexandri imaginem anulo gestatam. Cælebratur & rana Mœcenatis. Locri Ozolæ Phocidis in anulo signatorio ciuitatis stellam habebant insculptam hesperum. Pompei quoque gemma, qua signabat, fuit ensifer leo. Quidam nullas admittunt gemmas, sed auro ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum est. Apud Babylonios, teste Herodoto, singuli anulum gestant signatorium. Polycrati, inquit, Samiorum Regi gemma erat signatoria smaragdus, quam
Δακτύλιον. gestabat, opus Samij Theodori. Anulum Græci Δακτύλιον uocant: unde Dactylotheca. Prisci apud Roma-
Vngulum. nos Vngulum, postea Græci & Latini Symbolum. Da-
Symbolum. Dactylotheca. ctylotheca autem ipsa & plures gemmas notat, & repositorium. Hinc Dactylotheca legata (ut tradit Pomponius & Vlpianus, de legatis tertio) & anuli & theca intelliguntur. Martialis:

Sæpe grauis digitis elabitur anulus unctis,
Tuta mea fiet, sed tua gemma fide.

Primus Scaurus Syllæ priuignus Dactylothecã excogitauit: at pompeius, Dactylothecam Mithridaticam in capitolio dicauit. Anulos uerò singulis digitis primo
Vsus anulorũ. gerere mos fuit, qui sunt minimis proximi. Sic in Numæ & Seruij Tullij statuis, ut scribit Plinius uidemus,

quòd ab his digitis, & manus præsertim sinistræ, neruum quendam tenuißimum, in sectis corporibus humanis, quas ἀνατομίας, id est, dissectiones Græci uocitant, ad cor tendere, compertum est. Legimus in decretis Pontificalibus xxx. quæstione quinta: Sponsæ nouæ nuptæ digito quarto anulum indere: ut sicut ab eo uena cordi coniungitur, ita eorum corda sint unita. Is Pronubus dicitur, quo ueluti arrabone noui sponsi oppignorantur: nam pronubi & pronubæ, & à Græcis παράνυμφοι & παράνυμφαι, in obsequio sunt nubentium: postea pollici proximo (quem indicem Latini, Græci λιχανὸν, teste Boëtio, nominant) induere deorum simulachris: deinde iuuit & minimo dare. Galli, Britanniq; dicuntur in medio usi. Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli alijs minoribus. hinc Seneca in ultimo naturalium quæstionum, exclamat: Exornamus anulis digitos. In omni articulo gemma disponitur. De anulorum origine & iure complura traduntur à Plinio in xxxiij. quæ breuitatis gratia omisimus: Cui cordi est noscere, is satis habeat authorem esse monstratum: apud quem, si quid copiosius uoluerit, inueniet.

Ἀνατομίαι. Pronubus. Παράνυμφοι. Παράνυμφαι. Λιχανὸν.

CAERA.

CAera expreßis fauis, in uarios colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, signandas epistolas, & innumeros mortalium usus. Punica optima existimatur, quæ candida est. Insolatur cæra, id est, ad solem sub dio ponitur, & post insolationem decocta candescit. Nigrescit autem addito chartarum cinere: sicut ære uiridi admixto uirescit, & anchusa rubescit.

Punica cæra.

SCRINIVM.

SCriniũ libris seruãdis est idoneũ, ne à tineis & blattis cõsumatur. Martialis scrinij lemmate præmisso:

Constrictos nisi das mihi libellos,
Admittam tineas trucesq; blattas.

Horatius in primo sermonum:

Ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, uerbum non amplius addam.

Libris, inquit Vlpianus iureconsultus, legatis, ut Caßius & Sabinus referũt, neque armaria, neq; scrinia, neq; cætera in quibus libri condũtur, contineri satis notum est. Scrinium græcè χαρτοφυλάκιον: nam φυλακή custodia est. Hinc Gazophylacium in sacris literis arca ad custodiendas oblationes apud Iudæos, & Corbona dicta. Significat & capsam, qua res preciosiores & secretæ in primis scripturæ, seruantur: unde scriniarij, secretarij, quos etiam à secretis dicimus, ut scribas ab epistolis, & grammaticos & cancellarios. Archigrammateos uerò principes scribarum. In scrinijs Mithridates grauiores epistolas, & Darius unguenta habuerunt. Alexander postea captis Darij castris, eius scrinium unguẽti, libris Homeri seruandis destinauit.

χαρτοφυλάκιον. φυλακή. Gazophylaciũ. Scriniarij. A secretis. Ab epistolis. Archigrammatei.

ARMAMENTARIVM. CAPVT X.

ARmamentarium ab armis, ut nomen indicat, locus est, in quo arma & tela reponuntur. Iuuenalis:

Quicquid habent telorum armamentaria cœli.

Valerius Max. Habebat, inquit, armamẽtariũ omnis

generis

generis telorũ copia refertũ. T. Liuius de bello Macedo. Conflagrarũt & horrea regia & armamentarium cum ingenti apparatu machinarum tormentorumq́;. Armamentarium aliâs ab armentis, est ubi naues habentur. Plinius: Philon Athenis armamentario mille nauium. Arma autem ab arcendo nomen acceperunt, quòd his hostes arcemus, ut author est M. Varro, in libris linguæ Latinæ. At Pompeius & Seruius ab armis, id est humeris, quòd ab his pendeant, dicta existimarunt: cum tela usum præbeant iaculandi & procul præliandi, siue potius quòd armis oneri sint. Arma & tela militaria à Samnitibus Rom. ueteres sumpsere, & insignia magistratuum pleraq; ab Ethruscis, ut scribit Sallustius. Primus fabricatis armis Mars, qui Gradiuus, milites armauit, pugnandiq́; usum induxit. Vnde ab antiquis Deus belli creditus. At primi Chalybes ferrum, quo abundant, erutum domarunt. Hinc chalybs apud poëtas. Romæ autem armorum tractandorum meditatio à P. Rutilto conſ. tradita est. Is enim accersitis ex ludo C. Aurelij Scauri gladiatoribus, uitandi atq; inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit: quam tenent etiam qui apud nos sunt gladiatores, ita animarum prodigi, ac si cucurbitæ caput haberent. Qui totis armis contectus equo insidens in pugnam procedit, cataphractus dicitur: si tamen & equum habeat undiq; lorica munitum, ut est penes Aelianum de re militari ad Hadrianum Imperatorẽ. Arma ipsa Græcè ὅπλα. Inde ὁπλόμαχος, qui armatus in speciem iustæ pugnæ dimicat: & Hoplitides mulierum si quæ sunt statuæ armatæ. Vergilius: Arma & rusticorum & pistorum appellauit. Item fraudes, hinc est:

Arma. Tela. Arma primo Mars. Chalybs. Valerius Maximus lib. 2. de insti. antiq. ὅπλα. ὁπλόμαχος.

Et quærere conſcius arma.

Arma generale uocabulum ad oia inſtrumēta.

Erunt igitur omnium generum inſtrumenta, ueluti Sutorum, acus, ſubulæ, muſtricola, modioli, forfices, ſcalpra, digitalia. Fabri materiarij, ſerra, terebella, cœlum, dolabra, aſcia, circinus, bipennis, ſecuris, ſecuricula, lima, rancina, linea quæ tingitur rubrica, tornum, mymphur, amußis. Cementariorum, trulla, malleus, norma, libella, perpēdiculum, quinquepeda, decempeda, penicilli, tectorij. Pictoris, ſpongia, penicilli, uriculum ad encauſticen. Fabri ferrarij, ærarij, argentarijq́;, folles, tudites, qui pyrobolæ, incus, forceps, formæ, uerucula, ſcobilis, ſiue ſcobina. Laniorum: bilances, in quibus Trutina, per quam examen, culter, ſtatera, cratis, cultelluli, alueolus, menſa quæ lanionia. Venatorum: retia, plagæ, uenabulum, calami uiſcati ad aues, ſemuplotia, culter uenatoris, amites. Agricolarum: aratra, & cum rotulis, planaratra, uomeres, ſtimulus, & rulla ad purgandum aratrum illi addita, plauſtra, trahæ, pectines, raſtra, ligones, ſarcula, marræ, paſtinum, hirpices, falces lumariæ, meſſoriæ, fœnariæ, arborariæ, fiſcinæ, fiſcellæ, bidentes, raſtelli, furcillæ, corbes, rutrum, tribula, uentilabrum, chilindrus, uannus, quali, roncones. Nautarum: rudentes, uela, artemones (licet potius membra nauis eſſe uideantur uel addimenta) Anchoræ, harpagones, bolis, Tonſæ qui remi, manicæ. Aleatorum: tali, teſſeræ, calculi, qui ſcrupi, & latrones, alueolus, tabula latruncularia, tabellæ pictæ, fritillus. Muſicorum: ſiſtula, monochordium, tybiæ, lyra, cythara, in quibus neruiæ, plectrum, monaulum (Mercurij inuentum) decachordon, heptachordon, & id genus cætera à numero

Trutina.

Planaratrum.

Rulla.

Tonſæ.

Scrupi.

chordarum, sambuca à troglodytis monstrata, organum, barbiton, arpæ. Gerulorum (qui βασάζοντες, qui baiuli, & à Persis gangabæ dicuntur) pertica, restis, saccus, utres ad liquida portanda, muli mariani, erumnulæ, phalangiæ, σκευοφόρια. Tonsorum: pecten, nouacula, cotes, foculus, matiacæ pilæ, sapo, forpex, auriscalpium, calamistrum, speculum, muscarium setaceum, discernicula. Studiosorum: libri, graphium, calamus, pugillares, lucerna, atramentariũ, cultellus, forficulæ. Et hæc è multis pauca sufficiant, incœptum iam opus aliquantulum euagati prosequamur. Βασάζοντες. Baiuli. Gangabæ. Vtres. Σκευοφόρια.

GALEA.

Galea, quæ Caßis, à galero, ut scribit Marcus Varro, nomen accepit. Ea caput armatur, quam Lacedæmonij primi inuenere: Diodorus inuentionem Curetibus aßignat. Huius summitatem Conum appellant, in quo Cristæ è pennis auium, quas Cares monstrauere, ponuntur. Vergilius: Caßis. Conus. Cristæ.

Terribilem cristis galeam flammasq; uomentem.

Prudentius in Psychomachia:

Hirsutas quatiens galeato uertice cristas.

Et Plinius in decimo de struthiocamelo alite: Conosq; bellicos & galeas adornantes pennæ. de caudis quoq; animalium antiqui fecere. Hinc est:

Cristaq; hirsutus equina.

A quo etiam Iubæ dicuntur. Vt illic: Iubæ.

Graiarum errore iubarum.

Galeæ pars è qua spiritus educitur, Bucculæ nomen est adepta. Iuuenalis: Bucculæ.

Lorica & fracta de caßide Buccula pendens.

Sunt & galeæ fronte & ceruice tenus caput tegẽtes, quibus utuntur pedites lancearij, & hippotoxotæ, addito Torque ex anulis ferreis uel laminis ad iuguli imprimis tutamentum. Galea ipsa & scutum à Scythis ad Aegyptios traducta sunt, ut refert Herodotus.

Torquis.

LORICA.

Thorax.

Lorica, quã thoracem nonnulli, dicitur, quòd antiquitus, ut scribit Var. è loris de corio crudo pectorali faciebant: postea succederunt Galli sub id uocabulũ ex anulis ferreis tunicam. Vnde Vergilius in quinto:

Leuibus huic hamis consertam auroq́; trilicem
Loricam.

Apuleius in libro de mundo: Cum tuba bellicum cecinit, milites clangore accensi, alius accingitur gladio, alius clypeum capit, ille lorica se induit. & Suetonius scribit Augustum Cæsarẽ in reformatione senatus usum lorica sub ueste ferroq́; cinctum præsedisse. Hanc Mydias Messenius primo monstrauit.

Pli.lib.7.ca.56.

MANICA.

Manicæ à manibus dicuntur, quibus milites è ferro in prælijs pugnantes utuntur ad earum defensionem: ueluti à brachijs Brachialia, ab humeris Humeralia, & à femore Femoralia. Sunt etiam Manicæ & quibus noxiorum manus coërcentur. Apuleius in floridis: Quid si manus manicis restringantur, quid si pedes pedicis coartentur? Prudentius in Psichomachiæ hemistichio:

Humeralia.
Brachialia.
Femoralia.

Manicisq́; tenacibus arctat.

Et quibus hyeme aduersus frigora manus teguntur. Plinius Cecilius in epistolis: Ad latus notarius cum libro

& pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur: ut ne cœli quidem asperitas ullum studijs tempus eriperet. Græci χειροθήκας manuum dicũt operimenta: nam χεῖρα illi manum uocant. Vnde Chiromantia diuinatio per manuum liniamenta, Chirographum propria manu scriptura, & Chironomia lex gesticulationis manuum, deducuntur. Apud Lucanum eo loco: χειροθήκη. Chiromantia. Chirographum. Chironomia.

Ast alias manicæq; ligant teretesq; catenæ.

Machinulas notant, ad capiendas naues excogitatas, quas etiam manus uocitatas Pericles Athenien. inuenit. Manus.

OCREA.

OCreæ quæ crura tuentur ideo dictæ, quòd opponantur ob crus, ut scribit Var. At Pompeius inde nomen deductum existimauit, quòd sint inæqualiter tuberatæ. Ocrem montem confragosum ueteres nominarunt. De his Vergilius: Ocres.

Tum tenuis ocreas auro electroq; recocto.

Apuleius in Cosmographia: Hic galea caput, ille crura ocreis inuoluit. Ocreas primi Cares inuenerunt, utebantur illis equites, sed & scutati pedites ferreas ocreas in dextris cruribus cogebantur accipere, ut est apud Vegetium, libro primo de re militari. Nam Crurifragio homo sternitur, quo nomine crurum fractio notatur: ueluti & Ceruicifragio ceruicis, addidere nonnulli Costifragium. Crurifragium. Ceruicifragium. Costifragium.

CALCAR.

CAlcaria è ferro dicta, quòd calci adnectantur ad equos concitandos. Ouidius:

Nil nocet admisso subdere calcar equo.

Calcar inde pro impetu & stimulo interpretatus est

Nonius Marcel. eo Varronis loco: Ventus suo casu uehementius sufflare & calcar admouere. Calcaria etiamnum quibusdam auibus data, ut gallinaceis: utilia tantum in pedestri certamine, quod sæpius commouent, si duo sint in eodem gallinario: authore Aristotele de partibus animalium ultimo,

CLYPEVS.

γλύφω. Lib.35.cap.3. CLypeus, à γλύφω, quod est sculpo, nomen mutuatur. Plinius: Scutis enim, qualibus apud Troiã pugnatum est, continebantur imagines, unde & nomen habuerunt clypeorum, non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo: Cluere autem pugnare

Plin.li.15.ca.29. est. Primi clypeos inuenerunt Prætus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius, ut idem refert in septimo. Apud antiquos ut contumacius ferrum transmitterent, taurorum & boum corijs uestiebantur. Papinius in Achilleide:

Cirrha sagittiferas certat stipare pharetras,
Lerna graues clypeos cæsis uestire iuuencis.

Chrysoaspidæ. Aurum postea addidere: unde Chrysoaspidas Alexan-

Ἀσπίς. dri Seueri Imperatoris legimus: nam ἀσπίς Græcè scu-

Χρυσός. tum est, & χρυσός aurum. Ab argenteis autem scutis

Argyroaspidæ. Argyroaspidas dicemus. Scutum ipsum à sectura nomen accepit, quia fit tabellis minutim desectis, ut author est M. Varro in libro de lingua Latina. At Pompeius, quòd

κύτος. non sine pellibus fiat, nam κύτος Græcè pellis est: unde & Scorta, & Scuticæ, quæ à corio taurino etiam Tau-

Taureæ. Scuta. reæ dicuntur. Sunt autem Scuta, ut inquit Seruius, equi-

Clypei. tum: Clypei uerò peditum, sed à scriptoribus usur-

Pelta. pantur, inter quorum genera est Pelta, scutum paruum

& leue, à quo Peltastæ & Peltati pedites, qui inter leuem armaturam adnumerati Macedonica armatura utūtur, uerum leuiore, ut est apud Aelianum de re militari ad Hadrianum Imperatorem. Est Cetra è paruulis scutis, ut scribit Marcellus. Est & Parma, & Parmula ferme quod Pelta, sed rotunda, dicta quòd in omnes partes par sit: quæ omnia ad corporis tutelam habentur. Vnde Africanum Scipionem cum ornatum scutum elegantius cuiusdam uidisset, non mirari se dixisse perhibent, quod adeò illud ornasset, in quo plus præsidij quàm in gladio haberet. author Frontinus libro quarto Strategematῶn. Parma item, ut Cosmographi tradunt, Galliæ Cisalpinæ, nunc Lombardiæ clarissima est ciuitas, mihi patria & natale solum, quæ (ut apud Liuium in nono de bello Macedonico curiosissimè obseruaui) consulibus Claudio Marcello, & Fabio Labeone ciuium Romanorum colonia est deducta. Celebrabatur lanarum copia & bonitate. Vnde Epigrammatarius poëta:

Peltastæ & Peltati pedites.

Cetra.

Parma.

Parmula.

Parma Grapaldi patria.

Tondet & innumeros Gallica Parma greges. Item:
Velleribus primis Apulia, Parma secundis.

Nunc uerò caseo sciti saporis, cuius massulas Orbiolas uocant. Omnium etiam rerum copia redundat, ita ut merito dici possit:

Orbiolæ.

Aurea fruges
En Parmæ pleno diffundit copia cornu.

Et hinc sperare possis (ueluti de Samo retulit Menander) lac gallinaceum. In hoc (quod nimium est: & nollem, dicam tamen) damnatur, suos pellit, deuorat: externos suscipit, alumnatur: & quod pene præterieram, inscitia inuida, lupa improba, stultitia incōstante quorūdā

semipaganorum nunc municipaliũ, musas etiam duabus uel tribus quatuorúe ad summũ ædibus apud eam diuersantes, tentat eliminare. Hinc nos ex stomacho in satyra:

Properate lanistæ,
Alea, scœnobates, scurræ, danista, nepotes:
Sunt decus hic merces, hic honos, Gymnasia uobis
Plena, fauor populi, dixit non esse capacem
Delphini Amphicrates pelum. fuge docte citelle,
Verres Autolyco non displicet, & Cato Magno,
Nam colit & similem diligit sibi quisq;: Valete.

Parmensium ingenia. Ciues attamen ipsi, qui sunt ueri Parmenses (nam pridem in Tyberim Syrus defluxit Orontes) uiribus insignes, ac optimi milites, ingenio, fide, integritate commendantur. Cymbris olim ad Vercellas superatis, Mario & Catulo ducibus, in hæc pacta uentum est, ut legati Parmensium, qui tum aderant de hac re iudicarent. Nec minorem laudem literis merentur multijuga doctrina celeberrimi. Hinc est (ut cæteros taceam) Caßius poëta sub Augusto Cæsare: Basinius noster, Aratus, Blasius pellicanus philosophia magicaq; arte illustris: Georgius Anselmus alter Aesculapius, uir undecunq; eminentißimus, qui de Astrologia in primis pluribus uoluminibus æditis cœlestia oculis subiecit. Nam Macrobium nostratem fuisse à paucis est receptum.

HASTA.

HAsta, quòd astans ferri soleat, ut interpretatur Marcus Varro in libris linguæ Latinæ. Apud antiquos præcipuum belli signum fuerat: unde Carthaginenses cum Romanis bellum inituri hastam misere. Eadẽ

Hastile. Hastati equites. uiri fortes donabantur. Ab hasta fit Hastile, & equites

haſtati, qui ea cominus decertant. Horum alij ſcutum ge runt, ut ſcribit Aelianus, à quo Scutati uocantur. Alij ſi ne ſcuto haſta impugnant, qui nomine ſpeciali Haſtati di cuntur, & Contati à conto haſta lõgiore & robuſtiore, ut eſt apud Marcellum. Vergilius:

Scutati milites.
Haſtati milites, & Contati.
Contus.

Duris detrudere contis.

Et Iulius Capitolinus narrat, Pertinacis Impera toris caput conto fixum, milites qui eum occiderant, per urbem in caſtris pertuliſſe. Haſtas autem primi Lacedæ monij inuenerũt. Haſta etiam in auctione adhibita: hinc uenditionem auctionariam Tertulian. non ineleganter haſtarium nominauit.

Haſtarium.

LANCEA.

Lancea teli genus lõgiſsimum, Hiſpanica dictio eſt nõ Latina, ut tradit Aul. Gellius in Noct. Atti. ex Marci Varronis teſtimonio. Hãc enim à nomine Luculli Lucullеam appellarũt. Scribit Suetonius Lucullum Bri tаniæ legatum, quòd lanceas nouæ formæ dici luculleas paſſus eſſet, exilio à Domitiano Cæſare multatum. Lan ceam primos Aetholas inueniſſe Pliniano teſtimonio re ceptũ eſt. Græci λόγχην nominãt, unde λογχοφόρος qui apud nos eſt lancearius: nam Δόρυ eſt haſta, à qua Δορυφόρος ſatelles. Quicunq; habuerit horoſcopum in xvij. parte aquarij, lanceatus, id eſt lancea percuſſus morietur: ut inquit Firmicus Maternus.

Lib. 15. cap. 30.
Lucullea.
Λόγχη.
Λογχοφόρος.
Δόρυ.
Δορυφόρος.

BIPENNIS.

Bipennis ſecuris ex utraq; parte acuta, author Marcellus. Ea & arbores procũbunt. Vergilius:

Crebriſq; bipennibus inſtant.

Et in bello hoſtes trucidantur. Idem de Camilla in xj.

Nunc ualidam dextra rapit indefeſſa bipennem.

Item de ſecuri:

Aerata quatiens Tarpeia ſecurim. Et:

Sonat icta ſecuribus ilex,

Fraxineæq; trabes.

Securis. *Securim ad bella Panthesilea Amazonum regina inuenit. Dicta autem eſt à ſecando, uel quaſi ſemicuris, ut*
Curis. *notat Seruius. Curis lingua Sabinorum haſta nuncupatur: inde Curetis Iuno, & Quirinus. Secures ipſæ, & id genus cætera arma bellica ad pugnam acuenda ſunt.*
Cos. *Aptiſsimæ ad id habentur Cotes. Vergilius:*

Acuunt in cote ſecures.

Apuleius de aſino aureo: Gladium cotis attritu parabat. Horatius in Satyricis ſermonibus:

Fungar uice cotis acutum

Reddere quæ ferrum ualet exors ipſa ſecandi.

Plura earũ ſunt genera: oleo quædã indigent, tonſtrinarũ officinis habiles: aliæ aqua trahũt aciem acerrimo effectu: nonnullæ ſaliua hominis proficiunt. Italia cotes aquarias fœniſecis dedit, limæ uice falcibus imperantes.

GLADIVS.

Gladius enſis dicitur, c in g mutato, à clade, quòd fit ad hoſtium cladem, ut infert M. Varro in libris linguæ Latinæ. Hunc primi Lacedæmonij inuenerunt: alij Curetes Cretæ primo monſtraſſe exiſtimarũt, ut Diodorus in ſexto. Præterea galeam, & cum armis ſaltandi morem. Fiunt autem gladij unicam tantũ aciem habentes, & imprimis falcati: cuduntur & ex utraq;
Anceps gladius. *parte ſecantes, quos Ancipites dicimus. In enſe enim &*
Acies. *id genus cæteris, quæ ſecat, Acies uocatur: aliàs inſtru-*

ctos exercitus ad dimicandum hoc nomine significamus. Est Quadrata acies, ea Persæ & Siculi usi sunt, atq; etiam maior ferè pars Græcorum. Alia Cuneata à cunei (quo ligna & materiam omnem scindimus) forma, qua Scythas & Thraces usos perhibent: quin & Macedones suadente Philippo. Tertia quæ à Græcis ἐμβολή, ad Rhombi speciem à Thessalis primũ facta est, qui plurimum equitatu potentes fuere, Iasone (ut ferunt) authore. Vertunt autẽ sese equites, ut in quemuis prospectum pateãt, teste Aeliano. Gladij ipsius manubriũ Capulus à capiendo. Trãquillus in Caligula: Veniam inquit, ueniam, & hic mecũ capulum gladij crebro uerberãs, quo cinctus erat. Et Spartianus in Adriano: Crapulo uix eburneo spatham clauderet. Ita enim ensem uocitamus, & minorem Semispatham. Apuleius: Militaris etiam sacramẽti genium ob amissam spatham uerebatur. Dictio est Græca, nam illi σπάθα dicũt, & macherã: inde Macherophori, & Spathiferi, q. Ensiferi: & Macheropius faber gladiorũ. Mucronẽ quoq; nõnulli, qui propriè cuspis & acumen est ensis ac telorũ. Apuleius: Circulatorẽ aspexi equestrẽ spathã præacutam infesto mucrone deuorasse. Seneca ad Luciliũ: Gladiũ bonũ dices, nõ cui deauratus est balteus, nec cui uagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis est acies, & mucro munimentum omne rupturus. Plinius: Capuli militum ebore etiam fastidito cælentur argento: uaginæ batillis, baltei laminis crepitent. At capulus proprie quicquid capit aliquid, authore Marcello. Vnde Feretrum, siue Sandapilam, Loculumúe, capulum nuncupant. Idem Apuleius hac dictione sepulchra significauit in quarto Metamor.

Quadrata acies & Cuneata.
Cuneus.
Ἐμβολή.
Capulus.
Spatha.
Semispatha.
Machera.
Macherophori.
Spathiferi.
Macheropius.
Mucro.
Feretrum.
Sandapila.
Loculus.

Ibi capulos carie & uetustate semitectos, quibus inhabitabant puluerei & iam cinerosi mortui paßim ad futuræ prædæ receptacula reseramus. Nam capulus, quòd
Capularis. corpora capiat, ut Nonius intepretatur. Hinc Capularis
Gladiator. senex morti uicinus, ut scribit Fulgentius. A gladijs Gladiatores dicimus, qui monomachia duelloúe inter se ferro solent certare, docti, ut olim apud Romauos, à lanista rationem inferendi & euitandi ictus: quando fami-
Munerarius. liæ fuerunt gladiatoriæ. Vnde Munerarij munus dabant gladiatorium, in quo paria gladiatorum componebantur, ueluti Thraces aduersus Mirmiliones: & homo, ut inquit Cyprianus, occidebatur in hominis uoluptatem.
Romphea. Est & Romphea genus gladij. Vale. Flaccus:

Nec ferro breuior nec romphea ligno.

Framea. Est Framea quam Marti dedit antiquitas.

PVGIO.

Pugiunculus. Pugio, qui ὑποκοριστικῶς pugiũculus dicitur, quòd eo pungamus, ut notat Pompe. alij à pugno, cui subest dum infertur uulnus. Narrat Sueto. in Claudio:
Cap. 7. Iuxta eius cubiculũ cum pugione hominem è plebe media nocte deprehensum fuisse. Et Frontinus libro ij. Strategematicῶn: Q. Sertorius, inquit, cum acie decertarent Barbarum, qui ei nũciauerat Hirculeium perijsse, cum pugione traiecit. Romani nanq;, orbis gloria punctim pugnauere, ut testatur Vegetius, qui monet non cesim,
* Pugiones scilicet. sed punctim ferire docẽdos esse Tyrones. * Qui à zonis
Parazonia. balteisúe militaribus dependentes portantur Parazonia dicuntur, de quibus disticho lusit Martialis:

Militiæ decus hoc gratiq; erit omen honoris
Arma tribunitium cingere digna latus.

VAGINA.

Vagina theca est qua gladij conduntur. Papinius in Thebaide:

Exuerat uagina turbidus ensem Aptaratq; neci.

Claudianus de nuptijs Honorij:

Gladiosq; tegat uagina minaces.

Et Seneca ad Lucilium. Nec bonum nec malum uagina gladium facit, ergo de corpore quoq; idem tibi respõdeo: hinc Euaginare est ensem nudare & ferrum stringere. Hieronymus, siue is est alius, Ezechielis xij. Gladium euaginabo post eos. Euaginare.

VENABVLVM.

Venabulum telum uenatoribus aptum latißimum est, & aciei longißimæ, ut author est Marcel. Venabula apud nos cornibus hinc inde extantibus utiliora reddũtur ad feras excipiendas, ne in uenatorem irruãt, etiam transfixæ: Martialis de uenabulo, quod primum Piseus inuenit, distichon est in Apophoretis:

Excipient apros, expectabuntq; leones,
Intrabunt ursos, sit modo firma manus.

DOLONES.

Dolones dicuntur, intra quorum uirgam latet pugio: aut secundum Varronem (ut refert Seruius) ingentes conti cum ferro breuißimo. Vergilius:

Pila manu sæuosq; gerunt in bello Dolones.

Et Suetonius in Claudio: Reperti, inquit, & equestris ordinis duo in publico cum dolone ac uenatorio cultro præstolantes. Dicti autem sunt à dolo, quòd decipiant ferro cum speciem præferant ligni. Et Claua quoq; telum est militare notißimum, quo utebatur Hercules, Claua.

ῥόπαλον. Κορώνη. Clauator. Græcè ῥόπαλον, & quandoq; κορώνη. Vnde Corynephorus clauam ferẽs, qui à nostris clauator appellatur, ut scribit Festus, qualis Peripheta ob id Coryneta nuncupatus à Theseo interfectus, quem postmodũ eius claua usum ferunt in certaminibus.

IACVLVM.

Amentum. IAculum quod cum amento mittitur, à iaciẽdo, ut sentit M. Var. Fit enim ad iactum. Amentum ipsum lorum est quod medio telo religatur, ut habilius, ut longius mittatur: authores Seruius, & Festus Pompeius. Silius Italicus xiiij. Hasta iuuatur amento. Prudentius in Psychomachia: Nec stridula lancea torto emicat amento. Iaculum cum amento primus Aetholus Martis filius inuenit. Corrigiæ. Corrigias etiam teretes, quæ lora & ligamenta nomine amenti significamus. Plinius: Soleisq; sine amento insignis in Metelli publica porticu. Erant & Pila. Spicula. inter missilia quibus præcipue pedestris utebatur exercitus, quæ Pila, & à quibusdam Spicula dicebantur, ferro subtili trigono præfixa, nouem unciarum semipedali, quod in scuto fixum non poterat abscindi, & loricã fortiter directum facile perrumpebat, ut est apud Vege. Præpilata hasta. libro primo de re militari. Hinc (ut opinor) Præpilatæ hastæ dicuntur, quæ ferreas habent cuspides. Sed & quæ absq; ferro in mucronem, ut sudes, exacutæ sunt. Legimus & contos præpilatos, diuersos omnino ab illis, qui silices, id est, spicula lata habuerint. Generaliter tamen pila à perimendo quasi perilla authore Varro. tela Romana sunt, Gesa. Serissæ. sicut Gesa Gallorum: Sarissæ Macedonum.

ARCVS.

ARcus, quibus sagittas emittimus, utraq; Scy-thes Iouis filius inuenit. Sagittas alij Persen Persei filiũ mõstrasse existimãt. Cretẽses arcus & sagittãdi repertorem fuisse Apollinem affirmant, ut scribit Diodorus. Arcus, græcè τόξος, unde ἱπποτοξόται equestres sagittarij, ut tradunt C. Cæsar in tertio belli ciuilis cõmentario ac Thucydides histo. ij. & ἀργυρότοξος Apollo argenteũ arcũ gerens. Veteres etiã arquum dixere, unde Arquites qui nunc sagittarij, à sagittis, quibus spicula, proprie cuspidulas, è ferro addimus. Q. Curtius: Alexander sagitta ictus est, quæ in medio crure reliquerat Spiculum. Sed quod lacertis uibrant, & quod arcu emittunt, hoc nomine significatur. hinc poëta:

Sagittæ. Τόξος. Ἱπποτοξόται. Ἀργυρότοξος. Arquus. Arquites. Spicula.

Et spicula uibrant. Item:

Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.

Sunt enim lanceæ breues à spicarum, ut uolunt, specie. utuntur Scorpionarij, & Veruta appellant, quibus penna additur scelestißima fraude: siquidem ut ocyus mors ad hominem perueniret, pennas ferro dedimus. Hæc in summo Crenam habent, quam intrat Neruus, chorda, siue funiculus, quo arcus tenditur, qui summis cornibus suas etiam Crenas habet, in quibus collocatur sedetq; neruus. Probatur ad pennas sagittarum glutinandas ichtyocolla, glutenq; ex tritico manduco, id est, masticato, ac uiscum è chameleonte herba candidum, quod in Creta fæminæ etiam mandunt, lucubrationis gratia, ne dormiant in opere. Plurimæ autem utilitatis ad uictoriam in prælio sunt boni sagittarij, ut Cato in libro de disciplina militari dilucide ostendit. Hinc

Veruta. Crena. Neruus. Ichtyocolla.

Africanus Scipio cum aduersus Numantinos, qui exercitus populi Roma. sub iugum miserant, esset acie decertaturus, aliter se superiorem futurum esse non credidit, nisi in omnibus centurijs electos sagittarios & funditores miscuisset, ut referunt Vegetius lib. primo, & Frontinus quarto Strategem. Sallustius de Iugurta: Ipse cum expeditis cohortibus, dehinc funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat. Persæ & Parthi sagittis impensius usi sunt. Vnde cum Leonidæ diceretur

Vale. Maxi. lib. 3. cap. 7. Fronti. lib. 4. Persas sagittis nubes facturos, Pugnabimus in umbra melius, respondit. Parthi uerò etiam fugientes, ut nunc Turcæ, iaculabantur, ut scribit Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthico. Vergilius:

Fidentemq; fuga Parthum uersisq; sagittis.

PHARETRA.

PHaretra græcum uocabulum, theca est, qua recõditæ sagittæ portantur. Ouidius:

Dant illis animos arcus plenæq; pharetræ. Et Poëta:

Alter amazoniam pharetram plenamq; sagittis.

Choryti. Choryti uerò proprie sunt arcuum thecæ, aliquãdo & sagittarũ. ut author est Seruius, apud illud Maronis:

Queis tela sagittæ Chorytiq; leues humeris & lœtifer arcus. Silius Italicus.

Paruulus ex humero chorytos & aureus arcus

Pendentesq; sonant aurata lynce pharetræ. Item:

Cœlestibus implet

Choryton telis, quorum sine sanguine nullum Effugit.

Scranteum. Scranteum quoq; in quo sagittas recondimus ab eadem

Σκυτος. ratione dicitur, qua scortum: σκυτος enim græcè

Scuticæ. Scuta. pellis est, und Sceuticæ, uerbera è corio, & Scuta quòd non sine

non sine pellibus fierent, ut iam dictum est.

FVNDA.

Funda à fundendo, quòd fundat lapides: apud Baleares primo inuenta est, ut scribunt Seruius, & Vegetius. Vnde Poëta:

Stupea torquentem balearis uerbera fundæ.

Claudianus:

Nunc glandes baleari spargere funda.

Sunt enim glandes è plumbo pilulæ in glandis speciē, quæ fundis per funditores mittebantur in hostes. Sallustius in Iugurtha: Pars eminus glande aut lapidibus pugnare. Vergilius:

Pars eminus maxima glandes
Liuentis spargit plumbi.

Et Seneca in quæstionibus naturalibus: Liquescit excussa glans funda, & attritu aëris ueluti igne liquescit. Tales nunc mittuntur machinulis quibusdam, quas & Spingardas, & Scluppetos neoterici appellāt. Plinius uerò fundam non balearicos, sed Phænicas scribit inuenisse. Balearici quidē optimi funditores iudicati, ut est apud Diodorum: nam à teneris ad fundas exercebantur, ita ut ne panis quidem pueris exhiberetur, nisi funda scopum prius attigissent, ut authores sunt Strabo & Vegetius. Scopus enim à σκοπτειν, quod est speculari, & diminutiue Scopulus, notam constitutam significat, & locum ad quem tela dirigimus. Funda autem uel iaculis usi sunt in pugna pedites leuis armaturæ, quos & expeditos & uelites nuncupamus. Rorarios etiā, ut Pomp. testatur. Fūda item genus est retis piscatorij, ut sagena. Verg. in Georg.

Spingardæ. Scopus. Scopulus. Velites. Rorarij.

Atq; alius late funda iam uerberat amnem.

BALISTAE.

Balistæ tormenta sunt, quibus saxa maiora & grauiora mittuntur, ut notat Marcel. Ouid. in Trist.

Quàm graue balistæ Mœnia pulsat onus.

Et Metamorphoseôs:

Nec melius pulsata sonat, quàm ferreus olim,
Cum laceras aries balistáq; concutit arces.

Aul. Hirtius de bello Hispanensi C. Cæsaris: Simulq; Balista missa à nobis, turrim deiecit. Lucanus pro machina hastam iaciente accepit, cum inquit:

Neq; enim solis emissa lacertis
Lancea, sed tenso balistæ turbine rapta.

Sili. Italicus utrãq; excußionẽ his uersibus expreßit:

Adductis stridula neruis
Phocais effundit uastos balista molares.
Atq; eadem ingentis mutato pondere teli
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.

Emittebat & alia. unde Frontinus lib. ij. Stratagematicôn: Caputq; eius balista excussum intra munimenta hostium misit. Seneca in naturalibus quæstionibus: Nam balistæ quoq; & scorpiones tela cum sono expellunt. Primi Phœnices id genus tormenti inuenerunt. Nunc uerò tormenta ænea, saxa rotunda immensi ponderis, ui pulueris factitij, & ignis emittentia cum sonitu, non ineleganter Bombardas appellamus. Ipse tamen pro Bombarda balista usus sum hoc carmine: Bombardæ.

Fuderat aut uastos fumans balista molares.

TORMENTVM.

Tormentum generale uocabulum est omnium machinarum, saxa, tela, & id genus uaria iaculan=

tium, ueluti est balista, bombarda, spingardæ, Catapulta à Syris inuenta, Scorpiones (nunc Arcubalistæ) à Cretensibus excogitati, quibus spicula & ueruta emittūtur per scorpionarios, siue mauis arcubalistarios equestres ac pedestres, & Sclopeti à sclopo, qui est buccarum sonus, per similitudinem nomen adepti, & nuper à Germanis (ut uolunt) inuenti. Lucretius: Spingardæ. Catapulta. Scorpio. Arcubalistæ. Sclopeti. Sclopus.

Vt ualidis quæ de tormentis missa feruntur.

Diuus Hieronymus: Machabeorum sexto de Lysia duce Antiochi, contra Hierosolymam: Et statuit illic balistas, inquit, & machinas, & ignis iacula & tormenta ad lapides iactandos & spicula, & scorpios ad mittendas sagittas, & fundibula. Vbi ignis iacula πυρόβολοι significantur. Machinæ uerò sunt artificiosæ structuræ, quæ magis conueniunt testudini, arieti, & uineæ, ad expugnanda oppida paratæ, & cæteris quæ Græco uocabulo πολιορκητικὰ uocantur: de quibus Vegetius & Ammianus meminerunt. Tormentorum autem uibratores, iaculatoresq; ac magistri Tortores dicuntur. Et de armamentario hactenus. Iam granarium, multiplicem frugum copiam uisuri introëamus. Πυρόβολοι. Machinæ. Πολιορκητικὰ. Tortores.

GRANARIVM.

CAPVT XI.

Ranarium, à grano, locus est ubi fruges seruantur. Persius in Satyris:

Iam nūc astrīgas, iā nūc granaria laxes.

Nonnulli Horreum ab hordeo. Pompeius à farre Farreum deducit. Ouid. Horreum. Farreum.

Horrea formicæ ueniunt ad inania nunquàm
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Frontinus libro tertio Strategematicôn: Quia deficere frumenta uidebantur, horrea tota nocte circunduxerũt. Et Plinius in Panægyrico Traiani: Stupebant agricolæ plena horrea, quæ ipsi non refersissent. Granaria sublimata & ad septentrionem, aut aquilonem spectantia disponi debent, ut monent Vitruuius, Pli. M. Var. & Colu. Ita enim frumenta non poterunt cito concalescere, sed à flatu refrigerata diu seruabuntur incorrupta. Cæteræ
Curgulio. nanq; regiones procreant Curgulionẽ, & reliquas id genus bestiolas, quæ frugibus solent nocere, seruantur etiã
Syri. utilißimè in scrobibus, quos Syros uocant, ut in quibusdam Italiæ locis uidemus. M. Varro author est, sic conditum frumentum durare annis quinquaginta. Milium uerò plus annos centum. Idem tradit Fabam à Pyrrhi regis
Faba. ætate in quodam Vmbraciæ specu usq; ad piraticũ Magni Pompei bellum durasse annis circiter centum uiginti. Quo enim spiritus non peruenit, ibi non oritur tinea, non curgulio. In granarijs muscipulæ disponãtur ad mu
Feles. res capiẽdos, & per foramina ostij felibus introëundi potestas relinquatur, ad mures frumenta rodẽtes fugandos. Hi nanq; occulto speculatu insidiantes exiliũt in eos, & interimunt. Obrepunt & in aues sæpiculè, oculos per noctem radiantes, & acute cernentes, propter tenuißimum uidendi (ut inquit Aphrodisæus) spiritum sortiti. excre
Ἄιλουρος. menta sua contegunt. Græca dictione quidam αἴλουρος,
Catus. neoterici Catos ab Asturia nominarunt: utcunque, μυο-
Μυοκτόνος. κτόνος est felis, quod est murum interfector.

FRVGES.

Frugum appellatione cadit quicquid ex fructu terræ in alimoniam uertimus: earum prima duo sunt

genera, frumenta, & legumina. Frumenta à fruendo, authore Marco Varrone & Donato Terentiano interprete dici possunt, omnia quæ spicas habent cum arista, aut spicam muticam: Legumina uerò à legendo, quæ siliquis includuntur. Sunt enim siliquæ eorum thecæ modo rotundæ, ut ciceri, modo chylindraciæ ut piso: cæteris longissimæ, & pro mensa seminum latæ. Plinius in decimo octauo: Omnium satorum, aut spicis continetur ut triticum, & mox: aut includitur siliquis ut leguminum, Calphurnius in Buccolicis: Frumentã. Legumina. Siliquæ.

Tandemq; legumina plenis
Vix resonant siliquis.

Siliquæ item, arboris ceranniæ fructus interdum falcati, quos dulceros pueri nostrates thecas maris nuncuparunt. Frumenta autem Isis in Aegypto, Triptolemus apud Atticos docuere, ut scribit Martianus Capel. de nuptijs Philologiæ & Mercurij. Comminuendæ uerò frugis farrisq; fragmenta pilumno signat Italia, at Plinius Cererem, cum anteà uescerentur glande, frumenta & molere & conficere monstrasse in Attica, Italia, & Sicilia, ob idq; deam habitã attestatur. Lucretius quoq; Cereri frugum inuentionem & uini Libero patri aßignat. Thecæ maris.

TRITICVM.

Triticum, quòd spicis tritum sit, ut scribit Marcus Varro in libris linguæ Latinæ. de illo hæc Plinius: Itaq; sapientes agricolæ triticum tantum cibarijs serunt. Et alibi: Tritici semine nullum auidius est, nec quod plus alimenti trahat: tritico nihil fertilius est. Hoc enim natura ei tribuit, quoniam in eo maximè alit hominem. Nam ex uno modio, si sit aptum solum, ut in Byzantio Africæ

campo, centeni quinquageni modij redduntur, misit ex eo loco Diuo Augusto, procurator eius ex uno grano (mirum dictu, difficile creditu) quadraginta paucis minus germina: misit & Neroni similiter trecentũsexaginta stipulas ex uno grano. Aristoteles in Problematis & Auicennas in secundo triticum nutritiuum esse impensius affirmant: inter cuius genera est Trimestre, quia post sationem tertio mense maturescit, metiturq; totis alpibus, hyemalibus prouincijs notißimum. Triticum simul ac est in horreis conditum, frequentius debet moueri, ne mucoris odorem contrahat ex calore. Calescunt enim in granarijs frumenta, & Papiliones generant: hi uerò tineas, illa rodentes. Ita feruens triticum podagris remedio est, ut scribit. Plin. Sexti Pompei prætorij uiri patris referens exemplum, qui Hispaniæ citerioris princeps cum horreis præsideret, correptus dolore podagrico, mersit sese in triticum super genua, leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo, hoc postea remedio usus est. Vis præterea tanta est feruescentis tritici in horreis, ut cados plenos exiccare dicatur.

Trimestre triticum. Papilio. Tinea. Lib.22. cap.25. Ad podagram.

SILIGO.

Lib.18. cap.8.

Siliginem, ut Plinij uerbis loquar, dixerim propriè tritici delitias, candor est & sine uirtute et sine pondere conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans alpes in Allobrogum tantum Aruernorumq; agro pertinax, in cæteris ibi partibus biennio in triticum degenerat. Remedium est, ut grauißima quæq; grana eius serantur. sine arista est accepta ea quæ laconica dicitur. Rectam autem habet spicã, nec unquàm maturescit pariter. exteritur in Græcia dis=

Laconica siligo.

ficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta: Hæc enim est quam ille uocat ὄλυραν. E siligine laudatißimus pa= nis fiebat: de quo iam satis in Cœnaculo. ὄλυρα.

FAR.

FAr, Ador ueteres, hinc adoriam laudem dixerunt, quòd gloriosum eum putarent, qui farris copia a= būdaret. Farre enim populus Romanus usus est annis tre centū, cū in Latio primus antiquioribus cibus fuerit. Vn= de à farre farina. Est farris genus in Gallia maximè quòd Brancem nuncupant, nostri Sandalam, grani nitidißimi. In cibis non solum bene habentium, sed ualetudinario= rum & ægrotantium febricitantiumq; probatur, lacte amygdalino quandoq; conditum.

Pli. lib. 18. ca. 8. Ador. Adoria laus. Farina. Brance. Sandala.

SPELTA.

SPeltam, Græci ζειὰν dixere, frumenti genus est, ut refert Strabo, quòd in quibusdam Campaniæ aruis bis seritur. Ex ea apud maiores fiebat Alica potio, sic dicta, quòd aleret corpus, ut Pompeius interpretatur. Hæc Pompei Magni ætate non fuit in usu. Qui zea utun tur, ut inquit Plinius, non habent far: est tamen & in Ita= lia, agro præcipuè Campano, Semenq; appellatur.

Ζειὰ. Alica potio. Semen.

ORIZA.

ORiza species est frumenti, folio carnoso, altitudi ne cubitali, flore purpureo, ex qua Italici Ptisa= nam potionem faciunt. Horatius in Sermonibus:

Sume hoc Ptisanarium orizæ.

Candore grani in cibarijs commēdatur ad iuscula te= stuacia & frictillas. Strabo libro decimoquinto. de India loquēs, ex authoritate Aristobuli dicit Orizam in aquis

clausis stare, factis areolis quibusdam, eamq; esse ibi altitudine cubitorum quatuor, multi fructus multarumq; spicarum, meti circiter pleiados occasum, emundari ut speltam, nasci & in Babylonio agro, in Bactriano, in Susio, & in inferiore Syria. Apud nos nuper seri cœpta. Seritur autem mense Martio, & aquis clausis irrigatur.

HORDEVM.

Polenta. Hordeum in cibis antiquißimum fuit. Polentam Græci ex eo conficiunt, & potum plurimæ gentes, apud quas uini penuria est, quem Ceruisiam & Zuthum uocant, à Dionysio primo monstratum. Panem uerò ex hordeo maioribus usitatũ uita damnauit: datumq; est, teste Plinio, quadrupedibus. Ptisanæ inde usus laudatißimus. Martialis de hordeo:

Ceruisia. Zuthus. Ptisana.

Mulio quod non det tacituris accipe mulis.
Hæc ego cauponi non tibi dona dedi.

Hordeũ inter primas fruges demetitur. In Chalcidia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fertilis, ut suo tempore satum demetant hordeum, sublatumq; protinus serant, & cum alijs frugibus metant. Hordei genus est, quod alij Distichum, Galaticum nonnulli uocant, ut scribit Columella in secundo. Ponderis & candoris eximij adeò ut tritico mixtum, egregia cibaria familiæ præstet.

Distichum. Galaticum. Pli.lib.17.ca.4.

SECALE.

Secale, nigritia triste, gracili stipula prouenit, uerũ fœcunda, ad arcendum famem tantum utilem: nam præcipuum est pondere. Panis ex eo non probatur sola tenaci amaritudine, quam mitigat far admixtum, & tamen sic quoque ingratißimus uentri est. Apud Insubres

Pli.lib.18.ca.16.

& Circũpadanos, milium illi miſcetur, panemq́; melio=rem præſtat. Secale autem licet amarum, admittit uermiculum rodientem frumenta, qui κὴς dicitur, ut ἲψ uites, σὴς ueſtes: ξὶψ ligna, & Μίδας fabam: de quo Theo= Μίδας.
phraſtus, & Plautinũ illud in Aularia: Reperi nõ quod in faba reperiſſe pueri clamitant.

MILIVM.

Milium, miliariæ nomen auiculæ dedit. Ex eo panis fit multifariam, & quidem perdulcis, qui priuſquam refrigeſcat ſine faſtidio poteſt abſumi, ut teſtatur Columella in ſecundo. Eſt & milium quod Indicũ Indicum miliũ.
nominabimus ex India aduectũ. Neoterici Milicam di- Milica.
cunt colore nigrum ſiue rubrũ: & ut Plinius inquit, amplum grano, harundinem culmo. adoleſcit ad pedes altitudine ſeptẽ, prægrandibus culmis, Lobas uocãt, omniũ Lobæ.
frugum fertiliſsimum. Milio panicum haud granis diſsi= Panicum.
mile, prædenſis tantum aceruatur granis, & paniculis lobulisúe quodammodo racematur. Ex eo panis raro fit: at coquendo omni frumento magis creſcit. Dio=
cles à frugis dulcedine mel frugum appellauit, inter fru= Mel frugum.
menta æſtiua eſt, & Siſama numeranda ex Indis ueniẽs. Siſama.
Eſt & Auena quæ ad cibaria ferè iumentorum ſeritur. Auena.
Eſt Git quoque nigellum, & Lolium peſsimum, uertigi= Git. Lolium.
nem & uomitum inducens.

FABA.

Faba hebetat ſenſus, inſomnia facit, ob id Pythagorica ſententia in cibis damnata, ſiue quòd animæ mortuorum ſunt in ea: qua de cauſa & parentalibus & emortualibus interdum diebus adhibetur. Flamen quoq; dialis, ut ſcribunt Feſtus & Varro, apud Romanos faba

non uescebatur, nec illam quidē tangere nominareúe iure poterat, ut refert Aul. Gellius: quoniā in eius flore literæ reperiūtur, quæ luctum & lamentationē indicant, ut tradit Plin. Quinetiā Herodotus author est Aegyptios fabam in sua terra, neq; admodum serere, neque natas aut crudas comesse. Sacerdotes uerò nec aspicere sustinere, haud mundum id legumen esse arbitrantes: unde facile crediderim Pythagoram philosophum, qui in Aegyptum discendi gratia profectus sacerdotum arcana mysteria cognouerat fabas damnasse. Quid autem super hac re senserit Aul. Gellius in noct. Attic, & alij, &

Fabæ genera. quid Cyamus significet non me præterit. Fabæ genera sunt albicans, & nigra. Hinc fabis usus est Pericles ad sortem, cum Athenienses milites in obsidione Samiorum tædio afficerentur. Nam quibus alba faba obuenerat epulari, atq; in ocio esse permisit, cæteris pugnantibus, iccirco posteri dum uoluptatibus indulgebant illum diem ab alba faba nuncupare erant soliti, ut scribit Plutarchus. Aliter more Thraciæ gentis albus lapillus fau-

Albus dies. stos dies, niger infelices notabat. Quod in summo fabæ

Hilum. nigrum adhæret, Hilum appellant, id quia minimū nullius est pretij, pro nihilo ponitur. Cicero: Sysiphus uersat saxū sudans nitendo, nec proficit hilum. At eius folli-

Valuoli. culi, Valuoli dicuntur, author Festus. Apud nos Fressa

Faba fressa. in cibis non improbatur oleo & aromatis cōdita. Con-

Conchis. chen quidam credidere. Vnde Martialis.

Si spumet rubra conchis tibi pallida testa,
Lautorum cœnas sæpe negare potes.

Quo disticho fabaceā uiridem alij interpretantur, nonnulli genus leguminis apud Iuuenal.

VICIA.

Vicia arua pinguescunt, siccitatem ex omnibus quæ seruntur, maxime desyderat, ut refert Plinius. Ad triplicem uix prouenit fructũ, cum cætera legumina prouentum habeant uberiorem: unde Maro tenuem fructum uiciæ dixit in Georgicis. Est autem à uinciendo, quòd item capreolos habet ut uitis, quibus sursum uorsum serpit, & Scapum lupini aliumúe calamũ, ad quem hæreat, solet uincire, ut scribit M. Varo in re rust. ab ea Viciarium cribrum recte dicemus, quo uicia ipsa è frumento si mixta fuerit tollitur. At Vitiariũ erit plantarium uitium ad uiniradices faciendas, quæ postea trnsferantur ad arbusta.

Lib. 18. cap. 15.
Scapus.
Viciarium.
Vitiarium.

CICER.

Cicer apud nos tria habet genera, album, subrubens: & nigrum, de quibus Auicenna in secundo. Est & Cicercula inæquales angulos habens, ueluti pisum, & cicera hominibus non inutilis neq; iniucunda sapore, quæ à cicercula colore tantũ differt: nam & obsoletior est, & nigro propior, ut tradit Columella disciplinæ rusticæ secundo. A ciceris satione, si Plinio credimus, Cicerones nomen acceperunt, sicut à lente Lentuli, à fabe Fabij, à Piso Pisones cognomina traxerunt.

Cicercula.
Cicerones.
Lentuli.
Fabij.
Pisones.

PISVM.

Pisum folia habet longiora, qualia Eruiliæ: caules sparguntur per terram, qui si adminiculũ non habuerint, deterius producunt. Seri debet terra facili & soluta locis apricis: est enim frigorum impatientissimũ. Eruilia ipsa eruo minor est. De illo hæc Plinius: Nec erui operosa cura est. Hoc amplius quàm uicia rũcatur, &

Eruilia.

Eruum. ipſum uim medicaminis obtinens quippe per eruum Diuum Auguſtum curatum epiſtolis ipſius memoria extat. Ariſtoteles in tertio hiſtoriæ animaliũ ſcribit eruum lactis copiam, ruminantibus præſertim, augere.

LENS.

Lib. 18. cap. 12. Lens duo genera habet in Aegypto, nigra, altera rotunda, ut notat Plinius. Conſtat æquanimitatem fieri ueſcentibus ea. Optima naſcitur circa Peluſium oppidum, à quo Nili oſtium Peluſiaci nomen accepit. Vergilius:

Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis.

Auſonius de monoſyllabis:

Et Peluſiaco de ſemine plena teres lens.

At Lendes capitis animalia dicentur. Serenus:

Vnda maris lendes capiti deducit iniquas,
Et quicquid crebri defendit ſylua capilli.

FASIOLVS.

Faſellus. Faſiolus, quem Poëta in Georgicis, Faſellum uocauit, uelocis eſt digeſtionis & egreßionis, mala inducens ſomnia, ut aſt apud Auicennam libro ſecundo. Faſellus item nauicula. Propertius:

Sedarit placida uela faſellus aqua.

Et Papinius ſyluarum tertio:

Quæq; ſecuturam religent poſt terga faſellum.

Eſt autem Faſiolus cunctis leguminibus candidius, unde in ſenatu noſtro Parmenſi eo refragamur, quum faba nigra ſuffragemur.

LVPINVS.

Vpinorum, & homini & quadrupedum generi ungulas habenti, uſus communis. Nam bouẽ unũ

modij singuli, ut scribit Plinius, satiant, ualidumq; præstant: homini autem in aqua maceratus post coctionem procibario est, aliter amaritudine genuina improbatur. Vnde non inurbane Nicolaus Rauacaldus mihi auunculus sapiētiæ uir compositißime dicere solebat: Literas homini præstare quod aqua lupinis.

VANNVS.

Vannum interpretatur Nonius, quo fruges uentilantur. At M. Varro per diminutionem Vallum, quòd inde dum iactentur, uolent leuia. Adiecit idem Ventilabrum esse, quo uentilatur in aëre frumentum. Festus Pompeius Velabrum ea ratione, qua euelatum euentilatum dicitur. Vnde M. Varro rei rusticæ primo: His inquit, tritis, oportet è terra subiactari uallis aut uentilabris quum uentus spirat lenis, Ita fit ut quod leuißimū est in eo, atq; appellatur acus, euannetur foras extra aream, ac frumentum quod est ponderosum, purum ueniat. Et Diuus Hieronymus Matthæi, ac Luce tertio: Cuius uētilabrum in manu sua, & permundabit aream, & congregabit triticum in horreum suum. Vbi Nicolaus interpres uentilabro dixit in Palæstina contra uentum purgari frumenta, uelu ti nunc pala. Columella quoq; lib. disciplinæ rusticæ secundo, in eadem significatione accepit: qui & Ventilatorem uocat eum, qui per longiusculum spatium iactando in area contra uentum fruges purgare consueuit. Dicitur & fœminino genere Vannus. hinc Poëta:

Et mystica uannus Iacchi.

Id est cribrum areale, inquit Seruius.

Vallus. Ventilabrum. Velabrum. Acus. Pala. Ventilator.

CRIBRVM.

Frumētaria cribra. CRibra è pellibus fiunt, ut plurimum, suillis, crebris pertusa foraminibus, ad frumenta purgāda: unde frumentaria dicuntur. Apuleius: Aspernati latrones clamorem absonum meum cedentes. Hinc inde miserum corium, nec cribris iam idoneum relinquunt. Hinc Aquam cribro haurire. in adagio est. Aquam cribro haurire: qui frustra operātur, mercedes in pertusum mittentes (ut dicitur) sacculum quoniam aquam, & id genus cætera liquida uel minuta transmittit. Plautus in Pseudulo:

Non pluris refert, quàm si imbrem in cribrum geras.

Vnde Demonactes, cum è duobus philosophis imperitis uidisset alterū quædā absurda percunctantem, alterum nihil respondentem, ad amicos cōuersus: Nonne horum inquit, uobis uidetur alter hircum mulgere, alter cribrum supponere, ut est apud Lucianum. Hircū mulgenti cribrū supponere, Prouerb. Et Plinius lib. xxviij. miraculū referens: Extat Tuciæ Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam tulit in Cribro anno urbis sexcentesimo nono. Cribrare. Inde Cribrare, est frumenta cribro purgare. ex cuius pertusura excreta purgamenta decidūt. Sunt & cribra, quæ è setis equorū à Gallis, farinæ à furfuribus separandæ gratia excogitata, Farinaria. Setacea. Farinaria, Setacea, & Subcernicula dicuntur. Subcernicula cribra. Hispaniæ uerò è lino Excussoria. Excussoria, & Polinaria inuenerunt: à polıne Polinaria Polinaria. appellata, & Pollintores qui pollinē faciunt. Pollintor. Nōnulli ab incernēdo, hoc est cribrādo Incernicula dixerūt, quibus Incernicula. frumēta emūdamus. Plinius in octauo: Decretū fecerunt ne frumentarij negociatores eū ab incerniculis arcerēt. Κόσκινον. Cribrū autem Græcè κόσκινον: unde Coscinomantia diuinatio per cribra, fœmellis & rusticis peculiaris. Coscinomantia.

SEXTARIVS.

SExtarius apud nos mensuræ genus triuialiter appellatur, quo, ut metiri poßint frumenta & complura alia, utuntur. Antiquitus tam aridis quàm liquidis seruiebat, ueluti Chorus in Iudæa ex modijs. Modius ipse capit duo & uiginti sestertia: Modiolus quartam partem ipsius modij. At Medimnus sex modios. Alij Medimnum modium interpretantur. Variæ sunt enim super huiuscemodi mensuris sententiæ, pro locorum consuetudine prolatæ, ut hodie quoq; uidemus. Hemina quoq; dimidium sextarij in aridis & liquidis, quæ & Mina. M. Cicero officiorum secundo: Si emere inquit, sextarium aquæ mina cogerentur. Aulus Gellius noctium Atticarũ tertio: Si é sextario hemina fusa est, nõ dimidiatum sextarium fusum dicendum est, sed dimidium. Et Plinius in xviij. Quartarij farris aut heminæ conferente populo. Vbi quartarium nominauit qui sextarij quartam partem continet. Verum à maioribus Vrna dicebatur, quatuor capiens sextarios, sicut Congius, sex: à quo Nouellius Tricongius Mediolanensis potator egregius cognomen traxit, tribus congijs uno impetu siccatis. Sextarius ipse uncias uiginti, ut inquit Festus.

Chorus. Modius. Modiolus. Medimnus. Hemina. Mina. Quartarius. Vrna. Congius.

RADIVM.

RAdium, à radendo, ut nomen indicat, dicemus, quo mensuras radimus, & deiecto cumulo coæquamus. Plautus:

Dij deæq; omnes tantam nobis læticiam, tot gaudia, sine radio cumuletis.

Nonnulli Hostiorium, quo præcipue utimur ad frumenta, cum ueneunt, & legumina corradenda.

Hostiorium.

CVLEVS.

CVleus saccus è corio, linea tela, uel canabina, quē ad frumenta portanda & innumeros usus habemus. Plinius in septimo: Iunius ualens meruit in prætorio Diui Augusti centurio, uehicula cum culeis, donec exinanirentur, sustinere solitus. Saccus ipse per similitudinem (ut uolunt) à sago ueste militari æqualiter lata nomen mutuatur. Diuus Hierony. de Iudith Hebræa muliere quæ Holophernē interfecit, uidetur Ascopam pro culeo, utreúe posuisse. Culeus itē genus mensure quadraginta capiens urnas. unde Doliū sesquiculeare legimus. & Culeus parricidarum pœna. Eculeum autem in supplicijs, & Aculeum in uespis, crabronibus ac apibus sciunt omnes. A frumento saccum frumentarium dicemus, quemadmodum apud ueteres à uino Vinarium, quo uina spißiora colabantur: & à niue Niuarium, de quo Martialis:

Saccus. Ascopa. Eculeus. Aculeus. Saccus frumentarius. Vinarius, & Niuarius.

Attenuare niues norunt & lintea nostra
Frigidior colo non salit unda tuo.

Sed iā tēpus est, ut per turrim ad fastigiū ascēdamus.

TVRRIS ET TECTVM.
CAPVT XII.

TVrres Cyclopas primos instituisse placuit Aristoteli, at Theophrasto Phœnices. Ouidius Cybeli magnæ deorum matri inuentionem tribuit: quod ideo fingitur, quia tellus est in qua sunt urbes turritæ, ut Lucretius & Diuus Augustinus testantur. Dicūtur autem à toruis secundum Varronem, siue à terendis hostibus, quemadmodum arces ab arcendis: nam ad defensionem

Arx.

fensionem & tutelam in altum turres erectæ sunt. Est & in eis columborum sedes. Martialis in.iij. Sonantq; turres plausibus columbarum. Plinius de columbis: Earum amore insaniunt multi, ac super tecta exædificant turres ijs: nobilitatemq; singularum & origines narrãt uetere iam exemplo. L. Axius Eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum, denarijs quadringentis singula paria uenditauit, ut. M. Varro tradit: Et Palladius Columbarium, inquit, accipere potest una sublimis turricula in prætorio constituta, leuigatis ac dealbatis parietibus: nam colore albicante, præsertim delectantur columbi, ut refert Columella. Ouidius: Columbi. Plin.li.10.ca.37.

Aspicis ut ueniant ad candida tecta columbæ
Accipiat nullas sordida turris aues.

Hinc loca earum tectorio & albario incrustanda de albandaq; esse tradiderunt: siue ne musculi ita facile intrò repant, qui ouis pullisq; columbinis solent obesse. Propriè autem locus in quo columbæ habentur περιστεροτροφεῖον Græcè est, Latinè columbariũ: nam περιστερή columba. Inde peristereos herba columbis admodum familiaris. A culminibus dictas existimat Varro, quòd propter timiditatem turres & summa loca petant: nonnulli à uoce primis syllabis correspondente. Mirum est quòd legimus columbas Veneri dicatas coniugij fidem non uiolare, communemq; seruare domum, nisi cœlibem aut uiduam relinquere, & imperiosos mares subinde etiam iniquos ferre: suspitionem tamen esse inter eos adulterij, quamuis natura non sit. Viuunt annis octonis quẽadmodum turtures. Nidificant uel in foraminibus parietum, uel in locis distinctis lateribus tabellisúe, que Locu- Περιστεροτροφεῖον. Columbarium. Περιστερή. Peristereos herba.

Loculamenta. lamenta & columbaria dicemus. Sed & fictilia & uiminibus non improbantur. In magnis rebus internuntiæ fuere, quod innuisse uidetur Iuuenalis:

Tanquàm à diuersis partibus orbis
Anxia præcipiti uenisset epistola penna.

Nam epistolas annexas pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum pertulere, Dec. Bruto mittente, authore Plinio, & Frontinus scribit Hirtium literas collo columbæ seta religatas ad Decium Brutum, Mutinæ obsessum ab Antonio, misisse. Et columbarum genus uiaticum, quæ Saxatiles & Liuiæ: sunt Miscellæ, sunt Palumbes in arboribus nidificantes, & campos habitantes. Hinc dixit Aristoteles in primo historiarum animalium: Campos palumbes, montes upupæ, cum hominibus columbi habitant, per quos domesticos siue Cellares intelligit, cibo domestico contentos, & intra ædes menstrua fœtura paßim nobiscum diuersantes, quorum pulli præ cæteris commendantur in cibis: Pipiones uocant. Palumbes ipsi torquem collo præferunt. Inde torquati. Martialis:

Saxatiles. Liuiæ. Miscellæ. Palumbes. Pipiones. Torquati Palumbes.

Inguina torquati tradant habeantq; palumbes.
Non edat hanc uolucrem qui cupit esse salax.

Turris tota domus. Turris autem ita contignationibus innumeris crescere, ita in altũ tolli potest, ut ipsa sola sit tota ferè domus. In imò cellulæ, penuaria, uel uinaria: mox per gradus cœnatio, cubicula, coquina, bibliotheca, armamentarium (reliqua taceo) haberi possunt satis commode. Ex huius igitur tecti, quæ sequitur dispositione, quorumcunq; tectorum concatenationi necessaria notabis, siue pectinata, siue testudinata magis placuerunt.

TRANSTRA.

TRanstra tigna quæ transuersa à pariete in parietem porriguntur, authore Pompeio, dicere consueuimus. Vitruuius architectus in quinto: Trabes etiam supra columnas, & parastatas & antas ponuntur in contignationibus: tigna & axes sub tectis, si maiora spatia sunt, & transtra, & capreoli: si commoda, columen & canterij. Sed & sedilia in nauibus hoc nomine significamus, si tigna extra columnas & parietes extendantur. Menianum faciunt, quo genere structuræ superiora ampliantur. Menius inuentor illi nomen imposuit. Tectum uerò ipsum eam propriè partem notat, quæ domum tegit, sed pro uniuersa domo sæpiculè ponitur, & pro omni loco usurpatur, in quo tecti habitare possumus, cuiuscunq; cœlestis iniuriæ securi: dummodo nec fulmen erũpat, nec ruant molares. Diuus Hieronymus: Domata tecta plana & solaria interpretatur. A tecto architectos dicimus, qui probe norunt ædificia disponere. Hi sint pluribus disciplinis ornati, literas habeant, nec quidem nimis triuiales, calleant geometricas dimensiones, arithmeticen prius edocti, teneant astrologicas rationes, à musica, medicina, pictura non alieni. Architectus enim non debet nec potest esse grammaticus, ut Aristarchus, sed non ἀγράμματος: nec musicus, ut Aristoxenus, sed teste Vitruuio, non ἄμουσος: nec pictor ut Apelles, sed γραφικὸς non imperitus: nec πλάστης ut Myron seu Polycletus, sed rationis plasticæ non ignarus: nec denuo medicus, quemadmodum Hippocrates, sed non Amatrologicus, nec cæteris doctrinis singulariter excellens, sed in his non imperitus.

Menianum ædificium.
Tectum.
Domata.
Architectus.

TIBICINES.

Pilæ. Stelæ. Tibicines in ædificijs tigilla sunt ueluti pilæ, stelæ-úe, & Parastatæ, tecta iuuantia: dicti à similitudine tibijs canentium, ut Pompeius testatur: quia sicut isti sustinent atque iuuant cantantes, ita illi sustentant ædificia. Iuuenalis:

Nos colimus urbem tenui tibicine fultam.

In textrina quoq; tibicines sunt. Naso in Fastis:

Versabat stantem tibicine tellam.

Capreoli. At Capreoli à similitudine capreolorum, quibus uites & cucurbitæ adhærent ramusculis, erunt tigna Parastatæ. tectum concatenantia. Parastatæ uerò propriè, ut quidam uolunt, lapides pilarum ferè modo appositi Oppilare. columnis: nam & alijs apponuntur. A pila Oppilare est pilis uel ligneis uel lateritijs tectum firmare. Seneca, terræmotus, inquit, pilas operibus subditas dißipat. Et ædificia pilatim agere Vitruuio. Pilæ quo-Pilæ. que formas sphæricas notant, quales sunt pilæ pugillatoriæ, & illæ quas scarabei in iumentorum stercus emisso (ut dicitur) spermate rotundant, & auersis pedibus uolutando condunt. Hinc Ausonius non ab re Marcum, nescio quem posticonem emasculatorem, pediconemúe in illa Pythagorea παλιγγενεσία, id est, regeneratione scarabeum futurum asseueranter affirmat.

DELICIA.

Delicia tignum est, quod à culmine ad tegulas angulares infirmas uersus fastigiatum colloca-Deliciatũ tectũ. tur: unde tectum deliciatum, & tegulæ deliciares, inquit Pompeius.

TEMPLVM.

Templum tigillum notat, quod in ædificio transuersum ponitur supra canterios. Vitruuius Architectus libro quinto: Et canterij prominentes ad extremam suggrundationem, supra canterios templa. Sunt enim Canterij & tigna in tectis, adhuc nomen pristinum retinentia, non formam tamen (ut uidetur) speciemúe. Templum item ædificium Deo sacratum, quod Fanum à fando dixerunt, & locus manu auguris baculo incuruo (qui est Lituus) ad captanda auguria designatus: unde extemplo & contemplari deducta. Pompeius: Ambrices, inquit, tegulæ sunt, quæ transuersæ asseribus & tegulis interponuntur, ubi per asseres canterios nostri temporis etiam intelligimus.

Canterij. Fanum. Lituus. Extemplo. Contemplari.

IMBRICES.

Imbrices, quas tegulas à tegendo paßim appellamus, dicuntur propriè quibus incuruis domus ac ædificia teguntur, ut à pluuia, sole & reliquis huiuscemodi defendantur, aquam receptam deducendo. Hinc Strabo libro decimoquinto scribit Seleuciam imbricibus non uti, cum imbribus careat. Ouidius:

Tunc quoq; cum solem non prohibebat & imbrem
Tegula.

Tegula.

Primus Cyniras Agrippæ filius, Tegulas, quæ planæ sunt, inuenit. Tabulis pro maiori parte apud ueteres domos tectas fuisse indicium est, quòd inde Tabernæ appellatæ. & Plinius scribit ex Cornelij nepotis authoritate Romam scandulis opertam usque ad regis Pyrrhi bellum annis quadringentis septuaginta. Nam scandulæ quasi scindulæ tabellæ sunt, non serra, sed bipennibus

Tabernæ. Scandulæ.

Plancæ. Tectum scandulare. productæ trunco delecto, ueluti Plancæ, quibus ad plurima utimur: unde Tectum scandulare Apuleio, nisi potius à scandendo. Alij crustis marmoreis tecta contegũt, ut omneis. ferè montium accolæ. plumbeis quoq; laminis nonnulli: septentrionales populi harundine. Hinc Plinius xvj. Principatum in his tenebunt harundines, belli pacisq; experimentis necessariæ, atq; etiam delitijs gratæ. Tegulo enim earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantq; eius alta tecta: in reliquo uerò orbe & cameras leuissime suspendunt, quæ inde Can-
Cannitiæ. nitiæ nominantur. Diximus & Indorum populos è superficie testudinum habitabiles casas contegi, & apud ichtyophagos ostrearum & cœtarum conchis cooperiri. Græci subdialia pauimenta excogitauere, quibus domos tegerent locis maxime tepentibus, qualibus nunc utitur Campania, Mauri scirpis palustribus sua Ma-
Mapalia. palia, quæ nos tuguria & gurgustiola. Germani materia informi citra speciem aut delectationem domos contegunt: nam penes illos, ut scribit Cornelius Tacitus,
Culmen. tegularum usus non habetur. Culmus uerò antiquiores tecta concinasse etiam scriptorum monumẽtis apparet, unde & culmina nomen traxere. Seneca ad Lucilium: Culmus liberos texit, sub marmore atque auro seruitus habitat.

PECTENATVM.

Testudinatum tectum. PEctenatum tectum dicimus in duas partes deuexum à similitudine pectinis, quemadmodum Testudinatũ in quatuor: de quo Vitruuius Architectus in secundo: Tecta recidẽtes ad extremos transtra traijciũt gradatim contrahentes, & ita ex quatuor partibus ad

altitudinem educunt, medio metas quas luto & fronde tegentes efficiunt, barbarico ritu testudinata turrium tecta. Columella decimotertio: Inter se accliues testudinato tecto tuguriorum uirescentem ficum à rore, & interdũ pluuia defendunt.

STILLICIDIVM.

Stillicidium quid significet, ostendit Vitruuius Architectus, libro secundo sic scribens: Fastigia facientes luto inducto proclinatis tectis stillicidia deducebant. Nomen à stila mutuatur, ut docet Seruius Honoratus. Per id enim stillæ decidunt in impluuium. Stilla per diminutionem est à Stiria, quæ guttam pendentem notat. Plinius: Distillantes hyberno gelu stirias. Rhemnius Palæmon grammaticus Vincentinus interrogatus, quid stilla à gutta differret, Gutta, inquit stat, stilla cadit: author Eusebius in Chronicis. Quæcunque autem sub stillicidio tectis affiguntur ex opere figlina Antefixa dicuntur.

Stilla. Stiria. Gutta. Antefixa.

SVBGRVNDIA.

Subgrundia partes tecti prominentes appellamus, quæ Græcè γἶσα: hinc Hypogesson dizoi genus in subgrundijs ferè nascens, nomen accepit. ut Plinius in uigesimoquinto interpretatur. Labeo Proiecta, inquit, sunt quæ ita proueuntur, ut nusquàm conquiescant, cuiusmodi sunt Meniana & subgrundia: quæ uerò haberent aliquid ubi conquiescerent, immissa non proiecta uocabantur, ut scribit Iabolenus Iureconsultus de uerborum significatione. Suggrundiaria uerò antiquiores dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies impleßent, authore Fulgentio.

γἶσα. Hypogesson. Suggrundiaria.

TVBVLI.

Tubuli per diminutionem à tubis dici possunt canaliculi, siue potius ligna canaliculata, quæ sub stillicidijs ponuntur, imbrium gratia ad cisternas colligendorum, siue in una tantum impluuij parte, aut extra impluuium deriuandorum, ne stillæ cadentes lateritium marmoreumúe cauædij pauimentum corrumpant. Pro-
Tubi. priè tamen Tubi teretes sunt, Canales uerò à cannæ si-
Canales. Naucellæ. militudine (quas nauicellas triuialiter appellant) semirotundi, uel potius semiteretes aptiores ad aquas pluuiales colligendas, ut tubi ad meatus subterraneos. Plinius: Pinus piceæ & alni ad aquarum ductus in tubos cauantur. Verum diuturniores ut essent, è plumbo ueteres factitarunt.

CVLMEN.

Culmina fastigia & summitates ædium, inde nomen traxerunt, quòd ante usum tegularum tecta culmis tegebant, ueluti etiam hac nostra ætate pagani in tuguriolis consueuere. Fastigia ipsa summitates ædium sunt & murorum. Suetonius in Augusto: Vt supergressa
Fastigium. fastigium templi ad cœlum usque ferretur, sed etiam scrobium fastigia dixit uates Andinus. Propriè tamen fastigium est, quod erigitur à tota parietum latitudine sensim in acumen, non aliter quàm forma pyramidalis, in
Columen. quo Columen tignum culminarium. Hinc. M. Cicero officiorum tertio: Operi inchoato, prope tamen absoluto, tanquam fastigium imponimus, per quod finem uoluit significare. A fastigio igitur huiusce domus meæ à fundamentis incœptæ imposito, libellam, normam, perpendiculum, marculum, trullam, dolabram, asciam, terebel-

lum, ſerram, rucinnam, circinnum, ſecurim, & id genus cætera arma fabrilia opere peracto colligens, deſcendo ſtructurã miraturus, an ad amußim erecta ſymmetriæ correſpondeat. Sed quoniam de ædificio cementarius redemptor non iudicat, ſi qui ociantes uidendi gratia intrauerunt (modo liuor abſit) iudicent meo periculo, an ſit eleganti ſpecie frequentanda, an cacodæmonibus penitus incurſantibus deſerenda. Ipſe equidem cum aurea illa Neroniana (quod ſine arrogantia dictum ſit.) Hanc GRAPALDINAM qualiſcuuq; ſit, nõ permutauerim, cui te in primis iudicem, patronum (ſi meretur) & aſſertorem nuncupo. Neq; enim me fallit fore aliquos ex his qui meliores damnare malunt quàm imitari, qui ex genuina ſophiſteia hæc noſtra acutis naribus, contracto ſupercilio, caperata fronte condemnent, non cogitantes quamlibet domum, omni etiã (ut uidetur) parte perfectam, quandoq; perſtillare.

FINIS.

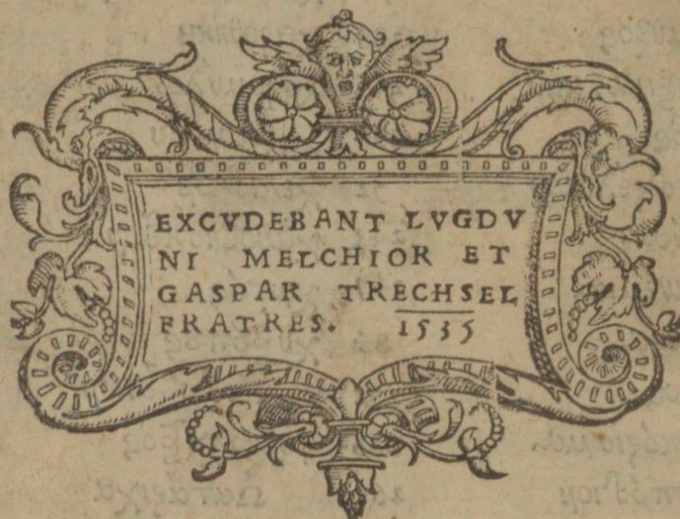
INDEX IN DVOS GRAPALDI DE PARTIBUS ÆDIUM LIBROS.

capræa

milica

uariæ

ΤΕΛΟΣ.

EXCVDEBANT LVGDV
NI MELCHIOR ET
GASPAR TRECHSEL
FRATRES. 1535

